TIJDSCHRIFT VOOR
PARAPSYCHOLOGIE

ORGAAN VAN DE
STUDIEVEREENIGING VOOR
„PSYCHICAL RESEARCH"

*

BEHEEREND REDACTEUR:

DR. W. H. C. TENHAEFF

COMMISSIE VAN REDACTIONEELEN BIJSTAND:

IR. J. BETHLEM
PROF. DR. H. TH. FISCHER
H. M. HAYE, ARTS
G. ZORAB

14DE JAARGANG
1946

H. P. LEOPOLDS UITGEVERSMAATSCHAPPIJ N.V.
NOORDEINDE 23, DEN HAAG

29 Feb.

TIJDSCHRIFT VOOR PARAPSYCHOLOGIE

ORGAAN VAN DE
STUDIEVEREENIGING VOOR
„PSYCHICAL RESEARCH"

*

14DE JAARGANG
1946

H. P. LEOPOLDS UITGEVERSMAATSCHAPPIJ N.V
NOORDEINDE 23, DEN HAAG

INHOUD

BESPROKEN BOEKEN

TER INLEIDING

Weinig vermoedden wij, toen in November 1941 het Tijdschrift voor Parapsychologie voor het laatst verscheen (waarmede de dertiende jaargang van het tijdschrift compleet was) dat het 1946 zou worden alvorens de eerste aflevering van den veertienden jaargang zou kunnen verschijnen. Het meerendeel onzer had in die dagen nog optimistische verwachtingen inzake den duur van den oorlog.

Er is in die jaren heel wat gebeurd.

In den herfst van 1941 werd de Studievereeniging voor „Psychical Research" door de bezettende macht ontbonden en haar bezittingen geroofd. Zoowel Dr. H. A. C. Denier van der Gon als ik hebben in die dagen bij herhaling pogingen aangewend om deze beschikking ongedaan te maken, terwijl ook de toenmalige penningmeester, de heer F. W. B. de Haas, zich te weer stelde. Het mocht niet baten. Mochten wij bij een enkelen vertegenwoordiger van den bezetter en van zijn handlangers, nog eenig begrip vinden en van hen de toezegging ontvangen dat zij er naar zouden streven, de bezittingen der Vereeniging in handen van den Staat der Nederlanden te doen overgaan, zij stonden ten slotte machteloos tegenover de bevelen welke hun vanuit Berlijn gegeven werden, en zoo moesten wij het ten slotte aanzien dat de kostbare bibliotheek onzer Vereeniging, op last van den Rijks-commissaris, uit de Universiteitsbibliotheek der gemeente Amsterdam verdween en naar Duitschland werd overgebracht. De bibliothecaris van genoemde Universiteitsbibliotheek wist echter de tijdschriften achter te houden.

Voor dezen daad, waaraan ongetwijfeld een groot risico voor hem verbonden was, komt hem een woord van warmen dank en hulde toe. Zooals den leden uit de circulaire van het Hoofdbestuur bekend is, is onze bibliotheek inmiddels te Frankfurt a.M. teruggevonden, zoodat wij binnen afzienbaren tijd wederom de beschikking over onze boekerij hopen te hebben.

In het laatst van Mei 1942 bereikte ons het ontstellend bericht dat Dr. Herman Wolf, die sinds eenige maanden ernstig ziek was, op 25 Mei overleden was.

Dr. Herman Wolf werd op 1 Mei 1893 te Keulen geboren. Op 5-jarigen leeftijd kwam hij naar Nederland waar hij de lagere school en vervolgens de H.B.S. bezocht. Al zeer jong had hij een warme belangstelling voor alles wat boek was. Al vroeg openbaarde zich zijn belangstelling voor de wijsbegeerte. Hij bezocht de Universiteiten van Bonn, Amsterdam en Groningen waar hij zich op de studie der Germaansche taal- en letterkunde toelegde en colleges in de wijsbegeerte liep. In 1923 promoveerde hij te Leiden op een proefschrift, dat van zijn wijsgeerige belangstelling getuigt en tot titel draagt: „Versuch einer Geschichte des Geniebegriffs in der deutschen Aesthetik des 18. Jahrhunderts" [1]).

Een groote waardeering had Dr. Wolf voor Dr. Bierens de Haan,

1) Carl Winter, Heidelberg, 1923.

dien hij, zooals hij in zijn verhandeling over „Het wijsgeerig idealisme van Dr. J. D. Bierens de Haan en zijn beteekenis voor onzen tijd" [1]) schreef, beschouwde als een vaderlijken vriend, die gedurende vijf en twintig jaren hem op zijn levensweg begeleidde.

Van de hand van Dr. Wolf verschenen onderscheidene artikelen over onderwerpen van wijsgeerigen aard in het „Tijdschrift voor Wijsbegeerte" [2]) en al spoedig werd hij bestuurslid van de Vereeniging voor Wijsbegeerte.

Dat Dr. Wolf ook op litterair gebied werkzaam was is bekend en wij bezitten van zijn hand onderscheidene studiën over belangrijke Duitsche letterkundigen [3]). Bij zijn leerlingen – Dr. Wolf was leeraar in de Duitsche taal en letterkunde bij het middelbaar onderwijs te Amsterdam – streefde hij er ook steeds naar de liefde voor de letterkunde aan te kweeken en tot ontwikkeling te brengen.

Als docent in de wijsbegeerte aan volks-universiteiten heeft Dr. Wolf in belangrijke mate bijgedragen tot het wekken van belangstelling voor het wijsgeerig denken, terwijl van zijn hand ook enkele, door velen zeer gewaardeerde werken over onderwerpen van wijsgeerigen aard verschenen. Zijn „Inleiding in de Wijsbegeerte", waarvan de tweede druk in 1939 te Leiden verscheen, behoort hiertoe.

Mijn contact met Dr. Wolf dateert van 1932. Ik ontmoette hem toen bij gelegenheid van een voordracht welke hij voor de wijsgeerige vereeniging „Plato" te Utrecht hield. Bij die gelegenheid deelde hij mij mede dat sinds eenigen tijd zijn belangstelling sterk naar de parapsychologie uitging. Met een bewonderenswaardige snelheid wist hij zich in de parapsychologische litteratuur in te werken en het duurde niet lang of de vruchten dezer studie waren in zijn publicaties aantoonbaar. Reeds in 1933 verscheen zijn „Onsterfelijkheid als wijsgeerig probleem" [4]) waarin de vruchten zijner parapsychologische studiën verwerkt zijn.

In 1934 werd Dr. Wolf tot bestuurslid (bibliothecaris) van de Studievereeniging voor „Psychical Research" verkozen en heeft als zoodanig een belangrijk aandeel in den opbouw der Vereeniging en de bevordering van het parapsychologisch onderzoek in ons land gehad. In Augustus 1935 vertegenwoordigde hij met mij de Vereeniging bij gelegenheid van het vijfde internationale parapsychologische congres dat te Oslo gehouden werd [5]).

In 1936 verscheen Dr. Wolf's „Hedendaagsche Wijsbegeerte"

---

1) Zie „Feestbundel aangeboden aan Dr. J. D. Bierens de Haan door vrienden, vereerders en leerlingen ter gelegenheid van zijn 70sten verjaardag 14 October 1936", Van Gorcum & Comp. N.V., Assen.

2) In 1933, na een korten rusttijd, werd dit tijdschrift in gewijzigden vorm („Alg. Ned. Tijdschr. v. Wijsbegeerte en Psychologie") voortgezet. Dr. Wolf maakte deel van de redactie uit.

3) Zie H. Wolf: „Nietzsche als religieuze persoonlijkheid en andere essays", Leiden, 1934. Wij treffen in dezen opstellenbundel verhandelingen aan over Leopold Ziegler, Stefan Zweig, Thomas Mann en Hermann Hesse alsmede een overzicht over „Moderne Duitsche Literatuur".

4) A. W. Sijthoff's uitgeversmaatschappij N.V., Leiden.

5) Zie „Tijdschrift voor Parapsychologie", VII, pag. 289 e.v.

(Becht, Amsterdam) waarin hij opnieuw van zijn groote belangstelling voor de parapsychologie blijk gegeven heeft, evenals in onderscheidene latere publicaties. Uit een en ander moge blijken dat zijn heengaan een zware slag voor het parapsychologisch onderzoek in ons land beteekent, welken wij eerst nu, nu onze Vereeniging haar werkzaamheden wederom hervat heeft, ten volle zullen gaan gevoelen. Helaas is het niet bij dit verlies gebleven.

Op 8 Maart 1945 werd Dr. H. A. C. Denier van der Gon, die in de jaren tusschen 1938 en 1941 zoo'n werkzaam aandeel in ons vereenigingsleven heeft gehad en dien ik in die jaren niet alleen als een zeer kundig fysicus, met warme belangstelling voor de parapsychologie, heb leeren kennen, maar ook als een bijzonder hoogstaand mensch heb leeren waardeeren, door de barbaren die ons land overvielen en zoo'n groot leed over de wereld brachten, gefusilleerd. Dr. Denier van der Gon, die een belangrijk aandeel had in den illegalen strijd voor onze vrijheid, is als slachtoffer van zijn plicht (en wie hem gekend heeft weet wat dit woord voor hem beteekende) gevallen.

Waar wij Dr. D. H. Prins bereid gevonden hebben een artikel aan zijn nagedachtenis te wijden, meen ik hier te kunnen volstaan met deze korte mededeeling mijnerzijds, waaraan ik echter nog zou willen toevoegen dat ik dankbaar ben dat ik mij in de vriendschap van dezen voortreffelijken mensch heb mogen verheugen.

Als een tweede slachtoffer van den Duitschen terreur dient hier Drs. P. van Tiel genoemd te worden, die van de oprichting der afd. Utrecht af tot aan haar ontbinding in September 1941 secretaris dezer afdeeling was.

De heer van Tiel werd op 17 December 1908 te Breskens geboren. Hij studeerde geschiedenis en Nederlandsche letteren aan de Utrechtsche Universiteit. Na de voltooing zijner academische studie werd hij leeraar in de geschiedenis en Nederlandsche taal aan de Rijks H.B.S. te Utrecht.

Reeds in zijn studententijd gaf de heer van Tiel blijk van een groote belangstelling voor de parapsychologie. Hij liep niet alleen eenige jaren lang trouw mijn colleges, maar zocht ook persoonlijk contact met mij, ten einde met mij over verschillende onderwerpen van parapsychologischen aard nader van gedachten te wisselen. Na de voltooiing zijner studiën bleef hij het contact met mij (en ook met mijn vrouw) onderhouden en wij leerden hem kennen als een gevoelig mensch met een ruime wetenschappelijke en artistieke belangstelling. Toen de afd. Utrecht onzer Vereeniging werd opgericht, verklaarde hij zich dadelijk bereid als secretaris van deze afdeeling op te treden.

In den nazomer van 1942 trad hij, geheel uit eigen beweging, toe tot een groep studenten, welke medio 1942 een landelijke steunen hulpactie voor Joodsche onderduikers was begonnen. Deze groep was zeer actief.

Op 16 Mei 1943 werd de heer van Tiel (die zijn illegale werk onder den naam van Hattum verrichtte) door de Duitsche politie

gearresteerd en naar het huis van bewaring overgebracht. Op 29 October van dat jaar werd hij naar het concentratiekamp te Vught vervoerd. 24 Mei 1944 stelde men hem op transport naar het concentratiekamp Dachau. Daar bleef hij tot 22 October 1944, toen men hem naar Neuengamme overbracht. Voor zoover men dit heeft kunnen nagaan is hij op 25 November van dat jaar, na een ziekbed van enkele weken, in het buitencommando Ladelund overleden [1]).

Het bericht van zijn overlijden heeft zoowel mijn vrouw als mij ten zeerste geschokt en nog vaak gaan onze gedachten uit naar dezen, ons zoo sympathieken jongen man, dien ik in de toekomst tot een van mijn medewerkers had gehoopt te mogen rekenen en die op een zoo gruwelijke wijze, ver van zijn familie en vrienden, door de machten der duisternis om het leven werd gebracht.

Maar niet alleen hen, die een actief aandeel in het werk onzer vereeniging hadden en in de bezettingsjaren van ons heengingen, willen wij hier gedenken. Onze gedachten gaan ook uit naar eenige onzer Joodsche leden, die wij op onze bijeenkomsten niet weder zullen zien. Twee van hen wil ik hier met name noemen. De heeren D. Lissauer en B. Loopuit. Beiden waren van den aanvang af lid onzer vereeniging en hebben bij herhaling blijk gegeven van hun groote belangstelling voor het parapsychologisch onderzoek. Hoe menigmaal heb ik, te Amsterdam, na afloop van een lezing, tezamen met eenige andere leden in gezelschap van den heer Loopuit doorgebracht. Hij was een belangrijk man met een groote belangstelling voor het maatschappelijk gebeuren en een zeer behoorlijke wijsgeerige scholing. Ofschoon onderscheidene zijner vrienden bij herhaling getracht hebben hem te bewegen onder te duiken heeft hij aan dien drang geen gevolg gegeven, hetgeen ten gevolge heeft gehad dat wij ook hem niet weder zullen zien. Met weemoed denken wij aan hem, evenals aan de anderen, genoemd en ongenoemd, aan wie deze regelen gewijd zijn, terug. Een woord van eerbiedige hulde zij hier aan hun aller nagedachtenis gebracht.

De ontbinding onzer Vereeniging beteekende echter geenszins stopzetting van het parapsychologisch onderzoek. Onder leiding van Dr. H. A. C. Denier van der Gon en met medewerking van den Rijks-Waterstaat, zijn in de eerste jaren der bezetting onderzoekingen ingesteld ten doel hebbend het wichelroedevraagstuk een stap nader tot zijn oplossing te brengen. Tegen het einde van 1942 moesten wij dit onderzoek, als gevolg van het gebrek aan vervoergelegenheid, tijdelijk stop zetten. Wij vreezen dat het onderzoek thans geheel nieuw moet worden opgezet, daar een aantal, door Dr. Denier van der Gon verzamelde gegevens in handen der Duitschers zijn geraakt en door hen vernietigd.

---

1) Uit aanteekeningen, in zijn nalatenschap gevonden, is gebleken dat enkele paragnosten, met wie hij experimenteerde, juiste indrukken hebben gekregen van hetgeen hem wachtte. De heer van Tiel heeft zich hier echter niet door laten weerhouden hetgeen hij zijn plicht achtte te doen.

Persoonlijk heb ik in de bezettingsjaren een reeks proeven met psychoscopisten genomen, hoofdzakelijk ten doel hebbend na te gaan in hoeverre het oorlogsgebeuren zich in het individueele lot van personen, die „helderzienden" consulteerden, „weerspiegelde". De resultaten van dit onderzoek hoop ik t.z.t. te publiceeren. Voorts heb ik, door het houden van lezingen, bij talrijke personen belangstelling voor het parapsychologisch onderzoek trachten te wekken. Deze lezingen zijn slechts voor een deel in het openbaar gehouden. Toen ik, in Februari 1943, op grond van mijn gezindheid en verzet tegen de Duitsche maatregelen, door de Duitsche politie vervolgd werd en als „onderduiker" door het land zwierf, heb ik de gelegenheid gekregen in talrijke plaatsen in ons land in particuliere woningen (vaak voor een vrij talrijk gehoor) voordrachten over parapsychologie te houden, terwijl ik ook het contact met de studenten niet verloor en geruimen tijd lang „zwarte" colleges heb gegeven, waarbij ik echter niet uitsluitend onderwerpen van parapsychologischen aard behandelde.

Daar ik met onderscheidene leden onzer vereeniging in contact bleef is het mij enkele malen mogelijk gebleken lezingen voor een aantal leden te houden. Te Amsterdam is dit, dank zij de voortvarendheid van den heer W. Beuker, enkele malen mogelijk gebleken. Te Rotterdam werd in 1944 eenmaal een bijeenkomst gehouden ten huize der familie Koene, waarop een beperkt aantal leden genoodigd werd.

Op 22 Sept. l.l. kreeg onze vereeniging een nieuw bestuur. Aan het mij door dit bestuur gedane verzoek om als beheerend Redacteur van het Tijdschrift voor Parapsychologie op te treden heb ik gemeend te moeten voldoen. Ik ben er mij volkomen van bewust dat deze taak geen gemakkelijke is, te meer waar enkele zeer bekwame medewerkers (Dr. Herman Wolf en Dr. H. A. C. Denier van der Gon ons ontvallen zijn [1])) en het aantal personen van wie wij belangrijke bijdragen voor het Tijdschrift kunnen verwachten, in ons land nog steeds zeer gering te noemen is, ondanks de steeds toenemende belangstelling voor het parapsychologisch onderzoek waarover wij ons slechts kunnen verheugen. Zeer verheugend is het voor mij te weten dat ik mij in mijn arbeid voor het Tijdschrift en de Vereeniging gesteund weet door den heer G. Zorab, die met groote energie en ijver zijn taak als secretaris onzer Vereeniging op zich nam en van wiens groote kennis der parapsychologische litteratuur alsmede van zijn, immer opbouwende critiek, ik reeds bij herhaling heb kunnen

1) Nadat dit artikel geschreven was bereikte ons op 29 December l.l. – tien dagen voor den theologendag, die onder zijn leiding zou plaatsvinden – de schokkende tijding dat Prof. Dr. M. C. van Mourik Broekman overleden was. Eenige weken te voren had hij mijn vrouw en mij nog bezocht en hadden wij verschillende aangelegenheden, het werk der Vereeniging betreffend, besproken.

Zijn heengaan beteekent opnieuw een zware slag voor onze Vereeniging. In een afzonderlijk artikel hopen wij dezen voortreffelijken geleerde te herdenken en daarbij zijn verdiensten voor het parapsychologisch onderzoek in het licht te stellen.

profiteeren. Ook de namen der overige bestuursleden zijn ons een waarborg dat onze vereeniging in belangrijke mate kan bijdragen tot bevordering van het parapsychologisch onderzoek in Nederland.

Ook onze leden kunnen hier veel toe bijdragen. Wil onze vereeniging behoorlijk functionneeren dan is het niet genoeg dat zij een voldoende aantal leden telt om de uitgave van het Tijdschrift mogelijk te maken en de onkosten, verbonden aan het verrichten van bepaalde onderzoekingen, te bestrijden. Wij moeten bovenal over leden beschikken die ons daadwerkelijk steunen. „Meer nog dan Uw financieelen, behoeven wij Uw daadwerkelijken steun", sprak Prof. Dr. G. Heymans in de constitueerende vergadering der Vereeniging op 1 April 1920 tot de leden, en hij vervolgde: „Voor onze Vereeniging, meer nog dan voor welke andere ook, moeten haar leden de voelhorens zijn, die zij naar alle kanten tot de meest verwijderde hoeken van het land uitstrekt, om zoo spoedig mogelijk in kennis te worden gesteld van alle gevallen, die zij als materiaal voor haar onderzoek zou kunnen gebruiken. Om aan Uw werkzaamheid in dezen haar volle vruchtbaarheid te verzekeren, zou ik gaarne eenige scherp omlijnde verzoeken tot U willen richten. *Vooreerst* dat gij, wanneer gij persoonlijk iets mocht beleven, dat ge als een telepathischen of profetischen droom, als een kondgeving uit een hoogere wereld of als een duidelijk voorgevoel meent te moeten opvatten, den inhoud Uwer ervaring met nauwkeurige vermelding van dag, uur en omstandigheden, *dadelijk op papier stelt en per eerstvolgende post aan den Secretaris van het Bestuur doet toekomen.* Wanneer ge daarmede wacht, tot de eventueele bevestiging van Uw vermoeden U bekend is geworden, dan verliest Uw mededeeling het grootste deel van haar waarde; kan daarentegen uit de stukken worden aangetoond, dat zij werd verzonden vóór gij van die bevestiging iets kondt weten, dan is zij, óók wanneer de bevestiging achterwege blijft, van groot belang voor het statistisch onderzoek... *In de tweede plaats* wilde ik U verzoeken, wanneer gij hoort van gevallen in Uw omgeving, die binnen het gebied van onze werkzaamheden vallen, daarvan ten spoedigste aan onzen Secretaris bericht te zenden, opdat wij een onderzoek in loco kunnen instellen. Betreft het gevallen van de zoo even genoemde soort, waar het eerste onderzoek dus geen uitstel kan lijden, dan zult gij ons bijzonder verplichten door dat eerste onderzoek zelf ter hand te nemen; dus bij de betrokken personen alle noodige inlichtingen in te winnen, en een verslag van het gebeurde, liefst door die personen mede onderteekend, per eerstvolgende post aan onzen Secretaris te doen toekomen... En *in de derde plaats* wilde ik U nog vragen om, wanneer gij zelf op eenig gebied van Psychical Research een methodisch onderzoek zoudt willen instellen, dit niet te doen zonder, zooals ook in Engeland gebruikelijk is, daarover eerst met ons van gedachten te wisselen. Dit niet omdat wij zouden meenen, het zooveel beter te weten dan gij, maar omdat eenheid in plan en uitvoering van zoo overwegende beteekenis is voor de mogelijkheid, om de uitkomsten van verschillende onderzoekingen met elkaar te vergelijken en te verbinden".

Deze woorden van den eersten voorzitter onzer Vereeniging, welke hij langer dan een kwart eeuw geleden uitsprak, zijn thans nog evenzeer van kracht als in het jaar 1920, reden waarom wij gemeend hebben die hier nog eenmaal te moeten herhalen, in de hoop en het vertrouwen dat onze leden zich deze ter harte zullen nemen en overeenkomstig deze woorden zullen handelen. Want slechts door een nauwe samenwerking tusschen onze leden en het Bestuur zal onze Vereeniging tot bloei kunnen komen, zal zij zich zoo goed mogelijk van haar taak kunnen kwijten en zal Nederland zijn evenredig deel aan den opbouw van onze, zoo hoogst belangrijke tak van wetenschap kunnen leveren.

Dat voor het jaar 1920, het jaar waarin onze Vereeniging werd opgericht, ons land, wat betreft het onderzoek der paranormale verschijnselen, bij een aantal landen ten achter stond, valt niet te ontkennen. In den loop der jaren, gelegen tusschen 1920 en 1940, waren wij niet alleen aardig op weg dezen achterstand in te halen, maar wij waren op enkele punten het buitenland zelfs voor. Nederland was het eerste land dat studenten de gelegenheid bood colleges in de parapsychologie te loopen en sinds 1932 (1933) hebben honderden Leidsche en Utrechtsche studenten van deze gelegenheid gebruik gemaakt.

In de oorlogsjaren waarin wij, zoo niet geheel, dan toch vrijwel tot werkeloosheid gedoemd waren, zijn, ondanks de moeilijke omstandigheden, zoowel in Engeland als in de Vereenigde Staten belangrijke parapsychologische onderzoekingen verricht, in het bijzonder door toepassing der z.g. quantitatieve methode [1]), welke in ons land nog vrijwel geen toepassing vond [2]). Ofschoon ik deze methode van groote beteekenis acht en mij er ten zeerste over verheugen zal indien ook in ons land deze methode op ruime schaal toepassing zal vinden, zoo behoor ik nochtans geenszins tot hen, die de hoogste verwachtingen van een eenzijdige toepassing dezer methode voor de parapsychologie koesteren. Wij moeten (daarbij in nauw contact blijvend met onze zustervereenigingen in het buitenland) trachten eigen wegen te vinden en op onze wijze aan den vooruitgang van het parapsychologisch onderzoek werken. Onder onze leden bevinden er zich ongetwijfeld verschillenden die in staat zijn ons daarbij te helpen. Het is op hun medewerking dat wij vertrouwen. Hoe meer onze Vereeniging het karakter eener werkgemeenschap zal gaan dragen, des te beter zal zij in staat zijn aan het doel waarmede zij in 1920 in het leven geroepen werd te voldoen.

T.

---

1) Deze onderzoekingen golden zoowel paragnostische als parergische verschijnselen. Zie Whately Carington: „Telepathy", Londen, 1945 en Louisa E. Rhine en J. B. Rhine: „The Psychokinetic Effect", „The Journal of Parapsychology", Vol. VII, pag. 20 e.v.

2) Een uitzondering vormen hier zoowel het door Dr. P. A. Dietz ingestelde onderzoek waarvan hij melding maakt op pag. 119 e.v. van zijn „Telepathie en Helderziendheid", den Haag, 1936, als het door Heymans c.s. ingestelde onderzoek naar de overdracht van motorische voorstellingen (Med. S.P.R. No. I).

HET WERK DER SOCIETY FOR PSYCHICAL RESEARCH IN OORLOGSTIJD

DOOR G. N. M. TYRRELL (Londen)

(Voorzitter der Society for Psychical Research)

Met groote voldoening hebben zoowel het bestuur als de leden der Society for Psychical Research vernomen, dat de Studievereeniging voor „Psychical Research" haar werkzaamheden hervat heeft en wij bieden onze collega's in Nederland onze gelukwenschen aan bij gelegenheid van de hervatting van hun arbeid na zoo'n langen tijd van onderdrukking en barbarisme, waarbij wij de hoop uitspreken dat onze beide vereenigingen wederom een tijd tegemoet gaan van langdurige en vruchtbare samenwerking.

Gedurende de jaren 1940–1945 was het ook in dit land moeilijk wetenschappelijk werk te verrichten dat niet op eenigerlei wijze de geallieerde oorlogvoering ten goede kwam. Het voornaamste werk dat in deze periode op het gebied der parapsychologie is verricht betrof statistische onderzoekingen en werd verricht door den heer W. Whately Carington en Dr. S. G. Soal, beiden leden van het bestuur van de Society for Psychical Research. De resultaten van het onderzoek van den heer Carington vindt men in de „Proceedings" van ons genootschap (Vol. XLVI, pag. 34–151 en pag. 277–344) alsmede in de „Proceedings" van de Am. S.P.R. (Vol. XXIV, pag. 3–106). Deze onderzoekingen hadden ten doel een scherp omlijnde, herhaalbare en statistisch bruikbare methode te vinden om de buitenzintuigelijke waarneming te kunnen onderzoeken, ook dan wanneer men, in plaats van Zener-kaarten te gebruiken (zooals Dr. Rhine deed en doet), zich van vrije teekeningen bedient. Dat de heer Carington aan het gebruik van vrije teekeningen de voorkeur heeft gegeven boven het gebruik van Zener-kaarten vindt zijn oorzaak in het feit dat hij de meening is toegedaan dat deze beter de belangstelling der pp. vermogen gaande te maken dan diagrammen. Elken avond bevestigde de heer Carington de teekening van het een of andere voorwerp in zijn studeerkamer en zijn pp. moesten „raden" wat er op het opgehangen stuk papier geteekend stond. De teekeningen ontstonden als volgt. Een woordenboek werd op een volkomen willekeurig gekozen bladzijde opengeslagen. Vervolgens werd een teekening gemaakt van het eerste het beste voorwerp dat op deze bladzijde genoemd werd en teekenbaar was. Door aldus te werk te gaan werd voorkomen dat de uitkomsten van het onderzoek geflatteerd werden door de onbewuste voorkeur voor bepaalde voorwerpen (getallen, figuren, kleuren) welke in ons allen aantoonbaar is en een zekere mate van overeenstemming vertoont [1]).

De heer Carington koos zijn pp. niet uit; voor een ieder die aan zijn onderzoek deel wilde nemen stond de weg daartoe open. Hij zond zijn pp. formulieren toe waarop zij hun teekeningen in hun

1) Zie P. A. Dietz: „Telepathie en helderziendheid", den Haag, 1936, pag. 110.

eigen huizen konden maken op de uren waarop de „objecten" in de studeerkamer van den proefnemer opgehangen waren (hij prikte de cartons met behulp van een punaise tegen den muur vast), zoodat dus de meesten van hen zich op het oogenblik waarop zij hun indrukken vastlegden ettelijke mijlen van de studeerkamer van den heer Carington verwijderd bevonden. Het aantal zijner pp. bedroeg meer dan duizend.

Het spreekt wel vanzelf dat het gebruik van teekeningen, in plaats van kaarten met diagrammen (waarvan Dr. Rhine en andere proefnemers zich bediend hebben), de statistische bewerking van de uitkomsten van het onderzoek er niet gemakkelijker op maakte. Wanneer men Zener-kaarten of getallen gebruikt, weet men van te voren hoe groot het aantal treffers is dat men volgens de kansrekening mag verwachten. Wie teekeningen gebruikt ziet zich deze gelegenheid ontnomen *en moet uit de proefnemingen zelve afleiden hoe groot het aantal treffers is dat men op rekening van het toeval moet stellen.* De heer Carington bediende zich van een methode waarvan men zich reeds meer in de wetenschap bediend heeft. De vragen waarvoor hij zich gesteld zag waren de volgende: 1. hoeveel treffers zijn pp. hem verschaften en 2. of zijn pp. hem een grooter aantal treffers verschaft hadden dan volgens de kansrekening te verwachten viel. Bovendien had de proefnemer er voor te zorgen dat bij het beantwoorden der vraag, hoe groot het aantal teekeningen der pp. dat als treffers kon worden aangemerkt was, de subjectiviteit van den beoordeelaar hem geen parten kon spelen. De werkwijze was als volgt.

De teekeningen der pp., afkomstig van een serie proefnemingen, werden voorzien van code-nummers voor latere identificatie en vervolgens als kaarten „gewasschen". Door dit te doen kon de beoordeelaar niet weten bij gelegenheid van welk experiment een bepaalde teekening gemaakt was. Het eenige wat de doorslag gaf bij het beantwoorden der vraag of hij al of niet met een treffer te doen had was de gelijkenis. Het spreekt wel vanzelf dat het meerendeel van de aldus als treffers aangemerkte teekeningen als toevalstreffers konden worden aangemerkt d.w.z. dat de pp. zuiver toevallig eens een teekening had gemaakt die een groote gelijkenis vertoonde met de teekening die de proefnemer den een of anderen avond in zijn studeerkamer had opgehangen. Het aantal toevals-treffers stelde den proefnemer nu in de gelegenheid te berekenen hoe groot het aantal treffers geacht moest worden dat bij gelegenheid van elke proefneming op rekening van het toeval moest worden gesteld. Indien het aantal treffers, bij gelegenheid van een proefneming verkregen, het aantal treffers dat volgens de kansrekening te verwachten viel, aanmerkelijk overtrof, dan was daarin een bewijs gelegen dat althans een deel dezer treffers op rekening van de buiten-zintuigelijke waarneming moest worden gesteld. Men mag zeggen dat de subjectiviteit van den beoordeelaar hier uitgesloten was, daar, wanneer men aldus te werk gaat het er niet toe doet of de beoordeelaar een geringe gelijkenis als een treffer aanmerkt danwel de geneigdheid vertoont

slechts daar van een treffer te spreken waar de gelijkenis een zoodanige is dat zelfs de strengste beoordeelaar van congruentie moet spreken. Zijn oordeel treft de toevalstreffers en de echte treffers in gelijke mate.

De resultaten, door den heer Carington verkregen, kunnen in meer dan één opzicht opmerkelijk („significant") genoemd worden. Hij vond dat er zich onder zijn pp. personen bevonden die niet alleen ten tijde der proefneming een indruk kregen van de teekening welke op dat oogenblik in zijn studeerkamer ophing, maar dat het ook wel voorkwam dat zij een indruk kregen van de teekening welke hij den avond te voren als object gebruikt had *of van de teekening die hij eerst den volgenden avond in zijn kamer zou ophangen*. Indien dit laatste het geval was teekende de pp. het object (of iets wat daarop geleek) niet slechts op een tijdstip waarop de proefnemer zelf zijn object nog niet had geteekend, maar zelfs op een oogenblik waarop hij het woordenboek nog niet ter hand had genomen om met behulp daarvan te besluiten welke teekening hij zou maken en ophangen. Op deze wijze werd een voorspelling verkregen met betrekking tot een gebeurtenis die op dat oogenblik nog volmaakt in de toekomst lag en waarvan geen mensch ter wereld op dat oogenblik kennis droeg. Er dient hier op gewezen te worden dat proscopische effecten te voren reeds verkregen waren in de statistische experimenten van Dr. Rhine in de Vereenigde Staten alsmede in die van den schrijver. Bovendien kent men vele, goed geconstateerde gevallen van spontane proscopie.

Gedurende vele jaren had Dr. S. G. Soal een veelomvattend onderzoek ingesteld met Zener kaarten (zie „Proceedings S.P.R.", Vol. XLVI, pag. 152–198 en Vol. XLVII, pag. 21–150). Een bevredigend aantal treffers leverden deze proeven, naar het hem toescheen, echter niet op. Toen kwam de heer Carington en gaf hem in overweging eens na te gaan of zijn pp. ook mogelijk hun indrukken voor of na de proefneming gekregen hadden (m.a.w. of er ook verschijnselen van proscopie en z.g. uitgestelde ontvangst in zijn materiaal voorkwamen). Dr. Soal (die aanvankelijk van het onjuiste apriorisme was uitgegaan dat de „ontvangst" steeds op of omstreeks het oogenblik van „afzending" moet plaatsvinden) bewerkte zijn materiaal opnieuw, daarbij rekening houdend met de hem door den heer Carington gegeven „suggestie", en kwam nu tot de erkenning dat zijn materiaal zoowel gevallen van proscopie als van „uitgestelde ontvangst" bevatten. Deze gevallen waren echter slechts van twee zijner pp. afkomstig. Met een van deze beiden begon hij nu opnieuw te experimenteeren, waarbij hij zeer opmerkelijke resultaten verkreeg. Dit nieuwe onderzoek voldeed aan de eischen van de strengste critiek.

De pp. zat in een andere kamer dan de „afzender". Op de tafel van den afzender bevond zich een scherm waarin zich een kleine opening bevond. Door dit scherm werd de tafel in tweeën verdeeld. Keek de afzender door de opening dan zag hij een kaart welke een nummer droeg. De kaarten waren genummerd van 1–5. Telkens

verscheen er een kaart (een nummer) voor deze opening. De keuze der kaarten was lukraak. Voor den afzender lagen vijf kaarten (door elkaar heen, dus niet op nummer). Op deze kaarten, waarvan de achterzijde boven lag, stonden dieren afgebeeld. Zoodra de afzender nu een nummer zag verschijnen zocht hij de daarbij behoorende kaart in zijn rijtje van vijf uit, bekeek deze kaart en legde haar daarna op haar plaats terug. Op datzelfde oogenblik werd de indruk, welke de ontvanger (in de andere kamer) gekregen had, genoteerd. Het signaal voor elke proefneming werd gegeven door den proefleider, die bij den afzender zat, achter het scherm. Hij was het die telkens een andere, genummerde, kaart voor de opening hield, waarbij het hem onmogelijk was te zien, welke kaart (met de diervoorstelling) de afzender bekeek. De afzender sprak geen woord tijdens de zittingen, zoodat het uitgesloten moet worden geacht dat de pp. door middel van het gesproken woord te weten kwam welke kaart de afzender voor zich had. Zeer opmerkelijk is nu het feit dat de pp. in een overwegend aantal gevallen den afzender voor was. Het meerendeel der treffers heeft geen betrekking op de kaart welke de afzender voor zich had op het oogenblik waarop de pp. zijn indrukken mededeelde, *maar op de kaart die de afzender bij de volgende proefneming voor zich zou krijgen.*

Wie het volledig verslag leest zal daarbij nog van andere belangrijke details kennis nemen. Het schijnt dat het proscopisch vermogen, dat reeds door een aantal (goed geconstateerde) spontane gevallen werd aangetoond (toepassing der qualitatieve methode) nu ook bevestigd wordt door het statistisch onderzoek (toepassing der quantitatieve methode).

In 1940 werd te Cambridge een leerstoel voor parapsychologie gesticht aan het „Trinity College". Deze leerstoel kreeg den naam van „Perrott Studentship", daar de gelden hiervoor werden nagelaten door den heer F. D. Perrott, die op deze wijze eer wilde bewijzen aan de nagedachtenis van F. W. H. Myers. Dank zij dit legaat kon de heer Carington zijn hiervoor genoemd onderzoek doen.

In hetzelfde jaar stichtte mevr. Silvia Blennerhasset, dochter van F. W. H. Myers, het „Blennerhasset Research Fund" en stelde dit fonds ter beschikking van het bestuur der Society for Psychical Research. Wij hebben thans een commissie ingesteld welke zich ten doel stelt een onderzoek in te stellen met betrekking tot de proscopie. De onkosten welke dit onderzoek met zich meebrengt worden uit dit fonds betaald.

Op 1 Mei 1942 hield Dr. R. H. Thouless zijn rede als voorzitter van de S.P.R. waarin hij een overzicht gaf van hetgeen tot op heden bereikt was op het gebied van het onderzoek van de telepathie en daaraan verwante verschijnselen. In deze rede gaf hij als zijn meening te kennen dat het juister is om te spreken van „Psi-phenomena" dan van buiten-zintuigelijke waarneming omdat deze term (die reeds door Dr. Wiesener gebruikt en voorgesteld werd) volkomen neutraal is, d.w.z. geen enkele aanwijzing met betrekking tot het wezen dezer verschijnselen inhoudt. Dr. Thouless maakte voorts in zijn

rede de belangrijke opmerking dat „de echtheid van de Psi-verschijnselen zoo grondig bewezen is als iets in de wetenschap maar bewezen kan worden."

Velen zullen ongetwijfeld verwacht hebben dat de ellende van den oorlog, de vele sterfgevallen en de heftige emoties waaraan velen, als gevolg van de oorlogshandelingen ten prooi zijn geweest, een belangrijke toename van de gevallen van spontane telepathie enz. ten gevolge zullen hebben gehad. Voor zoover de S.P.R. dit tot op heden na heeft kunnen gaan, blijkt dit niet het geval te zijn geweest. Wij weten (nog) niet wat de oorzaak hiervan is, maar het komt ons voor dat het aantal spontane gevallen, dat zich in de oorlogsjaren heeft voorgedaan, lang zoo groot niet is als dat hetwelk in de jaren 1914–1918 werd opgemerkt. Nochtans hebben wij een aantal spontane gevallen kunnen verzamelen en daaronder bevinden zich enkele zeer opmerkelijke. Een dezer gevallen betreft een vier-jarig kind, dat nog geen schrijven geleerd had. Eens op een keer, toen het, zooals kinderen plegen te doen, krabbels met een potlood maakte, schreef het een verstaanbaar woord in Grieksche letters neer. De grootvader van dat kind, die overleden was voor het geboren werd, was een kenner van het Grieksch geweest die de gewoonte had Grieksche auteurs te citeeren.

Een ander geval betreft een verschijning in een ouderwetsche kleedij. Zij werd „gezien" door twee personen, die zich samen in een particuliere tuin bevonden bij helder zonlicht. De verschijning verdween, maar later zag een der beide personen haar opnieuw. Verder bevindt zich in ons archief het verslag van een proscopischen droom (welke geen betrekking op den oorlog had) welke in drie gedeelten gedroomd werd en in vervulling ging. Een interessant voorbeeld van wederkeerige visioenen danken wij aan een echtpaar. Man en vrouw bevonden zich in twee verschillende steden. Op zekeren nacht verscheen de vrouw aan haar echtgenoot, die op dat oogenblik niet sliep. (Vermoedelijk hebben wij hier te doen met een visioen in waaktoestand). Den daarop volgenden nacht verscheen de man aan zijn echtgenoote. De echtgenoot zag niet alleen zijn vrouw maar het was hem tevens te moede als werd hij door haar aangeraakt en hoorde hij haar stem. Interessant is ook het geval van twee personen die in een bus langs een landweg reden. Zij zagen, terwijl zij het passeerden, een hotel, dat hun een geschikte verblijfplaats toescheen. Toen de bus stopte stapten zij uit en liepen den weg terug naar het hotel met de bedoeling daarin kamers te bespreken. Tot hun groote verbazing was het hotel echter nergens te vinden. Nochtans hadden zij het duidelijk „gezien", zoo duidelijk, dat zij er talrijke details van konden beschrijven.

In de oorlogsjaren verloor de S.P.R. door den dood verschillende eminente en belangrijke leden, waaronder enkele personen die in vroegere jaren de vereeniging presideerden of het ambt van vice-president vervulden. Onder hen bevinden zich Sir J. J. Thomson, O.M., de beroemde natuurkundige uit Cambridge; Sir Oliver Lodge, F.R.S., Prof. Henri Bergson, Prof. Hans Driesch, Dr. T. W. Mitchell,

bekend door zijn onderzoekingen op het gebied van de splitsing der persoonlijkheid (hij bezag deze verschijnselen niet alleen van het standpunt der pathopsychologie, maar deed daarbij ook de parapsychologische zijde van het vraagstuk recht wedervaren) en voorts de graaf van Balfour.

In de oorlogsjaren liep het ledental der S.P.R. achteruit, zooals te verwachten was, maar thans neemt dit wederom toe. Wij hopen, dat, wanneer de leidende figuren en medewerkers der Vereeniging van hun werk, verband houdende met den oorlog, ontslagen zullen zijn en de zoozeer gehoopte opheffing der beperkende bepalingen in verband met papiertoewijzingen, drukwerk enz. een feit zal zijn geworden, de S.P.R. in een niet verre toekomst wederom in staat zal zijn haar werkzaamheden tot volle ontplooiing te brengen.

PARAPSYCHOLOGIE EN ONTWIKKELINGS-PSYCHOLOGIE

DOOR DR. W. H. C. TENHAEFF

I

1. *Allegorische paragnostische gezichten.* In het laatst der vorige en in het begin van deze eeuw begon het inzicht bij de ethnologen baan te breken dat het denken van den primitieven of archaïschen mensch verschilt van dat van ons, West-Europeanen der twintigste eeuw.

De Fransche onderzoeker Lucien Lévy-Bruhl plaatste tegenover elkaar het denken van den primitieven mensch, dat men een gevoelsdenken zou kunnen noemen, en dat hetwelk den Franschen positivist Auguste Comte als een ideaal voor oogen stond en dat alles behalve een gevoelsdenken is, maar een denken dat zich door een streven naar objectiviteit kenmerkt, een wetenschappelijk denken dus. Zoo kwam hij er toe te spreken van een prae-logische en een moderne mentaliteit. De natuurvolkeren denken (overwegend) praelogisch in tegenstelling tot ons, die „modern" denken.

Wanneer bij de inboorlingen van Guyana iemand ziek wordt dan zijn, volgens hun meening, al zijn gezinsleden en aanverwanten ook ziek. Allen moeten zich aan den door den tooverarts voorgeschreven behandeling onderwerpen. Nassau maakt melding van een man uit de landstreek Ogooué (West Afrika) die de vrouw van zijn broer doodde. De familie van de vermoorde vrouw eischte recht. Toen de moordenaar ontkende dat hij zijn schoonzuster gedood had zeide de weduwnaar tegen zijn broer: „Jij hebt schuld, maar daar wij broeders zijn is jouw misdaad mijn misdaad en zal ik in jouw plaats schuld bekennen." Wij hebben hier met twee typische voorbeelden van gedragingen van natuurmenschen te doen, gelicht uit een immens materiaal, bijeengebracht door tallooze ontdekkingsreizigers, zendelingen, missionarissen en ethnologen, dat door Lévy-Bruhl e.a. verwerkt is en aanleiding gaf tot het ontstaan van het inzicht dat de primitieve mensch overwegend anders denkt dan wij.

Een typisch kenmerk van de natuurvolkeren (van hen die nog overwegend de prae-logische mentaliteit vertoonen) is hun denken in beelden. De archaïsche mensch denkt overwegend in beelden, zooals wij overwegend in woorden denken.

In de taal van den primitieven mensch speelt het beeld een zeer belangrijke rol. „Onze bedoeling is om onze gedachten zoo nauwkeurig mogelijk uit te drukken; de Indiaan daarentegen wil teekenend spreken" (Gatschet). Men bericht van de Tasmaniërs dat zij geen woorden hebben voor hard, zacht, koud, warm, lang, kort, rond enz. Willen zij vertellen dat iets hard is, dan zeggen zij dat het „als een steen is". Om uit te drukken dat iets rond is zeggen zij dat is „als een bal" of „als de maan", waarbij zij in den regel bij het woord een gebaar voegen. Parkinson merkte op, dat de bewoners van den Bismarck-Archipel geen namen voor kleuren hebben. Willen zij van

iets zeggen dat het zwart is, dan zeggen zij dat het de kleur van een kraai heeft.

Ook in onze taal speelt het beeld nog een rol. Een aantal uitdrukkingen herinnert ons aan den tijd waarin het primitieve of archaïsche denken nog overheerschte.

De oertaal onzer ziel was het beeld. Wanneer wij vermoeid geraken, in slaap vallen of in trance geraken, dan valt onze geest terug in het beeldende oerdenken (een denken dat primitiever is dan het denken-in-woorden). Bij de ontwikkeling van het denken-in-woorden zijn wij meer en meer het denken-in-beelden ontwend. Toch zijn wij dit, zooals van Suchtelen eenmaal terecht heeft opgemerkt, niet geheel en al ontwend, daar wij anders de dichterlijke beeldspraak, alsmede de „taal" onzer beeldende kunstenaars niet zouden kunnen verstaan.

Ook het feit dat wij de taal onzer paragnosten verstaan bewijst, dat wij niet geheel verleerd hebben in beelden te denken.

Ik merkte hiervoor op dat wij – wanneer wij vermoeid worden, in slaap vallen of in trance geraken – terugvallen in het beeldende oerdenken. Wij zullen daar thans wat nader op ingaan.

Silberer constateerde dat bij een verlaging van het bewustzijnsniveau een beeldend denken optreedt. Gedachten welke men aan het uitdenken is maken plotseling plaats voor gezichtsbeelden waarin de gedachte wordt uitgebeeld. Zoo vertelt b.v. Maeder van een neurasthenicus, die op ski's een berghelling besteeg. Hij was alleen, hetgeen maakte dat hij slecht op zijn gemak was. De sneeuw was verhard, hij steeg met moeite. Hij begon zich af te vragen of hij het niet liever zou opgeven. Plotseling „zag" hij zichzelf, met vele touwen gebonden aan een aantal dwergen, voor zich (pseudo-hallucinatie). Die dwergen trokken met alle macht aan hem om hem het opstijgen te beletten. Hij begreep opeens dat zijn futloosheid en zijn luiheid, die zeer groot waren en die hem allang hadden gehinderd, door het leger van dwergen uitgebeeld werden. Hij besloot er tegen in te gaan, hetgeen hem wonderwel gelukte.

En Westerman Holstijn bericht dat hij eens, te bed liggend, „vocht" tegen gedachten, welke hem het inslapen beletten. Hij zeide tegen zichzelf: „Laat ik die dingen nu maar van mij afzetten." Meteen zag hij een volle diligence voor zich, waarvan de deur met een smak werd dichtgeslagen en die vervolgens wegreed.

Verschillende psychologen hebben aandacht aan deze sluimerbeelden geschonken. Jaspers behoort tot hen. Hij wijst er op dat zij vaak niet van droombeelden zijn te onderscheiden en daar wel in overgaan.

Waar nu, zooals de ervaring ons geleerd heeft, de verlaging van het bewustzijnsniveau (passieve toestand, trance) bij een aantal pp. de noodzakelijke voorwaarde schijnt te zijn voor het manifest worden der tot dusverre latent gebleven paragnostische vermogens en een zeer groot aantal gevallen van spontane paragnosie zich tijdens den slaap blijkt voor te doen, daar verbaast het ons geenszins, dat

het parapsychologisch onderzoek ons in aanraking brengt met *allegorische* paragnostische gezichten.

Het onderzoek met betrekking tot de telepathische nachtgezichten heeft ons talrijke opmerkelijke gevallen van allegorische telepathische gezichten opgeleverd. Het volgende geval is daar een voorbeeld van. Het betreft mevr. X.[1]), een Zwitsersche. Nadat zij het ouderlijk huis verlaten had nam zij verschillende betrekkingen waar en trad ten slotte in het huwelijk. Zij woonde met haar man in een kleine Beiersche stad, meer dan 300 K.M. van haar geboorteplaats verwijderd. Zij was steeds met haar familie in Zwitserland in contact gebleven en ontving van tijd tot tijd brieven uit haar ouderlijk huis dat zij (ten tijde van het slaapgezicht waarvan hieronder melding wordt gemaakt) twintig jaar te voren verlaten had. Ten tijde van haar „droom" had zij geen slechte tijding van huis ontvangen, zoodat er voor haar geen reden bestond om zich ongerust te maken.

Op zekeren morgen, omstreeks 5 u., ontwaakte zij uit een „droom" die voor haar het karakter van een angstdroom droeg. In dezen droom had zij zichzelf zien wandelen langs den oever van het meer dat haar zoo vertrouwd was. Zij wandelde daar rustig, zooals zij dat in haar kinderjaren t.p. zoo vaak gedaan had, waarbij zij naar de visschen keek, die in het doorzichtige water zwommen. Op den bodem van het meer merkte zij een groote rioolbuis op, die daarin uitmondde. Opeens zag zij een arm uit het water omhoog steken, niet ver van den oever af. De daarbij behoorende hand hield een brief (of, juister, een envelop) van gewoon formaat vast en scheen haar deze(n) te willen toonen. De arm bewoog zich een oogenblik door het water (in dezelfde richting als die waarin zij liep). Daarna zonk hij in het water weg en vertoonde zich niet meer. Op dat oogenblik ongeveer ontwaakte mevr. X., hevig verschrikt. Zij zocht naar een verklaring van haar gezicht, maar kon deze niet vinden. In den loop van den dag ontving zij bericht van haar familie in Zwitserland waarin haar verzocht werd dadelijk over te komen, daar haar moeder ernstig ziek was geworden. Mevr. X. begon nu verband te zoeken tusschen haar „droom" en het bericht, zonder daarbij echter tot een oplossing te komen. Door bijzondere omstandigheden was zij niet in de gelegenheid naar haar moeder in Zwitserland te gaan. Zij moest dus een tweede bericht afwachten. Dit bracht haar de verklaring van haar slaapgezicht. Haar moeder, die het zeer moeiijk had, bleek zich in het meer verdronken te hebben, na een afscheidsbrief te hebben geschreven, waarin zij de motieven vermeldde die haar tot dien daad gebracht hadden. Dit schrijven werd later in een lade gevonden. Haar lijk werd niet ver van den oever gevonden. Dag en uur van den zelfmoord kwamen overeen met dag en uur van het gezicht, dat voor een ieder, die de juiste toedracht kent, volkomen begrijpelijk is.

Bij onze proefnemingen met telepathen en onze bezoeken aan psychoscopisten e.d. hebben wij voorts volop gelegenheid om met het allegorisch paragnostisch visioen kennis te maken.

Dietz vertelt van twee zijner pp. bij zijn paragnostische experimenten (mevr. v. G. en Dr. B.) dat het eenige malen bij hen voorkwam dat zij visionaire beelden hadden „die geheel overeenkwamen met de bekende hypnagoge visioenen". Zoo geschiedde het op zekeren dag, toen Dr. Dietz de kaart klaver aas getrokken had, dat Dr. B. een veld met roode klaver voor zich zag en vervolgens een hoop koeienuitwerpselen. Deze

---

1) Wij danken dit geval aan een predikant te Genève, op wiens verzoek de naam van betrokkene hier verzwegen is.

koeienuitwerpselen deden hem eerst aan drek en daarna aan aas (in de beteekenis van dood dier) denken. De getrokken kaart moest dus, volgens hem, klaver aas zijn. In plaats van klaver aas zeide hij echter harten aas, daar het hem, volgens zijn zeggen, een beetje geforceerd scheen om uit het klaverveld tot klaver te concludeeren.

Bij gelegenheid van een reeks proefnemingen met mevr. G. „zag" deze een boer voor zich op wiens rug de kaart klaveren negen gespeld was (eenigen tijd te voren had zij den roman „Schoppenboer" van Cyriel Buysse gelezen, waarin verhaald wordt van een boer, wien men, uit plaagzucht, een kaart (schoppen boer) op den rug gespeld had). De getrokken kaart bleek klaveren negen te zijn.

De Italiaansche schilder Bonatti (een persoonlijk vriend van Dr. Ermacora) had een vriendin die over een zekere mate van telepathische begaafdheid bleek te beschikken. Dit gaf den schilder aanleiding om proeven met deze vrouw te nemen. Bij herhaling trachtte hij, als hij meende dat mej. Z. sliep (de afstand van zijn tot haar huis bedroeg ongeveer 500 M. in rechte lijn), haar, zonder dat hij haar van dit voornemen verwittigd had, telepathisch te beïnvloeden. Daar mej. Z. de gewoonte had Bonatti haar droomen te vertellen kreeg hij daardoor op ongezochte wijze gelegenheid na te gaan in hoeverre zijn proefnemingen met succes bekroond werden.

Op zekeren nacht, toen Bonatti als object van zijn proefneming de gedachte had gekozen: Ik vertrek uit Padua en laat je aan je lot over, droomde mej. Z. dat er een zwarte kat door haar kamer dwaalde. (Volgens het volksgeloof beteekent een zwarte kat verraad). Een andere keer vertelde mej. Z. aan Bonatti dat zij hem in haar droom had zien weenen. Bonatti teekent hierbij aan dat hij getracht had haar telepathisch te doen weten dat enkele personen hem het geld onthouden hadden dat zij hem schuldig waren.

„Als ik een voorwerp krijg dat van een overledene afkomstig is," aldus mevr. Detey, „zie ik vaak een doodkist voor mij. Maar dat is niet altijd het geval. Er zijn ook andere teekenen voor den dood.

Als iets in den zomer gebeurd is zie ik groene boomen voor mij. Doode bladeren, sneeuw, wil zeggen dat het in den winter gebeurde of gebeuren zal.

Soms gebeurt het dat ik, tijdens het spreken, ongewild een armgebaar naar achteren maak. Dit beteekent dat het achter mij ligt, dat het dus in het verleden gebeurd is. Wanneer iets nog moet gebeuren zie ik het voor mij..."

Ook het onderzoek der proscopische verschijnselen brengt ons in aanraking met het allegorische paragnostische slaapgezicht.

Een dame „droomde" dat zij zich wederom in haar ouderlijk huis bevond en dat daar eenigen tijd lang onafgebroken aan de bel getrokken werd door een oude dame (familielid) die reeds jaren te voren gestorven was. Eenige dagen later kreeg zij bericht dat haar vader (geheel onverwacht) ernstig ziek geworden was. Kort daarop overleed haar vader.

Er dient hierbij opgemerkt te worden dat reeds jaren vast stond dat haar ouders in hetzelfde graf als deze oude dame begraven zouden worden, daar haar ouders dit graf nl. aangekocht hadden.

Kort voor het overlijden van haar moeder herhaalde deze „droom" zich

In 1932 „droomde" mevr. J. S. te 's G. dat haar, in 1922 overleden, moeder haar vader kwam halen voor een reis. Eenige nachten later herhaalde deze „droom" zich. Kort daarop kreeg zij een brief van haar vader waarin deze haar berichtte dat de dokter een gezwel bij hem ontdekt had en dat hij geopereerd moest worden. De operatie vond plaats en tien dagen later beschouwde haar vader zich als hersteld. „Toen," aldus mijn berichtgeefster, „droomde ik dat ik mijn ouders, die samen op reis gingen, met een

rijtuig naar het station bracht. Zelf ging ik echter niet mee op reis. Eenige dagen later overleed mijn vader plotseling en tegen alle verwachting in."

Mevr. v. d. H. berichtte mij in Sept. 1937 dat zij begin November 1933 (zij woonde in die dagen te Batavia) 's ochtends tegen vier uur wakker werd. „Ik moet," aldus mevr. v. d. H., „een hevigen gil gegeven hebben, waardoor ook mijn man wakker werd. Nog geheel van streek vertelde ik hem den volgenden droom:

Ik liep met mijn man en kind te wandelen. Plotseling kwamen wij voor een breede sloot te staan, waar een vlonder over lag. Aan de overzijde van dien vlonder zag ik plotseling drie ruwe, zwaargebouwde kerels, die er als beulsknechten uitzagen, voorzien van zwaarden of bijlen. Zij sommeerden mijn man over den vlonder te komen. Mijn man gehoorzaamde, doodsbleek, aan hun bevel, ondanks mijn hevige protesten. Nauwelijks bij die drie beulen aangekomen werd hij door hen aangevallen. Op dat moment liep ik ook over den vlonder, mijn hevig ontsteld en schreiend kind bevelend aan den overkant te blijven. Ik smeekte den beulen mij in plaats van mijn man te willen nemen. Een van hen greep mij toen aan en legde mijn beide handen op een groot blok. Een ander hief toen zijn zwaard omhoog om mijn handen af te hakken. Op dat moment gaf ik blijkbaar een hevigen gil."

In Februari 1934 werd de echtgenoot van mevr. v. d. H. onverwacht ziek. Na veel lijden (hersentumor) overleed hij op 26 April 1935.

Vele pp. houden er een code op na en de ervaring heeft hun de beteekenis van zekere, steeds wederkeerende, allegorische voorstellingen leeren kennen. Zoo kwam b.v. Dr. Ir. Kooy bij de bestudeering van zijn Dunne-effecten door de ervaring geleid tot de erkenning dat sneeuw voor hem het zinnebeeld was van den dood. Mevr. Detey kwam langzaam en door de ervaring geleid tot de erkenning dat wanneer zij de dingen „klein" zag dit beteekende dat zij in de verre (althans niet nabije) toekomst lagen.

Raoul de Fleurière vertelt dat het hem meermalen overkomen is dat hij bij een bezoeker of bezoekster een bloem „zag", welke hem den naam van zijn consultant(e) leerde kennen. Tegen een dame bij wie hij een margriet „zag" (geloofwaardige pseudo-hallucinatie) zeide hij dat zij Marguerite heette (hetgeen juist was). Bij een andere consultante, wier naam Liliane bleek te zijn, „zag" hij een lelie. Ook kwam hij wel namen door reuk „hallucinaties" te weten. Bij een dame die Rose heette was het hem te moede als drong de geur van een rozenperk in zijn neus [1]). Wij kunnen ons voorstellen dat ook hij de beteekenis van dergelijke allegorische voorstellingen eerst op grond van ervaring leerde kennen en dat hij de eerste maal, dat hij een dergelijke ervaring had, er min of meer vreemd tegenover stond.

Evenmin als wij steeds in staat zijn om de archaïsche beelden, waarmede wij in onze droomen tot onszelf spreken te verstaan (en daarom in vele gevallen de hulp van een deskundige van noode hebben om onze droomen te duiden), omdat wij bij de ontwikkeling van het denken-in-woorden het denken-in-beelden ontwend zijn, zijn de paragnosten steeds in staat om hun beelden te duiden, hetgeen,

1) Een mijner pp. deelde mij mede dat het haar bij herhaling overkwam dat zij, wanneer men haar een voorwerp (inductor) overhandigde, dat van een overledene afkomstig was, de lucht van een in staat van ontbinding verkeerend lijk in haar neus kreeg (reuk-„hallucinatie").

vanzelfsprekend, aanleiding kan geven (en in vele gevallen geeft) tot vergissingen. Zoo zeide b.v. in het jaar 1939 de paragnost N. tegen den heer L., die hem consulteerde, dat hij zes glazen bier achter hem „zag". Plotseling veranderde het bier in rum. Voor den paragnost was dit aanleiding om den heer L. te vragen of hij soms iets met het café-bedrijf uitstaande had, hetgeen niet het geval bleek te zijn. Daarop vertelde de heer L. den paragnost, dat hij in het Friesche plaatsje Sexbierum (zes bier rum) geboren was.

Bij gelegenheid van een zitting met mevr. v. d. B.-T. overhandigde ik haar een steen, afkomstig van den heer D. te L. Deze had, zooals hij mij voor de proefneming had medegedeeld, dezen steen tijdens een reis in Guatemala opgeraapt. Mevr. v. d. B. kon mij, met betrekking tot dezen inductor niet veel meer zeggen dan dat deze steen uit een tropisch land afkomstig was maar dat dit land niet Indië was. (Mevr. v. d. B. is in Indië geweest. Het landschap dat zij voor zich „zag" droeg een geheel ander karakter dan het Indische. Zij redeneerde nu per exclusionem. Een tropisch landschap maar het is niet Indië).

Heer echtgenoot, die bij de zitting aanwezig was en mede over paragnostische vermogens beschikt, deelde mij, nadat zijn vrouw het voorwerp aan mij teruggegeven had, mede, dat hij een postzegel voor zich had „gezien" waarop het woord Guatemala gedrukt stond. Het vermoeden ligt voor de hand dat ik hem onbewust telepathisch beïnvloed had. Hij had het woord Guatemala „opgevangen" en van deze ontvangst kennis gekregen door een beeld. Dat zijn „hallucinatie" een postzegel betrof wordt min of meer verklaarbaar wanneer wij weten dat de heer v. d. B. postzegelverzamelaar is en een groote belangstelling voor postzegels bezit. Een paragnostisch begaafde aardrijkskundige zou hier misschien „gehallucineerd" hebben met betrekking tot de kaart van Guatemala.

2. *Symbool of allegorie?* Het zal den lezer opgevallen zijn dat ik in het voorgaande mij steeds van het woord allegorie bediend heb en het gebruik van het woord symbool (dat wij hier bij de meeste onderzoekers aantreffen) heb vermeden. Dit heeft zijn goede gronden. Volgens de inzichten waartoe de moderne psychologie geleid heeft liggen aan de uitbeelding (allegorie) en de symboliseering twee verschillende mechanismen ten grondslag. Van uitbeelding spreekt men daar waar, zooals bij de sluimerbeelden (hypnagoge pseudo-hallucinaties), in talrijke droomen alsmede bij de gezichten der paragnosten gecompliceerde, bewuste, abstracte gedachten door eenvoudigere, concrete beelden worden voorgesteld. Van het woord symboliseering bedient men zich daar waar een (onbewuste) drift wordt ontladen aan objecten, voorstellingen of in handelingen van anderen, meer gecompliceerden aard. De symboliek onderscheidt zich van de beeldspraak door het typische driftmatige.

Wij spreken van een symbolische driftuitleving wanneer wij b.v. een kat met een klosje zien spelen. Het klosje is voor het dier symbool voor muis of musch. De vrouw die na een heftige woordenwisseling met haar echtgenoot een kopje stuk smijt, verricht even-

eens een symbolische handeling. Het kopje is voor haar op dat oogenblik symbool van haar echtgenoot.

Terecht heeft Westerman Holstijn er op gewezen dat, terwijl bij de symboliseering in engeren zin de weg van „beneden" naar „boven" gaat, bij de uitbeelding van het abstractere door het concretere, hetgeen in de bewuste en voorbewuste „lagen" zich afspeelt, de weg a.h.w. van „boven" naar „beneden" gaat, van het meer ontplooide naar het eenvoudigere, primitievere. (Van den „geest" naar de „ziel" om met Klages te spreken).

Het behoeft wel geen betoog dat het niet altijd gemakkelijk valt aan te geven, of wij nu met symboliseering danwel met uitbeelding te doen hebben. Het komt, zooals de psychoanalyse ons leert, nogal eens voor dat zinnebeelden tevens symbolen in analytischen zin zijn, m.a.w. dat uitbeelding en symboliseering samenvallen. Dit ontslaat ons echter niet van de plicht om onderscheid te maken tusschen beide begrippen.

Op grond van het bovenstaande moge het duidelijk zijn dat het juister is van allegorische, dan van symbolische paragnostische visioenen te spreken, daar wij bij de paragnosten (van wie zoo velen hun gezichten e.d. in trance-toestanden krijgen) kennelijk te doen hebben met een terugval van den geest in het beeldende oerdenken, met een atavisme. In het feit, dat er allegorische paragnostische visioenen voorkomen kan men een argument zien ten gunste der stelling dat de paragnosie, zooals deze zich bij een groot aantal onzer pp. voordoet, als een verschijnsel van regressie dient te worden aangemerkt.

3. *Verschuiving en verdichting.* Deze beschouwingen loopen uit op de beschouwingen welke door den Zwitserschen diepte-psycholoog C. G. Jung met betrekking tot de beeldentaal onzer droomen zijn geleverd en op een aantal punten van die van Freud afwijken. Ook voor Jung is de beeldentaal onzer droomen een atavisme, een bewijs dat onze geest tijdens den slaap teruggevallen is in het beeldende oerdenken. In tegenstelling met Freud, die de meening was toegedaan dat de droomen, zooals hij zegt, „symbolisch" moeten zijn opdat wij hen *niet* verstaan zullen is Jung, die zich op ontwikkelingspsychologisch standpunt stelt, de meening toegedaan dat wij de droomen zoo vaak niet verstaan omdat zij zich kenmerken door een archaïsche wijze van uitdrukken, welke wij (die in woorden denken en het denken-in-beelden ontgroeid zijn) ontwend zijn.

Hetzelfde kan men nu zeggen met betrekking tot allegorische telepathische en andere paragnostische gezichten. Dat wij deze vaak niet dadelijk verstaan houdt in hoofdzaak verband met het feit dat zij een archaïsch karakter vertoonen, dat wij de beeldentaal van den primitieven of archaïschen mensch in ons ontwend zijn.

Freud, de vader van het moderne droomonderzoek, ontdekte bij zijn droomstudiën niet alleen het proces der (wat hij noemt) symboliseering, maar tevens o.m. dat der „verdichting" en „verschuiving". Freud was de meening toegedaan dat deze processen als producten van den „droomarbeid" dienen te worden aangemerkt – de droom-

arbeid, welke, volgens Freud, in dienst staat van de „censuur" (die afwijst en verdringt) en tot taak heeft den latenten droominhoud op zoodanige wijze in den manifesten droominhoud om te zetten dat de droom onbegrijpelijk voor ons wordt.

Freud was, zooals ik hiervoor reeds opmerkte, de meening toegedaan dat de droom duister moet zijn, opdat wij hem niet verstaan zullen en hij baseert deze meening op zijn bekende theorie der verdringing [1]).

De onderzoekingen op het gebied der ethnopsychologie hebben nu aan het licht gebracht dat de verdichting en de verschuiving (om ons hier daartoe te beperken) in het archaïsch denken worden teruggevonden (evenals de symboliseering of juister: het beeldend denken). Dit is voor een aantal psychologen (tot wie ik ook mijzelf reken) een aanleiding geworden om Freud's meening met betrekking tot deze processen in twijfel te trekken. Evenmin als de „symboliseering" (uitbeelding) een specifiek droomkenmerk blijkt te zijn, kan men dit met betrekking tot de verdichting en de verschuiving zeggen. Zij blijken inhaerent aan het archaïsche denken te zijn.

Bestudeeren wij aan de hand der ethnologische litteratuur de woordspelingen en de magische handelingen der archaïsche volkeren, alsmede hun demonen-voorstellingen dan zal het ons opvallen dat wij ook bij deze studiën met het verschijnsel der verdichting kennis maken. Zoo komt het b.v. voor dat in de magische handelingen jacht- en vruchtbaarheidsvoorstellingen samengeperst (verdicht) worden. Bestudeeren wij de voorstellingen welke de primitieve mensch zich met betrekking tot zijn goden maakt, zooals deze in hun beeldende kunst tot uiting komen, dan hebben wij mede gelegenheid te over het verschijnsel der verdichting op te merken dat overigens alle kunst eigen genoemd kan worden [2]).

Iemand zag in een zijner droomen een zijner bekenden, die klein schreef, als een klein mannetje. Hier werd dus een zeer bijkomstig kenmerk tot een hoofdkenmerk verheven. Freud spreekt in dergelijke gevallen van verschuiving. Dergelijke verschuivingen treffen wij nu ook in het primitieve denken aan. Zoo vernemen wij b.v. van de Nieuw-Zeelanders dat hun oorlogskreet is: „de roeiriemen der Waikoto (een vijandelijke stam) zijn gebogen." Zij zeggen dat de Waikoto een „gebogen karakter" vertoonen (d.w.z. onbetrouwbaar zijn) en brengen dit nu op hun roeispanen over.

In verschillende spreekwoorden en zegswijzen worden wij her-

---

1) Zie S. Freud: „De droom", Ned. vert., Leiden, 1917, 2e dr.

2) Een mooi voorbeeld van verdichting vinden wij in Felicien Rops' „Mort syphilitique". Het gelaat van de deerne aan de deurpost vertoont de holten en schaduwen van het doodshoofd. Dood en sexualiteit vinden in deze figuur tegelijk hun afbeelding, evenals in „Der Geiger" van Melchior Hugo. (De doodsfiguur in frak bespeelt een naakte vrouw, die hij als viool onder zijn kin houdt, met een phallischen strijkstok.)

In onderscheidene (middeleeuwsche) Maria-afbeeldingen treft het ons dat Maria voor den schilder niet alleen de moeder van zijn God geweest moet zijn maar tevens de voor hem ideale vrouw. Religieuse en erotische gedachten worden in een aantal dezer schilderijen tegelijk tot uitdrukking gebracht. Ook hier verdichting (dubbelzinnigheid).

innerd aan het primitieve denken onzer verre voorouders. M. Nachmansohn wijst er b.v. op dat de (Duitsch-Zwitsersche) spreekwoorden „men slaat den zak en meent den ezel" en „men kust het kind en meent de moeder" wel heel duidelijk bewijzen dat zij, die meenen dat het verschijnsel der verschuiving zich slechts in den droom voordoet, ongelijk hebben.

In het feit dat de verdichting en de verschuiving, het archaïsche denken eigen, in den droom worden opgemerkt hebben vele psychologen een bewijs te meer meenen te mogen zien dat de droom als een regressie-verschijnsel dient te worden aangemerkt.

Komen nu de verdichting en de verschuiving ook in de telepathische (bij uitbreiding: in de paragnostische) gezichten voor? Wij mogen dit – op grond van hetgeen ik hiervoor behandeld heb – wel a priori veronderstellen en de ervaring en het onderzoek leeren ons dat wij in deze verwachting niet beschaamd worden. Zoo vertelde mij, niet lang geleden, een dame dat zij een oom had die op een grasveldje voor zijn huis een bok had staan. Telkens wanneer zij dien oom bezocht moest zij dien bok passeeren. Op een nacht verscheen haar de bok. Achteraf bleek dat dien nacht deze oom geheel onverwacht was overleden.

Een ander voorbeeld van verschuiving is het navolgende dat ik dank aan notaris J. C. M. Kruisinga. Op een nacht had zijn vrouw (gelijk haar dit wel meer overkwam) bij het wakker worden een „flits" [1]). Zij „zag" een overlijdensbericht dat betrekking had op den heer S... [2]) (iemand dien zij slechts oppervlakkig kende). Zes dagen later las zij in de krant dat niet de heer S... maar de heer C... overleden was. De heer C... was de compagnon van den heer S... Mevr. K. kende den heer C... niet.

Ook bij het navolgende geval, dat ik aan mevr. Anna van Gogh-Kaulbach dank, kunnen wij van verschuiving spreken. Op 12 April 1944 schreef zij mij het navolgende:

„Ik wil graag een droom van mij vertellen die mij wel merkwaardig lijkt. Figuren in mijn droom zijn twee jonge vrouwen, die ik beiden goed ken, maar die elkaar absoluut niet kennen. Zij heeten Bob en Bep. De feiten zijn:

Bob, die veel bij mij komt en op wie ik zeer gesteld ben, werd op 31 Maart door de Duitschers gearresteerd. Ik hoorde dit op *3 April* en was er erg ontdaan van en dacht er den geheelen avond aan.

Bep, die ik ook wel mag, heb ik in maanden niet gesproken, maar ik wist dat zij in Mei moet bevallen en dat er eenige ongerustheid bestond omtrent haar gezondheidstoestand gedurende de zwangerschap.

In den nacht van *3 op 4 April* droomde ik het volgende: Ik stond op een breeden, stoffigen weg, die langs een wijd veld liep. Op het veld, vrij ver van mij af, waren *Bob* en *Bep* samen bezig met het plukken van een soort van riet. Ik verwonderde mij er

---

1) Er valt op te merken dat mevr. K. dit soort flitsen als van geheel anderen aard beschouwt als haar droomen. Zij zijn eenvoudiger en geconcentreerder. Zij dringen zich veel sterker aan het bewustzijn op en maken meer indruk.

Er bestaat dus, volgens mevr. K., een fenomenologisch verschil tusschen haar droomen en deze flitsen.

2) In zijn verslag heeft de heer K. de namen voluit gegeven.

over dat zij daar samen waren en vroeg mij af, wat zij eigenlijk uitvoerden. Het volgende oogenblik stond *Bob* vóór mij, *Bep* zag ik niet meer. *Bob* keek mij heel strak aan, maar haar oogen (in werkelijkheid bijzonder helder) waren dof en met breede, vuurroode randen er om heen. Ik schrok hier hevig van en vroeg: „Hoe komt dat?"

Antwoord: „Ik had mijn bril verloren en toen heeft de zon mijn oogen verbrand."

Daarop werd ik wakker en gevoelde mij zeer gedrukt. Ik moet er nog bij vertellen, dat ik in het begin van den droom den indruk had van een heeten zomerdag met laaiende zon.

Op *5 April* hoorde ik dat *Bep* op *31 Maart* (denzelfden dag dus van Bob's arrestatie) was bevallen en dat haar toestand hoogst ernstig was door een nier-vergiftiging. Haar gezichtsvermogen was ernstig gestoord."

Als een voorbeeld van verdichting in een paragnostisch (proscopisch) gezicht vermeld ik het volgende geval dat ik den heer B. te A. dank.

„In den zomer van 1922," zoo schreef hij mij in 1932, „had ik den volgenden droom:

Ik sta in een rouwkamer waarvan ik het interieur, een ouderwetsche mahonie penantkast, de stoelen en het tapijt op den grond nauwkeurig opneem. Vóór mij, voor een raam dat uitziet op den weg, staat, op schragen, een doodkist van blank eikenhout. Het deksel is voorzien van een nikkelen plaat en staat tegen den muur. In die kist ligt mijn oudste broer in doodskleed. Terwijl ik naar hem kijk, beweegt hij zich... hij beurt zijn hoofd tot halverwege den bovenrand der kist op, trekt zijn knieën op en ziet mij met pijnlijk verwrongen blik aan. Dat duurt een moment. Hij valt terug in liggende houding op zijn rug, strekt zich lang uit... en onderwijl verandert zijn gezicht (geheel het hoofd) in dat van den ruim zestigjarigen heer W. K. te Amersfoort, een kennis van ons.

Daarop word ik wakker. Het is ongeveer zes uur in den morgen. Voordat ik van huis ga vertel ik den droom aan mijn vrouw en beiden zijn wij verwonderd. „Wat een eigenaardige combinatie "

Heel dien dag bleef de droom mij bij. En de beelden stonden vaak verrassend helder voor mij. Vooral het trieste ervan maakte indruk.

De heer W. K. was een ruim zestigjarige vrijgezel en woonde sedert jaren op kamers in zijn geboorteplaats Amersfoort. Sedert een maand of acht had hij de gewoonte aangenomen eens of twee keer per week te komen theedrinken. Ik zelf was zelden thuis. Enkele keeren sloeg hij over. Bijzondere vriendschap was er niet. Hij had mijn oom, die predikant was, goed gekend, zooals mij bleek en was een jeugdvriend van een predikant dien ik weer zeer goed kende; zoodoende kwam hij op bezoek.

De week waarin ik droomde en ook de vorige was hij niet geweest, waaraan geen bijzondere aandacht werd geschonken. „Zeker uit de stad." Aan ziekte of dood werd zelfs niet gedacht, want hij was, voor zooverre ons bekend, kerngezond en sterk.

's Avonds van denzelfden dag waarop ik mijn droom had gehad, bracht de post het doodsbericht (rouwcirculaire) van den heer K. Tijdens een bezoek aan kennissen te Amsterdam was hij plotseling ziek geworden, opgenomen in het Diaconessenhuis aldaar en zeer spoedig overleden.

Als belangstellenden waren mijn vrouw en ik op de begraafplaats, toen het stoffelijk overschot van den heer K. werd begraven te Amersfoort. Het lijk was van Amsterdam naar Amersfoort gebracht en daar opgebaard. Ik ontroerde toen ik de kist zag – dezelfde als die van mijn droom: een vrij dure blank-eikenhouten kist met nikkelen plaat. Nu zag ik ook nikkelen schroeven. Na de begrafenis vroeg ik den begrafenisondernemer, dien ik kende, naar het interieur van van wijlen K.'s kamer. Het antwoord luidde: „Straks ga ik er heen; U kunt wel meegaan." Daar gekomen zag ik dezelfde mahoniehouten penantkast, de stoelen en het zware rijkbebloemde karpet als ik gezien had in

den droom. Alle andere meubelen enz. herkende ik niet. Ik was nooit bij den heer K. thuis geweest. In het geheel heb ik den heer K. een klein jaar gekend.

Ongeveer een week na de begrafenis van den heer K. kwam een zekere J. P. uit M. mij raadplegen over een voor hem belangrijke kwestie en zeide in den loop van het gesprek: „Uw broer is ook leelijk te pas gekomen" – „O, ja?" vroeg ik. „Ja, vorige week viel hij van een lange ladder, die tegen zijn boerderij stond en werd voor dood opgenomen." Achteraf bleek het niet zoo ernstig te zijn. Wel behield hij er een stijf been van.

Naar de mededeeling van P., die heel veel bij mijn broer kwam, viel mijn broer twee dagen voor mijn droom. We rekenden dat uit. Zelf deed ik er nooit onderzoek naar. Sedert plm. 7 jaar had ik hem gesproken noch gezien. Een erfenisquaestie bracht die verwijdering. Ik hoorde maar liever niets van hem. Wel vernam ik van verschillende kanten, dat hij er ernstig aan toe was geweest.

Mijn broer woonde destijds te M., de heer K. te Amersfoort en stierf te Amsterdam. Ik zelf woonde in die dagen eveneens te Amersfoort..."

Het moge een ieder duidelijk zijn dat wij in dit nachtgezicht met twee, langs paranormalen weg verkregen, gegevens te doen hebben, waarvan het eerste betrekking heeft op het ernstige ongeval dat den broeder van den heer B. overkomen was en het tweede op het, geheel onverwachte, sterven van den heer W. K. Beide gegevens zijn in het paragnostische slaapgezicht van den heer B. tot één geheel samengeperst of verdicht.

In den zomer van 1941 deelde mevr. v. d. B.-T. mij mede dat zij een gezicht gehad had op grond waarvan zij niet alleen een geallieerde invasie verwachtte, maar tevens de meening was toegedaan dat er geallieerde landingen op het Scheveningsche strand zouden plaatsvinden. Toen ik haar verzocht mij iets naders omtrent dit visioen mede te deelen, vertelde zij mij dat zij in haar visioen honderden geallieerde vliegtuigen over haar huis had „zien" en „hooren" trekken, terwijl er links en rechts om haar heen gevochten werd. Daarbij vlogen de kogels haar om de ooren. Het was haar verder opgevallen dat zij haar woning (Nieuwe Parklaan 69 te Scheveningen) onttakeld zag. De vloerbedekking was opgenomen en op de houten vloer stonden kisten. „Ik kreeg", zoo zeide zij mij, „den indruk dat ik aan het verhuizen was." Verder zeide zij mij nog dat het haar opgevallen was dat de boomen groen waren. Dit duidde er, volgens haar, op dat het zomer was.

Volgens mevr. v. d. B.-T., die meende dat dit visioen een proscopisch gezicht met volledige congruentie zou blijken te zijn, zou de invasie dus op een zomerdag plaats vinden. Zij zou zich dan nog in haar woning op de Nieuwe Parklaan 69 (waar zij in 1941 woonde) bevinden, ofschoon zij dan op het punt zou staan te verhuizen. Voorts zou Scheveningen een der landingspunten zijn.

Toen mevr. v. d. B. in het begin van 1944 door de Duitschers gedwongen werd haar woning op de Nieuwe Parklaan te verlaten en een huis op de Groot Hertoginnelaan toegewezen kreeg, liet zij mij weten dat haar visioen kennelijk onjuist was geweest ofschoon een ander visioen, dat zij met betrekking tot de Nieuwe Parklaan had gehad en waarvan zij mij in de herfst van 1941 in kennis had

gesteld, wel in vervulling was gegaan [1]). Nauwelijks had mevr. v. d. B. haar woning op de Groot Hertoginnelaan betrokken of zij kreeg opnieuw bevel om te verhuizen. Haar werd thans een woning op de Stadhouderslaan toegewezen. In het laatst van Mei vond deze tweede gedwongen verhuizing plaats. Op 6 Juni 1944 (D-day) zat zij in haar nieuwe woning te midden van een aantal onuitgepakte kisten. *Er was een verhuizing en er was invasie*. Bovendien waren de boomen groen.

Ofschoon alles anders was dan zij in den zomer van 1941 had „gezien" kon mevr. v. d. B. zich toch niet onttrekken aan de overtuiging dat er „een kern van waarheid" lag in het visioen dat zij destijds gehad had en op 7 Juni 1944 schreef haar echtgenoot mij dat ook hij de meening was toegedaan dat zijn vrouw er niet heelemaal naast geweest was.

Zoolang wij alleen maar oog hebben voor proscopische visioenen met volledige congruentie, Dunne-effecten waarin het proscopische element onmiskenbaar op den voorgrond treedt, alsmede voor allegorische proscopische visioenen welke aan duidelijkheid niets te wenschen overlaten, zullen visioenen als het hier behandelde, ons foutief en waardeloos toeschijnen. Wanneer wij echter tot de erkenning zijn gekomen dat evenals in onze „gewone" droomen ook in onze paragnostische gezichten de processen der verschuiving en der verdichting zich openbaren (niet, zooals Freud dit meende, om de gezichten onbegrijpelijk te maken, doch omdat deze processen inhaerent zijn aan het archaïsche denken waarin, zooals wij gezien hebben, vele paragnosten terugvallen) begint onze instelling tegenover een aantal, vroeger algemeen als foutief en waardeloos verworpen gezichten te veranderen.

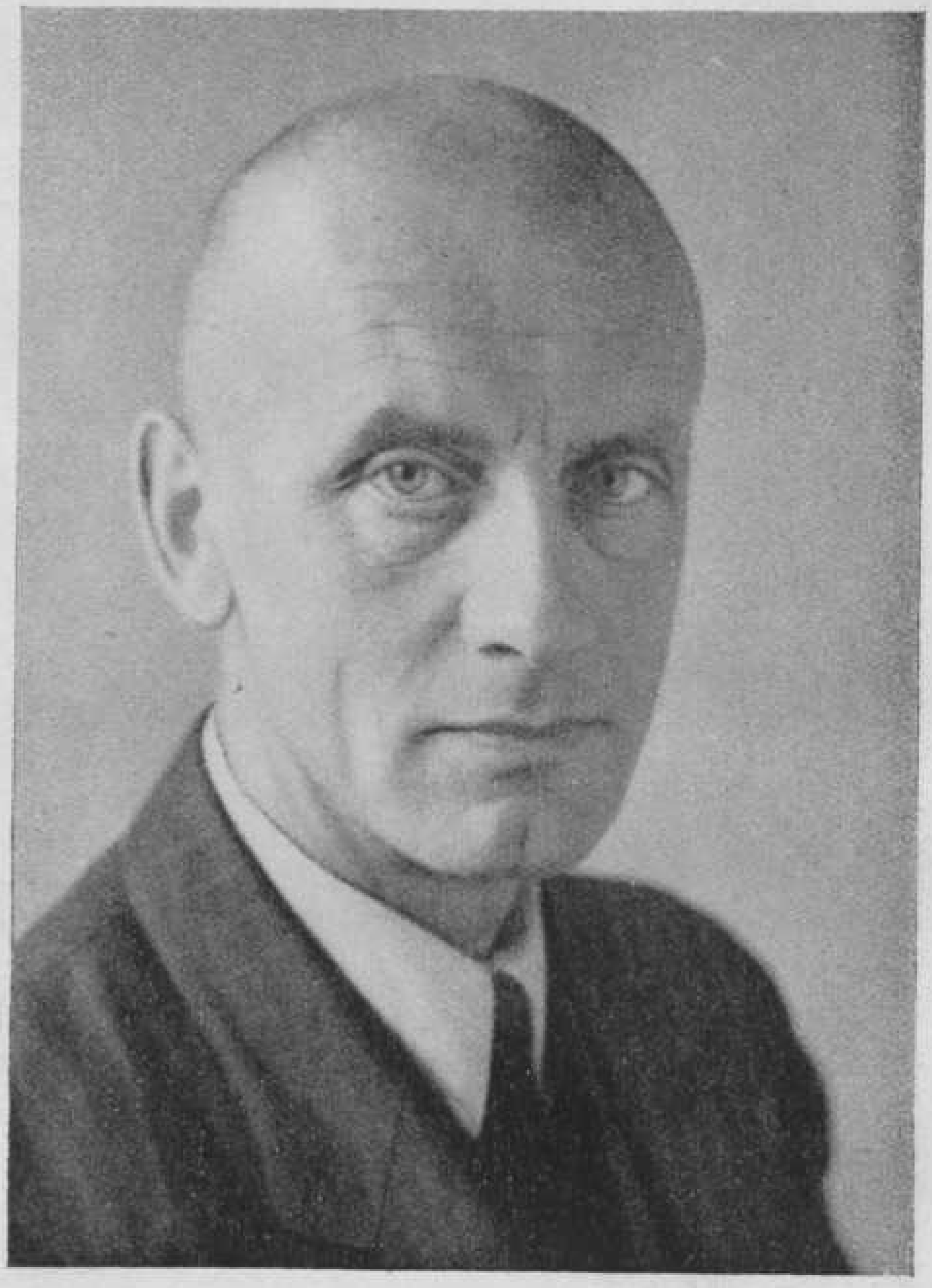
Ik ben mij er volkomen van bewust dat een beschouwing als de bovenstaande een onwelwillende en negativistisch ingestelde criticus aanleiding kan geven mij ervan te beschuldigen dat ik recht tracht te praten hetgeen krom is, maar dat mag ons er toch niet van weerhouden onze zienswijze, als zij uit een eerlijke wetenschappelijke overtuiging stamt, naar voren te brengen. Onwelwillende en negativistisch ingestelde critici zullen echter in den regel de wetenschap niet verder brengen en remmend op den vooruitgang van het onderzoek inwerken. Daarom zullen wij ons aan hun oordeel niets gelegen laten liggen.

Een andere kwestie is echter deze dat wij aan gevallen als het bovenstaande nimmer die waarde als bewijsmateriaal voor het voorkomen van proscopie en daaraan verwante paragnostische verschijnselen zullen mogen toekennen welke wij aan goed gewaarmerkte en behoorlijk gedetailleerde proscopische visioenen met volledige congruentie plegen toe te kennen, waarvan wij voorbeelden te over in de parapsychologische vaklitteratuur vermeld vinden. Beschouwingen als de bovenstaande zijn de vruchten van voortgezet onderzoek,

---

1) Het betreft hier den aanleg van verdedigingswerken en de opstelling van geschut op de Nieuwe Parklaan.

waaraan wij eerst thans – nu door toepassing van zoowel de qualitatieve (Osty e.a.) als de quantitatieve (Rhine, Whately Carington e.a.) methode aan het bestaan der proscopie niet langer getwijfeld kan worden – toegekomen zijn.

Dr. H. A. C. DENIER VAN DER GON

IN MEMORIAM

DR. H. A. C. DENIER VAN DER GON

Een hele stadswijk wordt ontruimd. De strijders voor het nieuwe Europa moeten daar tank-grachten graven en bunkers bouwen. Daar wijkt alles voor. Mensen worden verdreven. Hun woningen worden òf gesloopt, òf in vestingen herschapen, òf overgelaten aan wat weer en wind, explosies, een bom of een mislukte V2 er van maken.

De oorlog is voorbij. Druppelsgewijs keren de verjaagden terug. Geleidelijk wordt in het gespaarde gedeelte huis na huis weer betrokken. De wegen worden geruimd, in de dichtgegroeide tuinen en plantsoenen de oude orde hersteld. En die hier terugkomen vinden hun buren, links, rechts, aan de overkant, die in de jaren van verbanning wie weet waar gebleven waren, weer. De postbode, die al vele jaren deze brievenklanten bediende, gaat zijn oude weg en de oude melkboer wordt begroet als een teken, dat het leven zijn gewone loop herneemt. Maar helaas, in menig huis blijft een goed bezette, dikwijls de best bezette, plaats ledig... niet iedereen keert weer. En daar wordt de vreugde weer in de oude, vertrouwde omgeving te zijn gedempt door de nog of opnieuw schrijnende pijn om die voor goed zijn heengegaan. De oorlog en het schrikbewind hebben in deze kleine wereld véél van zulke plaatsen open gelaten.

Zoo ging het ook in de grotere wereld. Velen, die in de rustige tijden vóór 1938 werkten voor het gemene welzijn, die in de oorlogsjaren tot werkeloosheid werden gedoemd, nemen zo goed en zo kwaad als dit gaat hun arbeid weer op. Maar ook hier blijft menige taak onverricht, omdat, die zich daaraan gaven, weggingen om nimmer weer te keren. En wie deze plaatsen ledig zien, denken met weemoed aan hen, aan wat zij deden en nog hadden kunnen doen. Het valt zwaar weer te beginnen, alsof er geen onherstelbare verliezen waren geleden, geen banden van vriendschap in jarenlange samenwerking ongemerkt gegroeid, plotseling waren verscheurd. Dit werk zal niet vlotten voor in duidelijke warme woorden van erkentelijkheid is uitgesproken, wat wij aan hen, die gingen, te danken hebben.

Als dan ook dit tijdschrift zijn taak opnieuw aanvat, kan dat slechts goed gebeuren, indien allereerst de aandacht van oude en nieuwe lezers gevraagd wordt voor het werk en de persoon van *Dr. H. A. C. Denier van der Gon*, die op 8 Maart 1945 is doodgeschoten, omdat..., omdat hij trouw was aan zijn land en aan de daar tot op zekere hoogte belichaamde idealen van vrijheid, verdraagzaamheid en echte beschaving..., ook omdat een onafwendbare nederlaag wraak-bij-voorbaat eiste.

Wat Denier van der Gon tot de parapsychologie trok was een algemene belangstelling, die gefundeerd was in zijn levensbeschouwing. Zijn wetenschappelijk werk op het terrein, dat hij, deze belangstelling volgende, betrad, werd geheel bepaald door de voorkeur, welke vele jaren geleden de natuurkunde tot zijn studie-vak maakte.

Hij was vóór alles physicus, zijn artikelen in ons tijdschrift hadden tot onderwerp die parapsychologische problemen, welke mede met physische hulpmiddelen en methoden konden worden aangevat of die toepassing van natuurkundige begrippen zo al niet noodzakelijk, dan toch mogelijk maakten. Een bondig overzicht van deze vraagstukken, dat uiteraard niet volledig is, vindt men in zijn artikel „*Parapsychologie en Physica*" (T. v. P., X, 250). Het pleit voor zijn diepgewortelde zin voor objectiviteit, dat hij zowel bij zijn experimenteel onderzoek, waarover, onaf als het was, helaas zo goed als niets is gepubliceerd, als bij zijn meer op theoretische verklaring gerichte beschouwingen nimmer verviel in de voor een ras-echten physicus begrijpelijke en dus verschoonbare fout de draagwijdte van het natuurkundig begrippenstelsel te overschatten. Hoe duidelijke taal spreekt in dit opzicht het slot van het laatste artikel van zijn hand, dat in dit tijdschrift verscheen:

> „Het is langzamerhand gebruik geworden, om bij de boven besproken proeven (die van de z.g. uitstraling van de hand), maar ook bij andere verschijnselen als telepathie, wichelroede e.d. van *straling* te spreken, zonder dat een deugdelijk physisch bewijs voor het bestaan hiervan voorhanden is. Een zekere slordigheid van uitdrukking is hier niet vreemd aan, maar bovendien is het gevaarlijk: men bindt zich op deze wijze onbewust aan een verklaring – vooropgesteld natuurlijk, dat het verschijnsel reëel is. Het enige, waarvan we kunnen spreken is een zekere invloedssfeer en dan is de enige verantwoordbare naam: een *veld*, onverschillig of dit van physische of van psychische aard is en of de werking door middel van straling of op andere wijze geschiedt. Ik zou willen voorstellen, dat men zich in den vervolge alleen van dit woord bedient."
> (T. v. P., XII, 83.)

Zij, die de ontwikkeling van het parapsychologisch onderzoek in de laatste decennia hebben gevolgd, zullen zich herinneren, hoeveel opzien de proeven baarden, die Osty in 1930 en 1931 met Rudi Schneider nam, waarbij een geheel nieuwe methode gevolgd werd om de echtheid der telekinetische verschijnselen en van mogelijke materialisaties aan te tonen, en eventueel een eerste stap te doen op de weg ter opheldering dezer raadselachtige materie.

De aangewende hulpmiddelen waren zuiver natuurkundige, geen wonder, dat ze Denier van der Gon's bijzondere belangstelling hadden. Zijn eerste bijdrage aan ons tijdschrift „*Nieuwe wegen op het gebied der experimentele parapsychologie*", op verzoek van de toenmalige redactie geschreven, bevat een heldere uiteenzetting van het onderzoek door middel van infra-rode straling, een korte inleiding tot de theorie van het gebruikte instrumentarium, een voorbeeldige beschrijving van de opzet en de uitvoering der experimenten en een bespreking van de resultaten. Aan het slot plaatst de schr. enige theoretische opmerkingen, die het geheel, dat veel meer werd dan enkel een samenvatting van de verhandeling der beide Osty's (Dr. E. Osty en Ir. M. Osty, vader en zoon), afronden. Het is een fraai

debuut. (T. v. P., IV, 145). In de volgende jaargang verschijnt dan een vervolg-artikel (V, 49). Nu ik deze artikelen nog eens doorlees na meer dan twaalf jaar, rijst onmiddellijk het beeld van den schrijver weer voor mij op: zijn levendige belangstelling, die zich vrijwel gelijkelijk verdeelde over de te onderzoeken materie, en over de methode van onderzoek, nu eens bezig met de uiterst merkwaardige resultaten en de daarin verborgen nieuwe mogelijkheden, dan weer in beslag genomen door het instrumentarium, tekortkomingen er in signaleerend, verbeteringen suggererend, met een open oog voor de realiteit van zelfs de verst van het normale afliggende occulte verschijnselen, toch, zodra het een concreet onderzoek gold, die gezonde critische en speurende houding aannemend, welke het kenmerk is van elken deugdelijken experimentator. Zo laat hij in voornoemde artikelen zijn opbouwend-critische opmerkingen niet achterwege „om aan te tonen hoe zeer men bij dergelijke baanbrekende experimenten op zijn tellen moet passen", verklaart echter uitdrukkelijk als zijn mening, dat „het onderzoek aan uitstekende handen toevertrouwd is, terwijl de conclusies steeds volkomen objectief en eerlijk zijn", om te eindigen met: „Het wordt ten overstaan van deze resultaten toch langzamerhand wel wat gek om een zuiver negatieve houding ten aanzien van deze verschijnselen te blijven aannemen."

Het was naar aanleiding van deze artikelen, waarop later nog een derde over hetzelfde onderwerp volgde, dat de Redactie Dr. Denier van der Gon vroeg zijn naam te mogen opnemen onder de groep der vaste medewerkers. Aldus begonnen zijn formele betrekkingen tot ons tijdschrift.

Het ligt niet in mijn bedoeling om in een volledige bespreking alle bijdragen van den schrijver de revue te laten passeren. Voor een kenschetsing van zijn werk en zijn persoon is dit niet nodig. Wel moet worden gememoreerd hoe krachtens een overeenkomst tussen de heren Dr. P. A. Dietz en Dr. W. H. C. Tenhaeff, de Studievereniging van „Psychical Research" en den toenmaligen uitgever van het Tijdschrift voor Parapsychologie, Emil Wegelin, gedurende de drie laatste jaren een andere Redactie optrad, waarvan Denier van der Gon, tot zijn militaire plicht zijn tijd opeiste, de secretaris was. In die functie heeft hij een groot deel van zijn vrije tijd ter beschikking van de goede zaak gesteld, wat des te meer waardering verdient, daar hij als lid van het Hoofdbestuur ad interim van de bovengenoemde vereniging en als Directeur van het Laboratorium ook reeds een flinke bijdrage aan werkkracht leverde.

Wat dit alles van hem vergde en hoe hij zonder aarzelen de nodige offers aan tijd en energie bracht weten slechts zij die hem bezig hebben gezien. Zij zullen dit beeld van intense activiteit hun leven lang voor ogen houden.

Veel heeft Denier van der Gon gedaan om het parapsychologisch onderzoek in Nederland te bevorderen. Hij deed het met al de zorgvuldigheid en voorzichtigheid, die hem eigen was, óók met de toewijding, die voortsproot uit zijn levendige belangstelling in deze

jonge wetenschap. De plaats, die hij in ons midden openlaat zal niet dadelijk door een ander ingenomen worden. Dat kan niet, omdat onder degenen, die het in 1941 afgebroken werk voortzetten wel niemand te vinden is, die van zijn standpunt uit ons arbeidsveld overziet en betreedt. Alleen reeds uit dien hoofde zal onder al degenen, die met hem gewerkt hebben, de herinnering aan wie hij was en aan wat hij deed voortleven. Dat er ook andere meer persoonlijke invloeden in enkelen van ons daartoe medewerken, zullen zij, die hem als mens hebben leren kennen en dus waarderen, zeker beamen.

Dank zijn wij hem verschuldigd, grote dank, die het best kan worden betoond door voort te gaan langs de rechte weg van onpersoonlijk, onbevooroordeeld, kundig en nauwgezet onderzoek.

Dr. D. H. PRINS.

Op verzoek van den auteur in de spelling 1934.

BOEKBESPREKING

TELEPATHY. An Outline of its Facts, Theory, and Implications. By *Whately Carington*. Methuen & Co. Ltd. London. 1945. 2nd. Edition.

De Heer *Whately Carington*, die thans als Buitenlandsch Corresponderend lid ook deel uitmaakt van onze S.P.R., is een veelzijdig begaafd man en een der meest vooraanstaande onderzoekers op parapsychologisch gebied, die in de laatste 25 jaren op dit terrein reeds veel van zich deed hooren. Was zijn naam in de dertiger jaren onafscheidbaar verbonden geweest met het door hem ontworpen z.g. *psycho-analytisch* medium-onderzoek, bij den aanvang van den Tweeden Wereldoorlog leverde een door hem op touw gezet telepathisch experiment op een quantitatieve basis en van grootsche allure zoodanige merkwaardige resultaten op, dat deze onze inzichten aangaande de z.g. *psi-phenomenen* (een tijdens den laatsten oorlog in zwang gekomen verzamelnaam voor de verschijnselen van paragnostischen aard) ongetwijfeld blijvend zullen verdiepen.

Door de zoo juist aangegevene proefnemingen is Carington's belangstelling voor telepathische phenomenen sterk geprikkeld geworden, en het hier te bespreken boek, dat in den aanvang van 1945 verscheen en binnen enkele maanden een tweeden druk beleefde, is dan ook te beschouwen als de vrucht van zijn sterk gestegen interesse voor deze zoo intrigeerende verschijnselen.

Het werk dat vlot en levendig is geschreven met telkens vleugjes van typisch Engelschen humor, draagt duidelijk den stempel van de moderne, o.i. wel wat overdreven voorkeur voor het quantitatieve experiment als de alleen-zaligmakende methodiek bij het onderzoek van deze en aanverwante verschijnselen. In zijn historisch resumé (p. 12–27) somt de auteur dan ook slechts die onderzoekers op, die proefnemingen van quantitatieven aard hebben verricht (Rhine, Soal Estabrooks, Tyrrel, het Groningsche trio e.a.).

Het ligt niet in het kader van deze bespreking om op de resultaten van zijn telepathische proeven, die in afwijking van b.v. die van Rhine e.a. nu eens niet met Zener- of speelkaarten e.d. werden gehouden, doch met door het toeval aangegeven geteekende figuren, nader in te gaan. Wij volstaan met de vermelding, dat deze experimenten, op uitnemende wijze geleid en georganiseerd, op overtuigende wijze het voorkomen van „paranormal cognition" (paragnosie) hebben aangetoond en daarenboven sterk de aandacht vestigden op de zoo typische verschuiving in den tijd, waardoor het telepathisch phenomeen zich vaak kernmerkt. Weliswaar was bedoeld verschijnsel („zeitverschobene" telepathie) vóór Carington's bevindingen bekend (hij zelf noemt in dit opzicht Rhine, die het phenomeen reeds bij zijn E.S.P.-proeven opmerkte), maar het komt ons voor, dat aan Carington toch zeker de eer toekomt als eerste sterk de aandacht op het phenomeen te hebben gevestigd en andere onderzoekers er toe te hebben overgehaald hun materiaal, dat schijnbaar

geen positieve resultaten had opgeleverd opnieuw aan een analyse te onderwerpen en na te gaan in hoeverre deze zoo hoogst merkwaardige verschuiving in den tijd (displacement) zich ook bij hun op telepathie onderzochte proefpersonen had voorgedaan.

Uitstekende resultaten heeft dit opgeleverd bij het proefmateriaal van *Soal* (p. 37–39), die met waar Jobsgeduld ± 130000 kaartproeven had genomen met 160 proefpersonen, zonder dat eenig significant resultaat werd verkregen, dat er op zou duiden, dat iets anders dan het toeval in het spel was.

Door Carington's enthousiasme aangestoken ging Soal er toe over dit omvangrijke materiaal opnieuw te toetsen en na te gaan of er proefpersonen waren geweest, die vrij regelmatig hetzij de kaart nà, hetzij de kaart vóór de telepathisch uitgezondene hadden „geraden". Het verrassende resultaat was nu, dat van de 160 p.p. er twee waren die bedoeld verschijnsel in hooge mate vertoonden. Met deze twee is Soal een nieuw onderzoek begonnen, dat zeer opmerkelijke uitkomsten opleverde. *But that is an other tale.*

Tot zoover wat betreft het experimenteele onderzoek, dat door den schrijver in het eerste deel van zijn boek wordt behandeld (p. 1–47). Voor de rest is het geheele werk gewijd aan theoretische beschouwingen.

Ter verklaring van de modus operandi der telepathie ontwierp Carington zijn *Associatie-theorie*, welke in de kringen der (para-) psychologen wel eenig opzien heeft gebaard. Hij stelt zich daarbij op het, aan J. Locke herinnerende, standpunt, dat de menschelijke geest (*mind*) geheel wordt opgebouwd uit gedachtenbeelden (ideas) en zintuigelijke indrukken (sensa), een combinatie welke hij aangeeft door het woord „*psychon*". De individueele psyche – indien althans deze term de Engelsche uitdrukking „mind" volledig dekt – is dus een systeem van psychons. De menschelijke individuen zijn evenwel wat hun psychische constellatie betreft niet a.h.w. door gasdichte schotten van elkaar gescheiden, maar een zekere osmose is mogelijk, een zekere vermenging vindt plaats, waardoor de individueele psychon-systemen met elkaar in verbinding staan. Verder meent C., dat binnen het grootere verband van met elkaar in verbinding staande psychon-systemen dezelfde psychologische wetmatigheden heerschen als die welke ook gelden voor het „zich te binnen brengen", „het zich herinneren" langs associatieven weg bij den individueelen menschelijken geest. In zijn Associatie-theorie poneert C. nu de volgende stelling. Evenals gedachten en voorstellingen aan allerlei andere ideeën enz. associatief zijn gekoppeld en het oproepen van het eene denkbeeld een groote kans heeft het daaraan door associatie verbondene eveneens op te wekken – ons dus ook in gedachte komt –, zoo zal *het weten* deel te nemen aan een bepaald experiment als een uitlokkend moment werken (door associatie) om een gedachte of voorstelling, welke b.v. door den proefleider wordt uitgezonden, bij de proefpersoon te doen „invallen", in de gedachte te doen komen. De psychon-systemen van alle aan een telepathisch experiment deelnemende personen bezitten a.h.w. aanrakingsvlakken met elkaar,

waardoor het geheel om zoo te zeggen een soort groeps-„ziel" gaat vormen.

De associatieve koppeling van het weten aan een proefneming mee te doen is voldoende om het voorstellingsbeeld van den proefleider te doen „invallen" of „opkomen" bij den proefpersoon, zooals bij den enkeling (individueel psychon-systeem) langs de bekende banen der associatie een bepaalde voorstelling enz. in de herinnering opdoemt.

De Nederlandsche parapsycholoog, die kennis heeft genomen van *Prof. Dr. G. Heymans'* voordracht: „Over de verklaring der telepathische verschijnselen" (Mededeelingen S.P.R., no. 10, 1925) zal C.'s theoretische beschouwingen niet als geheel origineel kunnen aanmerken. De grondslag dezer theorie (onderlinge permeabiliteit der individueele psychische entiteiten, wetmatigheden van het herinneren bij het individu gelden ook voor het telepathisch groepsverband tusschen agent en percipiënt enz.) kan men reeds in Heymans' rede uitgewerkt aantreffen. Wel zal waarschijnlijk de idee van de associatieve koppeling als uitlokkingsfactor als een vondst van C. kunnen worden aangeduid. (Al wijst C. er zelf op, dat zoo ver terug als 1915 een schrijfster op de mogelijkheid zinspeelt, dat de associatiewetten in werking treden, wanneer een paragnost zou putten uit de „Wereldziel" of „Akasa-reservoir". (Journ. S.P.R., Mei 1945, 130–131).

In hoeverre de Associatie-hypothese een belangrijke schrede voorwaarts beteekent op den weg naar een beter inzicht in de nog zoo duistere paragnostische verschijnselen, zal dienen te worden afgewacht. Van verschillende zijden zijn reeds bezwaren ingebracht tegen bedoelde hypothese, en o.i. zeker niet geheel ten onrechte. Psychologisch beschouwd achten sommigen zijn opvatting betreffende den opbouw en samenstelling van den menschelijken geest (mind), als zijnde niets anders dan een systeem van psychons, veel te simplistisch en ook te atomistisch. Ook parapsychologen wijzen op leemten, zoo o.m. Dr. Thouless, die naar voren brengt, dat deze hypothese geen verklaring geeft van de helderziendheid in de ruimte, die naar hij opmerkt door verschillende competente mannen als even goed bewezen wordt geacht als de telepathie. (Proc. S.P.R., dl. 47, 275). En zoo is er meer. Het komt ons voor, dat op den duur C.'s hypothese, die in wezen toch een theorie wil zijn van den menschelijken geest in al zijn veelzijdigheid, niet goed houdbaar zal kunnen zijn, wanneer zij niet in staat zal blijken *alle* paranormale verschijnselen te omvatten, zoowel de paragnostische als de parergische phenomenen dus. Hoe het ook zij, het blijft Carington's groote verdienste deze theorie te hebben ontworpen en in haar verschillende aspecten te hebben uitgewerkt. Hierdoor zullen weer anderen worden aangespoord de juistheid van zijn opvattingen door middel van het experiment te toetsen. En met deze mogelijkheid heeft reeds iedere ontworpen hypothese haar recht van bestaan bewezen.

Aan de hand van zijn voorstellingen betreffende de psychonsystemen en zijn Associatie-theorie tracht C. allerlei problemen op

parapsychologisch, godsdienstig, sociaal-psychologisch en zelfs biologisch gebied te benaderen en te belichten. Een groot deel van zijn boek is hieraan gewijd. Hoe interessant zijn bespiegelingen ook zijn, wij zullen deze helaas niet op den voet kunnen volgen. Op een paar punten evenwel zouden we willen wijzen.

Zoo meent C. b.v., dat het weinig waarschijnlijk zou zijn dat het individueele psychon-systeem („ziel", „geest") na den dood te zamen met het cellenlichaam tot ontbinding zou overgaan. Een voortbestaan zou aan bedoelde entiteit dus zijn verzekerd (p. 142). Uit den vermeenden aard en samenstelling van het psychon-systeem meent C. verder de conclusie te mogen trekken, dat in den aanvang dit voortbestaan een droomachtige toestand zou zijn, of er althans sterk op gelijken, totdat het systeem zich aan de gewijzigde omstandigheden had aangepast. Oorzaak van bedoelden droomachtigen toestand zou zijn, dat iedere toevloeiing van nieuwe sensa naar het psychon-systeem ophoudt en dit niet meer in staat is te oordeelen of de indrukken met een werkelijkheid overeenstemmen, dan wel uit het systeem zelf voortkomen.

Zijn theorie acht C. ook van belang voor den sociaal-psycholoog bij de bestudeering der verschijnselen, welke zich bij een menigte plegen voor te doen. Hij gaat uit van de meening, dat psychon-systemen neiging vertoonen tot groepsvorming te komen en dan het aanzijn geven aan een soort groepsziel. Binnen dit grootere verband beïnvloeden de systemen elkaar telepathisch. (The group mind of Nazi Germany, p. 161). In dit verband zouden wij er nog even op willen wijzen, dat reeds jaren geleden ook in ons land Dr. P. A. Dietz de aandacht vestigde op de mogelijke rol, welke de telepathie zou kunnen spelen bij de gedragingen der individuen in een menigte. (Men vergelijke zijn werk: Telepathie en Psychologie der Menigte, Amst. 1931).

Het geheele werk draagt den stempel van een man met groote originaliteit en verbeeldingskracht, iemand van groote belezenheid, kennis en veelzijdigheid. En daarenboven iemand, die in het parapsychologische doolhof uitstekend den weg weet. Carington heeft een boek geschreven, dat iedere parapsycholoog en iedere ontwikkelde leek met vrucht zal lezen, ook al zal een ieder het niet met den schrijver op alle punten eens kunnen zijn.

G. ZORAB

Enquête Oorlogsvoorspellingen

Er is in den boezem van de Studievereeniging voor „Psychical Research” besloten een enquête in te stellen met betrekking tot paragnostische verschijnselen, welke zich in verband met den oorlog hebben voorgedaan. Daarom richten wij ons tot U met de volgende vragen, in de hoop dat U een of meer dezer vragen op een wetenschappelijk bevredigende wijze zult kunnen en willen beantwoorden.

1. Zijn U (goed gewaarmerkte) gevallen bekend van voorspellingen, met betrekking tot den tweeden wereldoorlog gedaan en vóór het uitbreken van dien oorlog uitgesproken of neergeschreven?
2. Kent gij personen die vóór het uitbreken van den tweeden wereldoorlog gezichten, droomen of andere ervaringen hebben gehad, welke bij hen de verwachting hebben doen ontstaan van een nieuwen oorlog, waarbij Nederland ditmaal betrokken zou worden?
3. Kent gij personen die vóór of na het uitbreken van den oorlog gezichten, droomen of andere ervaringen hebben gehad, op toekomstige oorlogshandelingen betrekking hebbende? (oorlogshandelingen in den ruimsten zin des woords op te vatten).
4. Hebt gij zelf in de oorlogsjaren paragnosten (helderzienden, psychometristen, kaartlegsters e.d.m.) bezocht met de bedoeling van hen iets naders te weten te komen omtrent uw eigen toekomst of het lot van een Uwer bloedverwanten, vrienden of bekenden?
   Indien dit het geval is, kunt ge ons dan de gedetailleerde rapporten met betrekking tot deze zittingen doen toekomen?
5. Kent gij personen die tijdens den oorlog opmerkelijke ervaringen met paragnosten (helderzienden, psychometristen, kaartlegsters e.d.m.) hebben gehad?
   Zoo ja, kunt gij ons dan de namen en adressen van deze personen verschaffen of ons met deze personen in contact brengen?
6. Zijn U gevallen bekend van astrologen, die vóór het uitbreken van den oorlog of tijdens den oorlog opmerkelijke voorspellingen hebben gedaan met betrekking tot oorlogshandelingen?
7. Zijn U opmerkelijke en goed gewaarmerkte gevallen bekend van spontane telepathie en telaesthesie, welke zich tijdens den oorlog hebben voorgedaan en op eenigerlei wijze met den oorlog in verband staan? [1])
8. Zijn U ook gevallen bekend van personen die tijdens den oorlog opmerkelijke z.g. spiritistische ervaringen hebben gehad op eenigerlei wijze met den oorlog verband houdend? [3])

---

1) Wij denken hier b.v. aan gevallen van telepathisch contact met personen, die zich in Duitsche gevangenschap bevonden, aan verschijningen („phantasms”) van personen, die als gevolg van oorlogshandelingen gewond werden, in gevaar verkeerden of stierven.

2) Wij denken hier b.v. aan het feit, dat tijdens den eersten wereldoorlog onderscheidene personen, waaronder de Engelsche natuurkundige Sir Oliver Lodge (o.m. in zijn werk „Raymond”), beweerden getuige te zijn geweest van manifestaties van gesneuvelden.

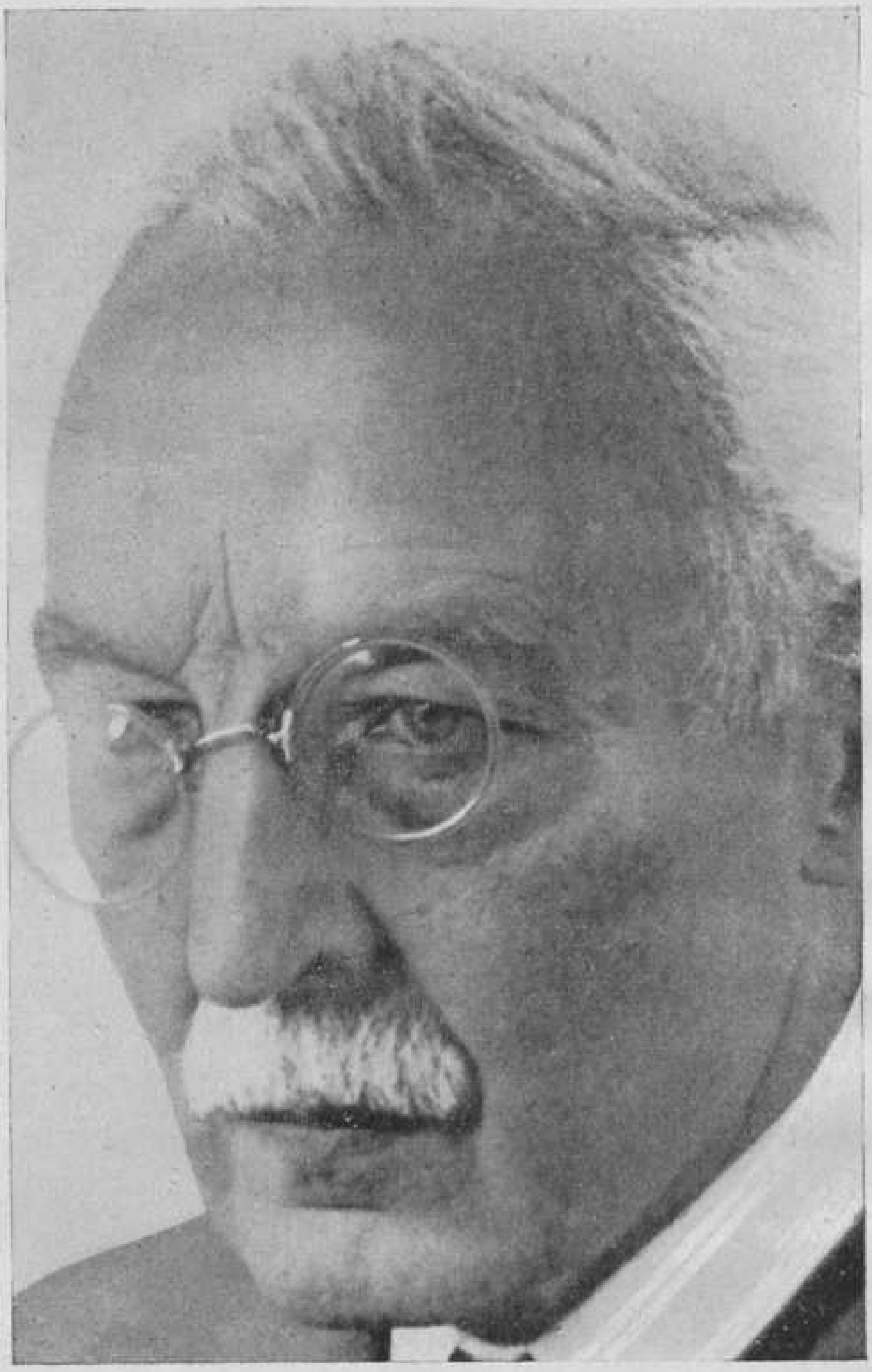
9. Welke gegevens kunt gij ons nog meer verstrekken, welke, naar uw meening, in verband met ons onderzoek van belang geacht dienen te worden?

Met een zoo nauwkeurig en zoo breedvoerig mogelijke beantwoording der gestelde vragen zult ge ons ten zeerste verplichten.

Namens de Commissie belast met het onderzoek betreffende oorlogsvoorspellingen e.d.

G. ZORAB, *Secretaris*,
Verdistraat 32, den Haag.

Met aandrang verzoekt de Penningmeester der S.P.R. den leden, die hun contributie over 1946 nog niet hebben voldaan, zulks alsnog ten spoedigste te willen doen door overschrijving op het postgiro-nummer 339363, ten name van den Penningmeester der S.P.R., te Rotterdam.

Prof. Dr. M. C. VAN MOURIK BROEKMAN

IN MEMORIAM
PROF. DR. M. C. VAN MOURIK BROEKMAN

Het was een zware slag voor de Nederlandsche parapsychologie en evenzeer voor onze Studievereeniging, toen een veertien dagen vóór den aanvang van den op 7 Januari j.l. te houden Theologendag, dien hij had helpen organiseeren en welken onder zijn leiding zou plaats vinden, ons het schokkende bericht gewerd, dat Prof. v. Mourik Broekman geheel onverwachts te Amersfoort was overleden.

Waarlijk, geen onzer, die hem kenden, had kunnen vermoeden, dat deze zoo fijne en bekwame geleerde zoo snel reeds van ons zou worden weggerukt. Immers, hoewel hij enkele jaren geleden al zijn emeritaat (als predikant) had aangevraagd, genoot hij toch nog, vooral na zijn tweede huwelijk, oogenschijnlijk een goede gezondheid en was vol werkkracht en werklust om, gelijk hij ons in een onzer laatste gesprekken nog had verzekerd, de jaren die hem nog restten te wijden aan zijn lievelingstaak: de theologen er steeds meer van te doordringen van hoe groote beteekenis de parapsychologische bevindingen kunnen zijn voor de levensgebieden waarmede de theologie zich pleegt bezig te houden. Het heeft evenwel niet mogen zijn. En nu heeft zijn plotseling heengaan een plaats opengelaten, die, zoover wij thans kunnen beoordeelen, wel niet spoedig door een gelijkwaardige kracht zal worden ingenomen.

Prof. v. Mourik Broekman's belangstelling voor de parapsychologie en aanverwante gebieden is er geen van recenten datum. Reeds tijdens den eersten Wereldoorlog schijnt hij zijn aandacht aan parapsychologische problemen te hebben gewijd, zich althans voor deze vraagstukken te hebben geïnteresseerd, en wij treffen zijn naam bereids op de eerste ledenlijst (1922) der zoo pas door Prof. Heymans opgerichte S.P.R. aan.

Bij gelegenheid van zijn inaugurale rede als bijzonder hoogleeraar in de theologie vanwege het Haagsch Genootschap tot verdediging van den Christelijken Godsdienst aan de Rijks-Universiteit te Utrecht, welke tot onderwerp had „Theologie en Leven" en op 11 October 1926 werd uitgesproken, wees Prof. van Mourik Broekman er op, dat de moderne theoloog zich ernstig heeft bezig te houden met de studie der psychologie, en niet in het minst met dat deel dezer wetenschap, dat wij kennen onder den naam van parapsychologie of „psychical research".

Bijna nooit – aldus Prof. van Mourik Broekman – wordt dit onderdeel der empirische psychologie in de theologische wetenschap genoemd, terwijl hetgeen wetenschappelijk goed geconstateerd is omtrent verborgen krachten, die eer ongewone dan geheime krachten moeten heeten, zoodra zij gekend zijn, de theologie niet mag ontgaan. Zeker niet, waar dit element ten deele waarschijnlijk in den kosmischen gang van zaken, ten deele zeker in den menschelijken geest ingrijpend werkt. De psychologie van het occulte werpt licht op de persoonlijkheid en het onderling verband van menschen, zij doet heel wat begrijpen van historische overleveringen, zeker niet

het laatst van die in den Bijbel, zij geeft aanwijzingen voor het van vele zijden te naderen onsterfelijkheidsvraagstuk.

Het moge zijn, dat men in wetenschappelijke kringen een tegenzin gevoelt tegen het occultisme, omdat dilettantismen en fantasterijen onder zijn aanhangers het occultisme een slechte introductie hebben verschaft, maar sedert wanneer heeft de Wetenschap het recht om zich door antipathieën te laten leiden, en den dilettanten gelegenheid te geven om te zeggen: wij treden op bij gebrek aan deskundigen?

Dat de bestudeering van de mediumniteit, waaraan ook groote Fransche en Zwitsersche geleerden hun aandacht wijden, van belang is voor historische verschijnselen als monniken- en nonnenwezen, van profetisme enz. lijkt mij (van Mourik Broekman) buiten twijfel.

Dat zelfs heel teere dingen, als gebedsleven, mede onder het gezichtspunt van occulte krachtwerkingen moeten worden gesteld, is evenzeer waarschijnlijk te achten.

In den 3den jaargang van het Tijdschrift voor Parapsychologie (1931, 203–215) treffen wij, vrijwel ongewijzigd, het referaat aan, dat Prof. van Mourik Broekman op 14 April 1931 hield op een vergadering van moderne theologen en dat getiteld was: *„Het Zielsprobleem”*. Hier komt men al terstond in aanraking met den fijnen philosoof en den zoo gevoeligen, diep-religieus denkenden mensch, een samengaan van karakter-eigenschappen, zoo geheel typeerend voor dezen geest. Het was tevens een onderwerp, dat hem bij uitstek goed lag en waarover hij dikwijls bij voorkeur als een onderwerp voor een voordracht sprak.

In 1932 aanvaardde Prof. v. Mourik Broekman het voorzitterschap onzer Studievereeniging. Zulks geschiedde vooral op initiatief van den toenmaligen secretaris der S.P.R., Drs (thans Dr.) W. H. C. Tenhaeff, die op de jaarvergadering van dat jaar met nadruk de wenschelijkheid betoogde, dat Prof. van Mourik Broekman het presidentschap op zich zou nemen en die er tenslotte in slaagde hem daartoe over te halen. Wij gelooven niet, dat een betere keuze had kunnen worden gedaan. Gedurende zes jaren, tot 1938, heeft Prof. v. Mourik Broekman op de voor hem eigen waardige wijze met zijn prestige den wetenschappelijken naam der vereeniging hoog gehouden en tevens van achter de bestuurstafel de verschillende vergaderingen uitnemend geleid. Totdat door het zich voordoen van eenige betreurenswaardige incidenten het geheele Bestuur zich genoopt zag en bloc af te treden, waarbij Prof. v. Mourik Broekman den voorzittershamer in andere handen zag overgaan. Aan zijn belangstelling evenwel voor alles wat met de S.P.R. en de parapsychologie samenhing hebben de gebeurtenissen nooit afbreuk gedaan, en waar het noodig was en men zijn medewerking verzocht, daar klopte men nimmer tevergeefs bij hem aan.

Zijn eerste groote artikel in het T.v.P.: *„Parapsychologie en godsdienstige vraagstukken”*, waarin vooral gewezen werd op het licht dat de parapsychologie zou kunnen werpen op allerlei overleveringen in den Bijbel en bovenal op de z.g. „wonderverhalen” in het Nieuwe

Testament, die punt voor punt in zijn besprekingen worden betrokken, verscheen in 1934 (T.v.P., 6de jaargang, 14–31; 226–247) en stelde de raakvlakken tusschen parapsychologie en allerlei theologische vraagstukken in een helder licht. Wij gelooven, dat Prof. v. Mourik Broekman hier in Nederland de eerste is geweest, die dit geheele complex van onderwerpen zoo objectief, onbevooroordeeld en tevens zoo van beide zijden vakkundig heeft behandeld. Uitputtend is dit artikel geenszins, wil het ook volstrekt niet zijn, doch is toch ook weer zoo rijk aan suggesties en aanwijzingen, dat een heele reeks monographieën, ieder handelend over een in deze verhandeling aangestipt onderdeel, het licht zou kunnen zien, indien onderscheidene moderne, parapsychologisch goed onderlegde godsdiensthistorici of godsdienstpsychologen deze taak op zich zouden willen nemen. Dit besef trouwens was ook bij Prof. v. Mourik Broekman zelf levendig. In een correspondentie nl. gevoerd naar aanleiding van een dergelijke studie door schr. dezes in de oorlogsjaren geëntameerd en die de z.g. Opstanding van Jezus tot onderwerp had gekozen, drong Prof. v. Mourik Broekman er met nadruk op aan, dat meerdere dergelijke monographieën geschreven zouden worden in verband met andere in zijn meergenoemd artikel slechts even aangegeven punten in betrekking tot zekere Bijbelsche overleveringen (o.a. de wondergenezingen, bezetenheid, prophetie e.d.m.).

Inderdaad ligt hier voor den geschoolden (para)psycholoog, die zich terdege in theologische en Bijbelsche problemen heeft ingewerkt en bereid is de desbetreffende vraagstukken geheel open en onbevooroordeeld tegemoet te treden – van de meeste vak-theologen is zulks om begrijpelijke redenen niet te verwachten –, een ruim en vruchtbaar arbeidsterrein open. Prof. v. Mourik Broekman zelf echter voelde zich weinig aangetrokken tot dit soort van detailstudie, gelijk toch noodig zou zijn voor hem, die een zoodanigen historischen pluis-arbeid op zich zou willen nemen. Zijn geestesinstelling was er een meer gericht op het zich bezighouden met problemen en bespiegelingen van zuiver wijsgeerigen en religieuzen aard. Daarin voelde hij zich het beste thuis, daarbij kwamen zijn vermogens op de waardigste wijze tot uiting. Zijn precieze, zoowel als precieuze manier van zich uit te drukken, zijn soupele hanteering van de taal, zoowel in woord als geschrift, zijn enorme belezenheid op wijsgeerig-religieus terrein.

Een goed voorbeeld van zijn voorkeur op dit gebied geeft b.v. zijn artikel in den 9den jaargang van het T.v.P. (1937, 30–45): „*Tijd en Eeuwigheid als voorstellingen op religieus gebied*". En nu is het wel merkwaardig, dat zoowel in dit laatstgenoemde artikel als in het hierboven aangehaalde van 1934 wij in een beknopten, doch afgeronden vorm Prof. v. Mourik Broekman's parapsychologisch en religieus-wijsgeerig credo grootendeels in zijn velerlei aspecten weergegeven vinden. Een credo, dat men meer uitgewerkt terug kan vinden in zijn beide in de Parapsychologische Bibliotheek verschenen boeken, nl. „Parapsychologie en Godsdienstig Leven" (1938) en „Parapsychologie en Onsterfelijkheid" (1940).

Het valt niet te ontkennen, dat in theologische kringen, vooral in de meer vrijzinnige, de opvattingen van Prof. v. Mourik Broekman een zekeren weerklank hebben gevonden, al staan toch nog velen wat onwennig waar het gaat om het licht der parapsychologische bevindingen te doen schijnen op veel, dat zij tot hun speciaal levensgebied plegen te rekenen. Een verschijnsel, dat ook onze Theologendag te Amsterdam in vrij sterke mate te aanschouwen gaf.

De rol, die Prof. v. Mourik Broekman heeft vervuld bij het doordringen van bepaalde theologische en religieuze kringen van de belangrijke bijdrage, welke de parapsychologie leveren kan voor een hernieuwde bezinning op de traditioneele waarden en voorstellingen, is onmiskenbaar van beteekenis geweest. Het valt te betwijfelen of een ander uit het zelfde vakgebied gesproten deze taak met evenveel succes had weten door te voeren. Zijn heengaan heeft in de parapsychologie een leemte achtergelaten, die naar wij vreezen binnen afzienbaren tijd niet door een meer jeugdige kracht van hetzelfde gezag en gewicht zal worden aangevuld. Ook de meer jeugdige aanwas van hen, die zich tevens tot deze zijde der parapsychologie aangetrokken gevoelen en waartoe schrijver dezes zich wil rekenen, zal zijn leiding en voorlichting, te allen tijde in de volste sympathie en bereidwilligheid gegeven wanneer die werd verzocht, slechts noode kunnen missen.

Wij zullen zijn nagedachtenis niet beter kunnen eeren dan door te trachten, al zijn onze vingeren nog zoo zwak, de fakkel, welke hem ontviel, weer op te heffen en brandende te houden.

G. ZORAB

PARAPSYCHOLOGIE EN ONTWIKKELINGS-PSYCHOLOGIE

DOOR DR. W. H. C. TENHAEFF

II

1. *Heymans over de verklaring der telepathische verschijnselen.* Bij het zoeken naar een verklaring voor de verschijnselen van telepathie begon het meerendeel der onderzoekers met den blik te richten op fysische verklaringsmogelijkheden.

In onze dagen zijn onderscheidene onderzoekers tot de overtuiging gekomen, dat de „stralings-hypothese" niet in staat is het verschijnsel afdoende te verklaren en dat er vele bezwaren tegen deze hypothese kunnen worden ingebracht. Driesch heeft in zijn boekje over „Parapsychologie" de verschillende redenen naar voren gebracht welke ons aanleiding geven de stralings-hypothese als afgedaan te beschouwen.

De vraag of wij hier meer kans hebben om verder te komen, wanneer wij de zaak uit een psychologisch oogpunt beschouwen werd ten onzent reeds voor de oprichting der Nederlandsche S.P.R. door Prof. Heymans onder de oogen gezien. In zijn belangrijke verhandeling „Over de verklaring der telepathische verschijnselen" heeft de nestor der Nederlandsche psychologie er op gewezen, dat wij ons „met verscheidene philosofen, ook van den jongsten tijd, een omvattender, in laatste instantie een Wereldbewustzijn kunnen denken, waarvan de enkele bewustzijnen van menschen en dieren, ook die van den opdrachtgever en den opdrachtontvanger (bij telepathische proefnemingen) slechts tijdelijk afgezonderde deelen zijn, zonder dat zij daarbij evenwel hun samenhang met het geheel en met elkander ten volle zouden hebben verloren".

Wij hebben hier geenszins te doen met een speculatie, welke elken grond mist. Integendeel. Wanneer wij ons rekenschap trachten te geven van hetgeen wij onder een individueel bewustzijn hebben te verstaan, dan blijkt ons dat wij hier volstrekt niet met een ondeelbare eenheid te doen hebben. Zeer leerzaam zijn hier de verschijnselen van splitsing der persoonlijkheid, waarbij het is alsof twee zielen in één lichaam huizen, alsof achter de normale persoonlijkheid van den patiënt een andere persoonlijkheid staat. Dat beide persoonlijkheden echter met elkaar samenhangen blijkt wel uit het feit, dat de secundaire persoonlijkheid zich bij herhaling dingen blijkt te kunnen herinneren, die de normale (primaire) persoonlijkheid niet meer vermocht te reproduceeren. Dit wetende erkennen wij dat Heymans' gezegde dat „op gelijke wijze als binnen een individueel bewustzijn het centrale van het perifere gedeelte, binnen het wereldbewustzijn elk individu van alle andere gescheiden en toch nog daarmede verbonden zou zijn", verre van uit de lucht gegrepen dient te worden geacht.

Heymans is nu de meening toegedaan dat op grond van het feit,

dat al onze bewustzijnen als elementen van een super-individueele totaliteit kunnen worden aangemerkt, welke hun samenhang met het geheel en met elkaar nimmer ten volle hebben verloren, de telepathie als een „Persönlichkeitserweiterung um das Du" (Marcinowski) kan worden beschouwd (anders gezegd: de telepathische verschijnselen bij invallende gedachten kunnen worden vergeleken). Waar, zegt Heymans, op gelijke wijze als binnen een individueel bewustzijn het centrale gedeelte van het perifere gedeelte gescheiden is, binnen het Wereldbewustzijn elk individu van alle andere gescheiden is en toch nog daarmede verbonden gedacht dient te worden, ligt het voor de hand aan te nemen dat de gedachten, die in den ontvanger opkomen, aanwezig zijn geweest in hetzelfde omvattende bewustzijn, waarvan ook zijn waarnemingen en persoonlijke herinneringen deel uitmaken. Het feit dat telepathische verschijnselen zooveel zeldzamer voorkomen dan gewone invallende gedachten vindt, volgens Heymans, in hoofdzaak zijn verklaring hierin dat de kloof welke er bestaat tusschen twee verschillende bewustzijnen zooveel dieper geacht dient te worden dan de kloof welke er bestaat tusschen de verschillende elementen van een individueel bewustzijn.

Heymans heeft er terecht op gewezen dat wij niet volstaan mogen met er op te wijzen dat een psychologische verklaring der telepathische verschijnselen mogelijk is (d.w.z. dat wij deze verschijnselen bij invallende gedachten kunnen vergelijken). Het komt er op aan te weten of ook de nadere inhoud van die verschijnselen zich tot zulk een verklaring leent. M.a.w. wij dienen na te gaan, of het onderzoek der telepathische verschijnselen aan het licht heeft gebracht of wij bij de telepathie van een „inneren" mogen spreken, zooals wij van een her-inneren (d.i. van een opnieuw inneren) spreken wanneer ons „dingen" invallen die reeds eenmaal een plaats in ons centrale bewustzijn innamen. (Anders gezegd: wij dienen na te gaan of de telepathische verschijnselen zich onder de ons bekende wetten van het geheugen laten rangschikken.)

Stellen wij dit onderzoek in, dan blijkt dit inderdaad het geval te zijn. Zoowel de inhoud en het specifieke karakter der telepathische verschijnselen, als de omstandigheden welke het optreden dezer verschijnselen begunstigen, geven ons aanleiding om op zijn minst in de door Heymans naar voren gebrachte beschouwing (zoo nauw verwant aan hetgeen Bergson en Driesch met betrekking tot de verklaring der telepathische verschijnselen hebben geschreven) een uiterst bruikbare werkhypothese te zien. Ook het, tot het gebied der speciale psychologie behoorende, onderzoek naar het temperament en het karakter onzer pp. geeft ons aanleiding om de telepathische verschijnselen bij invallende gedachten te vergelijken.

Het ligt niet in mijn bedoeling hier in den breede het bewijs te leveren dat zoowel het onderzoek naar den inhoud en het specifieke karakter der telepathische verschijnselen, alsmede de verdere onderzoekingen waarvan hier zoo juist sprake was, de door Heymans opgestelde hypothese rechtvaardigen. Wie hier meer van wil weten neme zelf het desbetreffende artikel van Heymans ter hand. Ik meen

hier te kunnen volstaan met er op te wijzen dat wij o.m. een parallel kunnen trekken tusschen de geloofwaardige pseudo-hallucinaties onzer pp. en de eidetische verschijnselen, waarmede het onderzoek van het geheugen ons in aanraking brengt. Terecht heeft Heymans in het voorkomen van eidetische verschijnselen (naast de geloofwaardige pseudo-hallucinaties) een der vele aanleidingen gezien welke hem er toe geleid hebben te besluiten dat het onderzoek der telepathische verschijnselen ons voor eenzelfde wetmatigheid plaatst als het onderzoek van het geheugen.

De vraag, of de geloofwaardige pseudo-hallucinaties onzer telepathen (paragnosten) nu tot de eidetische verschijnselen gerekend dienen te worden, vinden wij bij Heymans (die hier volstaat met het trekken van een parallel) niet gesteld en nog minder beantwoord. Daarom willen wij haar stellen en in het navolgende trachten te beantwoorden.

2. *Het beeldende oerdenken.* In zijn boek over de „Oudste geschiedenis van den mensch" bespreekt van den Broek de teekeningen, welke men in het laatste kwartaal der vorige eeuw in de grotten van Zuid-Frankrijk en Noord-Spanje ontdekt heeft en die volgens de meening van de anthropologen van prae-historische jagers afkomstig zijn [1]). De schrijver wijst er op dat de eerste wandfiguren pas 60 M. van den ingang van de grot verschijnen, in een gebied dus, waar het daglicht absoluut niet doordringt, noch in het diluvium doordrong. Men heeft daaruit de conclusie getrokken, dat zij bij kunstlicht gemaakt moeten zijn. Dat de Cro-Magnonmensch [2]) inderdaad het vermogen bezat kunstlicht te maken wordt, volgens Prof. van den Broek, bewezen door uitgeholde steenen, die men als lampen beschouwt en waarin hoogstwaarschijnlijk beenmerg als brandstof werd gebruikt.

„De afbeeldingen zijn zeer verschillend van grootte en staan op verschillende hoogte en vaak op elkaar en door elkaar heen. Zij staan niet alleen dicht bij den bodem, maar soms ook zoo hoog, dat de maker er met een stellage bij heeft moeten klimmen.

Hoe dit gedaan is? Wij weten het niet. De groote meerderheid der figuren zijn afzonderlijk geplaatste dieren. De vorm, de grootte, de omtrek, de kleuring [3]), de levendigheid der afgebeelde dieren kan niet anders dan groote bewondering wekken voor het buitengewoon scherpe opmerkingsvermogen van den maker, voor de nauwkeurigheid in de weergave, die immers uit het hoofd moest geschieden, en wel in het diepst van een grot, tegen een ruwen of slechts weinig voorbereiden wand, bij (slecht) kunstlicht, door den kunstenaar, die

---

1) Zie Aanteekening No. I.

2) Cro-Magnon is een plaatsje in Frankrijk. In de nabijheid van dit plaatsje vond Lartet in 1868 skeletstukken van eenige prae-historische menschen.

3) Aanvankelijk schijnt de prae-historische mensch zijn teekeningen niet gekleurd te hebben. Het kleuren (waarbij men zich van roode oker bediende) kwam eerst in een latere fase voor.

met een steen in de hand op den wand den omtrek van het waargenomen dier ging weergeven".

Volgens den Duitschen psycholoog E. R. Jaensch, die een groote vermaardheid verwierf door zijn onderzoek van de z.g. eidetische verschijnselen, zou de prae-historische mensch zich gekenmerkt hebben door een zeer levendig en aanschouwelijk voorstellingsvermogen. Hij spreekt van een ongedifferentieerde eenheid, welke waarneming noch voorstelling is, en waaruit zich het waarnemen en het voorstellen ontwikkeld zouden hebben. Het opmerkelijke geheugen, dat den primitieven mensch kenmerkt en waarvan onderscheidene ontdekkingsreizigers en ethnologen melding maken [1]), zou hij danken aan een sterk ontwikkelden eidetischen aanleg, welke Jaensch en zijn medewerkers bij kinderen [2]) terugvonden en die ook een aantal volwassenen kenmerkt (fixatie- en regressie-verschijnselen). De praestaties van een aantal rekenkunstenaars berusten op hun eidetischen aanleg. Zij „zien" de getallen, welke zij met elkaar moeten vermenigvuldigen, voor zich. Hun pseudo-hallucinaties stellen hen in staat om, zonder gebruikmaking van papier en potlood, hun berekeningen te maken. Ook onder schilders treft men vaak eidetici aan. Dank zij hun sterk ontwikkeld visualiseerend vermogen (dat zij aan hun eidetischen aanleg danken) zijn zij in staat een persoon, dien zij eenige malen zagen, te schilderen, zonder dat deze voor hen behoeft te poseeren.

H. Werner is nu de meening toegedaan dat de prae-historische jagers, met hun sterk ontwikkelden eidetischen aanleg, hun, op de rotswanden geprojecteerde, eidetische beelden eenvoudig nagetrokken hebben en dat wij hierin de verklaring hebben te zoeken van het feit dat hun „kunst" fysioplastisch (naturalistisch) was.

De onderzoekingen op het gebied der eidetiek hebben aanleiding gegeven om te spreken van een eidetischen toestand. Een pp. aan wien men een aantal plaatjes toonde met de bedoeling een onderzoek in te stellen naar zijn eidetische begaafdheid, zeide: „Eerst bekijk ik het voorbeeld nauwkeurig. Vervolgens kijk ik naar het scherm [3]) en wacht af. In den regel krijg ik dan een licht gevoel in mijn hoofd en geraak in een merkwaardigen „helderzienden" toestand [4]). In dezen toestand verschijnt het eidetische beeld voor mij. Het vertoont mooie, glanzende kleuren en heeft, in tegenstelling met het voorbeeld, iets „vloeiends" [5]). Tijdens de proefnemingen mag ik

1) Zie Aanteekening No. II.

2) Zie Aanteekening No. III.

3) Evenals bij proeven met nabeelden biedt men in den regel bij het onderzoek van de eidetische begaafdheid den pp. een scherm aan. De pp. „ziet" dan zijn beelden op het scherm.

4) Zoo noemde de pp., ten onrechte, zijn toestand. Van echte helderziendheid was hier geen sprake.

5) Volgens Jaensch hebben wij twee typen eidetici te onderscheiden, t.w. het B- (= basedowoïde) type en het T- (= tetanoïde) type. Bij het B-type dragen de beelden overwegend een voorstellingskarakter en zijn „vloeiend". Zij die tot het T-type behooren hebben eidetische beelden met sterke (positief) nabeeld-componenten. De meeste eidetici zijn mengtypen, waarin een der beide typen overweegt.

niet gestoord worden. Stoort men mij op eenigerlei wijze, dan geraak ik niet in mijn „helderzienden" toestand en blijft het eidetische beeld achterwege. Het is in dezen toestand net alsof ik geen lichaam heb en slechts het beeld aanwezig is (bewustzijnsvernauwing). Deze toestand doet mij prettig aan."

Een andere pp. vergeleek zijn „eidetischen toestand" bij een beginnende flauwte. In dezen toestand, waarin zich verschijnselen van depersonalisatie voordeden, gevoelde hij zich niets op zijn gemak.

Schmeïng, die een grondige studie van de eidetiek maakte, merkt op dat hij reeds bij eenvoudige eidetische proefnemingen afwijkingen van de normale psychische houding constateerde. Bij het meerendeel zijner (overwegend volwassen) pp. constateerde hij een beginnende „trance" toestand. In de meeste gevallen was de bewustzijnsinzinking slechts zeer oppervlakkig. Het gaat hier echter minder om den graad der bewustzijnsinzinking danwel om het feit dat er zich een bewustzijnsinzinking voordoet.

Ontwikkelingspsychologisch gesproken dient, zooals wij zagen, de eidetische toestand gezien te worden als een regressie-toestand, een toestand, waarin de volwassen West-Europeesche mensch van onzen tijd terugvalt tot het beeldende oerdenken, dat zoowel den primitieven mensch, als het kind (wiens psychische structuur zoozeer verschilt van de onze, zooals de ontwikkelingspsychologie ons leert) kenmerkt. Men zou hier ook kunnen spreken van een opnieuw benaderen van dien oorspronkelijken toestand, waarin de mensch nog geen scherp onderscheid wist te maken tusschen waarnemen en voorstellen of waarin, zooals Carus dit placht uit te drukken, er nog geen scherp onderscheid werd gemaakt tusschen droom en werkelijkheid.

Het kan nu m.i. aan geen twijfel onderhevig zijn (en ook Schmeïng blijkt deze meening te zijn toegedaan) of de eidetische toestand is verwant aan den visionnairen toestand onzer paragnosten. Evenals wij bij onze volwassen en normale eidetici kunnen spreken van een herleving van het aanschouwelijk denken, den archaïschen mensch en het kind eigen, kunnen wij dit bij onze paragnosten doen. Er dient hierbij op gewezen te worden dat Schmeïng, die een aantal „zieners" [1]) op hun eidetische begaafdheid onderzocht, daarbij tot positieve resultaten kwam, terwijl eenige door mij onderzochte psychoscopisten eveneens onmiskenbaar tot de eidetici gerekend moesten worden.

Op de vraag of de geloofwaardige pseudo-hallucinaties zonder meer tot de „subjektive optische (acustische enz.) Anschauungsbilder" (eidetische verschijnselen) gerekend mogen worden, begin ik met te antwoorden dat ik geneigd ben te gelooven, dat zij op zijn minst als daaraan verwant dienen te worden aangemerkt, evenals de sluimerbeelden en zekere synopsieën [2]). Zij herinneren ons aan den

---

1) Schmeïng's onderzoek betrof in hoofdzaak personen van wie beweerd werd dat zij het „tweede gezicht" bezaten.

2) Zie Aanteekening No. IV.

tijd, waarin de mensch, om hier met Dacqué [1]) te spreken, nog „natursichtig" was, waarin hij niet de intellectueele begaafdheid van den hedendaagschen mensch bezat, doch in een toestand verkeerde, welke vergeleken kan worden met dien van den hedendaagschen mensch, bij wien het vermogen tot bewust redeneeren is uitgeschakeld (slaap, trance, hypnose). Van ons standpunt uit bezien leefde, volgens Dacqué e.a., de oermensch, als hij wakker was, in een toestand, welke dien nabij komt, waarin wij ons bevinden als wij droomen [2]). In dien toestand dacht hij in beelden, gelijk wij in regressie-toestanden in beelden denken. Waarneming en voorstelling gingen, volgens de inzichten waartoe vele moderne ontwikkelingspsychologen zijn gekomen, bij den prae-historischen mensch (meer nog dan dit bij onze huidige natuurvolkeren het geval is) in elkaar over. Evenals Jaensch zijn ook vele andere ontwikkelingspsychologen geneigd te spreken van een ongedifferentieerde eenheid, welke waarneming noch voorstelling is en waaruit het waarnemen en het voorstellen zich ontwikkeld zouden hebben [3]).

3. *Individuatie en paragnostische begaafdheid.* Zooals men weet heeft de eminente Fransche denker Henri Bergson een zeer opmerkelijke theorie verkondigd met betrekking tot de functie van de hersenen. Volgens Bergson dienen de hersenen niet om het verleden te bewaren, zooals de aanhangers der klassieke localisatieleer meenden, doch veeleer om het te verbergen, en alleen datgene te reproduceeren wat voor ons van practisch nut is. Het feit b.v. dat wij *niet*, gelijk sommige debielen, die als kalenderaars en geheugenwonderen de aandacht trekken, ons allerlei futiliteiten vermogen te herinneren moeten wij, volgens hem, op rekening eener normale hersenfunctie stellen, welke ons in staat stelt om doelmatig te vergeten (= verdringen) [4]).

Volgens Bergson beletten onze hersenen onder normale omstandigheden niet alleen de reproductie van allerlei nuttelooze herinneringen, maar hij acht het zeer waarschijnlijk dat haar belemmerende taak nog uitgebreider is en dat zij mede tot taak hebben te beletten dat wij voortdurend met onze medemenschen in telepathisch contact staan of op andere wijze blijk geven van onze paragnostische begaafdheid.

1) Zie Aanteekening No. V.

2) Geheel onafhankelijk van Dacqué heeft Ludwig Klages onderscheid gemaakt tusschen het schouwende bewustzijn van den prae-historischen mensch en het op verstandelijk kennen ingestelde bewustzijn van den modernen mensch. „Die Wachheit jener vorgeschichtlichen Menschen", aldus Klages, „läszt sich weit eher mit unserem Träumen als mit unserem Wachen vergleichen, ohne indessen zusammen zu fallen mit dem Zustande des Schlafes". Hij was een „droomer", maar geen „slaper".

3) Zie P. A. Dietz: „Verbeelding en werkelijkheid in de Chineesche wonderverhalen". De auteur wijst er in dit artikel op dat de grenzen tusschen werkelijkheid en verbeelding minder scherp getrokken blijken te kunnen worden dan wij over het algemeen geneigd zijn te meenen.

4) De verschijnselen van hypermnesie, welke zich soms bij normale personen voordoen (b.v. bij personen die op het punt staan te verdrinken) verklaart Bergson door aan te nemen, dat op die oogenblikken een verzwakking der remming optreedt.

Men kan zich nu voorstellen dat het „mécanisme inhibitif", waarvan Bergson gewag maakt, in den loop der eeuwen ontstaan is. Een dergelijke gedachte treffen wij nu bij Dacqué aan, die de meening is toegedaan, dat de mensch in een verleden, toen hij nog een neoencephalon bezat dat, vergeleken bij dat van ons, zeer onontwikkeld dient te worden genoemd, „natursichtig" was. Deze „natursichtige" mensch kenmerkte zich, volgens Dacqué, door een paragnostische begaafdheid, waarbij die van den paragnostisch begaafden mensch onzer dagen in het niet zinkt [1]).

Ethnopsychologisch onderzoek bracht, zooals wij zagen, aan het licht, dat de primitieve mensch geenszins een zoo scherp onderscheid maakt tusschen ik en gij als wij plegen te doen en zich, evenals de gehypnotiseerde en het kind, gemakkelijk met een ander identificeert. „De primitieve wereld", schrijft Prof. van der Leeuw, „bestaat niet uit een reeks wezens, die elk hun eigen plaats innemen en elkander dus uitsluiten (aut-aut), terwijl men, om van die wezens te kunnen spreken ze bij elkaar op moet tellen (et-et); zij bestaat uit wezens, die aan elkander deel hebben, elkander *zijn*, zoodat men in het eene wezen het andere vinden kan" [2]).

Vergeleken bij ons vertoont de primitieve mensch (evenals het kind) een nog onontwikkeld ik-bewustzijn, zijn individuatie is, vergeleken bij die welke den volwassen West-Europeeschen mensch onzer dagen kenmerkt, onvolkomen te noemen.

Dat wij tijdens den slaap een regressie van ons ik-bewustzijn beleven, dat de slaap zich kenmerkt door een „verzwakking" der individuatie, was reeds aan Carus bekend, volgens wien de mensch in den slaap een terugkeer vertoont „in eine seinem Urzustande nahe Lebensform". Tijdens den slaap (in den droom) denken wij weer „prae-logisch". Vele droomen zijn, zooals G. van der Leeuw terecht heeft opgemerkt, ware compendia der primitieve mentaliteit. Men vindt er alle karaktertrekken in terug die Lévy-Bruhl e.a. in hun geschriften over het primitieve denken hebben opgesomd [3]), waaronder het beeldend vermogen, den primitieven mensch eigen.

Dat tijdens den slaap (evenals in andere toestanden waarin ons bewustzijnsniveau verlaagd is) onze ontvankelijkheid voor telepathische beïnvloeding toeneemt, is een ieder, die zich met parapsychologische onderzoekingen heeft beziggehouden, bekend. In de parapsychologische litteratuur vinden wij vele gevallen van telepathische slaapgezichten vermeld [4]). Talrijk zijn ook de gevallen van z.g. helderziendheid in den tijd, welke zich tijdens den slaap blijken te

1) Zie Aanteekening No. VI.

2) Zie Aanteekening No. VII.

3) Zie Aanteekening No. VIII.

4) Heymans wijst er op dat verslapping van den voorstellingssamenhang niet alleen onze ontvankelijkheid voor telepathische beïnvloeding doet toenemen, maar ook onze reproductie-capaciteit verhoogt. Tijdens den slaap en in de hypnose duiken soms lang vergeten namen en woorden in ons op. In deze erkenning ziet hij een argument ten gunste zijner bewering, dat telepathische verschijnselen bij invallende gedachten kunnen worden ondergebracht.

hebben voorgedaan. De slaap, de „verzwakking" onzer individuatie, dient wel zoo niet als de conditio sine qua non, dan nochtans als een zeer begunstigende omstandigheid voor het zich openbaren van de tot dusverre latent gebleven paragnostische vermogens te worden aangemerkt. In dit verband zij er hier op gewezen dat Carus het feit, dat de paragnostische begaafdheid over het algemeen meer bij vrouwen dan bij mannen wordt aangetroffen, verklaart, door er op te wijzen, dat vrouwen over het algemeen minder egoïstisch zijn dan mannen en ook minder zelfstandig, hetgeen, volgens hem, samenhangt met het feit, dat het proces der individuatie zich bij de vrouw minder volkomen voltrokken heeft dan bij den man. Deze erkenning gaf eenmaal Otto Weininger aanleiding op te merken, dat de absolute vrouw geen ik heeft.

Als een opmerkelijk en karakteristiek voorbeeld van een telepathisch nachtgezicht kies ik het volgende. Het betreft mevr. J. R. Severn en luidt als volgt:

„Met een schok ontwaakte ik, met het gevoel dat ik een harden slag op mijn mond gekregen had en in de vaste overtuiging, dat ik een snee had opgeloopen en uit mijn bovenlip bloedde. Ik nam mijn zakdoek en drukte dezen tegen mijn bovenlip aan, terwijl ik in bed opzat. Toen ik mijn zakdoek na eenige oogenblikken van mijn mond nam, was ik uiterst verbaasd dat ik heelemaal geen bloed zag en eerst toen kwam ik tot het besef dat het ook onmogelijk was, dat iets mij letsel kon hebben toegebracht, terwijl ik in mijn bed vast in slaap lag en het drong tot mij door, dat het maar een droom geweest was. Ik keek op mijn horloge en zag dat het zeven uur was en daar Arthur (mijn man) niet in de kamer was, maakte ik de (juiste) gevolgtrekking dat hij weer vroeg uit zeilen was gegaan op het meer, omdat het zulk prachtig weer was.

Daarop sliep ik weer in. Aan het ontbijt (om half negen) – waaraan Arthur vrij laat was verschenen – bemerkte ik dat hij opzettelijk verder van mij af was gaan zitten dan gewoonlijk en nu en dan heimelijk zijn zakdoek tegen zijn lip drukte, op dezelfde wijze als ik had gedaan. „Arthur," zeide ik, „waarom doe je dat?" en ik vervolgde een beetje ongerust: „Ik weet dat je je bezeerd hebt, maar hoe ik dat weet, zal ik je straks wel zeggen."

„Wel," zeide hij, „onder het zeilen kwam er een plotselinge rukwind, die de roerpen ineens omwierp, waardoor ik een leelijken slag tegen mijn mond ter hoogte van mijn bovenlip kreeg. Het heeft flink gebloed en wilde maar niet ophouden." Daarop vroeg ik hem, of hij ook eenig idee had hoe laat het was, toen het gebeurde en zijn antwoord luidde, dat het omstreeks zeven uur geweest moet zijn. Toen vertelde ik hem tot zijn groote verbazing, en tot verbazing van allen, die met ons aan de ontbijttafel zaten, wat *mij* overkomen was."

Dit opmerkelijke geval van spontane telepathie (tijdens den slaap) sluit niet alleen volkomen aan bij hetgeen een aantal paragnosten ons met betrekking tot hun ervaringen weet mede te deelen (introspectie), nl. dat het hun soms te moede is, als werden zij voor één enkel oogenblik één met den afzender [1]), maar het roept ook de herinnering bij ons wakker aan hetgeen wij in de geschriften van onderscheidene „magnetiseurs" (mesmeristen) uit de vorige eeuw met betrekking tot het z.g. magnetisch rapport vermeld vinden en dat in hooge mate pleit ten gunste van hetgeen Heymans met betrek-

1) Zie Aanteekening No. IX.

king tot de verklaring der telepathische verschijnselen heeft geschreven.

Onder („magnetisch”) rapport verstonden de magnetiseurs een hoogst opmerkelijke betrekking welke er soms tusschen hen en hun somnambules bestaan zou hebben, een wonderbaarlijke geestelijke verbinding waardoor het dezen (de somnambules) te moede was, alsof zij met behulp van het lichaam van den magnetiseur zagen, hoorden, proefden, roken, voelden, alsof hun beider zielen samensmolten tot één. (Marcinowski zou hier spreken van een „Persönlichkeitserweiterung um das Du”, waarmede wij, volgens hem, bij de telepathie te doen hebben). Schopenhauer zegt met betrekking tot dit rapport: „Dat het contact, hetwelk de somnambules met de buitenwereld hebben, een geheel ander is dan het contact dat wij in waaktoestand daarmede hebben, blijkt wel het allerduidelijkst uit de zich in de hoogere graden [1]) veelvuldig voordoende omstandigheid, dat terwijl de zintuigen der helderziende (somnambule) zelve ontoegankelijk zijn voor elken indruk (anaesthesie) [2]), zij in staat is waar te nemen met die van haar magnetiseur, d.w.z. dat zij b.v. niest als hij een snuifje neemt, proeft en nauwkeurig bepaalt hetgeen hij eet en zelfs de muziek hoort die in een geheel ander vertrek dan dat, waarin zij zich bevindt, in zijn ooren klinkt.” „Wij vormen,” zeide eens een somnambule tot de Lutzelbourg, „slechts één persoonlijkheid.”

Bestudeeren wij hetgeen door onderscheidene mesmeristen met betrekking tot deze opmerkelijke overeenstemming in het denk-, gevoels- en wilsleven tusschen magnetiseur en somnambule is geschreven (waarbij wij hebben te bedenken dat er zich onder hen, zooals zelfs P. Janet moest erkennen, vele goede en critische waarnemers bevonden) dan kunnen wij wel niet anders dan tot de erkenning komen of deze allaesthetische en allopsychische [3]) (de woorden zijn van Fanny Moser) verschijnselen, die zich volgens de magnetiseurs bij hun somnambules voordeden, dienen als telepathische verschijnselen te worden aangemerkt. De somnambule, die zich met haar magnetiseur in („magnetisch) rapport” bevond vertoonde, om hier met Dr. Moser te spreken, een tot ongewone hoogte opgevoerde telepathische ontvankelijkheid („Telepathie in höchster Steigerung”). Zij vertoonde echter evenzeer een ver doorgevoerde verzwakking harer individuatie, een, wat wij zouden kunnen noemen, terugval in het „Urwir”. Het feit, dat somnambules onder bepaalde omstandigheden tot een dergelijke verhooging harer telepathische praestaties in staat blijken te zijn, houdt m.i. ten nauwste verband met de ver doorgevoerde verzwakking der individuatie, waardoor zij zich in haar somnambule toestanden kenmerken.

De verzwakking der individuatie, welke zich reeds in den pas-

---

1) De mesmeristen onderscheidden verschillende diepte-graden, gelijk ook thans de hypnotiseurs verschillende diepte-graden bij de hypnose onderscheiden.

2) Zie Aanteekening No. X.

3) Allo = vreemd; aesthesie = gewaarwording (waarneming).

sieven toestand (lichte trance) begint voor te doen en bij somnambules een hoogen graad bereikt heeft, treffen wij nu ook bij den primitieven mensch aan [1]). Zijn (bij den modernen cultuurmensch vergeleken) groote suggestibiliteit [2]) en grootere ontvankelijkheid voor telepathische beïnvloeding (bij uitbreiding: grootere paragnostische begaafdheid) [3]) hangen ongetwijfeld met zijn onvolkomen individuatie samen.

Het kan nu aan geen twijfel onderhevig worden geacht, of de praehistorische mensch vertoonde een nog onvolkomenere individuatie dan de mensch, waarvan de geschriften onzer hedendaagsche ethnologen gewag maken en daarom was zijn „natursichtigkeit" (om dit woord van Dacqué te gebruiken) nog veel grooter dan die, welke den primitieven mensch onzer dagen kenmerkt.

4. *Eidetische beelden en geloofwaardige pseudo-hallucinaties.* De oermensch, die, zooals wij gezien hebben, volgens Dacqué verkeerde in een toestand, dien wij eenigermate kunnen vergelijken bij dien, waarin wij verkeeren, wanneer wij in somnambulen toestand geraakt zijn (en wiens hersenbouw aanmerkelijk verschilde van den onzen [4])), vertoonde, volgens Dacqué, een paragnostische begaafdheid, waarvan wij ons amper een voorstelling kunnen maken, waaraan de herinnering nog in onze sprookjes en sagen voortleeft [5]) en waarbij die van onze hedendaagsche paragnosten als in hooge mate gedegenereerd dient te worden aangemerkt [6]). Op grond van (om hier met Bergson te spreken) het ontbreken van het „mécanisme inhibitif" (gevolg van den uiterst onvolkomen staat van ontwikkeling, waarin zijn neo-encephalon zich nog bevond) stond hij (vermoedelijk en volgens de opvattingen van Dacqué) met zijn medemenschen in een voortdurende telepathische gemeenschap, welke eenigermate vergeleken kan worden bij die welke, volgens de meening van Dietz, Whately Carington e.a., den mensch eigen is, wanneer hij opgaat in een menigte [7]). Voor wien in deze lijn verder denkt begint het woord groepsziel beteekenis te krijgen en in hem de geneigdheid te ontstaan te erkennen, dat de bewering van sommige theosofen als zou de praehistorische mensch (die meer dier dan mensch was en bij wien het proces der individuatie nog in een beginstadium verkeerde) meer als een element van een groepsziel, dan als een individu moeten worden aangemerkt weleens meer waarheid kunnen bevatten dan men aanvankelijk geneigd was te meenen [8]).

Het denkbeeld van een groepsziel roept ook de herinnering bij ons wakker aan de geschriften van den laatsten maar tevens den

---

1) Zie Aanteekening No. XI.
2) Zie Aanteekening No. XII.
3) Zie Aanteekening No. XIII.
4) Zie Aanteekening No. XIV.
5) Zie Aanteekening No. XV.
6) Zie Aanteekening No. XVI.
7) Zie Azнteekening No. XVII.
8) Zie Aanteekening No. XVIII.

grootsten psycholoog der Romantiek, C. G. Carus, wiens geschriften zoo'n grooten invloed hebben uitgeoefend op den vermaarden Duitschen psycholoog en philosoof Ludwig Klages. Volgens Carus zijn er drie fasen waarin de bewustwording der ziel zich voltrekt. „Die erste Beurkundung des Bewusztseins der Seele unmittelbar nach dem blosz unbewuszten Zustand", schrijft hij in zijn ontwikkelingspsychologisch werk „Psyche", „erscheint als Weltbewusztsein". In de tweede fase krijgt de Idee of de ziel [1]) besef van zichzelf. Het Ik-bewustzijn, dat in de eerste fase nog ontbrak, begint zich in de tweede fase te ontwikkelen. Bij den mensch kan een zeer helder besef van eigen bestaan ontstaan (derde fase). Indien dit het geval is spreekt Carus van Geest. („...wie Seele die höher entwickelte Idee, so ist Geist nur die höher entwickelte Seele als solche".)

Zoolang de (aan iedere verschijnende individualiteit ten grondslag liggende) Idee nog in haar eerste ontwikkelingsfase verkeert – hetgeen bij den prae-historischen mensch het geval was – of zoodra de (tot volledige ontwikkeling gekomen) mensch een regressie zijner individuatie vertoont (Carus spreekt hier van „Hinwenden der Seele gegen ihren ursprünglichen bewusztlosen Zustand", van een „Aufgeben entschiedener Selbstständigkeit") – hetgeen zich bij somnambules voordoet – openbaren zich in hem (den mensch) vermogens waarover de mensch, die een zeer helder besef van eigen bestaan heeft gekregen, de beschikking verloren heeft en die ons leeren dat de mensch niet alleen een zelfstandig individu is, maar tevens een wezen dat o.m. tot een merkwaardige „Verallgemeinerung" in staat is, welke zich openbaart in het verschijnsel, dat wij sinds de oprichting der Engelsche S.P.R. (Myers) met den naam van telepathie aanduiden en dat hieruit bestaat, dat A er zich op paranormale wijze en direct bewust van vermag te worden van hetgeen B waarneemt, zich voorstelt, denkt, gevoelt of wil.

Wanneer wij nu in deze lijn doordenken dan dringt de overtuiging zich wel zeer sterk aan ons op dat wij bij den prae-historischen mensch van zooiets als een collectief geheugen moeten spreken en voor wie dat erkent kan de vraag, of de geloofwaardige pseudo-hallucinaties als eidetische beelden moeten worden aangemerkt, niet anders dan bevestigend worden beantwoord. Zij – dat zijn de geloofwaardige pseudo-hallucinaties – kunnen worden beschouwd als relicten uit een tijd, toen van een ontwikkeling van het ik-bewustzijn (individuatie) nog nauwelijks sprake was, toen de menschheid nog in het „Ur-wir" leefde (Carus' fase van het „Weltbewusztsein") en de menschheid nog over een collectief geheugen beschikte (anders gezegd: toen in den eenen mensch nog vrijelijk gedachten konden opkomen die van den anderen afkomstig waren).

Er dient hierbij op gewezen te worden, dat, evenmin als de geloofwaardige pseudo-hallucinaties onzer paragnosten zich tot het gezichtszintuig beperken, dit met betrekking tot de eidetische beelden

1) Zie Aanteekening No. XIX.

gezegd kan worden. Naast „subjektive optische Anschauungsbilder" kent men „subjektive akustische" en „subjektive taktile Anschauungsbilder". Ook heeft men wel van een „eidetisch ruiken" gesproken. De onderzoekingen door Jaensch en zijn medewerkers op het gebied der eidetiek verricht, hebben aanleiding gegeven tot het uitspreken van het vermoeden „dasz gewisse Individuen die Fähigkeit zum eidetischen Vorstellen allgemein, d.h. für alle Sinnesgebiete, besitzen werden" (Kroh).

5. *Besluit.* Ik ben er mij volkomen van bewust dat er bedenkingen tegen het bovenstaande kunnen worden aangevoerd. Voortbouwende op hetgeen door een aantal onderzoekers naar voren is gebracht en er daarbij op wijzende dat de verlaging van het bewustzijnsniveau, welke algemeen als een begunstigende omstandigheid voor het zich openbaren van de tot dusverre latent gebleven paragnostische vermogens dient te worden aangemerkt, een verzwakking der individuatie beteekent, heb ik, als logische consequentie van dit alles, het beeld ontworpen van een prae-historischen mensch die, naar ik meen, reeds velen mijner voorgangers (meer of minder duidelijk) voor oogen heeft gestaan. Op de vraag waar en wanneer deze (vooralsnog hypothetische) prae-historische mensch geleefd heeft en welke zijn anatomische kenmerken waren, moet ik echter het antwoord schuldig blijven. De beschouwingen, welke wij hierover in de geschriften van Dacqué aantreffen, meen ik hier buiten beschouwing te moeten laten, daar zij m.i. een te speculatief karakter dragen.

Evenals eenmaal Mendelejeff, steunend op de uitkomsten van het scheikundig onderzoek zijner dagen (en daartoe door de feiten gedrongen), een beschrijving vermocht te geven van een in die dagen nog onbekend element, dat men, volgens hem, vroeg of laat zeker zou ontdekken, vermogen wij ons een beeld te vormen van een prae-historischen mensch (ongeacht het feit, of zijn resten ooit door een menschelijk wezen zullen worden aanschouwd en in een museum zullen rusten) dat de logische consequentie is van hetgeen tot dusverre door de uitkomsten van psychologische onderzoekingen aan het licht is gebracht. Voortgezet onderzoek zal hebben uit te wijzen, in hoeverre wij wijzigingen in dit beeld zullen hebben aan te brengen. Maar ook in hoeverre het bovenstaande ons een vruchtbare werkhypothese voor het parapsychologisch onderzoek verschaft.

Tot slot wil ik er nog op wijzen, dat de erkenning, waartoe wij in het bovenstaande zijn gekomen, niet inhoudt, dat wij in alle paragnostische en parergische verschijnselen regressie-verschijnselen hebben te zien. Reeds in mijn verhandeling over de vraag of wij in de paranormale begaafdheid een verschijnsel van regressie danwel van evolutie hebben te zien, heb ik er op gewezen, dat de mogelijkheid geenszins uitgesloten dient te worden geacht, dat wij twee typen van paranormaal-begaafden hebben te onderscheiden, een denkbeeld dat wij reeds bij de oude Indische philosofen aantreffen, die zoowel de paranormale begaafdheid als atavisme, als als evolutie-verschijnsel

kenden. De ervaring heeft den parapsychologen geleerd, dat aan hun denkbeelden tot op zekere hoogte een heuristische waarde moet worden toegekend.

AANTEEKENINGEN

I. Op de vraag, waarom de prae-historische mensch deze teekeningen maakte, antwoordt de ethnoloog, dat aan zijn artistieke praestaties magische tendenties ten grondslag lagen. De primitieve mensch vereenzelvigt afbeelding en het afgebeelde. Door het jachtdier af te beelden meent de primitieve jager het jachtdier in zijn macht te krijgen. Zoo kan men, volgens het primitieve denken, ook macht over menschen en goden krijgen door hen af te beelden. Het verbod in Exodus 20 : 4 berust hierop.

II. Zoo vertelt b.v. Stanley van het opperhoofd Gamanko, dat hij in 1881 te Stanley-Pool – na een afwezigheid van vier jaar – opnieuw ontmoette, dat deze Kongo-neger zich alles, tot in de kleinste bijzonderheden, wist te herinneren met betrekking tot hun eerste ontmoeting in 1877. „Hij liet niets weg, hetgeen bewijst dat deze inboorlingen over een voortreffelijk geheugen beschikken. Zelfs de meest onbenullige gebeurtenissen bleek hij zich te kunnen herinneren. Hij herhaalde bijna woordelijk alles wat ik hem vier jaar te voren had gezegd en gaf een uiterst nauwkeurige opsomming van de geschenken, welke wij elkaar, bij gelegenheid van onze eerste ontmoeting, aangeboden hadden".

III. In dit verband zij hier gewezen op een opmerkelijke observatie door K. H. Bouman gedaan. Zij betreft een imbeciel meisje, het negende kind uit een gezin van een Noord-Hollandschen polderwerker. Het kind groeide op in een arbeiderswoning aan den voet van een dijk in een polderdorp, te midden van een vrij armoedige omgeving. Van haar geboorte af was zij achterlijk. Eerst na het tweede jaar kwamen er spraakoefeningen. Zij bracht het echter nooit verder dan tot een soort van kindertaaltje, dat alleen zij konden verstaan, die geregeld met haar omgingen. Haar verstandelijke ontwikkeling bleef staan op het peil van een driejarig kind.

Dit kind vertoonde echter een opvallenden aanleg voor beeldende kunst. In den beginne hield zij zich onledig met het maken van knipsels van dieren en planten uit haar omgeving. Zij liet zich daarbij leiden door haar voorstellingen. Deze knipsels zijn in sterke mate fysioplastisch. In een later stadium teekende zij op een zoo bijzondere, werkelijkheidsgetrouwe wijze, dat verschillende van haar teekeningen in hooge mate de aandacht trokken. Zij teekende 's avonds bij lamplicht en gesloten vensters en putte daarbij uit haar geheugen. Soms vond het reproduceeren eerst na weken plaats.

De dorpsonderwijzeres poogde den taalschat van het kind een weinig te verrijken. Zij had weinig succes. Merkwaardigerwijze had de geringe ontwikkeling van haar woordenkennis een duidelijk waarneembaren schadelijken invloed op haar teekentalent.

Volgens G. H. Luquet moeten wij aannemen, dat het eerste stadium der kinderkunst fysioplastisch is, maar dat dit stadium bij het nor-

male kind niet tot uiting komt. Wanneer het normale kind begint te teekenen, is het in den regel reeds grootendeels in het stadium van het ideoplastisch teekenen gekomen (d.w.z. het teekent wat het van de dingen weet en niet wat het daarvan ziet). Het hierboven genoemde meisje zou ons voor een fixatie-verschijnsel plaatsen.

Terecht heeft men de naturalistische „kunst" van dit imbeciele meisje op rekening van haar eidetische begaafdheid gesteld en het vermoeden geuit, dat hier eerder van een natrekken dan van een nateekenen dient te worden gesproken.

IV. In een middeleeuwsch Duitsch volksliedje zegt de dichter dat „die Glöcklein so rosenroth lauten". Voor den psycholoog is dit een aanleiding om den dichter ervan te „verdenken" dat hij het verschijnsel van het „gekleurd hooren" vertoonde.

Het „gekleurd hooren" behoort tot de synaesthetische verschijnselen. Het woord synaesthesie (mede-waarneming) werd voor het eerst door J. Millet gebruikt in zijn verhandeling over „Audition colorée". Men spreekt van synaesthesie, wanneer door prikkeling van één zintuig tegelijkertijd (en als gevolg van deze prikkeling) ook gewaarwordingen op een ander zintuigelijk gebied worden verwekt. De gewaarwording welke ontstaat als gevolg van de prikkeling (de normale gewaarwording dus) noemt men de primaire gewaarwording; de tweede gewaarwording, welke dus niet ontstaan is door een rechtstreeksche prikkeling van het desbetreffende zintuig, noemt men de synaesthesie, de mede-gewaarwording of de secundaire gewaarwording.

Naar alle waarschijnlijkheid kan men het verschijnsel der secundaire „gewaarwordingen" bij alle soorten van gewaarwordingen (waarnemingen) verwachten, alle denkbare combinaties moeten, naar alle waarschijnlijkheid, principieel mogelijk geacht worden. De vraag, of zij alle veelvuldig voorkomen dient, op ervaringsgronden, ontkennend te worden beantwoord. Overzien wij het geheel der tot op heden bekende synaesthetische verschijnselen, dan merken wij op dat de secundaire „gewaarwordingen" zeer vaak gezichts„gewaarwordingen" zijn. Men noemt dergelijke secundaire „gewaarwordingen" photismen of synopsieën. Wanneer photismen door gehoorsprikkels worden verwekt (anders gezegd: wanneer de primaire waarnemingen dezer secundaire „gewaarwordingen" gehoorswaarnemingen zijn) dan spreken wij van phonopsieën. De Franschen spreken hier van „audition colorée", de Duitschers van „Farbenhören", terwijl men in ons land wel van „gekleurd hooren" spreekt. Bij het gekleurd hooren blijken zoowel tonen, accoorden en melodieën, als composities als „inductoren" dienst te kunnen doen. Voorts klinkers, medeklinkers, woorden, zinnen en ook wel geruischen.

Evenals de eidetische verschijnselen doen de synaesthesieën zich bij den archaïschen mensch en het kind voor, terwijl men ook wel onder onze volwassenen personen aantreft, die synaesthetische verschijnselen vertoonen. Van Liszt wordt verteld, dat hij bij het dirigeeren zijn orkest verzocht om „een beetje blauwer" te spelen of „een weinig minder rood". De ontwikkelingspsycholoog is

geneigd hier van een fixatie- of een regressieverschijnsel te spreken.

Een aantal onderzoekers is geneigd de synaesthetische verschijnselen als atavismen aan te merken. Bleuler behoort tot hen. Iemand die, gelijk Liszt, synopsieën vertoont is, volgens Bleuler, een persoon wiens hersenen zoo gestructureerd zijn, dat prikkeling van zijn gehoorscentrum tevens o.m. een prikkeling van zijn gezichtscentrum beteekent, terwijl bovendien het product van deze secundaire prikkeling bewust wordt opgevat, waardoor de secundaire „gewaarwordingen" (synopsieën, phonopsieën) ontstaan. Bleuler ziet nu in zoo'n structuur een archaïsche structuur. In den loop der ontwikkeling van archaïsch volk (natuurvolk) tot cultuurvolk (van kind tot volwassene) zou, volgens Bleuler, de door hem aangenomen „allgemeine Eigenschaft der Hirnsubstanz, auf die von den einzelnen Sinnesorganen zugeleiteten Reize mit ihren verschiedenen spezifischen Qualitäten zu antworten" verloren gaan, nochtans bij een aantal personen aanwezig blijven (fixatie) of opnieuw te voorschijn treden (regressie).

Behalve aangeboren synaesthetische verschijnselen kent men ook verworven synaesthesieën, terwijl sommigen nog een derde categorie van synaesthetische verschijnselen meenen te mogen onderscheiden, welke tot het gebied der parapsychologie gerekend zouden moeten worden. Zie mijn verhandeling „Over z.g. gekleurd hooren en daaraan verwante verschijnselen."

V. De in 1878 geboren palaeontoloog en natuurphilosoof Edgar Dacqué, die den invloed van Schelling onderging, heeft er naar gestreefd om, met gebruikmaking van de uitkomsten van modern natuurwetenschappelijk en psychologisch onderzoek, een ontwikkelingsleer op te stellen. Volgens hem (wiens denkbeelden afwijken van die der Darwinisten, alsmede van die van den Amerikaanschen palaeontoloog Osborn [1])) zou de mensch steeds op zichzelf gestaan hebben te midden van het dierenrijk, door alle geologische tijdperken heen en reeds honderden millioenen jaren geleden (zij het ook niet in zijn huidigen vorm) zijn voorgekomen.

Op grond van zijn afwijkende en speculatieve beschouwingen heeft het Dacqué niet aan felle bestrijding ontbroken.

VI. „Der Mensch", zoo lezen wij bij Dacqué („Natur und Seele"), „war zuerst „natursichtig", in einer wohl geradezu naturhaft-somnambulen Weise, um später mit der erdgeschichtlich gleichfalls nachweisbaren, allmählichen Zunahme des Groszhirns mehr und mehr bewuszt hellsichtig und zuletzt intellektuell zu werden. In jener alten Eigenschaft der Natursichtigkeit aber lagen die Quellen jener rein magischen Welteinstellung und natürlichen Fähigkeiten zum Zaubern, von der alles Spätere uns wie Degeneration anmutet und es in gewissem Sinne auch ist."

Onder „Natursichtigkeit" verstaat Dacqué een geheel van vermogens, waarover de mensch in den loop van het evolutie-proces meer en meer de beschikking verloren heeft, maar waarover hij in overoude tijden vrijelijk beschikken kon.

---

1) Zie Aanteekening No. XIV.

Bij het lezen van Dacqué's beschouwingen over „Natursichtigkeit" gaan onze gedachten uit naar hetgeen Carus (die, evenals hij, door Schelling beïnvloed werd) in zijn „Vorlesungen über Psychologie", alsmede in zijn ontwikkelingspsychologisch geschrift „Psyche", met betrekking tot somnambulisme, „helderziendheid" en genialiteit gezegd heeft, alsmede naar Bolk's verhandeling over „Hersenen en cultuur".

Wanneer wij bij Carus lezen dat de slapende mensch (evenals de somnambule) een terugkeer tot „in eine seinem Urzustande nahe Lebensform" vertoont, dat hij in dezen toestand een „Verallgemeinerung" ervaart, dan wil dit in de terminologie van Dacqué zeggen, dat hij opnieuw „natursichtig" wordt (regressie). Immers „Verallgemeinerung" wil bij den typischen Romantischen denker Carus (voor wien de mensch niet alleen een zelfstandig wezen was, maar tevens „ein Glied des Weltalls", „in welchem die groszen kosmischen Rhythmen und Ströme pulsieren" [1]), „durchzogen werden von allen Regungen der Welt", „teilhaben daran". De „Verallgemeinerung" (die o.m. leidt tot hetgeen Marcinowski „Persönlichkeitserweiterung um das Du" [2]) en „Gegenwartserweiterung im Raum und in der Zeit" [3]) heeft genoemd), leidt, volgens Carus, tot een opnieuw manifest worden onzer, in den loop van het evolutie-proces (ontwikkeling van het Ik-bewustzijn) latent geworden paragnostische vermogens. Voor den mensch, wien een ver doorgevoerde „Verallgemeinerung" ten deel is gevallen (somnambules) is „helderziendheid" („Persönlichkeitserweiterung um das Du" en „Gegenwartserweiterung im Raum und in der Zeit") iets even natuurlijks en noodzakelijks geworden, zegt Carus, als het terugvinden van de til door postduiven, die men op grooten afstand daarvan in vrijheid heeft gesteld.

Onder „Ahnung" verstaat Carus „Gewahrwerden gewisser Verhältnisse, über welche der gewöhnliche Zustand unserer Sinne uns keinen Aufschluss gibt". Het „Ahnen" is de voorlooper van het „Hellsehen" d.i. „jenes traumartige Erkennen, welches sonderbarerweise „Hellsehen" genannt worden ist, da es doch eben kein vollkommen helles, d.i. durchaus bewusztes Sehen ist". De mensch is tot „Ahnen" en „Hellsehen" in staat, aldus Carus, omdat hij geen volkomen op zichzelf staand wezen is maar in rapport staat „mit dem gesamten Welt- und Menschheit-Leben". Naar mate onze individuatie verzwakt, blijkt meer en meer hoezeer wij ingevoegd zijn in het groote geheel („einverleibtsein in das Allgemeine"). Naar mate wij meer terugvallen in het „Ur-wir" („Verallgemeinerung") openbaren onze paragnostische vermogens zich krachtiger.

Volgens Carus – en hier kunnen wij hem een voorlooper van Myers [4]) noemen – is er nu „Zusammenhang und Uebergang zu

1) Ricarda Huch: „Die Romantik", Bd. II.

2) Telepathie en gedachtenlezen („Abzapfen fremdseelischer Seeleninhalte (Driesch)).

3) Z.g. helderziendheid in ruimte (telaesthesie) en tijd (verleden, heden en toekomst).

4) Zie zijn hoofdstuk over Genialiteit in zijn standaardwerk over „Human Personality and its Survival of bodily Death". („Het genie is wat het is doordat zijn subliminale zelf een vluggere verbinding („readier communication") heeft met het supraliminale dan bij de meeste menschen het geval is").

bemerken... zwischen ...Ahnungen (Hellsehen) und... dem, was man besondere Anlage und Genialität zu nennen pflegt".

De geniale mensch is, volgens den ontwikkelingspsycholoog Carus, bovenal „intuïtief", hij is min of meer verwant aan den „somnambule" in wien wij iets van de „natursichtigkeit" (Dacqué) terugvinden, welke, volgens enkele ontwikkelingspsychologen, den mensch in een ver verleden gekenmerkt zou hebben.

Hier vinden wij aanknoopingspunten aan hetgeen Bolk in zijn hiervoor genoemde rede met betrekking tot den oertoestand der menschheid heeft gezegd. Immers volgens dezen anthropoloog zal het eerste hoofdstuk van een werk over de historische ontwikkeling van den menschelijken geest op aarde met deze woorden moeten aanvangen: „in den beginne was het Genie".

Uit hetgeen de schrijver aan deze alleszins opmerkelijke en voor ons hier zoo hoogst belangrijke uitspraak vooraf heeft laten gaan blijkt, dat hem reeds (zij het ook in uiterst vage trekken [1])) het beeld van een sterk paragnostisch begaafden oermensch voor oogen moet hebben gezweefd. Immers wij lezen op pag. 10 van zijn geciteerde verhandeling: „...En bij de soberheid der begrippen, waarmede de allengs tot rede komende menschheid nog slechts begiftigd was, bij de begrensdheid zijner voorstellingen, bij zijn nog geringe gevoeligheid voor indrukken van buiten, en het onvermogen om die indrukken te verwerken, werd het kenmerk van hooger begaafdheid misschien uitsluitend gegeven door de intuïtie, en de daarmede direkt verwante genialiteit, eigenschappen van 's menschen geest, die psychologisch in hun grondslagen zoo onnaspeurlijk zijn, eigenschappen die wij niet begrijpen en misschien wel nooit zullen kunnen verklaren, omdat zij wortelen in het onbewuste."

Voor mij kan het aan geen twijfel onderhevig zijn of Prof. Bolk zou, indien hij kennis had bezeten van de parapsychologische litteratuur, zich hier heel wat minder vaag hebben uitgelaten en met behulp van termen, aan het parapsychologisch onderzoek ontleend, voor ons hier het beeld ontworpen hebben van een prae-historischen mensch, dat een treffende gelijkenis zou vertoonen met dat hetwelk parapsychologisch geschoolde ontwikkelingspsychologen ons voor oogen gesteld hebben. Waar Bolk van intuïtie spreekt, daar mogen wij m.i. vrijelijk van paragnosie spreken. Bij alle verscheidenheid van meeningen welke er met betrekking tot het begrip intuïtie wordt aangetroffen [2]), ben ik van meening dat wij in den meest eigenlijken zin van dit woord daaronder „eine aus dem inneren Menschen sich entwicklende Offenbarung" (Goethe) hebben te verstaan, waarvan het wezen slechts door den parapsychologisch onderlegden psycholoog zal kunnen worden doorgrond.

---

1) Men bedenke dat het vrijwel zeker is te achten dat voor Prof. Bolk het gebied der parapsychologie terra incognita is geweest.

2) Terecht heeft Brugmans er op gewezen dat men vaak van intuïtie spreekt waar wij in werkelijkheid met een onbewuste analogie-redeneering te doen hebben.

Onderscheidene philosofen verschillen onderling van meening inzake het wezen der intuïtie. Zij verstaan geenszins allen hetzelfde onder dit begrip.

VII. Wij zagen hiervoor reeds dat wanneer b.v. bij de inboorlingen van Guyana iemand ziek wordt, volgens hun meening al zijn gezinsleden en aanverwanten mede ziek zijn. Terecht heeft Grünbaum opgemerkt dat dergelijke gedragingen alleen dan een zinvolle beteekenis hebben, wanneer het „ik" en het „gij" van de betrokkenen geen afgegrensde en differente wezens zijn, doch slechts onwezenlijke deelen van een machtig, als één geheel werkend „wij" („Urwir").

Lévy-Bruhl vermeldt in zijn werk over „L'Ame primitive" vele van dergelijke voorbeelden ten bewijze hoezeer de primitieve mensch zich één met zijn groep gevoelt. Hij heeft deel aan het wezen van de andere leden der groep, hij identificeert zich met hen. Dit alles is slechts mogelijk omdat het proces der individuatie zich bij hem nog in onvoldoende mate voltrokken heeft.

VIII. Men zegt van den archaïschen mensch o.m. dat bij hem het streven om zich voor tegenstrijdigheden te hoeden ontbreekt, dat hij de neiging vertoont tot personifieering en dat „levenlooze" voorwerpen („dingen") voor hem niet bestaan [1]), dat hij het geestelijke, het abstracte, concreet voorstelt, dat hij de neiging vertoont om te sexualiseeren [2]) en dat zijn denken in hooge mate den invloed van zijn gevoelsleven ondergaat [3]).

De studie van ons droomleven leert ons dat wij hetzelfde met betrekking tot den droomer kunnen zeggen.

Op het feit dat de verschuiving en de verdichting geen specifieke droomkenmerken zijn, zooals men aanvankelijk meende, maar mede

---

1) De Engelsche ethnoloog Marett heeft hier gesproken van het animatisme (animatus = levend) van den archaïschen mensch (niet te verwarren met het door Tylor in de ethnologie ingevoerde begrip animisme).

2) Volgens Bleuler hangt de neiging tot sexualiseeren (het zien van een hengel doet aan een phallus denken) samen met het prevaleeren van de gelijkheidsassociatie.

Wanneer wij b.v. vernemen dat voor de Cora-Indianen wolken en veeren hetzelfde zijn, dat zij het vuur, de zon en de blauwachtig-roode staartveeren van den arara bij elkaar rangschikken, dan wordt dit voor ons begrijpelijk wanneer wij weten, dat zij overwegend volgens de gelijkheidsassociatie denken.

Ook in onze droomen prevaleert de gelijkheidsassociatie.

Beeldspraak berust op gelijkheidsassociatie, vandaar dat wij de gelijkheidsassociaties bij den dichter aantreffen. De dichter is een „droomer", zijn wijze van uitdrukken kan men archaïsch noemen.

3) De Bantoe sprekende negervolkeren brengen blinden, dooven, kreupelen, domkoppen en andere, hun verachting wekkende personen, in één klasse onder. Bij de tot het Algonkische taalgebied behoorende Indianen-stammen heeft men opgemerkt, dat zij vaak kleine dieren tot de levenlooze voorwerpen rekenen, daarentegen voor hen nuttige planten op één lijn stellen met dieren die hun van nut zijn.

Wij hebben hier met een wijze van ordenen te doen welke wij mede bij het kind, in den droom en bij schizofrenen (regressie) aantreffen. Deze wijze van ordenen staat onder invloed van gemoedsaandoeningen (angst, vreugde enz.) Men spreekt van een groepeering volgens het principe van affectgemeenschap. Evenals bij den archaïschen mensch overheerscht ook bij het kind, den schizofreen en in den droom het affectleven.

Evenmin als de archaïsche mensch ordent het kind, de schizofreen en de droomer in overeenstemming met de categorieën van ons dagelijksch denken maar in katathyme agglutinaties (voorstellingsassociaties op grond van gevoelsovereenkomst). Kretschmer heeft hier gesproken van een hyponoïsch denken.

bij den archaïschen mensch worden aangetroffen, heb ik in het eerste gedeelte van deze verhandeling reeds gewezen.

IX. Kortgeleden deelde een ongeveer 28-jarige ambtenaar mij mede dat hij, terwijl hij zich op zijn bureau bevond, een opmerkelijke ervaring had gehad. Het was hem n.l. tijdens zijn werk een kort oogenblik te moede geweest als was hij „geestelijk" één geworden met een jongen man, wiens mentor hij was en die op het punt stond een zeer afkeurenswaardige handeling te verrichten. Op grond van deze acute „vereenzelviging", waarbij het hem een oogenblik te moede was geweest alsof hij zijn pupil was en diens gedachten en gevoelens de zijne, kon hij zijn pupil, dien hij nog dienzelfden dag, na kantoortijd, bezocht, een ernstige vermaning geven. Het jonge mensch was ten hoogste verbaasd toen hij vernam dat zijn mentor volkomen van zijn plannen op de hoogte was.

Uit het onderhoud dat ik met mijn berichtgever had bleek, dat deze een zeer vrouwelijken inslag bezat en homosexueel was. Hij was erotisch gebonden aan zijn pupil. Overigens was mijn berichtgever een moreel zeer hoogstaand mensch, die zeer onder zijn aanleg leed. Zijn pupil was, naar hij zeide, „normaal" en volkomen onkundig van den aanleg van zijn mentor, dien hij in een jeugdorganisatie had leeren kennen.

X. „Als ik mij in diepe hypnose bevind", aldus mevr. Maria Reyes de Z., „schijnen, volgens medische observatie, al mijn zintuigen buiten werking te zijn gesteld, d.w.z. ik ruik niet, ik proef niet, ik zie niet, ik heb geen tastwaarnemingen en ik ben evenmin gevoelig voor koude of warmte. Ook ben ik niet in staat om iets te hooren met uitzondering van de stem van mijn hypnotiseur (Dr. Pagenstecher). Merkwaardig is echter het feit, dat al deze zintuigelijke functies in het bezit van mijn hypnotiseur schijnen te zijn gekomen, want wanneer zijn zintuigen geprikkeld worden ben ik in staat daar kennis van te nemen. Wanneer zijn zintuigelijke organen geprikkeld worden, dan heeft dit voor mij hetzelfde effect als wanneer (in mijn normalen toestand) mijn eigen zintuigen geprikkeld worden. Ik proef b.v. zout of suiker, als deze stoffen op de tong van Dr. P. gebracht worden; ik hoor het tikken van een horloge, dat men tegen zijn oor houdt... In één woord, het schijnt dat in dezen trancetoestand mijn „waarnemend ik" a.h.w. uit mijn lichaam geweken is en tijdelijk in het lichaam van mijn hypnotiseur is gaan zetelen."

XI. Onderscheidene ethnologen hebben gewezen op het groote identificatievermogen waardoor de primitieve mensch zich kenmerkt en dat, zooals de kinderpsychologie ons leert, ook het kind eigen is.

Als een Indiaan b.v. een bisondans uitvoert, in de overtuiging dat hij daardoor zijn jachtbuit zal vergrooten, waarbij hij zich met een bisonhuid bekleedt (magische beteekenis van de maskerdansen der primitieve volkeren), dan gevoelt hij zich op dat oogenblik geheel als een bison (evenals een gehypnotiseerde, wien men b.v. de suggestie heeft gegeven dat hij een baker is die een kind op haar arm draagt, zich geheel als zoodanig gaat gevoelen en gedragen).

Mevr. David-Neel maakt melding van een jongen Tibetaan die een kluizenaar vroeg zijn geestelijken leidsman te willen worden.

„Wat voor werk ben je gewend te doen?" vroeg de meester zijn nieuwen leerling.

„Ik hoed de bromrunderen op de heuvels," antwoordde de man.

„Goed," sprak de gomchen, „mediteer dan over een yak".

De noviet ging naar zijn holwoning en begon daar te mediteeren. Na verloop van eenigen tijd ging de meester naar het hol en riep zijn leerling. Deze hoorde de stem van zijn leermeester, stond op en trachtte door de nauwe opening van zijn hoogst eenvoudige verblijfplaats te komen. Maar daar hij zich volkomen geïdentificeerd had met het dier, waarop hij al zijn gedachten geconcentreerd had, gevoelde hij zichzelf als een yak. De opening was breed genoeg om een man door te laten, maar te nauw voor een grooten stier. Worstelend met een hindernis, welke slechts in zijn verbeelding bestond, antwoordde de jonge man zijn guru, dat hij er niet uit kon komen, daar zijn horens hem dit beletten.

Thurnwald vertelt van een Polynesier, die zich ziek gevoelde omdat zijn vrouw ziek was. Hij identificeerde zich volkomen met zijn zieke echtgenoote evenals een gestigmatiseerde zich identificeert met haar mishandelden en gekruisigden heiland.

Een dergelijk groot identificatie-vermogen berust op een onvolkomen individuatie (bij gehypnotiseerden, gestigmatiseerden en sommige geesteszieken op een verzwakking der individuatie). Ook in den droom ontmoeten wij het verhoogde identificatie-vermogen (als regressie-verschijnsel).

Zie voorts hetgeen ik hiervoor schreef met betrekking tot het zich één gevoelen met de groep.

XII. Onze vatbaarheid voor suggestieve beïnvloeding (suggestibiliteit) neemt toe naarmate „de storende invloed van het ik, met zijn naar een overtuiging strevende oordeelsfunctie en zijn critiek zich minder doen gelden" (Carp). De suggestibiliteit is (voor ons) een regressie-verschijnsel, een eigenschap van de primitieve geestesgesteldheid. Met Carp mogen wij zeggen dat de strijd tegen de suggestibiliteit eerst met de ontwikkeling van het individualiteitsbewustzijn een aanvang neemt, daar het immers het zelfbewustzijn (de „geest" in den zin van Klages) is dat het *neen* uitspreekt en het ik-eigene van het ik-vreemde vermag te scheiden.

Dat de suggestibiliteit niet alleen kenmerk is van primitieven en kinderen, maar ook van den normalen, volwassen West-Europeeschen mensch van onzen tijd (zij het ook dat er hier quantitatieve verschillen bestaan en onze suggestibiliteit, vergeleken bij die van den natuurmensch, gering te noemen is), is slechts een bewijs te meer dat de archaïsche mensch nog in ons nàleeft.

XIII. De vraag of de natuurvolkeren een grootere telepathische ontvankelijkheid vertoonen dan de cultuurvolkeren (bij uitbreiding: of onder hen meer en betere paranormaal-begaafden worden aangetroffen dan onder ons) meen ik, op ontwikkelingspsychologische gronden, a priori bevestigend te mogen beantwoorden. Daar komt

dan nog bij dat onderscheidene ethnologen gewag maken van door hen bij primitieve volkeren waargenomen paranormale verschijnselen.

Volgens Prof. Fischer zou het veelvuldig voorkomen van paranormale verschijnselen bij primitieve volkeren slechts schijnbaar zijn omdat de ethnografen in hun beschrijvingen met zekere voorliefde dit „wonderbaarlijke" naar voren schuiven. Het komt mij voor dat hiermede niet alles verklaard is en dat de psychische structuur van den archaïschen mensch een zoodanige geacht dient te worden dat zij als in hooge mate bevorderlijk voor de paragnostische begaafdheid dient te worden geacht.

XIV. Met betrekking tot de (hersen)anatomische kenmerken van den oermensch zegt hij, dat zij vermoedelijk bestonden uit het bezit van hersen-organen waarvan wij in onze dagen bij den huidigen mensch nog slechts de rudimenten vinden. Zij zijn in den loop der evolutie door het neo-encephalon zoo „overwoekerd" geworden, dat zij niet meer, gelijk weleer, door het schedeldak heen met de buitenwereld in verbinding staan; zij zijn rudimentair geworden en verrichten hun oude functies bijna in het geheel niet meer. Integendeel, zij hebben zich voor een deel aan andere functies aangepast. De veranderde lichaamsbouw eischte deze andere functies van hen.

Als meest kenmerkend zintuig noemt Dacqué een (met de thans veranderde pijnappelklier en met de in haar nabijheid gelegen klieren in verbinding staand) voorhoofds- of schedeloog. Dit schedeloog was, naar zijn meening, het orgaan der „helderziendheid".

Dat er zooiets als een schedeloog bestaan moet hebben acht Dacqué aannemelijk op grond van de uitkomsten van palaeontologisch onderzoek. „Wij hebben fossiele dierenschedels, waaraan wij duidelijk ontwikkelde analoga kunnen zien. Deze schedels geven ons een inzicht in de historische ontwikkeling der gewervelde dieren en deze ontwikkeling moet ook, volgens een bepaalde wet, het deel geweest zijn van den oermensch. Resten van deze ontwikkeling vinden wij thans nog bij zekere reptielsoorten."

Wanneer Dacqué spreekt van den oermensch, dan mogen wij daarbij zekerlijk niet denken aan den Cro-magnon mensch. De oermensch, welke Dacqué op het oog heeft, is veel ouder. Volgens Dacqué's meening, welke afwijkt van die der Darwinisten en ook van die van den Amerikaanschen palaeontoloog Osborn (die de meening is toegedaan dat de tegenwoordige menschen en de tegenwoordige menschapen niet onmiddellijk van dezelfde vormen afstammen, doch dat reeds in het tertiaire tijdperk de beide stammen uiteen zijn gegaan. Om de gemeenschappelijke voorouders te vinden moet men, volgens Osborn, veel verder teruggaan, zoowel in de rangorde van het dierenrijk als in den tijd. Osborn zoekt de gemeenschappelijke voorouders bij de lagere apen, ja hij acht het zelfs niet onmogelijk dat wij deze moeten zoeken bij de halfapen die in het begin van het tertiaire tijdperk – d.i. dus tientallen millioenen jaren geleden – leefden) is van een eigenlijke afstamming van den mensch van dierlijke voorouders, zooals de Darwinisten meenen, geen sprake. Hij is ervan overtuigd dat de mensch steeds op zichzelf heeft gestaan

te midden van het dierenrijk door alle geologische tijdperken heen. De oermensch, dien hij op het oog heeft, zou honderden millioenen jaren geleden geleefd hebben.

Wij zullen ons hier niet bezighouden met de vraag in hoeverre wij ons met de door Dacqué ontwikkelde beschouwingen kunnen vereenigen (zooals ik hiervoor (V) reeds opmerkte, heeft het hem niet aan bestrijding ontbroken), doch volstaan met er op te wijzen, dat het derde oog, waarover Dacqué spreekt, in allerlei verhalen optreedt en ook op afbeeldingen voorkomt. Wij kennen allen de Boeddhabeelden welke op het voorhoofd het „oog der wijsheid" vertoonen. Van den Egyptischen god Rê wordt verhaald dat hij drie oogen bezat. Bij Homerus en andere Grieksche auteurs vinden wij melding gemaakt van wezens (cyclopen) die een oog midden op het voorhoofd hadden.

XV. Niet alleen Dacqué, maar ook andere auteurs (Glogau, Dietz) hebben er op gewezen dat in talrijke volksverhalen de herinnering aan de paranormale begaafdheid onzer verre voorouders nog voortleeft. De menschheid, aldus Dietz, heeft in de sprookjes haar magische ervaringen uit den oertijd verwerkt. Volgens Prof. van Os schildert het sprookje van „Eenoogje, Tweeoogje en Drieoogje" ons den strijd van den oermensch met het derde oog tegen den lateren tweeoogigen mensch. Oorspronkelijk was deze laatste in het nadeel, daar bij hem de magische vermogens veel minder ontwikkeld waren; daarom wordt Tweeoogje aanvankelijk door haar zusters onderdrukt. Later behaalde hij echter de overwinning, hetgeen door de triomf van Tweeoogje wordt uitgebeeld.

XVI. Men behoeft volstrekt geen volgeling van Dacqué te zijn om de meening te zijn toegedaan dat wij in een belangrijk deel der ons bekende gevallen van paragnosie verschijnselen van atavistischen aard hebben te zien. „Alle occulte vermogens", zoo schreef in 1928 de bekende Duitsche psychiater Prinzhorn, „wijzen achterwaarts in de geschiedenis der menschheid. Zij zijn resten van het oorspronkelijke „Seelengut" welke waarschijnlijk niet te redden zijn, doch op zijn best bij enkele individuen, bijna kunstmatig, nog een weinig geconserveerd kunnen worden, zooals de uitstervende dieren, wisent, steenbok en eenige andere... Hetgeen wij heden ten dage bestudeeren zijn de laatste resten, pronkstukken voor toekomstige zielemusea".

En Schertel schreef in zijn in 1923 verschenen studie over de Magie: „Wat wij duidelijk zien is... slechts de geschiedenis der degeneratie der magische (= paranormale) vermogens. En deze degeneratie valt wederom samen met het allengs uitkristalliseeren van gene houding..., die in het huidige Europa misschien haar hoogtepunt heeft bereikt. Hoe meer een volk dezen „Europeeschen" toestand naderbij komt, des te meer verflauwt zijn paranormale begaafdheid..."

XVII. Dietz wijst er op dat waar de ervaringen der onderzoekers der telepathische verschijnselen geleid hebben tot de erkenning, dat verhooging der emotionaliteit de geschiktheid om als afzender op

te treden bevordert, terwijl verlaging van het bewustzijnsniveau (de passieve toestand) onze geschiktheid om als ontvanger te fungeeren doet toenemen en volgens een aantal bestudeerders van de psychologie van de menigte de mensch, welke deel uitmaakt van een menigte, zich eensdeels kenmerkt door een verlaging van zijn bewustzijnsniveau en anderdeels door een sterk verhoogde emotionaliteit, het zeer waarschijnlijk te achten is dat de menschen in een menigte elkaar wederkeerig telepathisch beïnvloeden. Hierdoor ontstaat, volgens hem, de typische eenheid in denken, voelen en willen, waardoor de menigte zich kenmerkt. Dietz ziet in de menigte een super-individueele totaliteit, een sympsychium of een soort van groepsziel. „Wij beschouwen het sympsychium der menigte als een supra-individueel complex, ontstaan tengevolge eener in hoofdzaak emotioneele korte-afstands telepathie".

Een soortgelijke gedachte treffen wij bij den Engelschen onderzoeker Whately Carington aan in zijn in 1945 verschenen boek over „Telepathy".

XVIII. De jurist J. J. van der Leeuw, die de theosofische wereld- en levensbeschouwing was toegedaan, onderscheidt in zijn werk over „Historisch-idealistische politiek" een drietal tijdperken der samenleving t.w. het natuurlijk tijdperk, het cultuurlijk tijdperk en het creatuurlijk tijdperk. In het natuurlijk tijdperk der samenleving onderscheidt de mensch nog niet scherp „ik" en „niet-ik". In dat tijdperk wordt de verhouding der individuen onderling bepaald door een eenheidsbesef met de soort. „Zij zijn saamgeordende deelen van één geheel, voelen zich als soort verwant. Er is niet de drang bij elk individu meer te zijn dan ieder ander, evenmin als die drang zich toont in de levensordening van mieren of bijen".

Langzamerhand voltrekt zich het proces der individuatie. Het tweede tijdperk is de periode van het ik-bewustzijn, van individualisme. De mensch wordt thans van instinctief verstandelijk. „Waar de mensch in dit tijdperk egocentrisch is, zich als ikheid wil doen gelden, in het materieele een doel ziet, is persoonlijk bezit kenmerkend voor de sociale ordening". „In het natuurlijk tijdperk is de mensch nog niet aan persoonlijk bezit toe. Daarvoor is hij nog te weinig individueel bewust, de soort is nog overheerschend". In het derde tijdperk (waarin wij, volgens den schrijver, thans komen) „weet de mensch zich deel te zijn van een geheel. Daarom is de ordening van het derde tijdperk" niet kapitalistisch (zooals die in het tweede tijdperk) maar „communistisch, niet als in het natuurlijk tijdperk, omdat de mensch den bezitsdrang nog niet kent, maar omdat deze overwonnen is".

Het oude „Egypte als geheel vertoont de mentaliteit en de kenmerken van het natuurlijk tijdperk der samenleving". De mensch in het oude Egypte was „nog niet ontwaakt tot besef van zichzelf als onafhankelijk individu".

Volgens E. Carpenter leeft de herinnering aan het tijdperk, dat door van der Leeuw het natuurlijk tijdperk wordt genoemd, nog bij ons voort in de overlevering van een „Gouden Eeuw" welke over de geheele wereld verspreid is. Het is de herinnering „aan een

periode van betrekkelijke harmonie en geluk, toen twee dingen, die wij nu zien dat de oorzaak zijn van eindelooze tweedracht en ellende, nog niet bestonden of slechts weinig ontwikkeld waren – namelijk eigendom en zelfbewustzijn". Evenals van der Leeuw gelooft ook Carpenter aan een tijdperk waarin de mensch (als gevolg van een nog zeer onvolkomen individuatie) één was met de groep waarvan hij deel uitmaakte. Dat was een tijdperk van betrekkelijk geluk. De ontwikkeling van het zelfbewustzijn verstoorde de oorspronkelijke harmonie [1]).

In dien oorspronkelijken toestand beschikte de mensch, volgens Carpenter, algemeen over paragnostische vermogens. Naar mate het proces der individuatie zich echter voltrok en 's menschen verstandelijke vermogens zich meer ontwikkelden, geraakten zijn paragnostische vermogens meer op den achtergrond. Ten slotte bleef alleen de herinnering aan den oorspronkelijken toestand, welke men idealiseerde (herinneringsoptimisme). Zoo ontstond de legende van „de Gouden Eeuw" en het „Paradijsverhaal". De mensch die van den boom der kennis had gegeten (die „ik" van „niet-ik" begon te onderscheiden en wiens verstandelijke vermogens zich begonnen te ontwikkelen) zag de poorten van het Paradijs achter zich gesloten.

XIX. Voor Carus, die zoowel op Plato als Aristoteles steunde, ligt aan elke verschijnende individualiteit een idee of ziel ten grondslag. Gaan wij na wat Carus onder „idee" verstaat dan blijkt ons dat hij zich zoowel van dit woord bedient om daarmede het blijvende, het constante, het type aan te geven als het individueele (het zich zóó en niet anders ontwikkelende). Dit beteekent dus dat Carus het woord „idee" niet steeds in denzelfden zin gebruikt.

Het woord „ziel" gebruikt Carus in den zin van Aristoteles. Zij is voor hem een zich ontwikkelende, vormende en verwerkelijkende kracht (entelechie). In deze, naar de verwezenlijking van een bepaald doel strevende „kracht" openbaart zich een „idee". De „idee" openbaart zich, volgens Carus, zoowel psychisch als physisch. Onze lichamen zijn physische openbaringen van de „ideeën" of „zielen". „Die Ideen oder Seelen leiben sich dar".

LITTERATUUR

H. Bergson: Matière et mémoire, Parijs, Alcan.
—— L'évolution créatrice, Parijs, Alcan.
—— Presidential Address, Proc. S.P.R., Vol. XXVI.
L. Bolk: Hersenen en cultuur, Amsterdam, 1932, 3de dr.
K. H. Bouman: Begaafde zwakzinnigen, Kinderstudie, II.
—— Das biogenetische Grundgesetz und die Psychologie der primitiven bildenden Kunst, Ztschr. f. angew. Psychologie, XIV.
P. Thomas Bret: Précis de métapsychique (La parapsychique), Parijs, 1930.
A. J. P. v. d. Broek: Oudste geschiedenis van den mensch, Utrecht, 1936.
H. J. F. W. Brugmans: Psychologische methoden en begrippen, Haarlem, 1922.

---

1) Wij vinden hier aanknoopingspunten aan de beschouwingen, door Ludwig Klages neergelegd in zijn boek over „Der Geist als Widersacher der Seele".

W. Carington: Telepathy, Londen, 1945.
E. A. D. E. Carp: De suggestieve behandelingsmethodes en het suggestieve element in de psychotherapie, Lochem, 1939.
E. Carpenter: Heidendom en Christendom, Ned. vert., Arnhem, 1925.
C. G. Carus: Vorlesungen über Psychologie, herdruk, Rotapfel Verlag, Zürich.
—— Psyche, herdruk, Kröner, Leipzig.
E. Dacqué: Urwelt, Sage und Menschheit, München, 1924.
—— Natur und Seele, München, 1926.
—— Leben als Symbol, München, 1928.
A. David-Neel: With Mystics and Magicians in Tibet, Londen, 1931.
P. A. Dietz: Telepathie en psychologie der menigte, Amsterdam, 1931.
—— Telepathie en helderziendheid, den Haag, 1936.
—— Het occultisme in de sprookjes, Parapsychol. Stud., Becht, Amsterdam.
—— Verbeelding en werkelijkheid in de Chineesche wonderverhalen, Parapsychol. Stud., Becht, Amsterdam.
H. Driesch: Parapsychologie, München, 1932.
H. Th. Fischer: Ethnologie en parapsychologie, Tijdschr. v. Parapsychologie XII.
E. A. Glogau: Beitrag zur parapsychologischen Forschung, Zeitschr. f. Parapsychologie, 1926.
S. Freud: De droom als uiting van het onbewuste zieleleven, Ned. vert., Leiden, 1917, 2de dr.
—— Vorlesungen zur Einführung in die Psychoanalyse, Berlijn, 1933.
A. A. Grünbaum: Het ik-bewustzijn en de psychische ontwikkeling, Utrecht, 1928.
E. Gurney, F. W. H. Myers and F. Podmore: Phantasms of the Living, 2 deelen, Londen, 1886.
G. Heymans: Over de verklaring der telepathische verschijnselen, Med. S.P.R. No. 10.
Ricarda Huch: Die Romantik, 2 deelen, 1931.
E. R. Jaensch: Ueber den Aufbau der Wahrnehmungswelt und ihre Struktur im Jugendalter, Leipzig, 1923.
—— Die Eidetik, Leipzig, 1933.
P. Janet: L'Automatisme psychologique, Parijs, Alcan, 10de dr.
K. Jaspers: Allgemeine Psychopathologie, Berlijn, 1923, 3de dr.
C. G. Jung: Seelenprobleme der Gegenwart, Rascher & Cie., Zürich.
L. Klages: Vom Wesen des Bewusztseins, Leipzig, 1921.
—— Vom kosmogonischen Eros, München, 1922.
—— Der Geist als Widersacher der Seele, Barth, Leipzig.
S. Koster: Leerboek der hypnose, Amsterdam, 1937.
O. Kroh: Subjektive Anschauungsbilder bei Jugendlichen, Göttingen, 1922.
G. v. d. Leeuw: De primitieve mensch en de religie, Groningen, 1937.
J. J. v. d. Leeuw: Historisch-idealistische politiek, Amsterdam, 1920.
L. Lévy-Bruhl: L'Ame primitive, Alcan, Parijs, 3de dr.
—— Les fonctions mentales dans les sociétés inférieures, Alcan, Parijs, 6de dr.
—— La mentalité primitive, Alcan, Parijs, 4de dr.
G. H. Luquet: Les dessins d'un enfant, Parijs, 1913.
A. Maeder: De nieuwe zielkunde en het godsdienstig leven, Ned. vert., Amsterdam, 1929.
J. Marcinowski: Der Okkultismus als Weltanschauungsproblem, Zeitschr. f. Parapsychologie, 1926.
F. W. H. Myers: Human Personality and its Survival of Bodily Death, 2 deelen, Londen, 1903.
F. Moser: Okkultismus, 2 deelen, Zürich, 1935.
M. Nachmansohn: Die Hauptströmungen der Psychotherapie der Gegenwart, Zürich, 1933.
Ch. H. van Os: Denkbeelden van Edgar Dacqué, Tijdschr. v. Parapsychologie, XIII.
E. Osty: La connaissance supra-normale, Parijs, 1925, 2de dr.

—— Pascal Forthuny, Parijs, 1926.
—— Une faculté de connaissance paranormale, Mlle Jeanne Laplace, Revue Métapsychique, 1934.
—— Une faculté de connaissance paranormale, Madame Detey, Revue Métapsychique 1939.
G. Pagenstecher: Die Geheimnisse der Psychometrie oder Hellsehen in die Vergangenheit, Leipzig, 1928.
K. du Prel: Studiën uit het gebied der geheime wetenschappen, Ned. vert., Zalt-Bommel, 1921, 2de dr.
H. Prinzhorn: Entrückung durch Rauschgift, Zeitschr. f. Parapsychologie, 1928.
E. Schertel: Magie, Prien, 1923.
K. Schmeïng: Das zweite Gesicht in Niederdeutschland, Leipzig, 1937.
A. Schopenhauer: Animaler Magnetismus und Magie (in: Ueber den Willen in der Natur), Reclam, Leipzig (herdruk).
—— Versuch über das Geistersehen usw. (in: Parerga und Paralipomena), Reclam, Leipzig (herdruk).
H. Silberer: Probleme der Mystik und ihrer Symbolik, 1914.
H. M. Stanley: Cinq années au Congo, Inst. Nat. de Géographie, Brussel.
N. van Suchtelen: Uit de diepten der ziel, Amsterdam, 1921, 3de dr.
W. H. C. Tenhaeff: Is het mediumschap een verschijnsel van regressie dan wel een verschijnsel van evolutie? Parapsychol. Stud., Becht, Amsterdam.
—— Over z.g. gekleurd hooren en daaraan verwante verschijnselen, Tijdschr. v. Parapsychologie, *XII*.
O. Weininger: Geschlecht und Charakter, Leipzig, 1921, 22ste dr.
H. Werner: Einführung in die Entwicklungspsychologie, Leipzig, 1933, 2de dr.
A. J. Westerman Holstijn: Grondbegrip der psychoanalyse, Utrecht, 1936.

IMPRESSIES VAN EEN BEZOEK AAN DE ENGELSCHE S.P.R. TE LONDEN

DOOR G. ZORAB

Einde Februari moest ik mij eenigen tijd in Londen ophouden en van deze gelegenheid maakte ik gebruik om in mijn kwaliteit van lid der Engelsche S.P.R. en vertegenwoordiger van haar Nederlandsche zuster-vereeniging deel te nemen aan de voor den 27sten Februari 1946 uitgeschreven Jaarvergadering. Tegelijkertijd hoopte ik dan met de leidende figuren der „Society" kennis te kunnen maken.

Het gebouw, waar thans de zetel der S.P.R. is gevestigd, bevindt zich op een van die rustige, deftige Londensche pleinen, waar de hooge, voorname huizen aaneengeschaard staan om een minuscuul plantsoentje van wat struikjes en lage boomen. Dit gedeelte van Londen schijnt slechts weinig geleden te hebben van bombardementen en beschieting met V-wapens. Ook het S.P.R.-tehuis was, zoo verzekerde men mij, behoudens eenige glasschade, vrijwel ongerept door de bewogen oorlogsjaren heengekomen. Hetgeen voor de parapsychologie zeker een groot geluk mag heeten, want het zou een nimmer te herstellen ramp zijn geweest, indien de volstrekt onvervangbare bibliotheek met alle aldaar aanwezige documentaire bewijsstukken der gedurende 60 jaren uitgevoerde experimenten en onderzoekingen door brand of anderszins verloren waren gegaan. Thans is er echter niets meer dat ons herinnert aan die dagen van verschrikking, en wanneer men dan ook ginds op de stoep staande dit zoo vreedzame plein met hier en daar een rustig voortschrijdenden wandelaar nog even in oogenschouw neemt, valt het moeilijk zich te realiseeren, dat dit alles nog geen jaar geleden te midden van den felsten wereldbrand aller tijden heeft gestaan en dat „Good old England" daarbij in de eerste frontlinie lag.

Het was met een zeker, niet te miskennen gevoel van eerbied en ontzag, dat ik den deftigen huisknecht, na mijn handteekening op een presentielijst te hebben geplaatst, de breede gang in volgde naar de vertrekken waar de vergadering zou worden gehouden. Weliswaar was het niet in dit gebouw, dat de pioniers en reuzen der Psycnical Research, mannen als Myers, Gurney, Sidgwick, Hodgson e.a., hun eerste bijeenkomsten hielden; het was niet in deze vertrekken, dat de groote Myers zijn vloeiende en voor de vuist weg gehouden voordrachten over de meest gecompliceerde onderwerpen uitsprak, welke een ieder die het voorrecht heeft gehad ze aan te hooren, boeiden van het eerste tot het laatste woord; niet hier werd de grondslag gelegd voor de wetenschappelijke beoefening der parapsychologie en de stoot gegeven tot steeds gedegener onderzoek der dus geheeten „occulte" verschijnselen. Maar niettemin kon ik mij bij het doorloopen van dit gebouw aan een zekeren schroom niet geheel onttrekken, aan een gevoel dat ik mij thans bevond op een soort gewijden bodem, geheiligd als het ware door de nagedachtenis van al die mannen en vrouwen, die op de een of andere wijze via de

S.P.R. op den ontwikkelingsgang der parapsychologie hun stempel hebben gedrukt en haar plaatsten op een hecht wetenschappelijk voetstuk; van hen die den boom plantten, waarvan wij thans de eerste rijpe vruchten beginnen te plukken.

Het vereenigingsleven der S.P.R. speelt zich in hoofdzaak af in een aantal ineenloopende ruime vertrekken, waarin de bibliotheek is ondergebracht. Stemmig rijen zich hier de van glazen deuren voorziene boekenkasten langs vrijwel alle wanden en reiken tot aan het plafond. Een schat van veelal unieke boekwerken, die ieder rechtgeaarden parapsycholoog het hart sneller doet kloppen, is hier bijeengebracht. Terwijl ik hier speurend langs de kasten liep, hier en daar een boek grijpend en erin bladerend, moest ik met weemoed en een heel klein tikje afgunst aan het lot van onze eigen bibliotheek denken, die zich nog steeds ergens in Frankfort moet bevinden, weggeroofd door de Duitschers, terwijl de mogelijkheid in het geheel niet denkbeeldig is, dat dit voor ons zoo kostbare bezit voor goed begraven zal blijven onder het vele neergestorte puin van deze zwaar geteisterde Duitsche stad.

Druppelsgewijze begonnen nu meerdere bestuursleden en gewone leden binnen te komen en successievelijk maakte ik kennis met verschillende van hen. De voorzitter, de grijze, maar nog robuste Tyrrell, dien ik de goede wenschen van de Nederlandsche S.P.R. overbracht en die vol belangstelling informeerde naar de heropkomst onzer vereeniging. Daarbij gaf hij uiting aan zijn hoop en verwachting, dat wij weer spoedig op „volle kracht vooruit" zouden gaan draaien en binnenkort wederom volledig onze plaats in het internationale parapsychologische concert zouden innemen. Ook de Secretaris, de Heer Salter, was vol sympathie voor al hetgeen onze vereeniging had moeten ondergaan van de zijde onzer bezetters. Gaarne had ik ook de hand gedrukt van de groote Engelsche onderzoekers Soal en Carington, die zooals men weet gedurende de oorlogsjaren belangrijke experimenten op het gebied der paranormale waarneming hebben verricht en die te zamen met den Amerikaan Rhine momenteel wezenlijk zekere aspecten der parapsychologie beheerschen. Soal evenwel was door een vrij ernstige ziekte verhinderd aanwezig te zijn, terwijl de Heer Carington naar het scheen in het buitenland vertoefde.

Gedurende de thee-pauze – de S.P.R. bood haar leden een gratis thee met cake aan, zonder dat er bonnen behoefden te worden ingeleverd! – had ik een interessant onderhoud met Dr. Dingwall, die beschouwd mag worden als een der meest ervaren onderzoekers op het terrein van het z.g. physisch mediumschap, over wat er eigenlijk in Engeland tegenwoordig zoo al te koop is op allerhand mediumiek gebied. Volgens de mededeelingen van Dr. Dingwall is het hiermede momenteel erg poovertjes gesteld. Wel hoorde men allerhande berichten van nieuwe mediums met indrukwekkende staten van dienst in zake de productie van z.g. „directe stemmen", al dan niet met gebruik van zwevende trompetten, maar, zoo verzekerde Dingwall mij, de toegestane contrôle-maatregelen waren

dermate gebrekkig, dat er van ook maar eenigermate serieus onderzoek in verband met dit veelomstreden verschijnsel niets kon komen. Ook het onderzoek naar bewijskrachtige z.g. „spiritistische” verschijnselen, die zich plegen kenbaar te maken bij trance-mediums e.d.m., stagneerde wegens gebrek aan nieuwe mediums van goede kwaliteit, terwijl de goede oudere, die na den Wereldoorlog No. 1 naar voren traden, sterk achteruit gaan wat de door hen geproduceerde phaenomenen aangaat. Wat er nog op dit bijzondere gebied in de laatste jaren werd bijeengebracht – en dat is zeer weinig – bleef in ieder geval in kwaliteit ver beneden hetgeen in vroegere perioden als goed bewijsmateriaal werd verzameld. Aan den anderen kant valt het ook niet te ontkennen, dat gedurende de oorlogsjaren de aandacht van het meerendeel der Engelsche parapsychologen zich van bedoelde „spiritistische” phaenomenen heeft afgewend en zich meer heeft gericht, en nog steeds gericht is, op de quantitatieve experimenten betreffende bepaalde vormen van paragnosie (E.S.P.) en parergie (P.K. = psychokinesis). Iets nieuws is, dat in den laatsten tijd zich bij verschillende Engelsche mediums een bepaalde mode heeft ontwikkeld om de ontvangen indrukken (al dan niet van paranormalen aard) weer te geven door met een stokje in een bak met zand te schrijven. Deze methode, „*writings in the sand*” genaamd, is heden ten dage te Londen erg en vogue, zonder dat men precies kan nagaan onder welken invloed het is ontstaan. Het is niet onmogelijk – en deze veronderstelling willen wij zelf naar voren brengen – dat hierbij de Afrikaansche veldtocht (El Alamain!) met zijn overvloed aan woestijnzand en Arabieren, bij wie immers sinds onheuglijke tijden deze speciale vorm van divinatie in gebruik was, een rol heeft gespeeld!!

De samenkomst werd tenslotte besloten door een voordracht van den Heer D. J. West over het mediumschap van het materialisatiemedium Mrs. Duncan, die ook in de jaren voor den laatsten oorlog in sommige kringen van spiritisten een grooten roep genoot. De Heer West, die mij werd aangewezen als een der beste der opkomende Engelsche parapsychologen, gaf een overzicht van de verrichtingen van bedoeld medium en van het proces, dat in 1944 tegen haar aanhangig werd gemaakt naar aanleiding van bedriegelijke praktijken. Hoewel aan de hand van de gehoorde getuigenverklaringen, die voor een belangrijk deel ten harer gunste werden afgelegd, feitelijk tot vrijspraak had moeten worden besloten, heeft de Rechtbank haar toch tot gevangenisstraf veroordeeld, zich daarbij baseerend op een in Engeland nog steeds bestaande wet op de uitoefening van „hekserij”.

Aangezien West's verslag in extenso in de „Proceedings” der S.P.R. zal worden opgenomen, zal ik thans niet nader op deze interessante lezing ingaan, maar zulks liever uitstellen totdat deze publicatie het licht heeft gezien. Ik wil slechts aanstippen, dat naar West's meening de bedrogshypothese van Harry Price, die naar men weet een reeks onderzoekingen met dit medium verrichtte en de overtuiging had gekregen, dat de meeste verschijnselen bij Mrs. Duncan waargenomen zich het beste lieten verklaren door z.g.

regurgitatie, niet als voldoende steekhoudend mag worden aangemerkt.[1]) Volgens de regurgitatie-theorie zou Mrs. Duncan ellenlange stukken voile of gaas voor een te houden séance naar binnen slikken om deze dan tijdens de séance uit te braken en voor z.g. ectoplastische producten te laten door gaan. In deze ectoplastische uitvloeisels schijnen verschillende séance-deelnemers hun overleden verwanten en vrienden te hebben herkend. Ofschoon ook West den indruk heeft, dat Mrs. Duncan op bedriegelijke wijze te werk gaat, gelooft hij niet dat zij daarbij gebruik maakt van de regurgitatie-methode. Afgaande op beschikbare gegevens is hij eerder geneigd om de positieve verklaringen van onderscheidene deelnemers aan de Duncan-zittingen, dat zij in de meergenoemde ectoplastische voortbrengselen hun geliefde heengeganenen hebben weergezien, toe te schrijven aan een soort zelfbedrog, aan illusies, teweeggebracht door het sterke verlangen en de verwachting bepaalde verschijnselen te zullen zien.

Bij de discussie, die op West's rede volgde, kreeg ik niet den indruk, dat het aanwezige publiek over het algemeen genomen parapsychologisch beter onderlegd of meer parapsychologisch-minded bleek dan dat, dat doorgaans onze vergaderingen hier te lande pleegt te bezoeken. Ik geloof, dat wij in dit opzicht lang geen slecht figuur slaan.

Al met al genomen, heb ik uit dit bezoek en uit de verschillende gehouden besprekingen heel wat leerrijks mogen putten, dat mogelijk ook voor de Nederlandsche S.P.R. van nut zal zijn. Al liggen de omstandigheden ten aanzien der twee vereenigingen in velerlei opzicht ook geheel anders, er worden ginds zekere maatregelen ter bevordering van het vereenigingsleven getroffen, die ook wij hier met veel vrucht zouden kunnen toepassen.

1) Zie Tijdschr. v. Parapsychologie, IV, p. 275.

PARAPSYCHOLOGISCHE VERSCHIJNSELEN IN SHAKESPEARE'S WERK

DOOR ANNA VAN GOGH-KAULBACH

Wie, zoekend naar de weergave van parapsychologische verschijnselen, door het werk van Shakespeare dwaalt, zal verschillende merkwaardige ervaringen opdoen.

Elke kunstenaar, ook het grootste genie, staat onder invloed van den tijd, waarin hij leeft en werkt; die tijd met zijn stroomingen en strevingen weerspiegelt zich in zijn werk, zooals de dichter het Hamlet in den mond legt: „het schouwtooneel, welks strekking van oudsher tot nu, was en is, aan de natuur als het ware een spiegel voor te houden... en aan elke eeuw zooals die in personen en zeden leeft, haar gedaante en afdruk te toonen"[1]).

Shakespeare's tijd was die van de Renaissance op elk gebied, de tijd, waarin het leven en de kunst zich losgemaakt hadden uit de beperkingen van de Middeleeuwen; niet langer werden de dichters geïnspireerd door metaphysische gepeinzen en door den drang naar God en goddelijke openbaringen; *de mensch* was het middelpunt van de schepping geworden, de mensch zooals hij leefde en werkte op de aarde, vaak zonder zich om eeuwigheid of hemel te bekommeren, de mensch met zijn vreugden en smarten, met zijn verborgen verlangens, zijn innerlijke verscheurdheid en zijn machtswellust, waarin hij andere menschen meesleepte en hun lot aan het zijne verbond.

Den grooten dichters was het gegeven, dien mensch tot in zijn diepte te doorschouwen, in het licht te halen wat daar woelt en werkt, vaak hemzelve onbewust en aan te toonen, hoe juist dat verborgene zijn leven richting geeft en zijn lot bepaalt.

De psychologie als wetenschap bestond nog niet; 't was de intuïtie van den dichter, die het zieleleven doorgrondde en uit dat doorgronden zijn conclusies trok.

In Shakespeare's werk vinden wij wat van alle tijden is als 't ware in zijn tijd weerspiegeld; *alles* wat de tijd bewoog, was van zijn gading, alles, vooral wat de menschen uit zijn tijd bewoog, ook wat er in hen leefde aan herinneringen aan vroegere donkerder tijden, aan sagen en sprookjes, aan droomen en hun verklaring, aan geloof in geesten en spoken, in elfen en heksen met hun weldoenden of verderfelijken invloed op de menschenwereld. Bij onzen onderzoekingstocht door 't werk van den dichter vinden wij telkens herinneringen aan 't volksgeloof naast intuïtieve uitspraken van hemzelf; bewonderenswaardig is de wijze, waarop hij die oude bekende figuren uit de folklore met nieuw leven bezielt en zoo maakt tot de dragers van wat omgaat in den mensch, die met hen in aanraking komt; hoe in dien mensch archaïsche tendenzen naar boven komen en hem voortstuwen op den weg naar triomf of naar ondergang.

1) Alle citaten, in dit artikel gebruikt, zijn door mij ontleend aan de vertaling van Dr. L. A. J. Burgersdijk. A. v. G. K.

Wanneer wij in het vijfde bedrijf van *Richard III* lezen, hoe deze misdadige koning in den nacht vóór den veldslag, die zijn ondergang zal zijn, bezocht wordt door de schimmen van zijn vroegere slachtoffers, die hem zijn dood voorspellen, kunnen wij daarin eenvoudig de stem van Richard's geweten zien, zonder dat aan werkelijke verschijningen of aan een voorspellenden droom gedacht behoeft te worden.

Doch de schimmen krijgen meer het gewicht van verschijningen, doordat de dichter hen tegelijk doet verschijnen aan Richmond, den deugdzame, die Richard's opvolger zal worden. Aan hem voorspellen zij triomf en vrede.

Men zou hier aan telepathie kunnen denken, als beïnvloeden de beide mannen elkander droomend.

Als Richard uit zijn angstdroom ontwaakt, spreekt hij:

„Stil... 't was maar een droom," en dan ontsteld:

„Het licht brandt blauw!" waaruit hij opmaakt, dat de verschijningen meer zijn geweest dan een droom; volgens het volksgeloof toch brandde het licht met een blauwe vlam, wanneer een geest in de nabijheid was. Ook nu wordt bij spiritistische séances vaak beweerd, dat het medium door een blauw licht of een blauwen glans is omgeven.

In het 1e bedrijf van *Richard III* maakt Shakespeare gebruik van het oude volksgeloof, dat de wonden van een vermoorde gaan bloeden, wanneer de moordenaar in de nabijheid is.

Bij de lijkbaar van Hendrik VI spreekt Lady Anna, als Richard de baar nadert:

> „Ziet mannen, ziet, des dooden Hendriks wonden
> Ontsluiten hun verstijfden mond: zij bloeden!
> Want uw nabijheid dringt dit koude bloed
> Uit ledige aad'ren, waar geen bloed meer woont."

In het derde bedrijf van hetzelfde treurspel ziet Lord Hastings onheil in het driemaal struikelen van zijn paard en in het steigeren van het dier bij 't zien van den Tower, waarin verschillende van Richard's slachtoffers vermoord zijn; denzelfden dag behoort ook Hastings tot die slachtoffers.

In de Koningsdrama's vinden we vele herinneringen aan het geloof aan heksen; het schouwburgpubliek van dien tijd was daarmee vertrouwd, heksenprocessen lagen nog versch in het volksgeheugen. De heksen hebben als attributen en helpers allerlei nachtdieren: padden, torren en vleermuizen. De heks Sycarax uit „*De Storm*" beheerscht zelfs de maan, en kan, „of de maan 't wilde of niet", eb en vloed maken.

Merkwaardig is het optreden van Jeanne d'Arc in het eerste deel van *Hendrik VI*.

Bij 't uitbeelden van haar heeft Shakespeare in dit jeugdwerk ongetwijfeld sterk onder invloed van zijn landgenooten en hun vijandige gevoelens gestaan; er blijft maar weinig goeds over van het heldhaftige meisje; alleen laat hij haar recht wedervaren omdat zij voor

haar land strijdt. Overigens laat hij haar met alle booze geesten in verbinding staan; de Engelsche bevelhebbers noemen haar in ernst en in letterlijken zin een heks en beschuldigen haar van ontuchtige heksenpraktijken. Wanneer zij faalt in den strijd, onderstelt Talbot:

„Vermoedelijk slaapt de geest, die in haar huist".

In het tweede deel van *Hendrik VI* (eerste bedrijf) komt een scène voor, die wij een spiritistische séance zouden kunnen noemen.

Margriet Jordaan (aangeduid als „een heks"), twee priesters en een geestenbezweerder, roepen voor de hertogin van Gloster een geest op, die voorspellingen doet omtrent het lot van den koning en enkelen van zijn aanhangers. Voorspellingen, die later in vervulling gaan. Sommige zijn in orakelachtige taal gegeven, zooals die aan hertog Somerset:

„Kasteelen moog' hij mijden";

andere spreken eenvoudige taal, b.v. die aan Koning Hendrik:

„Een hertog, een die leeft, zet Hendrik af,
Hem overleeft hij, zal door het zwaard vergaan".

Van fijner gehalte, meer de vrucht van 's dichters intuïtie is het volgende:

In het derde bedrijf van *Hendrik VI* (tweede deel) wordt Gloster vermoord in zijn bed gevonden. Als de oude Kardinaal Beaufort de noodlottige tijding verneemt, spreekt hij:

„...Ik heb vannacht gedroomd,
Dat Gloster stom was en geen woord kon zeggen."

Dr. Tenhaeff heeft er in een voordracht op gewezen, dat hier overeenkomst bestaat met wat een helderziende hem heeft medegedeeld, namelijk dat zij iemand, die spoedig sterven zal, *stom* ziet worden.

Een typisch staal van volksgeloof vinden we nog in *Richard III*, waar vermeld wordt, hoe bij de geboorte van dezen koning, die in zijn leven misdaad op misdaad zal stapelen, de uil schreeuwde, de nachtraaf kraste, de storm boomen velde, honden huilden en eksters oorverdoovend krijschten, terwijl het kind, dat met de voeten vooruit ter wereld kwam, reeds tanden had; alles voorteekenen van onheil.

In *Koning Jan* wordt als teeken van onheil verhaald, dat er in den nacht vijf manen werden gezien.

„Vier stonden er van stil; de vijfde omzwierde
Die andere vier met wonderbaren loop."

En dan:

„Grijze mannen, oude vrouwen
Voorspellen op de straat er onheil uit."

Ook in *Koning Lear* wordt door Gloster verband gebracht tusschen de hemellichamen en het lot der menschen.

„Die zons- en maansverduisteringen van den laatsten tijd voorspellen ons niets goeds; al weten de natuurkenners ze zus en zoo te verklaren, toch blijkt de natuur wel gekweld te worden door

de gevolgen, die niet uitblijven. Liefde verkoelt, vriendschap wordt afvallig, broeders worden verdeeld, in steden oproer, in landen tweedracht, in paleizen verraad en de band tusschen vader en zoon stukgereten."

Op *Richard II* wachten tien dagen lang vergeefs de troepen, in Wales door Graaf Salisbury bijeengebracht om den daar ontstanen opstand te dempen. De Krijgsoverste weigert langer te wachten; hij beweert, dat de koning dood moet zijn en staaft deze bewering door te wijzen op de onheilsteekenen in de natuur.

„In 't gansche land staan de laurieren dor;
Voor meteoren taant het vast gesternte,
De bleeke maan ziet bloedig neer op de aard'
En maag're zieners fluistren huivrend omkeer.
\- -
Die teekens spellen 's vorsten dood of val."

Hier is blijkbaar geen voorgevoel of helderziendheid van den Krijgsoverste in 't spel, doch meer het zoeken van een voorwendsel om heen te kunnen gaan, nu het wachten hem verdriet.

Als 't stervensuur van *Koning Hendrik IV* nadert, spreken zijn verwanten over slechte voorteekens:

„*Prins Humphrey:* 't Volk maakt mij angstig, 't zag natuur in arbeid
Van schrikgeboorten, vaderlooze kinders.
Geen jaartij houdt zijn aard; 't is of het jaar
Hier, daar, een maand in slaap vond, oversprong.
Clarence: De stroom was driemaal wassend, zonder ebbe
En stokoud volk en suffende kronieken
Verhalen, dat hetzelfde werd gezien
Kort voor onze oudgrootvader Edward stierf."

In hetzelfde stuk vinden wij een anecdote, die laat zien, hoe een voorspelling op verschillende manieren uit kan komen.

In de woningen van voorname personen droegen de verschillende vertrekken vaak bepaalde namen.

Hendrik IV nu vraagt, als hij voelt, spoedig te zullen sterven:

„Draagt het vertrek, waar ik in onmacht viel,
Mylord, een eigen naam ter onderscheiding?
Warwick: Het heet Jeruzalem, mijn beste Heer.
Hendrik: Geloofd zij God! Dan loopt mijn leven af.
't Is menig jaar geleden mij voorspeld,
Dat ik zou sterven in Jeruzalem.
Ik meende steeds, het was in 't Heilig Land –
Doch breng mij in die kamer om te sterven:
Jeruzalem, doe Hendrik rust verwerven!"

In den nacht, waarin koning Duncan door Macbeth is vermoord, spreekt Lennox, hoewel nog volkomen onkundig van dien moord, in angstig voorgevoel:

„Onstuimig was de nacht, van ons verblijf
Zijn schoorsteenen gestort; en in de lucht

Klonk, zegt men, weegeklaag, vreemd doodsgerochel,
Daarbij voorspellingen met holle stem
Van ommekeer, verwarring en beroering.

– –

Des duisters vogel krijschte heel den nacht."

Doch steeds voelt de mensch in die natuurverschijnselen *de bevestiging van een voorgevoel, dat in hemzelf leeft.*

Duncan en Banquo, beiden argeloos en onsensitief, worden niet bezocht door sombere voorgevoelens, terwijl zij het slot van Macbeth naderen; zij zien in het nestelen van zwaluwen aan friezen en pijlers, een bewijs, dat de lucht daar rein is. Terwijl zij beiden daar vermoord zullen worden.

Shakespeare maakt op deze wijze het voorgevoel primair en de natuurverschijnselen dienen als 't ware ter illustratie.

In dit licht kan men ook b.v. het voorgevoel van Lord Hastings beschouwen, die in het steigeren van zijn paard een voorteeken ziet, terwijl het mogelijk zijn eigen voorgevoel was, dat onbewust het dier tot steigeren drong.

Voorgevoelens en voorspellende droomen spelen telkens hun rol in Shakespeare's werk.

In den aanhef van *De Koopman van Venetië* klaagt Antonio over een somber voorgevoel, dat hem bekruipt, ofschoon hij er geen reden voor heeft, voorgevoel van de rampen, die later over hem komen. En Shylock zegt in den avond vóór den nacht, waarin zijn dochter Jessica geschaakt zal worden:

„Er broeit iets, vrees ik, dat mijn rust verstoort;
Ik heb vannacht van zakken gouds gedroomd;"

voor hem blijkbaar een voorspelling van ongeluk. De taal is hier in lichten toets gehouden, in overeenstemming met den toon van het stuk.

De gemalin van *Richard II* voorvoelt het ongeluk, dat haar geliefden echtgenoot zal overvallen op zijn reis, die zich zoo voorspoedig liet aanzien:

„. . .tòch is 't mij als naakte
Een ongeboren leed mij, in den schoot
Van 't lot gerijpt; en in mijn binnenst beef ik
Staâg voor een niets. . ."

Calpurnia, echtgenoote van *Julius Caesar*, tracht Caesar te overreden, niet naar het Senaatshuis te gaan (waar de samenzweerders hem ter dood zullen brengen). Zij spreekt van allerlei booze voorteekenen, die het volk heet waargenomen te hebben en voegt er bij:

„. . .Aan voorbeduidsels hechtte ik nooit,
Thans jagen zij mij schrik aan."

Ook hier dus het eigen voorgevoel primair.

Caesar, hooghartig, wil geen waarde hechten aan voorgevoelens of voorteekenen. En gaat zoodoende zijn noodlot tegemoet.

In hetzelfde drama spreekt Cassius:

„...Als ik onheil ducht,
Komt mijn beduchtheid altijd uit.”

Als in het derde bedrijf van *Romeo en Julia* Romeo afscheid heeft genomen van zijn geliefde en zij van 't balkon af hem nog vaarwel zegt, klaagt zij:

„O God, een voorgevoel beklemt mijn hart
Als gij beneden staat; nu is 't me als zag ik
U dood, daar in de diepte van uw graf.”

Het sensitieve meisje, gevoelig voor elke innerlijke gewaarwording, *weet* in dit oogenblik van hevige spanning, dat haar liefdesgeluk zich niet bevestigen zal.

Brabantio verneemt van Rodrigo, dat *Othello* zijn dochter Desdemona heeft verleid en raast in hevige opwinding:

„Wat hij daar zegt, zoo iets heb ik gedroomd:
Het voorgevoel begint mij reeds te drukken.”

Ook *Hamlet* spreekt in het laatste bedrijf van „een soort van voorgevoel”, doch voegt er bij: „het is niets dan dwaasheid, dat wellicht een vrouw zou verontrusten.”

En verder: „ik lach met voorteekens; geen muschje valt ter aarde of het is uitdrukkelijk voorbeschikt”.

Men zou hier kunnen tegenwerpen, dat dàn juist het voorgevoel recht van bestaan heeft.

Doch Hamlet, de fijne geest, geeft *deze* nadere verklaring: „Moet het *nu* zijn, dan is het niet in de toekomst; ligt het niet in de toekomst, dan zal het nu zijn; is het nu niet, dan zal het komen; bereid zijn is alles”.

Met andere woorden: het baat niet of men zijn voorgevoel als *waarschuwing* opvat, het onafwendbare lot voltrekt zich.

Als in *Troilus en Cressida* Hector, op den dag, die hem den dood zal brengen, ten strijde wil trekken, tracht Andromache hem daarvan terug te houden; zij heeft een voorspellenden droom gehad, waarin zij Hector dood zag; ook Hector's zuster, de zieneres Cassandra, voorspelt onheil op dezen tocht en Priamus waarschuwt:

„...ikzelf
Ben plotseling als een ziener aangeblazen
En zeg U, deze dag is onheilvol.”

Hector slaat de waarschuwing in den wind en vindt den dood op het slagveld.

De voorgevoelens van de dramatis personae bewijzen zich altijd als juist en zijn steeds gericht op droefenis: dood of onheil voor den mensch, wien het geldt, vaak ook als waarschuwing. Uit de praktijk der parapsychologie weten wij, dat de dichter hierin de waarheid getrouw weergeeft; slechts zelden wijst een voorgevoel op iets verheugends, verreweg de meeste staan in verband met den dood.

In de lichte blijspelen: *Elk wat wils*, *Driekoningenavond*, *Twee edellieden van Verona* enz. vindt men weinig parapsychologische verschijnselen aangeroerd; de vrije geest der Italiaansche renaissance,

waarvan die stukken zijn doortrokken, liet 't geloof aan zulke verschijnselen achter zich.

In *Een Midzomernachtdroom* heeft de dichter een schat van folkloristische gegevens verwerkt. En dit op bewonderingswaardige wijze. Aan de wereld der elfen heeft hij een volstrekt eigen leven gegeven, in wezen verschillend van dat der menschen. De elfen zijn geen menschen in miniatuur, maar *andere* wezens. Hun wereld is amoreel; *goed of kwaad* kennen ze niet, *schoon of leelijk* is hun maatstaf van appreciatie. Hun twisten gaan om futiliteiten, doch beïnvloeden niettemin de natuur en het menschenlot.

De figuur van Puck, den geestigen kabouter, die tegenover de menschen als *het toeval* optreedt, is een origineele schepping.

De menschen hebben in den droom belevenissen, die zij van zichzelf niet verwacht zouden hebben; uit hun onderbewustzijn welt jaloezie, angst voor ontrouw van den geliefde en splijting in genegenheden op.

Als Lysander in zijn waan zich van Hermia afkeert, wordt dit haar in den droom als 't ware telepathisch bewust; zij ontwaakt met den kreet:

> „O help Lysander! help toch! mij is bang!
> \- -
> Ik droomde, een booze slang knaagde aan mijn hart
> En gij keekt lachend naar mijn wreede smart."

Merkwaardig is het woord van Puck:

> „Hun ziel, onthutst, verbijsterd, zwak, gaf toen
> Zielloozen dingen kracht, hun leed te doen."

Wij weten uit menig spookverhaal, hoe de onthutste ziel openstaat om in ziellooze dingen een dreiging te zien, die zóó hevig kan zijn, dat de zich bedreigd wanende er aan sterft.

In Shakespeare's groote treurspelen stuit men telkens op parapsychologische verschijnselen.

Macbeth, dat in een duisteren tijd in Schotlands woeste bergland speelt, is er zwaar mee geladen; in dit drama betreedt de dichter verschillende gebieden van het Rijk der parapsychologie. Er zijn suggestieve effecten, zooals het optreden van de heksen en hun macht om in het lot der menschen in te grijpen, waarin ook weer het volksgeloof uit dien sagentijd uiting vindt, doch tevens geven de heksen stem aan wat leeft in den mensch, die hen raadpleegt.

Voorgevoel, droomen, magnetische geneeskracht, de fijnste vezelen van het onderbewustzijn vinden uiting in dit drama.

Bij de huiveringwekkende scène, waarin Lady Macbeth slaapwandelend opkomt, voelen wij onzen adem stokken; wij zien hoe de slaapwandelaarster als 't ware gemetamorfoseerd is in een andere persoonlijkheid, in haarzelf geboren, doch richtend over wat haar waakbewustzijn misdreef.

Macbeth, nog aarzelend vóór den moord op Duncan, ziet een dolk vóór zich: „het hecht mij toegekeerd". Hij wil het wapen grijpen,

doch er is slechts leege lucht. Maar zijn oog blijft den dolk zien.

„Ik zie u steeds, zoo tastbaar van gedaante
Als dezen, dien ik trek.
Gij wijst den weg mij aan, dien ik mij koos."

In die laatste vier woorden ligt besloten, hoe de hallucinatie gevolg is van wat in hem leeft.

Als Macbeth koning is geworden, ziet hij in zijn zucht naar macht een gevaarlijken mededinger in Banquo en laat dezen op een wandelrit door gehuurde moordenaars uit den weg ruimen.

Eer Banquo uitrijdt, noodigt Macbeth hem uit voor een feestmaal, dat hij dien avond zal geven en Banquo belooft:

„Ik kom er zeker, Heer."

Op het feestmaal verschijnt *zijn geest*. Macbeth is opgestaan om zijn gasten toe te spreken en als hij daarna wil gaan zitten, ziet hij tot zijn ontzetting, dat Banquo's geest zijn zetel heeft ingenomen. Niemand van de gasten, noch Lady Macbeth, zien de verschijning, die blijkbaar geheel de uiterlijke gedaante heeft van Banquo, op het oogenblik toen hij vermoord was, want Macbeth zegt tot den geest:

„Schud
Niet tegen mij uw dikbebloede lokken."

We kunnen hier spreken van een hallucinatie, mogelijk ook van een veridique hallucinatie, telepathisch teweeggebracht door een overledene. Of door Banquo in zijn laatste oogenblikken uitgezonden en eerst nu in een daarvoor gunstig oogenblik aan Macbeth tot bewustzijn gebracht.

Als Macbeth in het vierde bedrijf de heksen raadpleegt en een verschijning hem den raad geeft:

„Ontwijk Macduff", spreekt hij:
„Gij raakt de snaar aan mijner vrees;"

M.a.w.: gij spreekt uit wat in mijn onderbewustzijn reeds leefde.

In hetzelfde bedrijf wordt van Koning Edward van Engeland (Eduard de Belijder) verhaald, dat hij lijders aan vreeselijke kliergezwellen, de wanhoop der geneeskunst, geneest, door hun onder vroom gebed een gouden penning om den hals te hangen. Deze genezingen doen onze gedachten uitgaan naar magnetiseurs en gebedsgenezers. Dr. Tenhaeff heeft er echter in den negenden jaargang van dit tijdschrift op gewezen, dat het geloof in de genezende krachten der Engelsche en Fransche koningen ook met het primitieve mana-geloof samenhangt.

In *Hamlet* is het de geest van Hamlet's vader, die aan den jongen prins de taak oplegt, zijn vaders gewelddadigen dood te wreken.

De geestverschijning in het eerste bedrijf heeft geheel het karakter van een spookverschijning zooals wij die in de literatuur over dit onderwerp vinden.

De geest ziet er uit zooals de koning was bij zijn leven, gekleed in 't harnas en met neergeslagen vizier. Er is dwangmatigheid in zijn verschijnen eenige nachten achter elkaar op dezelfde plaats, waar

alle aanwezigen hem zien, doch er niet in slagen, hem door aanroepen of geweld tot stilstaan of spreken te dwingen.

Eigenaardig is, dat Shakespeare Marcellus, een officier, tot Horatio laat zeggen:

„Gij zijt *geletterd*[1]) spreek gij 't toe."

Op aanroepen reageert de geest of het spook eerst dan, wanneer Hamlet tegenwoordig is en zijn boodschap aan kan hooren.

In het derde bedrijf, in de hevig bewogen scène tusschen Hamlet en zijn moeder, verschijnt de geest opnieuw, *doch nu alleen voor Hamlet zichtbaar* en vermaant hem, zijn moeder te sparen. Hier doet de verschijning dus, evenals Banquo's geest, meer aan als een hallucinatie, in Hamlet's bewustzijn geboren. Tenzij men aan een telepathische beïnvloeding door den overleden koning de voorkeur wil geven.

Van anderen aard weer is de verschijning in het drama *Julius Caesar* van Caesar's geest aan Brutus in den nacht vóór den slag bij Philippi, waarin Brutus ten onder zal gaan.

De verschijning noemt zich Brutus' „booze geest" en voorspelt aan Brutus, „dat hij hem bij Philippi weer zal zien."

Brutus voelt er een noodlottige voorspelling in. Als de slag verloren is, spreekt hij:

„Twee malen reeds is mij de geest van Caesar
Bij nacht verschenen; eens bij Sardos, nu
Den laatsten nacht, hier in Philippi's velden.
Ik weet, mijn uur is daar."

We hebben hier te doen met een voorgevoel, door den mensch onbewust gedramatiseerd tot een geestverschijning.

In het derde bedrijf van hetzelfde drama komt een voorspellende droom voor van Cinna, den dichter. Een der saamgezworenen tegen Caesar draagt eveneens den naam van Cinna.

Wanneer de volksmenigte, opgezweept door Marcus Antonius, Caesar's moordenaars zoekt, wordt Cinna, de dichter, alleen om zijn gelijkheid van naam met den samenzweerder, door het woedende volk gedood. Als hij even te voren uit zijn woning naar buiten komt, spreekt hij:

„Ik heb vannacht gedroomd, dat ik bij Caesar
Te gast was, onheil spookt mij door het brein;
Ik heb geen lust, mijn woning uit te gaan,
Doch iets, ik weet niet wat, drijft mij er uit."

Wij vinden in dezen droom een soort van Dunne-effect, droom naar aanleiding van een toekomstige gebeurtenis met gedeeltelijke congruentie. Cinna zal inderdaad bij Caesar „te gast gaan", n.l. in den dood.

In de gelatenheid, waarmede hij de waarschuwing in den wind slaat, bespeuren wij dezelfde geesteshouding als waarop wij hierboven wezen bij Hamlet; waar hij weigert zich door zijn voorgevoel te laten terughouden van den noodlottigen strijd met Laertes. *Het noodlot is niet te ontgaan.*

1) Cursiveering van mij. A. v. G.-K.

In het eerste bedrijf van *Julius Caesar*, vóórdat de saamgezworenen tot hun daad overgaan, spreekt Casca, de nerveuze, over allerlei voorteekenen, die ongeluk voorspellen.

Een slaaf vertoonde zijn hand, die vlammend brandde zonder dat de huid verschroeide; Casca zelf had een leeuw ontmoet, die hem niets deed, vrouwen hadden gezien hoe mannen, gansch in vlammen, in de straten liepen en dat de vogel van den nacht midden op den dag op de markt zat en krijschte.

Casca eindigt met de verklaring:

„Als van die wonderteekens
Zoovele samenstemmen, zegge niemand:
„Dit, dat is de oorzaak – 't is geheel natuurlijk".
Neen, onheilspellend zijn zij, acht ik zeker
Voor heel de streek, aldus door hen bezocht."

Waarop Cicero, de meer nuchtere mensch, antwoordt:

„Gewis, de tijd is wondervreemd geluimd;
Maar menigeen legt op zijn eigen wijs
De dingen uit en vaak geheel verkeerd."

Wij vinden ook nog in *Julius Caesar* de bekende waarschuwing aan Caesar van den wichelaar:

„Hoed U voor d'Idusdag van Maart."

(den dag waarop Caesar gedood zal worden).

Caesar antwoordt achteloos:

„Hij is een droomer, gaan wij door."

Ook in *Coreolanus* evenals in *Antonius en Cleopatra* is sprake van een wichelaar, als van een soort van officieelen toekomstvoorspeller.

Over sterrenwichelarij wordt daarbij niet gesproken; de wichelaar is wat wij een helderziende noemen.

Cleopatra's kamerjuffers drijven den spot met hem op dezelfde wijze als in onzen tijd vroolijke jonge meisjes wel doen met een waarzegger. De voorspellingen blijken echter later uit te komen.

Meer geloof vindt de wichelaar in *Cymbeline*, waar hij aan Lucius, den Romeinschen veldheer, de zege voorspelt.

De wichelaars gebruiken verschillende methoden: die in *Antonius en Cleopatra* leest uit de hand; de waarschuwer van Caesar heeft blijkbaar geen stimulans noodig om zijn helderziendheid op te wekken, hij roept zijn waarschuwing op de straat uit; de wichelaar in *Cymbeline* spreekt van een symbolischen droom:

„'t Gezicht, dat mij de goden zelve schonken
Deez' nacht – ik vastte en bad om licht – was zoo:
Den vogel van den grooten Jupiter
Den adelaar van Rome zag ik vliegen
Van 't regenzwangre zuiden hier naar 't west,
Waar hij in zonnegloed verdween, en dit
Verkondigt ons – als niet de macht der zonde
Mijn zienersgaaf verzwakte – zegepraal
Voor Rome's heir."

In *Koning Lear* vinden wij versregels, waarin de dichter ons medevoert naar de diepste diepte van de ziel, waar onberekenbare krachten hun werk doen en den mensch tot waanzin en zelfs in den dood kunnen drijven, zonder dat een uiterlijke oorzaak hiertoe noodzaakte.

Het treurspel speelt in den sagentijd, doch wat in de menschen woelt en werkt en breekt, is van alle tijden.

Een voorbeeld: aan Gloster, den nobelen vriend van Lear, zijn door Cornwall de oogen uitgestoken; blind en wanhopig dwaalt hij rond en is voornemens den dood te zoeken, door zich van een steile klip af in zee te werpen.

Hij ontmoet zijn zoon Edgar, van wien hij door achterklap en valsche intriges is gescheiden; Edgar maakt zich niet bekend en Gloster verzoekt den vreemdeling, voor wien hij Edgar houdt, hem aan den rand van de klip te brengen.

Edgar brengt hem op een lagen heuvel, vanwaar hij zonder gevaar naar beneden kan springen en laat hem daar op zijn verzoek alleen. Edgar ziet op eenigen afstand toe, hoe zijn vader den ongevaarlijken sprong doet en neervalt. En dan vraagt de zoon zich in angstig peinzen af:

„Maar toch, zou niet verbeelding reeds den schat
Des levens kunnen rooven, als het leven
Zichzelve prijsgeeft?"

Een mensch dus, die den dood als 't ware *beleeft*, zou door die spanning zijn leven kunnen verliezen. Wij weten niet en zullen misschien nimmer in ons aardsche bestaan weten, hoe de draden van dood en leven onderling verweven zijn.

Uit de sprookjesachtige spelen uit 's dichters laatste periode: *Winteravondsprookje*, *Cymbeline*, *De Storm*, valt veel voor ons onderwerp te plukken.

Antigonus, de Siciliaansche edelman (*Winteravondsprookje*) aan wien door koning Leontes wordt bevolen, het kind van zijn gemalin Hermione, door Leontes ten onrechte van ontrouw verdacht, ter dood te brengen, kan hiertoe niet besluiten, doch legt het wichtje te vondeling. Vóór hij het neerlegt, spreekt hij:

„Kom hier, arm kind!
Men zegt – maar ik geloofde 't niet – dat geesten
Van dooden soms verschijnen; is dit zoo
Dan zag ik uwe moeder deze nacht,
Want nooit geleek een droom zoozeer op waken."

De verschijning heeft hem gesmeekt, het kind niet te dooden, maar op een eenzame plek neer te leggen; zij dreigt, dat wanneer hij haar verzoek niet opvolgt, hij zijn vrouw niet weer zal zien.

„Toen 'k van mijn schrik bekwam
Achtte ik nog immer de verschijning waar,
Geen hersenschim. Ja, droomen zijn bedrog,
Maar deze maal, schoon 't bijgeloovig zij
Moog' dit me een richtsnoer zijn."

Antigonus houdt het er voor, dat Hermione dood is, doch in werkelijkheid leeft zij, dus is 't mogelijk, hier aan telepathische beinvloeding van de beangstigde moeder te denken.

De meer voor de hand liggende verklaring zou zijn, dat de verschijning geboren is in het droombewustzijn van Antigonus, die er een afkeer van heeft, het kind om te brengen en op deze wijze zichzelve aanspoort, ontrouw te worden aan zijn eed.

Aan Posthumus (in *Cymbeline*) verschijnen, terwijl hij in de gevangenis de voltrekking van zijn doodvonnis afwacht, gedurende zijn slaap de geesten van zijn vader, zijn moeder en zijn beide broeders. Plechtige muziek leidt hun komst in.

De vader is gekleed in zijn wapenrusting, de beide zonen verschijnen met hun wonden, zooals zij in den oorlog sneuvelden. Zij komen om Posthumus te troosten, spreken over zijn leven en de ongelukken, die over zijn onschuldig hoofd zijn gekomen en smeeken Jupiter, hem te helpen. De god verschijnt, vermaant de geesten tot geduld en laat een geschrift achter om Posthumus op de borst te leggen.

Posthumus, ontwakend, spreekt:

„Gij waart de vader van mijn vader, slaap,
Gij schiept hem mij opnieuw en ook mijn moeder
En ook twee broeders. Maar zoodra verschenen –
Begoocheling spot met mij – zijn ze ook verdwenen
En ik ontwaakt."

Hij vindt dan het geschrift, dat in orakeltaal aan hem en aan Brittannië geluk voorspelt.

Wij merken hierbij op, dat de verschijningen niets mededeelen of aankondigen, dat aan Posthumus niet reeds bekend was; dus zijn zij als prodcuten van zijn droombewustzijn op te vatten.

Met de verschijning van Jupiter en het tastbare geschrift, dat hij achterlaat, verkeeren wij in de sprookjessfeer.

Aan *Pericles*, in 't stuk van dien naam (dat maar gedeeltelijk van Shakespeare is) verschijnt in den droom de godin Diana en wijst hem den weg om zijn dood gewaande vrouw te vinden.

Het motief van muziek, die opklinkt uit de geestenwereld, wordt door Shakespeare meermalen aangewend.

In *Antonius en Cleopatra* hooren de soldaten, die in den nacht vóór den voor Antonius noodlottigen slag bij Alexandrië, de wacht betrekken, onderaardsche muziek als van hobo's.

„*Vierde soldaat:* Wat klinkt daar?
Eerste soldaat: Luister! luister!
Tweede soldaat: Hoor!
Eerste soldaat: Tonen in de lucht!
Derde soldaat: Neen, onderaardsche.
Vierde soldaat: Een gunstig teeken, niet?
Derde soldaat: Neen, neen!
Eerste soldaat: O stil toch. – Wat meldt ons dit?

Tweede soldaat: Dat Hercules, de god,
Die door Antonius werd gediend, hem nu verlaat."

In *Hendrik IV*, eerste deel, spreekt Glendower in een vroolijke scène:

„de muzikanten,
Die voor u spelen zullen, zweven thans
Op duizend mijlen afstands in de lucht
Doch zullen daadlijk hier zijn."

In *de Storm* verwekt de luchtgeest Ariël meermalen lieflijke geestenmuziek, o.a. om Ferdinand te troosten als hij na de schipbreuk eenzaam op het eiland zit.

Ferdinand: „Waar die muziek is? In de lucht? Op de aard?
Nu zwijgt zij – wis een god van 't eiland is 't
Die haar verwekte."

Pericles hoort „muziek der spheren", wanneer hij als in een geluksroes, zijn dochter Marina heeft weergevonden.

Het fijn poëtische, romantische sprookjesspel *De Storm* is als doortrokken van occultisme.

Prospero is een toovenaar, die uitoefent wat men „witte magie" kan noemen. Met behulp van zijn dienaar, den luchtgeest Ariël, straft hij de boozen, beschermt de goeden, brengt verzoening teweeg tusschen gescheiden bloedverwanten en spreekt daarbij woorden van bezonken wijsheid en goedheid als een oude Oostersche magiër.

Bij zijn tooverkunsten doet Shakespeare hem gebruik maken van de bekende attributen: toovermantel en tooverstaf. Legt hij die af, dan is hij slechts een gewoon mensch. Maar tevens legt hij er den nadruk op, dat zijn magie de vrucht is van ernstige geheime studiën.

En Caliban, het monster, die een van de schipbreukelingen aanspoort om Prospero te vermoorden, vermaant:

„Maar bedenkt,
Dat ge eerst zijn boeken kaapt, want zonder die
Is hij zoo dom als ik en dan gehoorzaamt
Geen enkele geest hem."

Prospero roept als een medium dooden op; hij heeft macht over de elfen – en de geestenwereld, roept een storm op en doet dien bedaren naar zijn believen, maakt zich bij oogenblikken onzichtbaar en dwingt door zijn wil aanvallers tot onbewegelijkheid.

Doch eer hij van zijn eenzaam eiland in de gewone menschenwereld terugkeert, begraaft hij zijn tooverstaf en laat het boek, waaruit hij zijn geheime studiën putte, in zee zinken. Is dus voortaan een gewoon mensch onder menschen.

Wij mogen er hier aan herinneren, dat *De Storm* als Shakespeare's laatste werk wordt beschouwd, zoodat Prospero's daad symbolische beteekenis erlangt.

Op eenige meerdere staaltjes van volksgeloof, waar de dichter gebruik van maakt, kan tenslotte nog gewezen worden.

In *Cymbeline* komt een graflied voor met deze regels, blijkbaar dienende om den doode rust te geven:

„Geen betoovring dere u!
Nooit een heks bezwere u!
Nooit een spook omzweve u!"

De herder, die in *Winteravondsprookje* het te vondeling gelegde kind vindt, onderstelt, dat het stellig een *wisselkindje* is, daar door elfen neergelegd. De gouden muntstukken, die bij het kind liggen, noemt hij „elfengoud". En hij verwacht, dat dit hem bijzonder geluk zal aanbrengen.

Ook *Hendrik IV* spreekt van 't verwisselen van kinderen door elfen. Hij benijdt Percy diens wakkeren zoon, terwijl hij meent, van zijn eigen zoon niet veel goeds te kunnen verwachten:

„O, liet zich bewijzen,
Dat spoken in den nacht, een elf, de kindren
Toen ze in hun wiegjes lagen, had verruild!"

In *Othello* vinden we vele voorbeelden:

Brabantio klaagt Othello aan bij den Doge en beschuldigt den Moor ervan, Desdemona door betoovering voor zich gewonnen te hebben.

„De rede wijst op helsche tooverkunsten
Als ware grond. Daarom betuig ik nogmaals
Dat hij met mengsels, die het bloed verhitten
Of andre dranken, krachtig door bezwering,
Haar heeft verstrikt."

Othello zegt van de zakdoek, die hij aan Desdemona heeft geschonken:

„er schuilt in 't weefsel tooverkracht;
Door een sibylle, die tweehonderdmaal
De zon haar kringloop zag volbrengen, werd
In heilge razernij het werk gestikt.
Gewijde wormen sponnen haar de zijde,
De verf was mummiesap, dat haar ervaring
Uit maagdeharten trok."

Op den noodlottigen avond, als Desdemona, innerlijk gewond door Othello's argwaan, haar slaapvertrek binnenkomt, verzoekt zij aan haar vriendin Emilia:

„'k Bid u, leg
Mijn bruiloftslakens op mijn bed;"

naar het volksgeloof een beproefd middel, om den man weer even verliefd te maken als in den bruidsnacht.

Even later zingt zij een lied van „Wilgen" volgens oud volksgeloof het teeken van versmade liefde.

Alruinsap wordt zoowel in *Othello* als in *Antonius en Cleopatra* als slaapverwekkenden drank genoemd.

In *Hendrik IV* spreekt Godehill van „varenzaad" als middel om

wie 't bij zich draagt, onzichtbaar te maken. Volgens de legende moest het daartoe op Sint Jansavond ingezameld zijn.

In *Koning Jan* zoowel als in *Twee Edellieden van Verona* vinden wij een toespeling op een toovermiddel, bij de zwarte magie in gebruik, n.l. dat een wassen afbeeldsel van den persoon, dien men benadeelen wil, bij het vuur wordt gehouden.

Terwijl het wassen beeldje smelt, ondergaat de mensch, dien het voorstelt, dezelfde vervormingen.

Tot besluit van dit artikel, is, dunkt ons, het schoone, diepzinnige woord op zijn plaats, dat Shakespeare aan Prospero in den mond legt:

„Wij zijn van de stof,
Waar droomen van gevormd zijn; 't korte leven
Is van een slaap omringd."

PERSONALIA

Dr. Gerda Walther. Vele onzer leden zullen zich Dr. Gerda Walther herinneren die eenige malen lezingen voor onze Vereeniging hield en bijdragen voor het T.v.P. leverde[1]).

Ik heb in den loop der jaren tusschen 1933 en 1940 Dr. Walther leeren kennen als een felle tegenstandster van het nationaal-socialistische regime. In de jaren 1940 en 1941 schreef zij mij nog eenige malen. Daarna hoorde ik niets meer van haar, zoodat ik mij ernstig ongerust over haar lot maakte. Thans heb ik een schrijven van haar ontvangen waarin zij mij mededeelt dat het haar, nadat er in Duitschland arbeidsplicht voor vrouwen was ingevoerd, gelukte een betrekking bij de censuur te krijgen. Langen tijd censureerde zij o.m. de brieven welke vanuit Nederland naar Zwitserland (en omgekeerd) verzonden werden, waarbij zij, naar zij mij schrijft, zooveel mogelijk de belangen der Nederlanders (en Noren) behartigd heeft.

In het laatst van 1941 werd zij, op grond van haar gezindheid, door de Gestapo gearresteerd en in de gevangenis geworpen. Haar militaire chefs (die over het algemeen weinig met het nationaal-socialistische regime op hadden) wisten echter haar in vrijheidsstelling te bewerkstelligen en zoo keerde zij wederom in de lokalen der censuur te München terug, waar men haar, op grond van haar groote talenkennis, noode gemist had.

Het feit, dat zij zich in hooge mate voor parapsychologie interesseerde, werd haar door de Gestapo zwaar aangerekend en zij schrijft mij dat verschillende wederzijdsche bekenden, die zich mede voor parapsychologie interesseerden, in de gevangenis geworpen werden. Tot hen behooren Dr. F. Quade (die in 1943 stierf) en de uitgevers van het in 1934 opgeheven Zeitschrift für Parapsychologie.

Tot drie maal toe verloor Dr. Walther, als gevolg van de bombardementen, een woning welke zij te München betrokken had. In het laatst van 1944 werd Dr. W., als gevolg van allerlei geleden ontberingen en het inademen van schadelijke dampen op het bureau der censuur, ernstig ziek. Maar zij herstelde na de komst der Amerikaansche troepen bij wie zij zich als tolk meldde.

Thans wijdt zij zich wederom aan haar wetenschappelijk werk en hoopt opnieuw het parapsychologisch onderzoek in Duitschland te kunnen bevorderen.

Prof. Dr. J. B. Rhine. In een schrijven dat wij van dezen vooraanstaanden Amerikaanschen onderzoeker ontvingen, deelt hij ons mede dat hij gaarne als correspondeerend lid van onze Studievereeniging zal optreden en dat een zijner medewerkers (Dr. J. G. Pratt) binnenkort een bijdrage voor het Tijdschrift voor Parapsychologie zal leveren waarin hij een overzicht zal geven van hetgeen in de oorlogsjaren in de Vereenigde Staten op parapsychologisch gebied gepraesteerd is.

Bovendien heeft Prof. Rhine zich in verbinding gesteld met ons

---

1) Zie Tijdschrift voor Parapsychologie I, VI, IX.

H.B.-lid den heer W. Beuker, die op het oogenblik in de Vereenigde Staten vertoeft, ten einde een nauwere samenwerking tusschen de Am. S.P.R. en onze Vereeniging tot stand te brengen.

De heer Beuker zal voorts de mogelijkheden bespreken om het eerstvolgende internationale parapsychologisch congres in ons land te doen plaatsvinden. T.

CASUÏSTIEK

Mevr. S. te D. (moeder van een mijner studenten) berichtte mij op 27 Januari 1946 het navolgende:

„Ongeveer 14 Februari 1941 ontwaakte ik (uit mijn slaap) en hoorde zeggen: „Moeder, nu kan ik niet meer hard loopen." Het was de stem van mijn zoon Kees. Het was of hij naast mij stond. Mijn zoon was in Ned. Indië, voor zoover wij wisten op Borneo. Het gehoorde maakte zeer veel indruk op mij; ik was er van overtuigd dat er iets met hem was en volkomen overstuur; dagenlang.

Half December 1945 ontvingen wij voor het eerst bericht van hem, waaruit bleek dat hij inderdaad omstreeks 14 Februari 1941 verlamd was geweest."

Het navolgende is ontleend aan een brief van den heer C.P.J.S., gedateerd 20 Sept. 1945, geschreven in een kamp in Oost-Azië, verzonden per luchtpost en mij ter inzage gegeven door den student P.J.S.:

„...Einde Januari 1941 werd ik door een insect in een bosch in Borneo gestoken in mijn dijbeen. Het deed heelemaal geen pijn, maar de gevolgen waren ernstig. Ik kreeg hooge koorts... Ik stuurde den kranie (een jongen) met een boodschap naar het ziekenhuis te Kota Baroe voor opname. Kon dat niet dan moest hij Bandjermasin opbellen en de B.P.M. waarschuwen. Na verloop van drie dagen kwam hij terug en vertelde dat er op Kota Baroe geen plaats was. Op mijn vraag wat Bandjermasin toen gezegd had zei hij dat hij vergeten had B. op te bellen. Ik beval hem direct terug te gaan en de B.P.M. te waarschuwen dat ik doodelijk ziek was. Het gevolg was dat het vliegtuig er eerder was dan de kranie. Na tien dagen hooge koortsen kwam ik na ongeveer een week bij en bemerkte dat ik rechts niets bewegen kon, geen vinger, geen teen. Ik kon niet spreken en ook mijn geheugen liet mij in de steek. Ik was opgegeven door de twee artsen en bediend (waar ik niets van gemerkt heb) door een priester die later door de Jappen vermoord is... Ik schrijf U nu weer rechtshandig en in volle gezondheid..."

Het schrijven van mevr. S. ging vergezeld van een tweetal verklaringen (één van haar echtgenoot en een van haar zoon, den hiervoor genoemden student) waarin zij de juistheid ervan bevestigen.

Het vermoeden ligt wel zeer voor de hand (te meer waar er geen enkele aanleiding in die dagen voor mevr. S. bestond om in ongerustheid over haar zoon te verkeeren en zij nimmer te voren een soortgelijke ervaring met betrekking tot hem genad had) dat wij hier met een geval van spontane telepathie te doen hebben en dat mevr. S. (die reeds meermalen blijk gaf van haar paragnostische begaafdheid) langs paranormalen weg een indruk heeft gekregen van het ongeluk, dat haar zoon Kees in Januari 1941 getroffen heeft. T.

BESTUURSMEDEDEELINGEN DER STUDIE-VEREENIGING VOOR „PSYCHICAL RESEARCH"

Er heeft zich uit de leden der Haagsche Afdeeling van de S.P.R. een studie-groep gevormd met het doel Dr. Rhine's proefnemingen in Amerika op het gebied der z.g. „psychokinesis" te herhalen en te toetsen.

In het kort komen deze experimenten hierop neer, dat de mogelijkheid zou zijn gebleken den vrijen val b.v. van dobbelsteenen langs *mentalen weg* dusdanig te beïnvloeden, dat een gewenscht aantal oogen een veel grooter aantal keeren kon worden geworpen dan de kansrekening toeliet.

De bedoeling van deze circulaire is nu om zooveel mogelijk leden er toe op te wekken bedoelde proeven op kleine schaal te laten nadoen, opdat wij over een zoo groot mogelijk aantal worpen kunnen beschikken, waaruit dan weer de noodige conclusies kunnen worden getrokken. De voorwaarden, die bij dit „dobbelen" in acht dienen te worden genomen zijn eenvoudig genoeg, waar het vooral op aankomt is goede trouw en nauwkeurigheid bij het noteeren der uitkomsten.

Bij de dobbel-experimenten gaat men als volgt te werk.

Er wordt geworpen met *twee* dobbelsteenen in een *werpbeker*. Dus niet vrij uit de hand. Dit werpen geschiedt telkens tegen een houten plank, kartonnen doos of iets dergelijks, welke b.v. is opgesteld op de tafel, waar de proeven worden gedaan. Vóórdat dus de steenen op tafel rollen, moeten ze eerst tegen de plank of iets dergelijks worden gegooid. Vallen de steenen op tafel zonder de plank enz. te hebben geraakt, dan geldt de worp niet, evenmin als de twee steenen b.v. op elkaar komen te liggen.

Er wordt telkens in *drie series* geworpen. De eerste serie van 48 worpen geschiedt met het sterke verlangen, de gespannen intentie om zooveel mogelijk zessen te werpen. De tweede serie van 48 worpen wordt lukraak, zonder bepaald werp-doel gegooid. De derde en laatste serie, eveneens van 48, heeft tot doel zooveel mogelijk eenen te verkrijgen. Met een tusschenpoos van een of twee dagen herhaalt men de bovengenoemde series worpen vijf keer, zoodat iedere experimentator 5 series van zessen, 5 series van neutrale worpen en 5 series van eenen verkrijgt.

Van iederen worp worden de verkregen oogen van elk der twee dobbelsteenen afzonderlijk opgeteekend. In totaal worden dus van iederen experimentator 5 lijsten ingestuurd van 144 worpen elk met 288 notities van het verkregen oogen-tal der steenen (bij iederen worp 2 notities, voor iederen steen één).

Hun die aan bovenstaande proeven wenschen deel te nemen, wordt verzocht zich te voren bij den *Secretaris der Vereeniging, G. Zorab, Verdistraat 32, den Haag*, tel. 396628, te willen opgeven aan welk adres ook verdere inlichtingen gaarne zullen worden verstrekt.

BESCHOUWINGEN OVER HET GEBRUIK VAN PARAGNOSTEN VOOR POLITIONEELE DOELEINDEN

DOOR DR. W. H. C. TENHAEFF

1. *Eenige historische gevallen.* Het gebruik van paranormaal begaafden door personen die het een of andere voorwerp missen, of door dienaren der justitie om misdadigers op te sporen, is reeds zeer oud en bij verschillende volkeren bekend.

In 1 Samuel 9 lezen wij dat Saul door zijn vader werd uitgezonden om drie ezelinnen, die weggeloopen waren, terug te brengen. Na vergeefsch zoeken komt hij in de landstreek Zuf, waar hij, op voorslag van zijn knecht, besluit Samuel te raadplegen, die hem vertelt, dat de ezelinnen reeds teruggevonden zijn, hetgeen, bij onderzoek, juist blijkt te wezen [1]).

In het tweede boek der Koningen, hoofdstuk V lezen wij, dat Eliza op paranormale wijze „ziet" dat zijn knecht den Syriër Naäman, door Eliza van melaatschheid genezen, onder valsche voorspiegelingen weet te bewegen, hem geschenken te geven.

Ingenieur Ilg, die minister van buitenlandsche zaken werd van Menelik, keizer van Abessinië, heeft interessante mededeelingen gedaan over de lobasja's of ontdekkers van misdadigers in dat land. Het zijn kinderen van ten hoogste twaalf jaar, die men in een hypnotischen toestand brengt. In dezen toestand zouden zij in staat zijn om dieven en moordenaars te ontdekken. Ilg vertelt er merkwaardige staaltjes van, welke hij persoonlijk zegt te hebben bijgewoond.

Bij een brandstichting in Addis Abeba werd zoo'n lobasja geroepen. Men liet hem melk drinken, waarin een beetje groen poeder was gedaan, en daarna een pijp rooken, waarin zich tabak bevond, die met een weinig zwart poeder was vermengd. Het kind geraakte in een hypnotischen toestand en stond na verloop van eenige minuten op, waarna het in de richting van Harrar begon te loopen. Bij Harrar verliet de lobasja plotseling den grooten weg – nadat hij, zonder ophouden, zestien uur achtereen geloopen had – liep het veld op en raakte daarna een landarbeider aan, die op het land aan het werk was. Deze man bekende den brand gesticht te hebben.

Het navolgende geval zou door Menelik en Ilg persoonlijk onderzocht zijn. Het was een moord, gevolgd door een diefstal, in de buurt van Addis Abeba bedreven. De lobasja werd op de plaats van het misdrijf gebracht en gehypnotiseerd. Hij liep nu eerst rond de plek en ging toen naar Addis Abeba, waar hij een kerk binnenliep, deze kuste, verliet, om daarna een tweede kerk binnen te gaan, waar hij precies eender handelde. Voortloopende kwam hij bij een water, waarbij hij wakker werd, mogelijk als gevolg van het feit, dat in Abessinië het geloof heerscht, dat water de betoovering verbreekt.

Men hypnotiseerde den knaap opnieuw en hij begon zijn weg te vervolgen. Zoo kwam hij bij een groep huizen, waar hij om heen liep, om daarna bij de deur van een der woningen te blijven staan, waarna hij ontwaakte. De eigenaar van dit huis was afwezig. Men wachtte zijn terugkomst af en nam hem toen gevangen. Aanvankelijk ontkende hij het misdrijf gepleegd te hebben, maar toen men in zijn woning voorwerpen vond, die aan den vermoorde hadden toebehoord, bekende hij. Hij werd voor

1) Een IJslandsch parallel-geval vindt men bij P. C. M. Sluijter: „IJslandsch Volksgeloof", pag. 48.

den keizer gebracht en toen deze hem vroeg, wat hij na den misdaad gedaan had, bleek, dat de lobasja hem alles had nagedaan. Voortgejaagd door wroeging was hij twee kerken binnen gegaan en had deze gekust.

Deze gevallen doen ons denken aan het verhaal van Jacques Aymar, zooals wij dat beschreven vinden in „La physique occulte ou traité de la baguette divinatoire" van Pierre Le Lorrain, zich noemende Vallemont. Het boek verscheen voor de eerste maal in 1693 te Parijs en wordt algemeen beschouwd als het hoofdwerk over de wichelroede in de tweede helft der zeventiende eeuw.

Het wichelroedevraagstuk is zeer zeker voor een belangrijk gedeelte een parapsychologisch probleem. W. Barrett e.a. [1]) toonden aan, dat vele roedeloopers in wezen paragnosten zijn en dat de roede voor hen slechts een suggestief hulpmiddel is. Wij mogen derhalve het geval Aymar, dat ik hieronder laat volgen, wel als een merkwaardig voorbeeld zien van het gebruik van „helderzienden" door de politie in het laatst van de zeventiende eeuw.

Op den avond van den 5den Juli 1692 werden te Lyon een wijnkooper en zijn vrouw in den kelder vermoord gevonden. De moordenaars slaagden er in zich uit de voeten te maken, na eenig geld en eenige kostbaarheden te hebben gestolen. Een buurman, die zich de zaak sterk aantrok, herinnerde zich, dat hij veel had hooren spreken over een zekeren Jacques Aymar, een welgestelden boer, die niet alleen bronnen en metaaladeren wist aan te wijzen met behulp van een wichelroede, maar er ook werk van maakte met behulp van dit instrument (een gewonen hazelaarstak) diefstallen aan het licht te brengen.

De overheid besloot de proef te nemen. Aymar werd naar Lyon ontboden en onder toezicht van de politie in de gelegenheid gesteld te toonen wat hij kon. Men bracht hem in den kelder, waar de lijken gevonden waren. Hier geraakte hij in heftige gemoedsbeweging, zijn pols versnelde zich en de vorkvormige tak, welken hij in de kruiselings gehouden handen hield, begon zich te bewegen, zoodra hij op de plaats kwam waar het lijk van den man gelegen had. Hij ging verder, en voor de tweede maal bewoog de roede zich op de plaats waar de vrouw gelegen had. Zich nu verder geheel door de roede latende leiden, ging Aymar eerst naar de kast, waaruit gestolen was, en verder naar de buitendeur. Hij verliet nu het huis, ging door een aantal straten naar de Rhônepoort, die gesloten was – want men nam de proeven 's nachts, om opzien te vermijden. Den dag daarna ging hij de Rhône-brug over, en verder de rivier langs. Zijn roede wees nu eens het spoor van twee, dan weer dat van drie personen aan. Hieromtrent werd zekerheid verkregen toen hij geleid werd naar het huis van een tuinman; naar hij verzekerde zouden de moordenaars daar binnen geweest zijn. De tuinman en zijn vrouw werden ondervraagd, maar zij beweerden van niets te weten. De roede wees echter de tafel aan, waaraan zij gezeten hadden en zelfs de flesch, waaruit zij gedronken hadden. En werkelijk, toen de kinderen van den tuinman thuiskwamen, bleek de aanwijzing van de roede juist te zijn. De kinderen vertelden n.l. dat drie mannen, die er zoo en zoo uitzagen, het huis waren binnengeslopen en uit een flesch wijn hadden gedronken. Zij hadden het eerst niet durven vertellen, omdat zij tegen het uitdrukkelijk bevel van hun ouders de deur hadden opengelaten. Dit gaf vertrouwen. Men volgde Aymar nu langs den oever der Rhône, waar men weldra in het zand voetstappen ontdekte, die plotseling ophielden. Op aanwijzing van den roedelooper ging men de rivier op, en hij liet het bootje doorgaan onder een boog van de Vienne-brug, die nooit gebruikt werd. Men leidde hieruit af, dat de boosdoeners geen schipper hadden mee-

1) W. Barrett en Th. Besterman: „The Divining Rod"; E. Osty: „En écontant les sourciers".

genomen en het vaarwater niet kenden. Hier en daar ging Aymar aan den oever en hij wees de plaatsen aan, waar de moordenaars aan land gegaan waren. Zijn roede wees de herbergen aan, waar zij hadden gegeten, de bedden, waarin zij hadden geslapen, de flesschen en glazen die zij hadden gebruikt.

De kleine politiepatrouille naderde eindelijk een bij Sablon gelegen soldatenkamp. Hier gevoelde Aymar zich sterk aangegrepen en hij zeide, dat hij niet twijfelde of de moordenaars waren in de nabijheid. Hij schrok hier echter terug voor het ten einde brengen van zijn taak. Hij vreesde voor een onheilbrengende openbaring door zijn roede – deze zou n.l. weleens een der krijgslieden kunnen aanwijzen. In doodsangst voor de behandeling, die hij, een gewone boer, dan zou kunnen ondervinden, nam hij de vlucht en trachtte, in Lyon teruggekeerd, zijn angst te rechtvaardigen. Maar hier beduidde men hem dat hij op bescherming kon rekenen en zond hem, onder versterkt geleide, naar het kamp van Sablon terug. Hier vond hij de moordenaars echter niet meer. Hij kon echter hun spoor volgen tot op de jaarmarkt te Beaucaire in Langue d'Oc en vandaar tot in de gevangenis. Onder de veertien à vijftien gevangenen aldaar bevond zich een zekere Bossu, dien men een uur te voren op de kermis op zakkenrollen had betrapt. Aymar beweerde, dat hij een der medeplichtigen aan den moord moest wezen. Niettegenstaande de man heftig ontkende, werd hij meegenomen en langs denzelfden weg dien de roede had aangewezen, naar Lyon teruggebracht. Geconfronteerd en herkend in de verschillende herbergen en door de kinderen van den tuinman, viel hij door de mand en legde een volledige bekentenis af. Hij zeide kort te voren zich bij twee Provençalen als knecht te hebben verhuurd. Deze namen hem op een avond mee naar den winkel van den wijnkooper. Daar lokten zij den man en de vrouw onder eenig voorwendsel in den kelder en maakten ze af met een hakmes, terwijl hij aan de deur de wacht hield. Van den vrij aanzienlijken buit kreeg hij maar $6^1/_2$ dukaat; het bebloede hakmes was inderdaad in den kelder gevonden en diende later om er enkele contrôleproeven mee te nemen.

Om de twee eigenlijke misdadigers in handen te krijgen zond men Aymar onder begeleiding van gendarmes naar Beaucaire; hij kwam ze weer op het spoor en volgde ze naar Nîmes en vandaar naar Toulon. Hier vond hij een herberg, waar ze den vorigen dag gegeten hadden, maar de vogels waren gevlogen. Ze hadden zich ingescheept naar Genua. Een tamelijk nutteloozе vervolging op zee werd gestaakt toen men aan de Italiaansche grens kwam. Bossu werd, na een volledige bekentenis, ter dood veroordeeld en geradbraakt.

2. *Hedendaagsche gevallen.* De vraag, of in onze dagen door dienaren der justitie officieel gebruik gemaakt wordt van helderzienden moet, over het algemeen, ontkennend beantwoord worden. Van een officieel gebruik is nog wel zoo goed als nergens sprake – daarentegen hier en daar wel van een semi-officieel en officieus gebruik.

Zoo bevindt zich in mijn bezit een schrijven van het „Parket van den officier van Justitie te Almelo", gedateerd 18 Januari 1929, waarin deze verklaart door den Minister van Justitie „gemachtigd te zijn U (Tenhaeff) mede te deelen, dat op 26 Mei 1924, volgens een daarvan opgemaakt proces verbaal, de puttenboorder J. Krüze, wonende te Enschede, toen door de verklaringen van een gedetineerde de vermoedelijke plaats, eenigszins ruim genomen, werd aangeduid waar het lijk (het betreft hier het lijk van den in 1924 vermoorden en verdwenen nachtwaker van een fabriek te Goor) verborgen zou zijn, nabij de spoorbaan Goor–Delden, na aanwending van de wichelroede, verklaarde: „Hier is de plaats waar het lijk moet liggen, het kan geen water zijn". Op die plaats werd inderdaad het lijk gevonden."

Op 17 November 1930 werd te Apeldoorn de navolgende proef genomen door den toenmaligen commandant van het depôt Koninklijke Marechaussee aldaar met Marion [1]). Als inductor diende dezen pp. een revolver, waarmede een, reeds opgehelderd [2]), misdrijf was gepleegd.

DEPÔT
KONINKLIJKE MARECHAUSSEE
Commandant:

Apeldoorn, 17 November 1930.

ONDERWERP:
Experiment door den Heer
Fred. Marion.

In tegenwoordigheid van ondergeteekenden, resp. Commandant van, Eerste Luitenant en Adjudant-Onderofficier-Instructeur bij het Depôt Koninklijke Marechaussee te *Apeldoorn*, is in den avond van 13 November 1930 door den Heer *Fred. Marion* het navolgende feit op de daarbij omschreven wijze gereconstrueerd:

Aan den Heer *Marion* werd een doosje overhandigd, waarin zich een automatisch pistool bevond, waarmede een misdrijf was gepleegd, terwijl geen van de drie bovengenoemde aanwezigen wist, van welk misdrijf dit pistool afkomstig was. Hij verklaarde het navolgende:

Er is een huis met een aansluitenden tuin en een voorbouw. Het is donker en er zijn twee menschen gekomen, waarvan één een vrouw is. Er moet een groote vijandschap geweest zijn, niet alleen in materieel opzicht. Er is een mensch in opwinding, die plannen voor een daad heeft gehad, doch hieraan eerst geen gevolg heeft gegeven; plotseling kwam hij op zijn oorspronkelijk voornemen terug en er is op een mensch geschoten; er zijn drie schoten gevallen, doch de getroffene is niet dood of doodelijk gewond. Er is een lange, slanke, bleeke man met vooruitgestoken jukbeenderen, mondhoeken naar onderen, een verbeten gezicht, spitse vooruitstekende kin, iets kromme, dunne neus; heeft een tropische infectie gehad of is in de tropen geweest. Er is de letter L.

Deze verklaring was door den Heer Marion afgelegd, zeven minuten nadat hij het pistool uit de doos gehaald had.

Hierna is door ons binnengeroepen, de Opperwachtmeester-instructeur, wien het verloop van de misdaad in groote trekken bekend was; deze verklaarde: eenige jaren geleden is onder *Schaarsbergen* door een landbouwer met dit pistool een aanslag gepleegd op zijn vrouw, in de nabijheid van een boerderijtje; de dader heeft eenigen tijd met het voornemen rondgeloopen; de vrouw is naar haar ouderlijk huis teruggegaan, waarna hij den aanslag heeft gepleegd; de vrouw is niet doodelijk getroffen; er zijn zes schoten uit het pistool gelost; de dader was een zekere *Luttikhuizen*.

Bij informatie ter plaatse waar de instructie in deze zaak is gehouden, is het navolgende gebleken:

De Landbouwer *W. van Luttikhuizen* heeft op 2 Mei 1927 in de nabijheid van *Schaarsbergen* een aanslag gepleegd op zijn vrouw, uit ongemotiveerde jalouzie; de aanslag had

1) Marion (zijn eigenlijke naam is Josef Kraus) is een Czechische „helderziende" die een aantal jaren geleden in verschillende plaatsen optrad. In Engeland werd hij door Dr. S. G. Soal aan een nauwgezet onderzoek onderworpen. Dit onderzoek kon Soal geen aanleiding geven om in Marion een paragnost te zien. Zijn verschijnselen berusten, volgens Soal, op hyperaesthesie.

Het komt mij voor dat het bovenstaande geval zeer waarschijnlijk grootendeels op onbewuste telepathische beïnvloeding van de zijde van den heer Schenk berust.

2) Dit onderzoek had dus geenszins ten doel om langs paranormalen weg gegevens met betrekking tot een niet opgehelderd misdrijf te verkrijgen, doch beoogde louter een onderzoek in te stellen naar de paragnostische begaafdheid van den heer Kraus (Marion).

plaats bij een boerderij, des middags tusschen 12 en 13 uur; er zijn drie schoten gelost, het eerste schot was mis. In Januari 1927 had L. ook het voornemen zijn vrouw te dooden; hij heeft toen slechts één schot gelost, waarbij zijn vrouw niet werd verwond.

Bij gebrek aan een fotografie op de signalementskaart van den dader, kon het door den Heer *Marion* opgegeven signalement niet worden gecontroleerd.

Ten slotte verklaren wij nog, dat het ons bijzonder getroffen heeft, dat de Heer *Marion* zeide, dat er drie schoten waren gelost; dat deze, toen bovengenoemde Opperwachtmeester zeide, dat er zes schoten waren afgevuurd, hij dat niet geloofde en dat bij informatie inderdaad is gebleken, dat het door den Heer *Marion* opgegeven aantal schoten (drie) juist was.

De Adjudant-Onderofficier-Instructeur,
J. Heindijk.

De Majoor, Depôt-Commandant,
A. P. H. Boellaard.

De Opperwachtmeester-Instructeur,
J. Schenk.

De 1e Luit. der Kon. Marechaussee
W. G. F. A. van Walt Meyer.

Dr. P. A. Dietz heeft bij dit verslag, dat men in den derden jaargang van het T.v.P. aantreft, het navolgende aangeteekend:

„Een analyse van het verslag doet ons daarin de volgende punten onderscheiden:

1. Er is een huis met tuin en voorbouw . . . . +
2. Het is donker . . . . —
3. Er zijn twee menschen . . . . +
4. Er is een vrouw . . . . +
5. Er is een groote vijandschap . . . . +
6. Plannen waaraan eerst geen gevolg is gegeven . . . . +
7. Op het oorspronkelijk voornemen teruggekomen . . . . +
8. Er is geschoten . . . . O
9. Er zijn drie schoten gevallen . . . . +
10. Getroffene niet dood of doodelijk gewond . . . . +
11. Signalement van den man . . . . O
12. Er is de letter L . . . . +

Van deze twaalf punten is er slechts één negatief: het was midden op den dag toen de aanslag gepleegd werd. Twee (No. 8 en 11) bezitten weinig bewijskracht. No. 8 omdat uit het feit, dat er bij een psychoskopische proefneming een pistool wordt aangeboden al dadelijk met groote waarschijnlijkheid volgt, dat er mee geschoten is; No. 11, omdat het niet kan worden gecontroleerd.

Het vijfde punt, het bestaan van vijandschap, mogen wij positief achten en niet neutraal, daar uit het schieten op een persoon nog niet direct haat of groote vijandschap mag worden afgeleid. Deze aanduiding was veel minder juist geweest, als er b.v. op of door een inbreker geschoten was geworden, of indien het wapen door een politieagent gebruikt was geworden bij het uitoefenen van zijn ambt".

Dat door onderscheidene rechercheurs officieus gebruik gemaakt wordt bij hun opsporingsarbeid van gegevens, aan hen door z.g. helderzienden verstrekt, is mij uit eigen ervaring bekend. Het is mij meermalen overkomen dat ik bij een mijner proefpersonen een rechercheur ontmoette, die tot de clientèle van dezen paragnost behoorde. Het spreekt wel vanzelf, dat deze rechercheurs in den regel hun bezoeken aan deze lieden geheim zoeken te houden uit angst voor ingezonden stukken in de plaatselijke dagbladen met als opschrift „Zwarte kunst bij de politie", berispingen van de zijde van superieuren, vragen van Kamerleden aan den minister van Justitie. Een enkele maal is het mij overkomen dat een mij bekend

rechterlijk ambtenaar mij (officieus) verzocht te trachten door middel van een paragnost licht te brengen in een moeilijk geval.

Zoo gewerd mij b.v. in een der eerste dagen van October van het jaar 1943 het verzoek van de zijde van den officier van Justitie Mr. S. te Z. (te wiens huize ik eenige maanden te voren enkele lezingen over parapsychologie gehouden had) om te trachten met behulp van een paragnost een onderzoek in te stellen naar de daders van eenige opzienbarende moorden welke in het laatst van September te M. en S. (twee in elkaars nabijheid gelegen plaatsen) hadden plaatsgevonden. Op 7 October begaf ik mij in gezelschap van den heer E. Benedict[1]) naar M., waar wij ons bij het hoofd der plaatselijke politie meldden. In gezelschap van eenige politie-officieren begaven wij ons naar de plaatsen waar de moorden gepleegd waren. Daar kreeg de heer B. eenige „indrukken" welke hij aan de aanwezigen mededeelde, waarbij hij als zijn meening te kennen gaf dat dit onderzoek niet tot arrestatie der daders zou kunnen leiden, daar deze de bescherming der Duitschers genoten en de moorden in opdracht van de Gestapo door N.S.B.'ers waren gepleegd. Wat dit laatste betreft (dat de moorden in opdracht van de Duitschers door N.S.B.-'ers gepleegd zouden zijn): dit vermoeden bestond ook bij de politie, reden waarom de ons begeleidende politie-officieren de noodige voorzorgsmaatregelen namen tegen een mogelijken overval van de zijde der W.A., na er ons te voren op gewezen te hebben, dat de mogelijkheid van een dergelijken overval volstrekt niet denkbeeldig geacht moest worden. Er bestaat dus geen aanleiding deze uitspraak op rekening van telepathie of helderziendheid te stellen.

Ofschoon niet ontkend kan worden dat de heer B. tijdens ons verblijf op de plaatsen, waar goede vaderlanders op de meest laf-hartige wijze door ongure elementen vermoord waren, enkele juiste „indrukken" ontving, welke onmiskenbaar op rekening van zijn paragnostische begaafdheid dienen te worden gesteld, zoo dient er nochtans op gewezen te worden, dat hij tijdens dit onderzoek weinig heeft gezegd dat de aanwezige politie-officieren niet reeds wisten of vermoedden, zooals mij *na afloop* van het onderzoek is gebleken, zoodat de meest voor de hand liggende hypothese hier is, dat zij hem onbewust telepathisch hebben beïnvloed, ofschoon ik de mogelijkheid dat de heer B. zijn „indrukken" op andere wijze („helderziendheid") verkreeg, zeker niet ontkennen wil, daar de heer B. bij herhaling blijk heeft gegeven dat zijn paragnostisch vermogen zich geenszins tot telepathie (en gedachtenlezen) beperkt. Het meest werden de aanwezigen getroffen door het feit dat de heer B., toen hem het portret van den medicus Dr. R. (die onder valsche voorwendselen door de onverlaten uit zijn huis gelokt werd, waarna hij op gruwelijke wijze door hen werd vermoord) getoond werd, vrijwel onmiddellijk daarop zeide dat de dader Gerrit heette, waarbij hij enkele

1) Niet alle paragnosten blijken voor dergelijke proefnemingen geschikt te zijn. Sommigen vertoonen weerstanden tegen dergelijke proefnemingen te bezitten; anderen vertoonen er geen belangstelling voor. Het was mij uit ervaring bekend dat de heer B. een bijzondere belangstelling en geschiktheid voor dergelijk recherche-werk vertoont.

bijzonderheden met betrekking tot diens uiterlijk gaf. Inderdaad bestond bij de beide politie-officieren het sterke vermoeden dat een W.A.-man, wiens voornaam Gerrit was en die enkele uiterlijke kenteekenen vertoonde die de heer B. had beschreven, een belangrijke rol bij deze aanslagen had gespeeld.

Uit een schrijven, dat ik kortgeleden van Mr. S. ontving, blijkt, dat deze zaak nog steeds niet opgehelderd is, zoodat niet nagegaan kan worden in hoeverre het vermoeden der beide politie-officieren, waarvan, zooals reeds gezegd, de heer B. naar alle waarschijnlijkheid langs paranormalen weg kennis kreeg, juist was. Ook de juistheid van de weinige gegevens, die de heer B. niet op paranormale wijze aan onze beide begeleiders kan hebben ontleend, hebben wij derhalve niet kunnen controleeren, zoodat dit onderzoek niet tot een bevredigend resultaat heeft geleid.

Ook in Nederlandsch Indië schijnt de politie weleens een enkele maal gebruik te maken van de diensten van helderzienden, zooals ons b.v. blijkt uit een artikel „De doekoen als helper der politie", verschenen in de „Nieuwe Rotterdamsche Courant" van 31 Januari 1933.

Dat ook in het buitenland van politioneele zijde wel (bij uitzondering) van paragnosten gebruik gemaakt wordt blijkt ons uit enkele publicaties. De vraag naar de wenschelijkheid van dit gebruik is in Duitschland bij herhaling besproken. In het jaar 1925 verscheen er zelfs te Leipzig een dissertatie, welke aan deze vraag gewijd is [1]), terwijl kort daarna Dr. Weisz, in die dagen „Leiter der Kriminalpolizei" te Berlijn, en Dr. W. Kröner in de „Vossische Zeitung" en het „Zeitschrift für Parapsychologie" hun meening over het gebruik van paragnosten neerschreven [2]).

In Maart 1914 riep de heer Louis Mirault, rentmeester van de landgoederen van baron Jaubert, gelegen in het departement Cher, de hulp in van Dr. Osty, daar op het aan zijn zorgen toevertrouwde landgoed sedert ongeveer veertien dagen een grijsaard vermist werd. De heer Mirault hoopte, dat het Dr. Osty zou gelukken met behulp van een zijner pp. aanwijzingen te verkrijgen, welke zouden leiden tot de opsporing van den grijsaard. Osty ging op dit verzoek in en Mirault gaf hem een halsdoek van den vermiste, welke de grijsaard in de linnenkast had achtergelaten. Hij zeide hem voorts niet meer, dan dat het een grijsaard van twee en tachtig jaar was, die opgespoord diende te worden. Dit ten einde hem in de gelegenheid te stellen de pp. te „remmen" indien deze zich op zijwegen mocht begeven.

Osty wist dus van het geheele geval niets af, behoudens dan dat de grijsaard eenigen tijd te voren verdwenen was, en dat men, ondanks zorgvuldig onderzoek, geen spoor van hem had kunnen ontdekken. Van het landgoed, waar de gebeurtenissen zich hadden afgespeeld, kende hij niets dan wat men zien kon van af den weg, welke naar het kasteel voert.

1) Heinrich Hornung: „Die forensische Bedeutung des Hellsehens und der Gedankenübertragung".

2) Zie Walther Kröner: „Kriminalpolizei, Kriminaltelepathie und Parapsychologie."

De verwanten van den vermisten man wisten niets van wat er na het oogenblik, waarop hij zijn woning had verlaten om zich in het bosch te begeven, met hem gebeurd was. Van zijn levensomstandigheden en lotgevallen vóór dien dag waren zij natuurlijk op de hoogte.

Mme Morel, de pp. van wier diensten Osty hier gebruik maakte, wist niets. Met de enkele woorden: „Kunt ge de persoon zien, aan wie het voorwerp, dat ik U hierbij overhandig, toebehoort" ontving zij, tegelijk met den halsdoek, haar opdracht.

Pp.: „Ik zie een man, uitgestrekt op een vochtigen bodem, dood. Er is water in de buurt. Ook bosch en iets dat heel groot is."

Pl.: „Volg dien man den dag waarop hij daar gekomen is. Let daarbij op den weg, welken hij gegaan is."

Pp.: „Ik zie een huis buiten, een zieke man, vervuld van zwaarmoedige gedachten, gaat naar buiten, wijkt van den weg af, dringt in het bosch door tot een plek, waar veel water is. Dan even later is hij dood. Deze plek is niet ver van het huis af, wordt bereikt langs een dalenden weg."

Pl.: „Beschrijf de plek waar hij ligt en geef eenige bijzonderheden aan opdat wij deze plek zullen kunnen herkennen."

Pp.: „Ik zie iets, dat op groote blokken steen gelijkt en groote boomen, water en een drassigen grond." (Er volgt een beschrijving van het uiterlijk van den vermiste).

Pl.: „Waarom is hij daar neergevallen?"

Pp.: „Omdat hij wilde. Hij wilde wegloopen; hij is zenuwziek. Hij wil sterven."

Hiermede eindigde de eerste poging. De aanwijzing „blokken steen", „groote boomen", „drassig" kwamen Osty voldoende voor om de plaats, waar het lijk lag, te bepalen. De inlichtingen bleken echter ontoereikend te zijn. De treffend juiste persoonsbeschrijving maakte op Mirault en anderen grooten indruk, maar van rotsen op het landgoed wist niemand iets af. Plassen en groote boomen zijn er daarentegen zoo talrijk, dat zij voor een nadere oriënteering van geen beteekenis waren. Nochtans zocht men, nogmaals, de naaste omgeving af.

Na deze mislukking schreef Mirault aan Osty nadere bijzonderheden omtrent de verdwijning en de pogingen tot opsporing gedaan. Osty zelf ging nu naar het landgoed, om de situatie op te nemen. De groote eenvormigheid van het uitgestrekte bosch deed hem wanhopen aan de mogelijkheid, om van Mme Morel een nauwkeurige aanwijzing van den door den grijsaard afgelegden weg te krijgen. Slechts Mirault had vertrouwen in het eindelijk succes der helderziende op grond van het feit, dat zij zoo'n voortreffelijke beschrijving van het uiterlijk van den vermiste had gegeven.

Andere bezigheden noopten Osty het onderzoek, dat op verzoek van Mirault werd voortgezet, in handen van zijn zwager Galloy, een ingenieur met groote belangstelling voor parapsychologische problemen en die gewend was met helderzienden te experimenteeren, te leggen.

Galloy wist, toen hij bij Mme Morel kwam, niet veel meer dan Osty de eerste maal. Hij bezat een kaart van de omgeving en, op grooter schaal, een plattegrond van het park, ten einde daarop eventueele aanwijzingen te kunnen volgen en vastleggen. Een tweede ondervraging gaf eerst enkele herhalingen (o.a. de bekende rotsblokken) en verder een nauwkeurige beschrijving van den afgelegden weg: van huis uit eerst langs een smal, dalend pad tot aan een plas, dan rechtuit voorbij andere gebouwen, de weg draait zwak naar links, weer rechtuit (volgt een beschrijving van het uitzicht) dicht langs een klein huisje; dan een hek, begin van drie, goed te onderscheiden wegen. Hij nam den linker, langs een hut met een houtmijt er naast, daar dichtbij, langs een voetpad, het bosch in, waar hij dan spoedig aan het einde van zijn weg was. Voetpaden stonden op geen der beide kaarten aangegeven.

Galloy, die in de meening verkeerde dat deze gegevens thans voldoende waren,

bracht verslag uit. Bij het nagaan van den aangegeven weg bleek, dat voorbij de hut met de houtmijt twee voetpaden naar het bosch leiden, waarvan het eene links, het andere rechts.

Een derde bezoek aan Mme Morel was noodig, om de aanvullende inlichting te verkrijgen, dat het linksche voetpad is gevolgd. Dus stuurde Mirault er vijf mannen op uit. De regens van den laatsten tijd hadden veel terrein bij het pad onder water gezet. Toch, na eenig zoeken, vond men de plek. „l'Un d'eux, apercevant à travers les branches intriquées une masse saillante semblable à un rocher, s'écria: „Tiens, voilà le rocher de la voyante... il y a de l'eau tout près, le corps pourrait bien être là..." Eenige meters verder vond hij het lijk.

In zijn commentaar op deze merkwaardige proefneming constateert Osty dat de beschrijving van de plek heel goed is (de „rots" was een zwaar bemoste boomstronk van geweldigen omvang), de ligging van het lijk, de afstand van het huis (650 M. hemelsbreed, 1 K.M. langs den weg: „il n'y a pas loin"), de afgelegde weg, alles is volkomen juist beschreven door Mme Morel.

Dit belangrijke geval bewijst, evenals de thans volgende, dat goede paragnosten den opsporingsambtenaar soms waardevolle gegevens kunnen verschaffen.

In Juni 1942 deelde de hiervoor reeds genoemde heer Benedict, met wien ik in den loop der jaren reeds vele malen geëxperimenteerd had [1]), mij mede, dat hij sinds eenigen tijd als „helderziende detective" aan de Firma S. diensten bewees. Ik stelde mij toen, met toestemming van den heer B., met genoemde assurantie maatschappij in verbinding en vernam (bij gelegenheid van een onderhoud dat ik met een der leden van de Directie, den heer H.S., mocht voeren) dat de heer B. inderdaad eenige malen door vertegenwoordigers der firma S. geconsulteerd was. Ofschoon, zooals te verwachten viel, niet alle consulten met positieve resultaten bekroond waren, zoo kon de heer S. nochtans niet ontkennen, dat de heer B. ettelijke malen waardevolle inlichtingen had kunnen verstrekken. De navolgende gevallen, mij welwillend door de Firma S. ter publicatie afgestaan, mogen hiervan getuigen.

Het eerste geval betreft het verlies van een paarlen-collier. Het expertise-bureau W... bericht hierover als volgt:

---

1) In het begin van October 1937 bevond de heer B. zich in gezelschap van de medici M. Spoor en H. M. Haye, Ir. L. J. Koopman en mij in een der lokaliteiten van het Burgerziekenhuis te Amsterdam, waar in die dagen het laboratorium der S.P.R. was ondergebracht. Wij hadden eenige proeven genomen (waaraan de heer B. zijn medewerking had verleend) en praatten nog wat na. Plotseling (zonder dat daar eenige aanleiding toe bestond) deelde de heer B. ons mede dat hij den indruk kreeg dat binnen enkele weken de geheele koninklijke familie in het Burgerziekenhuis zou komen „logeeren". Ofschoon ik (evenmin als de overige aanwezigen) niet geneigd was eenig geloof aan deze zonderlinge voorspelling te hechten, teekende ik haar nochtans op. In het laatst van November 1937 ging deze voorspelling – tegen aller verwachting in – in vervulling. Op 29 November werd Prins Bernhard (als gevolg van het auto-ongeluk dat hem in den morgen van dien dag overkomen was) in het Burgerziekenhuis binnengebracht, en, zooals bekend mag worden verondersteld, hebben zoowel de Koningin als de Prinses in genoemd ziekenhuis korten tijd verblijf gehouden.

Expertise-bureau
W.....
Amsterdam.

RAPPORT

In zake juweelen-schade Mr. A. P. [1])

In opdracht van de Directie der ......Ass. Cy hebben wij een onderzoek ingesteld naar het verlies van een *collier*, bestaande uit 143 paarls, door mevr. P. op 6 October 1938. Verzekerd bedrag *f* 1200,—.

Wij hadden op 8 October j.l. een onderhoud met mevr. P., te B., ...laan 19. Zij deelde ons mede, dat zij op 6 October, des avonds, in de D.K.W. van mevr. B.C., die zelf chauffeerde, van huis naar het Concertgebouw te Amsterdam is gereden. De auto werd geparkeerd naast het IJsclubterrein, vlak bij de van Baerlestraat. Zij heeft gebruik gemaakt van de beneden vestiaire, rechts in den hoek, waarna de dames hebben plaats genomen op het Balcon, Rij 3, Nos. 97 en 98. Verzekerde had een avondcape bij zich, welke zij eenige malen af en aan heeft gedaan. In de pauze is zij door het gebouw gewandeld. Volgens verklaring van mevr. B. C. en mevr. B. te B., droeg zij het collier nog tegen het einde van de pauze. Zulks werd door beide dames pertinent verklaard, ofschoon verzekerde zelf hieromtrent geen inlichtingen kon verstrekken. Slechts vermeende mevr. P. er zeker van te zijn, dat zij het collier bij het verlaten van haar woning droeg.

Na afloop van het concert was het bij de vestiaire erg druk, er was bepaald gedrang. Daar heeft zij haar mantel aangetrokken. Met de dames B. C. en B. is zij vervolgens rechtstreeks naar B. gereden en was omstreeks 11.45 uur namiddag tehuis. Zij is toen eerst nog vlug naar binnen geloopen om een boek voor een der dames te halen. Haar man was tehuis, doch deze heeft er niet op gelet of zij het collier bij tehuiskomst al dan niet droeg. Zij is vrijwel onmiddellijk naar haar slaapkamer gegaan, waar zij de vermissing constateerde. Zij droeg dien avond een laag uitgesneden japon, terwijl het collier vrij strak om de hals zat.

Den volgenden morgen heeft zij mevr. B. C. onmiddellijk verzocht haar auto te willen nazien. Des middags is zij naar het Concertgebouw gegaan, heeft aldaar nog gezocht op de plaats waar zij gezeten had en heeft vervolgens ook aangifte gedaan bij de politie, posthuis van Baerlestraat. Op 8 dezer zou zij op ons verzoek ook nog aangifte doen bij de politie te B. De toegangsweg van de straat naar de buitendeur van het huis van verzekerde is gedeeltelijk aan weerszijden met dicht groen beplant. Ofschoon wij persoonlijk hier een onderzoek hebben ingesteld, zal verzekerde den tuinman opdragen ter plaatse alles grondig na te zien.

Het collier is in 1921 te Marseille gekocht. Het is ongeveer een jaar geleden nagezien door de firma J. M. B. te B. Het slot van het collier had geen beveiliging. Vervanging door een nader door verzekerde aan te wijzen juwelier te Amsterdam.

Denzelfden dag bezochten wij den heer *Benedict*. Volgens genoemden heer is het collier niet op straat verloren en bevindt het zich evenmin ten huize van verzekerde. Het is ook niet gestolen, doch verloren in een groot gebouw, waar muziek gemaakt wordt, b.v. restaurant of feestgebouw. Hij zag het collier echter tusschen andere voorwerpen, hetgeen hij niet kon verklaren. In ieder geval achtte hij een persoonlijk bezoek aan het Concertgebouw noodzakelijk.

Dit bezoek had op 12 October plaats. In gezelschap van den zaalchef op het rechter-

---

1) In het rapport zijn de namen voluit genoemd. Ik heb gemeend hier te kunnen volstaan met de initialen te geven.

Ook de namen der bij deze gevallen betrokken verzekeringsmaatschappijen zijn hier niet voluit vermeld.

Ofschoon er stylistisch op de expertise-rapporten hier en daar wel een en ander valt aan te merken, heb ik nochtans gemeend daarin geen veranderingen te moeten aanbrengen.

balcon binnen komende, verklaarde hij, aldaar loopende, dat het collier aldaar niet lag De zaalchef vermeende n.l. dat verzekerde aan deze zijde had gezeten. Toen wij ons op het linker balcon bevonden en ter hoogte van de zitplaats van verzekerde de komst van den heer B., die achter was gebleven, afwachtten, verklaarde hij onmiddellijk zéér gedécideerd, dat het collier hier lag, met de toevoeging: „Zoekt U maar onder deze stoelen". De zaalchef zocht eerst onder de nos. 97 en 98 en toen hij daarop zijn hand onder de stoel stak, welke vóór de stoel No. 97 stond, haalde hij het collier te voorschijn, tusschen de rechter poot van deze stoel en de opstaande kant van de trede.

Het collier, dat bij telling 141 paarls bevatte, bleek bij het slot te zijn gebroken, terwijl het knipje van het slot ontbrak. Dit laatste werd niet ter plaatse gevonden. Wij hebben des namiddags mevr. P. van het vinden van het collier mededeeling gedaan.

Aldus opgemaakt te Amsterdam, den 13en October 1938.

Expertise-Bureau

W.................

(w.g.) W.................

Experts van Assuradeuren.

Het tweede geval betreft mevr. S.

Op Maandag 20 April 1942, tegen 12 uur 's nachts, maakte mevr. S. te 's G., gebruik van het closet op de badkamer. Zij gevoelde zich wegens zware hoofdpijnen onwel. Zij spoelde het closet door en ging naar bed.

Eenigen tijd later dacht zij plotseling aan het paarlencollier, dat zij voor het naar bed gaan gedragen had. Zij bemerkte dat het niet op het nachtkastje lag, waarop zij haar sieraden des nachts steeds neerlegt. Zij concludeerde daaruit dat het collier in het closet moest zijn gevallen. Het gelukte den expert, die zich op Zaterdag 25 April ten huize van verzekerde vervoegde, echter niet te weten te komen op welke wijze het collier in het closet zou kunnen zijn geraakt.

Na de vermissing werd het closet niet meer doorgespoeld, terwijl den volgenden ochtend vroeg (21 April) de N.V. Ned. Aanneming Mij v/h Fa. H. F. Boersma werd gewaarschuwd. Deze zond aanstonds personeel, dat aan de hand van de aanwezige teekeningen der rioleering een onderzoek instelde en de loozing op verschillende plaatsen opende. Tevoren was de huisrioleering door middel van gaas van het gemeenteriool afgesloten. Nadat twee dagen gewerkt was, werd het collier echter niet gevonden.

Op Maandag 27 April had een der experts van het Expertise-Bureau W. te Amsterdam een onderhoud met den heer Lagerwey, een lid van het personeel der Fa. Boersma, die de leiding der werkzaamheden ten huize van verzekerde had gehad. Genoemde heer Lagerwey bracht den expert nauwkeurig verslag uit van hetgeen door zijn werklieden ten huize van verzekerde was gedaan ten einde het collier, zoo dit zich in het closet of den afvoer mocht bevinden, terug te vinden. Volgens den heer Lagerwey had hij alles gedaan wat in de gegeven omstandigheden mogelijk was.

Op 30 April had de expert een onderhoud met een ander lid van het personeel der Fa. Boersma, den heer Landman, bij welke gelegenheid de heer Landman den expert beloofde, nogeens nauwkeurig na te gaan of het zin had het onderzoek voort te zetten. Den volgenden dag deelde de heer Landman den expert mede, dat hij een en ander nog eens nauwgezet had overwogen en besproken met den opzichter, den heer Lagerwey, doch dat hij hem niet kon adviseeren nog verdere maatregelen ten opzichte van de loozing te nemen. Uit het door hem ingestelde onderzoek was gebleken, dat er gedurende twee dagen met de meeste zorg gewerkt was en dat in verband met de plaatsen waar de rioleering werd opengemaakt het collier te voorschijn had moeten komen, indien dit aldaar nog aanwezig zou zijn geweest. Vermoed werd dat door de spoeling van het closet en de vaste waschtafels op de bovenverdieping vóór de komst van het personeel, het collier het hoofdriool reeds had bereikt. Het riool was sterk aangezet, hetgeen het doorglijden van het collier slechts kon hebben bevorderd. De heer Landman achtte het dan ook volkomen nutteloos tot het opbreken der rioleering over te gaan.

„Resumeerende – zoo besluit de expert zijn rapport – achten ook wij een nader onderzoek in de rioleering overbodig, al spijt het ons, dat wij van deze zaak eerst kennis kregen, toen de werkzaamheden der Ned. Aanneming Mij. reeds geheel waren beëindigd, zoodat wij niet in staat waren een persoonlijk inzicht in de getroffen maatregelen te verkrijgen.

Intusschen blijft de vraag bestaan of het absoluut zeker is, dat het collier in het closet terecht is gekomen. Volgens den heer S. moet deze vraag bevestigend worden beantwoord. Zooals ons de omstandigheden werden uiteen gezet, bestaat inderdaad de *mogelijkheid* dat het collier in het closet is gevallen, toen mevr. S. zich, met het collier in haar schoot, omdraaide ten einde door middel van een drukknop door te spoelen, hetgeen bovendien in de duisternis geschiedde. Daar staat tegenover, onze ondervinding is nu eenmaal zoo, dat niet steeds op positieve verklaringen van dames op leeftijd kan worden afgegaan. Wel kan worden aangenomen, dat het bed, de kleeding, de bad- en slaapkamer thans nauwkeurig zijn doorzocht in verband met de opgedane ervaring.

Indien assuradeuren nog verdere maatregelen noodzakelijk mochten achten, zouden wij daarvan gaarne in kennis worden gesteld".

Assuradeuren besloten thans den heer E. Benedict in den arm te nemen. Deze vervoegde zich op 18 Mei ten huize van mevr. S. Zooals uit het onderstaande rapport van de Fa. W. blijkt gelukte het hem inderdaad het verloren collier op te sporen.

Expertise-Bureau
W..........

RAPPORT VAN EXPERTISE.

In zake kostbaarheden-schade t.n. A. W. S., wonende ......straat 7 *te 's G.*

In opdracht van de Directie der *N.V. Verzekering Maatschappy „M......"* hebben wij ons op 18 Mei 1942 met den heer E. Benedict ten huize van verzekerde vervoegd, ten einde een nader onderzoek in te stellen naar de vermissing van het paarlen-collier sinds 20 April 1942.

Wij merken allereerst op, dat wij den heer Benedict te voren slechts hadden medegedeeld, dat mevr. S. een paarlencollier kwijt was, zonder hem van de bijzonderheden betreffende de vermissing op de hoogte te hebben gesteld.

Afgaande op het etui, waarin het collier wordt bewaard, deelde genoemde heer mede, dat mevr. S. een donker blauwe of zwarte japon aan had, toen zij het collier voor de laatste maal droeg. Het bleek een zwarte japon te zijn geweest. Vervolgens verklaarde de heer Benedict, dat mevrouw het collier nog droeg, toen zij zich op de badkamer bevond, waar geen licht brandde. Het was toen in ieder geval avond. Daarna zag hij het collier niet meer, doch zag het evenmin op den grond vallen; wel zag hij veel wit. Hij kon zulks niet verklaren, ook niet na de zwarte japon nogmaals te hebben betast. Na ongeveer een half uur in de badkamer te hebben vertoefd en daarna om het huis te hebben geloopen, verklaarde hij lichte buizen te zien en vrij groote ringen, waaraan vezels, gelijkend op poetskatoen. Dat het collier in de closetpot was gevallen, zag hij toen nog niet, want het vele witte dat hij opmerkte deed hem aan ondergoed denken. Toen de heer Benedict over de lichte buizen en de ringen met vezels sprak, begrepen wij direct, dat hij hiermede de afvoerbuizen met sokken en pakkingen op het oog had, zoodat wij voorstelden dan maar deze buizen en ringen in het huis te gaan zoeken. In den kelder komende, waar zich de betreffende afvoerbuizen – welke ons reeds bekend waren – bevinden en welke in lichtgroene kleur geschilderd zijn, terwijl de sokken van deze buizen opstaande randen met pakking hebben, en deze buizen ziende, zeide de heer Benedict onmiddellijk, dat dit de buizen met ringen waren, welke hij had gezien, en voegde hieraan onmiddellijk toe, dat hij nu het geheele geval duidelijk voor zich zag, n.l. dat toen mevr. S. den knop van de waterspoeling indrukte, zij in de andere hand het collier had en dit toen in de closetpot liet vallen. Op onze tegenwerping, dat mevrouw het collier in haar schoot had gelegd, toen zij op het closet zat, ontkende

de heer Benedict zulks ten sterkste. Wel bestond de mogelijkheid, dat mevrouw haar hand, waarin het collier, in haar schoot had gelegd, doch het collier was toen niet met haar japon in aanraking geweest. (Deze kwestie bespraken wij later nog met mevr. S., waarbij deze toegaf, dat zij het collier in haar hand had gehouden, omdat zij dit eerst op den rand van het bad had willen leggen, doch hiervan was teruggekomen, omdat zij niet de kans wilde loopen, dat het collier tengevolge van de duisternis in het bad zou vallen).

Desgevraagd verklaarde de heer Benedict ons, dat het collier naar zijn meening het huis nog niet had verlaten en dat dit zich naar alle waarschijnlijkheid nog moest bevinden in een door hem aangewezen gedeelte van de afvoerbuis.

Aangezien genoemde heer in zijn verklaringen vrij positief was, kwamen wij met den zoon van den heer S., die het experiment van het begin af had meegemaakt, overeen, dat hij deze kwestie met zijn vader, die op dat moment niet te bereiken was, zou bespreken, daar wij er op stonden, dat thans het betreffende gedeelte van den afvoer zou worden opengebroken.

Toen wij den volgenden morgen den heer S. Sr. opbelden, vernamen wij, dat reeds begonnen was met het openen van den afvoer, zoodat wij toen onmiddellijk naar 's G. zijn vertrokken. Bij onze komst ten huize van verzekerde troffen wij weliswaar personeel van de firma Boersma aan, doch met de werkzaamheden was nog niet begonnen. Wij hebben toen onze wenschen ten opzichte van het openbreken van de loozing kenbaar gemaakt en er speciaal op gewezen, dat het kniestuk in de buitenmuur onder alle omstandigheden moest worden verwijderd, desnoods door dit stuk te slaan. Nadat de door ons aangegeven werkzaamheden waren verricht, bleek bij onderzoek het collier in den afvoer *halverwege* de dikte van den buitenmuur te liggen achter een hoopje vuil. O.i. werd het collier destijds bij het doorsteken van den afvoer met het vuil opgeduwd en is zoodoende blijven liggen op een plaats, welke toen bereikbaar was. Voor zoover wij konden nagaan was het collier onbeschadigd. Het moet echter opnieuw worden geregen en het briljanten slot moet worden gereinigd.

Mevr. S. was zéér verheugd, dat het collier terecht was, terwijl ook de heer S. Sr. met den afloop van ons onderzoek ten zeerste voldaan was.

Wij hebben ons ten slotte nog met de firma Boersma verstaan, waarbij onder haar aandacht werd gebracht, dat het eerste onderzoek toch blijkbaar niet volledig is geweest.

Wij willen deze zaak niet beëindigen zonder onze voldoening te hebben uitgesproken over het werk van den heer Benedict, die onze opdracht op uitstekende wijze heeft uitgevoerd. Met het enkele gegeven dat een paarlen collier vermist werd, stond hij voor een bijna bovenmenschelijke taak. Hij heeft zich echter in deze zaak geheel gegeven en het feit, dat hij met juistheid de plaats aangaf, in welk gedeelte van den afvoer het collier zich bevond, is een bijzondere vermelding waard.

Aldus opgemaakt te Amsterdam, den 26en Mei 1942.

Expertise-Bureau

W.................

(w.g.) W.................

Eenige weken geleden werd mijn aandacht gevestigd op het feit dat een, onder verschillende namen in het openbaar optredende psychoscopiste, belangrijke aanwijzingen zou hebben gegeven met betrekking tot den diefstal van een motorrijwiel, toebehoorende aan den heer H., een bekend ingezetene van de gemeente Purmerend. Ik stelde mij met den heer H. in verbinding, die mij daarna het navolgende mededeelde:

„Gaarne verstrek ik U de gevraagde gegevens. De in mijn bezit zijnde motorfiets had ik, om ongeveer half vijf 's middags, voor het raadhuis geparkeerd. Na een uur constateerde ik dat zij verdwenen was. Ik vervoegde mij onmiddellijk op het naast het raadhuis gelegen politiebureau om aangifte te doen. Een en ander geschiedde op een

Dinsdagmiddag. Ge moet n.l. weten dat hier 's Dinsdags markt gehouden wordt en dat er dan veel Amsterdammers naar Purmerend komen. De Dinsdagen waren hier een half jaar geleden berucht vanwege de vele rijwieldiefstallen, die op die dagen in onze stad door Amsterdammers gepleegd werden. Ik verkeerde daarom in de stellige overtuiging dat de dader een Amsterdammer was en ook bij de politie was men deze meening toegedaan, reden waarom men daar onmiddellijk het politiebureau bij het IJveer te Amsterdam van den diefstal in kennis stelde. Gekscherend vertelde de politie-beambte mij, dat in een café-restaurant te Purmerend dien avond een dame een psychometrische séance zou geven en dat zij mij mogelijk zou kunnen zeggen waar mijn motor zich bevond. Ofschoon ik niet geloofde dat de psychometriste mij van dienst zou kunnen zijn, ging ik toch naar haar toe en vroeg haar mij een consult toe te staan. Ik vertelde haar wat ik wist, n.l. dat mijn motor voor het raadhuis geparkeerd stond en thans verdwenen was. Ik vertelde haar niet dat ik van meening was dat het rijwiel door een Amsterdammer ontvreemd was. De psychometriste vroeg mij om een motorhandschoen, daar zij het op prijs stelde een voorwerp te betasten dat vaak in rechtstreeksch contact met het voertuig geweest was. Daarna begon zij met mij te vertellen dat ik niet moest denken dat de dief in de richting van Amsterdam verdwenen was (telepathie?). De dief was, volgens haar, juist in tegenovergestelde richting verdwenen. Dadelijk daarop vertelde zij (met zichtbaar groeiende overtuiging) dat het motorrijwiel zich nog in Purmerend bevond en dat het bereden werd door een man die een ordinair voorkomen had. Deze reed in het rond. Zij zag hem voortdurend draaien in de buurt van een kerk. Plotseling zag zij een groot gebouw. Op de hoek van dit gebouw zag zij een straat. Na deze hoek bleef zij bij het derde huis „steken". De dief was, volgens haar, geen vreemde en zij gaf voorts als haar meening te kennen dat ik hem beslist moest kennen. Zij spoorde mij aan eens goed na te denken wie de dader zou kunnen zijn. De oplossing lag, volgens haar, voor het grijpen. Ik dacht toen aan een mijner vrienden, die in de nabijheid van het raadhuis woont. Zou hij het rijwiel „voor de grap" meegenomen hebben? De psychometriste verklaarde echter dat zij geen „indrukken" meer kreeg. Ik ben daarop dadelijk naar mijn vriend gegaan, doch deze bleek van niets te weten. Daarop ging ik naar het politiebureau, waar men mij mededeelde, dat een verwant van den dader reeds aangifte had gedaan. Toen bleek:

1. dat de dader een man was die er ordinair uitziet (ik gebruik hier dezelfde uitdrukking als de psychometriste);
2. dat ik hem zeer goed kende;
3. dat hij in het derde huis na den hoek van het stadhuis woonde;
4. dat hij bijna een gesloten cirkel heeft gereden om thuis te komen en daarbij in de onmiddellijke nabijheid van een kerk is geweest;
5. dat haar bewering dat het voertuig in een richting, tegenovergesteld aan die waarin Amsterdam ligt, was gereden, juist genoemd dient te worden.

Het dient onmogelijk te worden geacht dat de psychometriste haar gegevens langs normalen weg heeft gekregen.

Ik doe U hierbij een kleine schets (Fig. I) toekomen ter verduidelijking. U vindt daarop o.m. het raadhuis aangegeven, alsmede de woning (winkelpand met daarachter een schuur) waarheen de dader het motorrijwiel bracht..." Zie pag. 115.

3. *Telepathie en helderziendheid.* In zijn verhandeling over „Traum und Okkultismus" merkt Freud op, dat hij bij de psychoanalytische behandeling zijner patiënten meer dan eens de gelegenheid heeft gehad op te merken, dat er onder de beroepswaarzeggers goede telepathen worden aangetroffen, die hun consultanten juist die toekomst voorspellen, welke deze zich (zoowel bewust als onbewust) wenschen.

Freud is zeker niet de eerste die dit feit heeft geconstateerd. Den

parapsychologen is dit reeds lang bekend. Zoo heeft b.v.de Fransche onderzoeker Dr. E. Osty hier bij herhaling de aandacht op gevestigd. Hij wijst er b.v. op dat het in de jaren gelegen tusschen 1914 en 1918 herhaaldelijk voor is gekomen dat helderzienden den terugkeer voorspelden van mannen, die als soldaten in den oorlog getrokken waren en wier namen daarna op de lijsten der vermisten werden aangetroffen. Alle voorspellingen ten spijt keerden deze mannen echter niet weer. Deze fouten moeten, volgens Osty (en ik ben dit volkomen met hem eens) grootendeels toegeschreven worden aan het feit, dat de psychoscopisten de (ijdele) hoop der ouders, echtgenooten en vrienden „weerkaatsten". In de jaren, waarin ons volk door de Duitsche overheerschers geknecht werd, heb ik mede de gelegenheid gehad op te merken, dat psychoscopisten e.d., zonder zich daar bewust van te zijn, door hun consultanten telepathisch beïnvloed werden en den terugkeer voorspelden van mannen, die nimmer teruggekeerd zijn uit de Duitsche gevangenissen en concentratiekampen.

Vaak kan men ook opmerken dat helderzienden hun consultanten den dood van hun echtgenoot(e) voorspellen. Zeer velen vertoonen – zooals de psychoanalyse ons leert – t.o.v. hun huwelijkspartner een ambivalente instelling. Menige vrouw (man) verlangt naar den dood van haar (zijn) echtgenoot(e), opdat zij (hij) daarna een nieuw huwelijk zal kunnen sluiten dat, naar men verwacht, een grootere bevrediging zal schenken. Consulteeren dergelijke, t.o.v. van haar (hun) echtgenoot(e) ambivalent ingestelde, personen nu een psychoscopist, dan blijkt de kans groot te zijn dat deze haar (hun) den dood van haar (hun) tegenwoordigen echtgenoot(e) voorspelt, alsmede de komst van een nieuwen minnaar (geliefde). Evenals Osty heb ik zelf ook vele malen de gelegenheid gehad dergelijke gevallen van onbewuste telepathische beïnvloeding op te merken. Dat de psychoscopisten dergelijke „voorspellingen" doen, komt omdat zij over het algemeen onbedreven zijn in de kunst der introspectie en telepathische ervaringen voor proscopische houden.

Wie proeven met z.g. ziekte-beschrijvende paragnosten heeft genomen weet, dat het ook bij herhaling voorkomt dat zij, eveneens zonder zich daar bewust van te zijn, in telepathisch contact met hun consultant geraken en die kwaal „diagnostiseeren" waaraan hun consultant vreest te lijden, maar in werkelijkheid niet lijdt [1]). „Quand on s'attache à observer le passage du flux des pensées erronées des malades aux sujets", schrijft Osty, „on acquiert la certitude que les sujets employés aux diagnostics sont de puissants détecteurs du psychisme d'autrui" [2]).

1) Deze erkenning houdt geenszins de ontkenning in dat paragnosten soms in staat zijn op paranormale wijze een kwaal te diagnostiseeren, welke den behandelenden arts ontgaan is. In den loop der jaren is menig treffend geval van paranormale diagnostiek onder mijn aandacht gekomen en ook andere onderzoekers (Osty!) geven er treffende voorbeelden van.

2) De erkenning dat psychoscopisten bij herhaling blijk geven dat zij „de puissants détecteurs du psychisme d'autrui" zijn beteekent, zooals Osty terecht opmerkt, dat zij

Het behoeft wel geen betoog dat het stellen van dergelijke foutieve diagnoses ernstige gevolgen voor de consultanten kan hebben. Suggestibelen personen is het bezoeken van ziektebeschrijvende media daarom meestentijds af te raden.

Wanneer rechercheurs e.d. paragnosten raadplegen, is, vanzelfsprekend, het gevaar, dat de pp. met den consultant in telepathisch contact geraakt en als dader iemand aanwijst, die de consultant ten onrechte van het plegen van het misdrijf, waaromtrent hij nadere inlichtingen wenscht, verdenkt, op grond van het bovenstaande, verre van denkbeeldig te achten. De politie-ambtenaar, die een paragnost raadpleegt, zal, over het algemeen, geneigd zijn zich gesterkt te gevoelen in zijn overtuiging, dat hij op het rechte spoor is, indien de pp. uitspreekt, hetgeen hij denkt, daar hij in den regel een leek zal zijn op het gebied der parapsychologie. Het behoeft wel geen betoog dat in een dergelijk geval allerlei onaangename verwikkelingen kunnen ontstaan.

Een ander ongewenscht gevolg is, dat de man, als hij tot de ontdekking komt dat de paragnost zich „vergist" heeft, zonder zich af te vragen of zijn wijze van „experimenteeren" wel juist was (hij had beter gedaan met een derde te zenden, die van het geval niet op de hoogte was), vaak geneigd zal zijn de meening te gaan verkondigen, dat het gebruik van paragnosten door den opsporingsambtenaar geen aanbeveling verdient.

Ter illustratie van het bovenstaande mogen de beide navolgende gevallen dienen. Het eerste is door Prof. J. M. Verweyen (Bonn) gepubliceerd in het Z.f.P. (1928).

In de eerste dagen van November 1924 verdween de zoon van den heer T., die te Bonn studeerde. Alle nasporingen bleken vruchteloos te zijn. Prof. J. M. Verweyen, met het lot van den vader begaan, poogde na te gaan, of het ook mogelijk was door middel van media iets naders omtrent den vermiste te weten te komen. Zijn eerste bezoek gold Frau Silbert (Graz), bij wie hij vernam, dat de vermiste zich „in het eeuwige zomerland" bevond, m.a.w. dat hij overleden was[1]).

Eenigen tijd later bezocht Prof. V. Frau Günther uit Frankfurt-Sachsenhausen, die sedert geruimen tijd veler vraagbaak was en in het bezit bleek te zijn van een groot aantal dankbetuigingen, waaronder zich die van een rechter van instructie bevond. Na haar gezegd te hebben dat een zekere heer T. zijn in November 1924 verdwenen zoon vermiste, concentreerde het medium zich enkele oogenblikken op den vermiste, sloot de oogen en zeide: „Bijeenkomst, veel menschenhoofden, zij staan op een rij, het is alsof het soldaten zijn. Alles flikkert voor mij. Daar, waar hij is, schijnt het vaak te regenen. Veel menschenhoofden in City Belabes, soldaten, vreemde soldaten, er zijn zouaven bij, hij schijnt bij het leger te zijn, maar hij is daar nog niet lang... maar die man heeft op bevel zijn naam veranderd. Men heeft hem weggevoerd. Zekere kringen hebben daar mee te maken. Ik krijg den indruk dat iemand hem uit den weg wilde ruimen. Hoe noemt men zoo'n verbond? Hij is bewusteloos weggevoerd, hij heeft

den psychoanalyticus soms belangrijke aanwijzingen kunnen geven met betrekking tot het verdrongen wenschleven hunner patiënten.

1) Een astrologe uit Dresden, tot wie Prof. V. zich in October 1925 wendde, zeide hem, dat er voor haar geen twijfel aan bestond of de vermiste was overleden. Volgens haar wees zijn horoscoop uit, dat hij op jeugdigen leeftijd een gewelddadigen dood zou sterven.

iets gedronken dat hem bewusteloos gemaakt heeft. Men heeft hem ver weg gebracht. Het is niet waar, dat hij in het water omgekomen is. Hij is niet dood. Hoe heet ook alweer de vader?"

Prof. V. noemde den naam. „Dat is fout. Een geheel andere naam." Op de vraag van den pl. of de vermiste zich mogelijk in het vreemdenlegioen bevond antwoordde de pp. bevestigend.

Uit het feit dat pp. zeide dat de man, dien zij in het vreemdelingenlegioen zag, niet T. heette, begreep de onderzoeker dat de pp. zich op een dwaalspoor bevond. Hij kon echter niet uitmaken of hij hier nu met een fabulatie te doen had dan wel met een visioen, dat op een harer andere consultanten betrekking had. Dit laatste was mogelijk, daar pp. eenigen tijd te voren bezoek had gekregen van een moeder uit Mannheim, wier zoon zich inderdaad in het vreemdelingenlegioen bevond, hetgeen pp. „gezien" zou hebben.

Eenige dagen later bevond Prof. V. zich in gezelschap van den vader van den vermisten student ten huize van de helderziende Frau Gerber-Wieghard te Düsseldorf. Nauwelijks was het medium in trance geraakt of het begon in een te krimpen en te steunen, hield haar linkerhand tegen haar hals en zeide: „Alles doet mij pijn, hij heeft veel leed en pijn. Het doet zoo'n pijn. Ach, ik kan het niet zeggen. Twee oogen vervolgen mij steeds". Volgens de meening van den aanwezigen echtgenoot van het medium beeldde dit een stervende uit.

De proefleider drong er nu bij het medium op aan dat het meer zou zeggen. Daarbij leefde in hem de hoop dat het den wanhopigen vader iets zou kunnen zeggen dat hem tot troost zou zijn. Misschien was de jonge man niet dood. De herinnering aan de zitting met Frau Günther doemde in hem op. Als zij zich eens niet vergist had!? Het medium verzette zich. De pl. bleef er echter bij haar op aandringen nogeens verder te „zien". Ten slotte gaf zij aan zijn verlangen gevolg. Er volgde thans een uitgebreid verslag van een geval van menschenroof. Zij „zag" hoe de jonge man op een avond op straat bewusteloos was geslagen, in een auto getrokken was en over de grens naar Frankrijk was gevoerd. Vandaar zou hij naar Afrika gebracht zijn, waar hij thans bij het vreemdelingenlegioen zou dienen. Volgens pp. zou men binnenkort een levensteeken van hem krijgen. Ook zou hij ten slotte terugkeeren.

Deze tweede mededeeling, welke onafhankelijk van de eerste gegeven werd, verraste de aanwezigen zeer en zij bleken, onder den invloed van hun wenschen, daar meer vertrouwen in te stellen dan wetenschappelijk verantwoord was. (Anders gezegd zij hielden onvoldoende rekening met de mogelijkheid eener telepathische beïnvloeding van het medium door Prof. V.).

Eenige weken later raadpleegde Prof. V. een derde medium, dat in Saarbrücken woonde. Dit wist hem eveneens te vertellen, dat de vermiste zich in Afrika bij het vreemdelingenlegioen bevond!

Eenige maanden later werd het lijk van den vermiste uit den Rijn opgehaald. De huisarts identificeerde het lijk, terwijl de moeder dit deed met behulp van de onderkleeren welke op het lijk werden aangetroffen.

Zoo had dus de „vergissing" van Frau Günther en de daarop volgende (onbewuste) telepathische beïnvloeding van twee media door Prof. V., eenige menschen zich maandenlang met ijdele hoop doen voeden.

Het tweede voorbeeld dank ik aan Dr. Osty en geef ik (beknopt) in zijn eigen woorden weer.

„Op een dag in November van het jaar 1922 verliet een dame uit D. haar woning, na een heftige woordenwisseling met haar echtgenoot en liet sindsdien niets meer van zich hooren. De echtgenoot wenschte zoo weinig mogelijk ruchtbaarheid aan deze voor hem zoo hoogst onaangename kwestie te geven. Hij schreef aan eenige zijner familieleden. Toen hem bleek dat zijn vrouw bij geen hunner haar toevlucht had gezocht werd hij ongerust en hij wendde zich thans tot een Parijschen detective. Deze

detective – laten wij hem voor het gemak Bédé noemen[1]) – wist dat ik eenige malen met dergelijke gevallen merkwaardige resultaten bij mevr. Morel verkregen had en daarom wendde hij zich rechtstreeks tot deze helderziende.

Tot zijn groote verbazing beschreef mevr. Morel hem de persoon die hij zocht, de echtelijke scène, de vlucht van de echtgenoote, haar wanhoop, haar zelfmoord in een rivier. Zij gaf nauwkeurig de plaats aan waar de vrouw zich in het water geworpen zou hebben. De heer Bédé herkende deze plaats uit haar beschrijving.

De detective, die in deze rivier reeds enkele plaatsen had laten afdreggen (op de plaats welke de helderziende aangaf had hij dit echter nog niet laten doen), liet thans ook t. p. dreggen, overtuigd het lijk te zullen vinden. Toen dit dreggen geen succes bleek te hebben wendde hij zich opnieuw tot mevr. Morel, met verzoek hem de plaats nog nauwkeuriger te beschrijven. Aan dit verzoek werd gevolg gegeven. Men dregde opnieuw maar ook ditmaal zonder resultaat. Dit stelde hem te leur. Hij wendde zich thans tot mij met verzoek hem te helpen. Daar het geval mij interesseerde, besloot ik hem mijn medewerking toe te zeggen. Ik besloot thans eenige zittingen onder mijn leiding te doen plaatsvinden. Ik wees er den detective echter op, dat hij bij mevr. Morel niet veel meer te verwachten had, daar hij (zonder dit te willen) haar zonder twijfel den eersten keer reeds telepathisch beïnvloed had en dat deze beïnvloeding ongetwijfeld zou blijven nawerken.

Bij de eerste zitting welke onder mijn leiding plaats vond, vertelde de pp. reeds iets geheel anders. Thans zag zij de vermiste niet langer in de rivier liggen. Zij zag haar slechts op het punt staan zich te verdrinken. Zij bracht dit plan echter niet ten uitvoer, bedacht zich en had zich naar het Noorden van Frankrijk begeven. Daar woonde een jonge man, een familielid, op wien zij erg gesteld was. Deze jonge man zou vroeger gevlogen hebben. Pp. gaf een nauwkeurige beschrijving van het huis van dit familielid en nog een aantal andere bijzonderheden.

„Dat is buitengewoon," zeide de heer Bédé na afloop der zitting tegen mij. „Ditmaal zal ik de vermiste zeker te pakken krijgen. Vreemd, dat ik daar niet eerder aan gedacht heb. Zij heeft inderdaad een neef, die tijdens den oorlog vliegenier was. Hij woont aan de Beneden-Seine. Morgen zal ik mij tot hem wenden."

Dienzelfden dag verzocht de heer Bédé, die ook nog eenige andere paragnosten wilde raadplegen, mij hem mijn secretaresse tot zijn beschikking te stellen, daar hij gaarne een stenografisch verslag dezer zittingen wilde hebben. Aan dit verzoek werd gevolg gegeven. De heer Bédé bezocht beide pp. (tevoren was hij nimmer bij hen geweest). Hij stelde zijn vragen op zoodanige wijze dat van een verbale suggestieve beïnvloeding geen sprake kon zijn. Beide pp. zagen dat hij inlichtingen wenschte omtrent een vermiste vrouw. Hetgeen zij zeiden stemde wonderlijk goed overeen met het geen hij reeds van mevr. Morel gehoord had. De heer Bédé twijfelde niet of hij was thans op het goede spoor. De uitspraken der paragnosten stemden immers met elkaar overeen.

Eenige dagen later kwam de detective weer bij mij. Hij was verre van opgewekt en had bovendien een blauw oog. Hij vertelde mij dat hij den dag na de zittingen met de paragnosten naar den ex-vliegenier was gegaan. Tevoren had hij dien man nimmer bezocht. De beschrijving welke mevr. Morel van het huis en de omgeving gegeven had bleek volkomen juist te zijn. Ook de beschrijving van den gewezen vliegenier bleek juist te zijn. Dit alles had zoo'n indruk op hem gemaakt, dat hij er niet aan twijfelde of de vermiste dame bevond zich in zijn huis. De ex-vliegenier ontkende dit. De heer Bédé wilde hem niet gelooven. Het einde was dat hij door den ex-vliegenier op hardhandige wijze uit het huis verwijderd werd. „Hoe komt het toch," vroeg de heer Bédé mij, dat de paragnosten zoo vaak bijkomstigheden zoo voortreffelijk zien, maar dat zij zich daarbij op hoofdpunten soms zoo léelijk vergissen kunnen?"

Het kostte mij niet veel moeite hem aan het verstand te brengen, dat hij verschillende vermoedens had en dat mevr. Morel, toen zijn eerste vermoeden (dat de vermiste zich

1) Om begrijpelijke redenen verzwijgt Dr. Osty den waren naam van betrokkene.

verdronken had) onjuist bleek te zijn, op paranormale wijze (telepathie, gedachtenlezen zijn tweede vermoeden te weten was gekomen. De aldus verkregen kennis had zich vermengd met kennis, die zij langs anderen weg (helderziendheid) verkregen had. Het feit, dat de twee andere paragnosten beschrijvingen hadden gegeven, welke met die van mevr. Morel overeenstemden, meende ik op rekening van telepathie en gedachtenlezen te kunnen schuiven.

„Gij hebt dergelijke ervaringen," zoo zeide ik hem verder, „omdat gij waarschijnlijk, zonder dat ge U daar bewust van zijt, een goede „afzender" zijt (telepathie) terwijl ik het ook waarschijnlijk acht dat ge een zoodanige psychische structuur bezit dat pp. Uw gedachten gemakkelijk „lezen" kunnen (gedachtenlezen). Ik vrees dat indien ge doorgaat met in Uw beroep van paragnosten gebruik te maken ge voortdurend met dergelijke teleurstellingen te kampen zult hebben. Daarom zult gij er goed aan doen in het vervolg geen paragnosten meer te raadplegen over dergelijke aangelegenheden. In deze zaak zou ik althans, in Uw geval, geen helderzienden meer raadplegen."

De heer Bédé gaf mij gelijk. Hij zette zijn nasporingen voort zonder daarbij van paragnosten gebruik te maken. Het succes bleef uit. Toen kwam hij op zekeren dag weer bij mij met het verzoek het toch nog eens met een helderziende te probeeren. Daar deze zaak in elk geval studiemateriaal kon opleveren zegde ik hem opnieuw mijn medewerking toe. De zitting vond op 2 December 1922 plaats. Pp. was opnieuw mevr. Morel. Als inductor deed het voorwerp dienst dat zij ook de beide vorige malen in haar handen had gehad. Zij was niet op de hoogte gebracht van hetgeen zich inmiddels had afgespeeld. Pp. sprak thans niet meer over den zelfmoord en het verblijf bij den ex-vliegenier. Zij zeide: „Dit voorwerp behoort aan een vrouw. Zij woont in een stad niet ver hier vandaan. Ik zie haar in een groot huis met vele vrouwen om zich heen. Ik krijg den indruk dat zij daar ziek ligt. Zij ligt te bed. Haar gelaat ziet bleek. Voor het huis bevindt zich een groote tuin. Erg warm is het in die streek niet. Als men het stadje waarin dit huis staat binnenkomt ziet men links een berg, niet erg hoog. Het stadje ligt noordelijk van Parijs. Men zou zeggen dat die vrouw daar onbekend is. Men verpleegt haar daar... het is of het een zieke is die men ergens gevonden heeft... Het huis doet aan een ziekenhuis denken. ...Kan het zijn dat zij een tijdlang bewusteloos is geweest? Ik krijg dien indruk. Erg lang is zij daar nog niet."

Op een desbetreffende vraag van den heer Bédé antwoordde mevr. Morel: „Gij behoeft niet naar haar toe te reizen. Binnenkort zal iemand uit dit huis aan haar familie een telegram sturen."

De detective begon thans telegrammen te sturen aan allerlei ziekenhuizen in de omgeving. De vermiste bleek daar echter onbekend te zijn. Thans gaf hij den moed op en zocht niet verder.

Een maand later keerde mevr. X., geheel vrijwillig, bij haar echtgenoot terug. Het bleek dat zij al dien tijd bij een tante verblijf had gehouden. Niemand was op het denkbeeld gekomen haar bij die tante te zoeken."

Het spreekt wel vanzelf, dat wanneer men, meer dan dit thans het geval is, de beschikking zou hebben over ontwikkelde, psychologisch goed onderlegde pp., bedreven in de kunst der zelfwaarneming, dergelijke vergissingen zich minder vaak zouden voordoen, daar zij in staat zouden zijn een telepathische ervaring van een telaesthetische of een proscopische ervaring te onderscheiden (aangenomen dat er een wezenlijk verschil tusschen al deze verschillende paragnostische ervaringen bestaat, hetgeen zeer waarschijnlijk te achten is). Maar, zooals reeds gezegd, dergelijke proefpersonen ontmoet de onderzoeker slechts een hoogst enkele maal op zijn pad. Voorloopig zijn zij nog wel even zeldzaam als witte raven. Men kan, vanzelfsprekend, de kans eener ongewenschte telepathische be-

invloeding bij onderzoekingen, als waarvan hier sprake is, verkleinen (echter nimmer volkomen uitschakelen) door het onderzoek te doen leiden door een derde, die van het geval, waaromtrent men opheldering wenscht, zoo goed als niets afweet en die dus niet gehinderd wordt door zijn vermoedens en verdenkingen.

Dezen weg bewandelde (misschien toevallig) de hiervoor reeds genoemde heer Louis Mirault.

4. *Processen tegen helderzienden.* In Duitschland heeft het optreden van „helderzienden” enkele malen tot opmerkelijke processen aanleiding gegeven. Wij willen daar een oogenblik onze aandacht aan schenken.

In het Z.f.P. (1928 en 1929) bericht Dr. O. Seeling een en ander over zijn bezoeken aan Frau Maria Hessel te Leipzig. Het doel van deze bezoeken was o.m. na te gaan of er van de zijde der politie en justitie ook officieel van haar diensten als „helderziende” gebruik werd gemaakt. Hem bleek dat dit inderdaad eenige malen het geval was geweest. Frau Hessel kon hem brieven toonen, waaruit ten duidelijkste bleek, dat meer dan eens door rechterlijke ambtenaren haar hulp is ingeroepen.

Frau Hessel maakte in den regel gebruik van kaarten. Het merkwaardige is hier wel, dat zij vaak adviezen per telefoon gaf. Het vermogen om per telefoon adviezen te geven, heeft zich, volgens haar zeggen, langzamerhand bij haar ontwikkeld.

„Als iemand mij telefonisch om advies vraagt, verzoek ik hem of haar aan het toestel te wachten. Ik ga dan naar de tafel in mijn huiskamer en leg de Lenormand-kaarten. Ik weet natuurlijk heel goed, dat de kaarten mij eigenlijk niets te vertellen hebben, maar ik bedien mij daar slechts van omdat zij mij de „Umschaltung meiner Bewusstseinslage” (het „passief” worden) vergemakkelijken. Ik geraak niet in een diepen trancetoestand. Ik zie allerlei dingen voor mijn oogen gebeuren. Ik zie de tafereelen zeer duidelijk voor mij, even duidelijk als de dingen uit mijn omgeving. Ik zie ook de kleuren der voorwerpen heel duidelijk. Dan duiken ook de gedachten in mij op. Daarna ga ik weer naar het toestel en vertel mijn klant hetgeen ik gezien heb.”

Uit de brieven, welke Frau Hessel van onderscheidene harer klanten ontvangen heeft en waarvan Dr. Seeling er een aantal doorlas, bleek hem, dat onderscheidenen van hen zeer tevreden waren en dat het waarschijnlijk geacht moest worden dat zij paragnoste is. Nochtans erkent Seeling volmondig dat dergelijke „Atteste im Stile von Gefälligkeitsbescheinigungen” geen groote waarde hebben voor den wetenschappelijken onderzoeker. Daarom bepleit hij een wetenschappelijk onderzoek van haar vermogens...

In het Z.f.P. van Mei 1929 treffen wij een „Gutachten in der Strafsache gegen die Ehefrauen Hessel und Diederichs aus Leipzig” aan van de hand van Dr. Glogau. Deze arts stelde een onderzoek in naar de lichamelijke en geestelijke gesteldheid van Frau Hessel. Ook onderzocht hij enkele harer gevallen nader. De uitkomst van dit onderzoek viel hem nogal mee.

„Zij vertelde dat zij den landeigenaar Bönich in Zscheilitz, die zich telefonisch met haar in verbinding had gesteld, op zijn vraag „wie de dief van de 21 vermiste kuikens zou kunnen zijn” dadelijk geantwoord had, dat die kuikens door niemand gestolen

waren, maar dat een zeug uit een stal in de buurt van het kippenhok gelegen de kuikens had opgevreten, nadat zij door een spleet in de muur in de varkensstal geloopen waren."

Glogau stelde een onderzoek in naar de juistheid van dit verhaal. De landeigenaar berichtte hem dat het juist was. Een dierenarts had in de uitwerpselen van de zeug resten van kippenbeenderen gevonden.

Volgens Glogau kan het aan geen twijfel onderhevig worden geacht of Frau Hessel is een echte paragnoste die spontaan in trance geraakt.

Ik wees er hiervoor reeds op (en uit de gegeven voorbeelden moge dit ten overvloede gebleken zijn), dat een telepathisch contact met een der aanwezigen er in een aantal gevallen toe kan leiden, dat de pp. een onschuldige, die ten onrechte verdacht wordt, als dader aanwijst. Wij spreken hier dan van een mentale suggestie.

Er bestaat hier echter ook nog een andere foutenbron, waaruit zeer zeker ook vele malen geput wordt. Wie weleens openbare séances van psychoscopisten e.d. heeft bijgewoond, weet, hoe ongemeen onoordeelkundig personen uit het publiek soms met paragnosten kunnen „experimenteeren". Bij herhaling komt het voor, dat zij vragen stellen, waarin het antwoord reeds ligt opgesloten. Wij kunnen er zeker van zijn, dat onderscheidene personen, die helderzienden raadplegen, hun vaak niet eens mentaal, maar reeds dadelijk verbaal suggereeren. Menigeen consulteert slechts een helderziende om uit zijn (haar) mond een bevestiging te ontvangen zijner (niet altijd juiste) vermoedens.

De conclusie, welke uit het bovenstaande getrokken kan worden, ligt voor de hand. De paragnost, die zich door leeken voor politioneele doeleinden laat gebruiken, stelt zich bloot aan zoowel een verbale, als een mentale suggestieve beïnvloeding en kan derhalve zoowel voor derden, als voor zichzelf een gevaar opleveren. Dat zoo'n helderziende voor zichzelf een gevaar kan opleveren, bewijzen ons de processen (waarvan dat tegen Frau Hessel er één uit meerdere is), welke een aantal jaren geleden in Duitschland tegen helderzienden gevoerd werden. De aanklagers waren hier veelal personen, die zich door deze helderzienden in hun eer en goeden naam aangetast achtten.

Genoemde Dr. Glogau kreeg bij Frau Hessel tot opdracht te onderzoeken, in hoeverre zij verantwoordelijk kon worden gesteld voor haar beweringen, die door eenige personen als valsche beschuldigingen waren aangemerkt. In hem vond beklaagde gelukkig een deskundige met belangstelling voor parapsychologische problemen en een open oog voor de gevaren, welke een medium, dat zich aan den „experimenteerenden" leek toevertrouwt, bedreigen. In het rapport, dat hij aan de rechtbank over beklaagde uitbracht, wees hij op haar ontoerekeningsvatbaarheid tijdens haar trancetoestanden, alsmede op het groote gevaar dat beklaagde liep het slachtoffer te worden der telepathische suggestie harer consultanten [1]).

1) „Frau Hessel ist zweifellos ein Trancemedium. Ein Trancemedium hat – im strafrechtlichen Sinne – im Trance kein Bewusztsein, denn die Ausschaltung freier Willensbestimmung ist auch die Voraussetzung des Trance.

Op 12 Mei 1927 werd Frau Günther-Geffers, een „helderziende" die zich evenals Frau Hessel een naam had verworven als „detective", door de jury („Schöffengericht") te Insterburg vrijgesproken. Men had haar van bedrog beschuldigd. Het openbaar ministerie kon zich met deze uitspraak niet vereenigen. Maar ook de groote „Strafkammer des Landgerichts in Insterburg" sprak haar vrij (30 April 1928). De kosten van het proces kwamen voor rekening van den Staat.

Men heeft het weleens doen voorkomen dat verdachte werd vrijgesproken, omdat men algemeen de meening was toegedaan, dat zij een goede helderziende is. Dit is echter niet het geval. In de „Berufungsrechtfertigung" van de „Oberstaatsanwaltschaft" van 21 Juni 1927 lezen wij, dat zij door het gerecht wordt beschouwd als een vrouw „die geen occulte vermogens bezit". Hetgeen zij praesteert schuift men op rekening van een goed ontwikkeld waarnemings- en combinatievermogen.

De vraag, of deze zienswijze juist is wordt door onderscheidene deskundigen ontkennend beantwoord, zooals nog nader zal blijken.

De reden waarom beklaagde vrijgesproken werd is slechts, omdat men onvoldoende heeft kunnen bewijzen, dat zij haar klanten diets zocht te maken, dat zij iets kon praesteeren, waartoe zij in werkelijkheid niet in staat zou zijn geweest.

In het Z.f.P. (1928 en 1929) treffen wij twee belangrijke verhandelingen over het proces tegen Frau Günther-Geffers aan. Het eerste is van de hand van haar verdediger Dr. Richard Winterberg; het tweede van Rudolf Lambert. Beiden zijn tot de overtuiging gekomen, dat het niet aangaat te ontkennen, dat betrokkene over paragnostische vermogens beschikt. Daarmede is echter nog volstrekt niet gezegd dat haar resultaten op rekening der paragnosie dienen te worden gesteld. Bitter beklaagt Dr. Winterberg zich over enkele „deskundigen", die in dergelijke processen wel opgetreden zijn en waaronder wij de namen van Dr. Albert Hellwig [1]), Prof. Dr. Nippe [2]), Dr. Huwe [3]) en Dr. W. Kröner aantreffen. Onderscheidene dezer „deskundigen" bleken hier niet alleen geen deskundigen te zijn, maar op grond van hun wereldbeschouwing a priori het bestaan

---

Frau Hessel ist eine Hysterika, deren Dämmerzustände spontan auftreten, so dasz die Wahrscheinlichkeit einer Bewusztseinstrübung bei dem vorliegenden Delikt um so eher vorliegt, als zahlreiche Trancezustände vorhergegangen waren, deren zeitliche Abgrenzung nicht bestimmt werden kann, da sie in suggestiv gesteigerter Bereitstellung auf telepathische Einflüsse der stark interessierten und im Unterbewustsein nach einer bestimmten Richtung tendierten Dorfbevölkerung stand" (Glogau).

1) Terecht noemt Winterberg hem een „Pseudosachverständiger" en geeft daarbij enkele staaltjes van zijn geldzucht.

2) „Nippe (Professor und Gerichtsarzt in Königsberg) ...erklärte sich selbst am zweiten Tage für befangen, am dritten „unkundig der Hypnose"..."

3) „Huwe (Medizinalrat... Potsdam) ...gab zu, keine Sachkunde über Hypnose oder Trance zu besitzen..."

van paragnosie te willen ontkennen[1]). Slechts Dr. W. Kröner bleek hier onbevooroordeeld en werkelijk deskundig te zijn.

Bijna honderd getuigen zijn in dit proces hun verklaringen komen afleggen en tientallen van hen hebben ten gunste van beklaagde en haar begaafdheid gepleit. Het spreekt wel vanzelf, dat onderscheidene van deze verklaringen weinig of geen wetenschappelijke waarde bezitten. Vele gevallen, die de getuigen als bewijzen voor haar „helderziendheid" hebben meenen te mogen aanmerken worden door den parapsycholoog geenszins als zoodanig beschouwd[2]).

Evenals Frau Hessel heeft ook Frau Günther-Geffers bij herhaling, onder den invloed der suggesties harer consultanten, onschuldigen als daders aangegeven.

Op 2 Mei 1927 werd een tweetal proeven met Frau Günther in de rechtszaal genomen, welke niet onbevredigend verliepen. De beklaagde had tot opdracht gekregen iets te vertellen over een onopgehelderde diefstalzaak, en zij bleek daarover enkele bijzonderheden mede te kunnen deelen, welke slechts op paranormale wijze tot haar gekomen konden zijn. Drie deskundigen, die bij deze proefneming aanwezig waren, verklaarden haar trancetoestand voor echt.

Op 10 Mei nam men opnieuw een proef met haar. Zij kreeg thans tot opdracht een en ander te vertellen over den inhoud van een houten kistje, dat voor haar op tafel werd gezet. Niemand der aanwezigen wist wat er zich in het kistje (dat door personen, die bij deze proefneming *niet* aanwezig waren, van een inhoud was voorzien en gesloten) bevond. Deze proef slaagde gedeeltelijk. Pp. zeide, dat er zich beschreven papier in het kistje bevond (hetgeen juist bleek te zijn) maar zij was echter niet in staat de letters te spellen. Terecht heeft haar verdediger tegen deze proefneming protest aangeteekend. Hij begreep reeds dadelijk, dat deze proef weinig kans van slagen had, daar pp. te voren nimmer een dergelijke opdracht had getracht te vervullen en zij bovendien weinig belangstelling voor dergelijke proefnemingen bezat. Dr. Winterberg blijkt zeer juist te hebben ingezien dat het vermogen van beklaagde over het algemeen slechts dan functionneerde, wanneer zij opdrachten te vervullen kreeg, welke haar belangstelling hadden en die betrekking hebben op het opsporen van een onbekenden dader of het vergoeden van geleden schade en hij maakt daarbij de van veel inzicht getuigende opmerking „dass anscheinend bei Frau G., wie auch bei anderen Versuchspersonen, ein im Unterbewusstsein schlummernder verdrängter Kom-

1) „Das Schlagwort von der Gemeingefährlichkeit der Kriminaltelepathie... ist eine gemeingefährliche Übertreibung; es hat seine wahre Wurzel in der unterbewuszten Furcht des Monisten vor der möglichen Echtheit des Hellsehens und dem möglichen Nachweis einer selbständigen Psyche" (Winterberg).

2) In het Z.f.P. (1929) heeft R. Lambert een aantal van haar aanwijzingen besproken en becritiseerd. Daarbij is gebleken dat het voor den parapsycholoog niet moeilijk is om een aantal harer z.g. treffers tot pseudo-treffers terug te brengen. Daarmede is echter niet gezegd dat zij een bedriegster was.

plex bei der Auslösung telepathischer Fähigkeiten mitzuwirken scheint".

Het proces tegen Frau Günther-Geffers is een voorbeeld van een modern heksenproces. Het was zinloos, omdat het geleid werd door personen, die niet alleen bevooroordeeld waren, maar die zich bovendien niet in voldoende mate wisten te doen adviseeren door personen, die over voldoende kennis van parapsychologische verschijnselen beschikten.

5. *Spontane paragnosie en misdaad.* Waar de paragnosie een verschijnsel is, dat zich frequent spontaan voordoet, daar ligt de vraag voor de hand of het nu weleens voorkomt dat personen spontaan, op paranormale wijze, kennis van een misdaad krijgen. Deze vraag kan slechts bevestigend beantwoord worden.

Een klassiek geval is zeker wel dat van den moord op keizer Domitianus, welke in het jaar 96 door Apollonius van Tyana „gezien" werd[1]). Algemeen bekend is ook het geval van spontane „telepathie", waarvan Wilhelm von Kügelgen gewag maakt in zijn „Jugenderinnerungen eines alten Mannes". Op het oogenblik waarop zijn vader, de bekende portretschilder Gerhard von Kügelgen vermoord werd, „zag" hij dezen, worstelend met den dood, voor zich en moest het gezelschap, waar hij zich in bevond, verlaten, gedreven door het besef, dat er iets vreeselijks met zijn vader gebeurd was.

In het Z.f.P. (1931) heeft Prof. Ludwig melding gemaakt van het door hem nauwkeurig onderzochte geval van spontane paragnosie (telaesthesie) met betrekking tot een veemmoord, welke op 19 Febr. 1923 te München op een onderwijzer plaatsvond. Zijn vader, de machinist J. Baur, lag op het oogenblik, waarop zijn zoon Karl door twee zijner vroegere partijgenooten aangevallen en vermoord werd, op bed in zijn woning te Wismar (Mecklenburg). Of hij op dat oogenblik waarop de moordaanslag (omstreeks 1 uur in den morgen) plaatsvond nog wakker lag, danwel reeds ingeslapen was kon de heer Baur, toen Prof. Ludwig hem hierover ondervroeg, niet zeggen. Hij wist zich alleen te herinneren, dat hij opeens zijn zoon voor zich „zag" die in een gevecht met twee mannen gewikkeld was en er in slaagden hem te boeien. De aangevallene bood heftigen tegenstand, maar het gelukte hem niet zich te bevrijden. De vader „zag" vervolgens dat een der mannen zijn zoon door het (achter)-hoofd schoot waarna zij hem in de Isar wierpen. De omgeving van de plaats waarop de moordaanslag gepleegd werd kon de vader nauwkeurig beschrijven[2]). De vader was er zoo van overtuigd, dat hij hier met meer dan een angstdroom te doen had, dat hij een zijner

1) Zie K. H. E. de Jong: „De magie bij de Grieken en Romeinen", pag. 82.

2) Dit bewijst dat wij hier met meer dan louter telepathie te doen hebben. Driesch placht bij dergelijke gevallen van „tweede gezicht" (waarbij men niet, zooals bij de spontane telepathie, alleen maar een verschijning van den afzender heeft, doch een gebeuren „waarneemt" als een t.p. aanwezige ooggetuige) van „Hellsehen auf Ruf" te spreken.

bekenden mededeelde dat hij zich, op grond van het visioen dat hem ten deel was gevallen, zeer ernstig ongerust maakte over het lot van zijn zoon. Toen hem het bericht bereikte dat zijn zoon vermist was (het lijk was toen nog niet gevonden en de daders nog niet gearresteerd, zoodat men officieel nog in het onzekere verkeerde wat er met den vermiste gebeurd was, ofschoon het gerucht de ronde deed dat hij vermoord was) en hij zijn visioen voor zijn ziekelijke vrouw niet langer geheim kon houden, begaf hij zich, op aanraden en in gezelschap van zijn vrouw naar München. Zijn weg ging over Hamburg (waar hij zijn getrouwde dochter bezocht) en Regensburg (waar hij een bezoek bracht aan een collega). Zoowel aan zijn dochter als aan dien collega deelde hij nauwkeurig mede hetgeen hij „gezien" had (beide personen zijn later door Prof. Ludwig ondervraagd). Voorts blijkt uit een politierapport dat Baur bijzonderheden met betrekking tot den moord op zijn zoon bekend waren, die hij slechts op paranormale wijze verkregen kan hebben.

In het begin van April 1923 werd het lijk van Karl Baur uit de Isar opgevischt. Het vertoonde een schotwond in het achterhoofd. Enkele weken later werden de daders van den moord op den zoon van den machinist gevangen genomen. Hun mededeelingen bleken overeenkomstig het visioen van den machinist te zijn. Toen men den machinist met de beide verdachten confronteerde, wees hij hen zonder aarzelen als de daders aan. Ook de plaats waarop zij Karl Baur vermoord hadden bleek aan de beschrijving van den machinist te beantwoorden.

Alles bij elkaar genomen bestaat er, zooals Prof. Ludwig in zijn verslag opmerkt, niet de minste reden om de vraag of Josef Baur inderdaad op paranormale wijze getuige is geweest van den moord op zijn zoon anders dan bevestigend te beantwoorden.

6. *Besluit*. Zoo moge dan uit het bovenstaande gebleken zijn, dat, zooals te verwachten viel, goede paragnosten den opsporingsambtenaar soms waardevolle inlichtingen kunnen verschaffen. Ik ben daarom van meening dat er, in principe, tegen het gebruik van paragnosten door politie-ambtenaren, verzekerings-maatschappijen e.d. evenmin iets kan worden ingebracht als tegen een zoodanig gebruik van speurhonden. Dat wil echter niet zeggen dat ik het op goed geluk consulteeren van z.g. helderzienden door rechercheurs, detectives e.d. wenschelijk acht. Integendeel. Indien men van politioneele zijde een enkele maal in daarvoor in aanmerking komende gevallen de hulp van een paragnost wenscht in te roepen, dan behoort dit onder deskundige leiding te geschieden. Men dient er zich daarbij van bewust te zijn, dat ook indien onder zoodanige leiding met de (voor dit politioneele onderzoek) geschikte pp. wordt gewerkt, het welslagen van het onderzoek evenmin verzekerd is als daar, waar onder deskundige leiding van den speurzin van een goeden politiehond gebruik wordt gemaakt. Wij zijn tot op heden nog niet zoo ver dat wij alle factoren, welke het welslagen van een experiment verzekeren, in onze hand hebben en al datgene vermogen uit te

sluiten, wat de pp. op een dwaalspoor kan brengen. En zoolang dit niet het geval is zal het raadplegen van paragnosten door rechercheurs, detectives e.d. steeds een onderneming blijven, die nu eens aanleiding tot groote tevredenheid, danweer tot teleurstelling zal geven.

Tot slot zij er hier op gewezen dat een proefneming, welke voor den rechercheur of den detective slechts aanleiding tot teleurstelling kan geven, den parapsycholoog tot op zekere hoogte tot tevredenheid kan stemmen. Ik denk hier b.v. aan die gevallen, waarbij een paragnost iemand als dader aanwijst, die de consultant ten onrechte voor den dader houdt. Voor den rechercheur of den detective houdt een dergelijk experiment slechts teleurstelling in. Voor den parapsycholoog kan het echter een opmerkelijk geval van telepathie of gedachtenlezen beteekenen.

LITTERATUUR

W. Barrett & Th. Besterman: The divining rod, Londen, 1926.
F. Behme: Die Wünschelrute, I, 4de dr., Hannover, 1920.
P. A. Dietz: De wichelroede en aanverwante verschijnselen, Vragen van den Dag, Maart, 1917.
——: Helderziendheid in dienst der justitie, T.v.P., III.
O. Fischer: Zur Frage der Kriminaltelepathie, Z.f.P., 1934.
S. Freud: Neue Folge der Vorlesungen zur Einführung in die Psychoanalyse, Weenen, 1933.
Glogau: Gutachten in der Strafsache gegen die Ehefrauen Hessel und Diedrichs aus Leipzig, Z.f.P., 1929.
H. Hänig: Zur Frage des forensischen Hellsehens, Z.f.P., 1926.
——: Telepathie oder Hellsehen? Z.f.P., 1930.
——: Drei Fälle von Hellsehen aus der Praxis der Frau Maria Hessel, Z.f.P., 1932.
H. Hornung: Die forensische Bedeutung des Hellsehens und der Gedankenübertragung, Archiv f. Kriminalogie und Kriminalistik, Bd. 76 (1925).
K. H. E. de Jong: De magie bij de Grieken en Romeinen, Haarlem, 1921.
C. Kölbach: Zu den kriminaltelepathischen Fähigkeiten von Frau Eva Kohn-Müller, Z.f.m.F., 1931.
W. Kröner: Kriminalpolizei, Kriminaltelepathie und Parapsychologie, Z.f.P., 1926.
W. v. Kügelgen: Jugenderinnerungen eines alten Mannes, herdruk, München, 1913.
R. Lambert: Der Insterburger Prozesz gegen Frau Günther-Geffers, Z.f.P., 1929.
E. v. Liszt: Hellsehen und Kriminalistik, Z.f.P., 1931.
Ludwig: Ein Fememord und seine Folgen, Z.f.P., 1931.
E. Osty: La connaissance supra-normale, Parijs, 1925, 2de dr.
——: Le diagnostic des maladies par les sujets doués de connaissance paranormale, R.M., 1930.
——: Télépathie spontanée et transmission de pensée, R.M. ,1932.
——: En écoutant les sourciers, R.M., 1933.
H. Price: Een parapsycholoog vertelt zijn ervaringen, Ned. vert., Utrecht, 1936.
Ch. Richet: L'avenir et la prémonition. Parijs, Montaigne.
O. Seeling: Besuch bei der „Hellseherin" Hessel, Leipzig, Z.f.P., 1928.
——: Neues von der Leipziger Hellseherin Frau Hessel, Z.f.P., 1928.
——: Neue Erfolge der Leipziger Hellseherin Hessel, Z.f.P., 1928.
——: Verbot der Beschäftigung von sogen. Kriminaltelepathen, Z.f.P., 1929.
——: Noch einmal die Leipziger Hellseherin, Z.f.P., 1929.
——: Die Hellseherin Frau Günther-Geffers, Z.f.P., 1930.

P. C. M. Sluijter: IJslandsch Volksgeloof, Haarlem, 1936.
S. G. Soal: Preliminary studies of a vaudeville telepathist, Bulletin III (1937) Univ. of London, council for psychical investigation.
W. H. C. Tenhaeff: Supernormale vermogens, Amsterdam, 1922.
J. M. Verweyen: Meine Erfahrungen mit weniger bekannten Medien, Z.f.P., 1928.
R. Winterberg: Der Insterburger Hellseherprozesz, Z.f.P., 1928.

AFKORTINGEN

T.v.P. = Tijdschrift voor Parapsychologie.
Z.f.P. = Zeitschrift für Parapsychologie.
Z.f.m.F. = Zeitschrift für metapsychische Forschung.
R.M. = Revue Métapsychique.

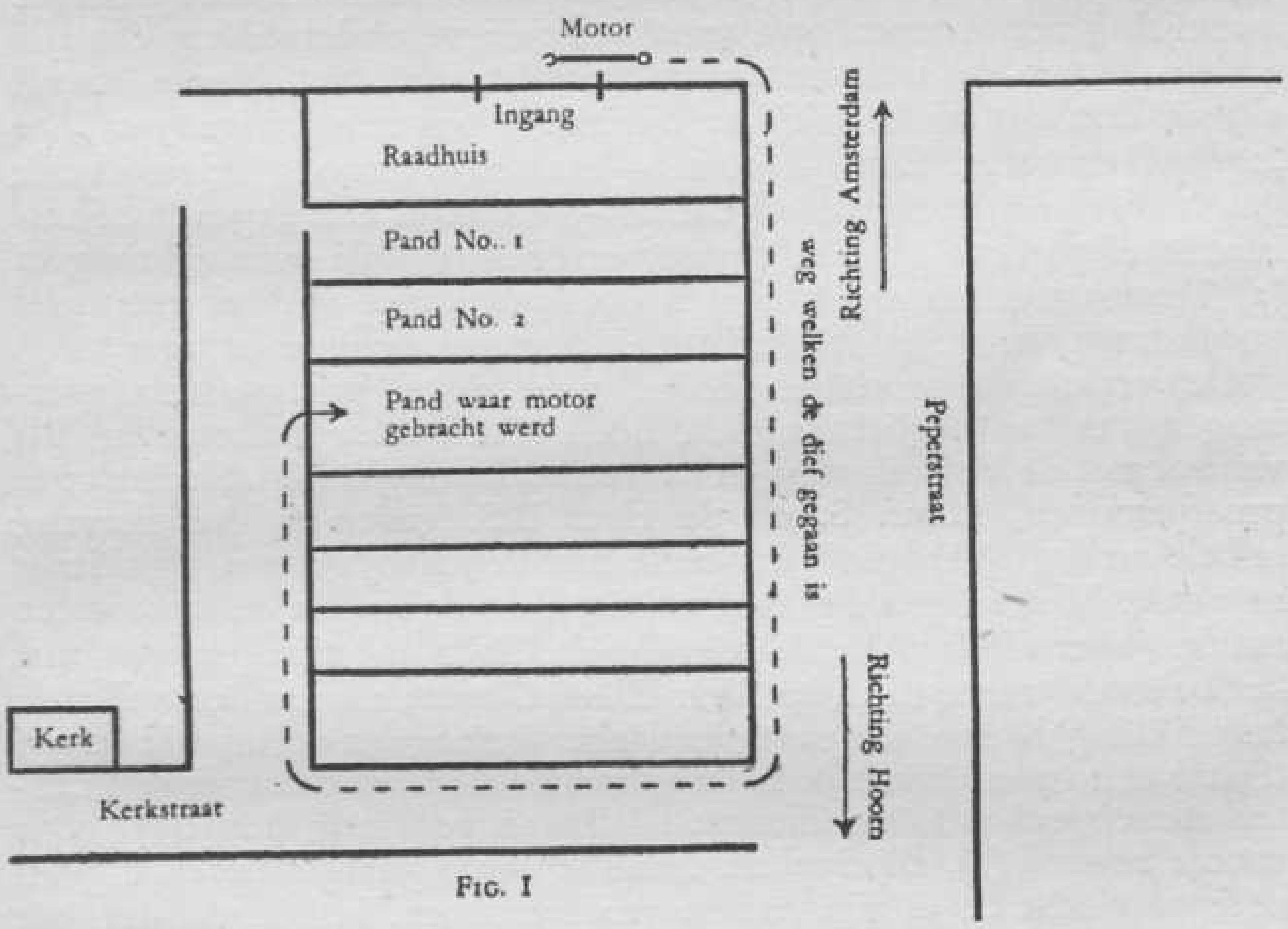

FIG. I

RETRO- EN PRECOGNITIEVE EFFECTEN BIJ PARAGNOSTISCHE KAART-EXPERIMENTEN

DOOR G. ZORAB

Prof. Dr. S. G. Soal, mathematicus en uitstekend parapsychologisch experimentator, huldigde tegen het einde van 1939 nog steeds de meening, dat het paragnostisch vermogen, hetwelk Dr. J. B. Rhine (5) bij zijn proefpersonen meende te hebben aangetoond en dat hij kortweg met de letters ESP (*Extra-Sensory Perception*, d.w.z. buitenzintuigelijke waarneming) placht aan te duiden, een exclusief Amerikaansch product moest zijn, dat slechts in het klimaat der Duke University wilde gedijen en zich nergens anders openbaarde. Deze opvatting baseerde Soal niet op los getheoretiseer, doch zij was de vrucht van een jarenlang experimenteeren met velerlei sujetten, ten einde ook in Engeland het voorkomen van ESP aan te toonen, een eigenschap die naar Rhine's bevindingen zich vrij algemeen bij de menschen zou voordoen. Bij de proefnemingen van Soal, die onder rigoreuze contrôle-voorwaarden plaats vonden, kon nimmer een significant resultaat worden geboekt, hetwelk eventueel een duidelijke aanwijzing zou kunnen opleveren voor de veronderstelling dat een andere factor de uitkomsten beïnvloedde dan het bloote toeval alleen. Zoo liet hij in vijf jaar tijd 160 proefpersonen 128350 keer „raden" naar z.g. Zener-kaarten – kaarten waarop 5 verschillende geometrische figuren zijn afgebeeld –, die o.m. een „agent" of uitzender telepathisch op Soal's proefpersonen poogde over te brengen. (2) Tevens werden experimenten op touw gezet om het eventueel voorkomen van z.g. helderziendheid aan het licht te brengen.

De verkregen resultaten deden geen enkel paragnostisch vermogen aan het daglicht treden, doch alleen maar uitkomsten, die vrijwel met de kansrekening in overeenstemming waren. Slechts twee proefpersonen, Mevr. S. en de Heer B.S. gaven in den aanvang enkele series „gissingen" ten beste met een hoopgevend significant resultaat. Maar al spoedig evenwel daalde ook bij hen de uitkomsten tot het normale berekende toevalspeil. Zelfs bij zijn proeven met het bekende trance-medium *Mrs. Eileen Garrett*, die zonder twijfel de beschikking heeft over paragnostische vermogens en bij wie Rhine tijdens een serie helderziende en telepathische Zenerkaart-experimenten sterk sprekende significante resultaten verkreeg, kon Soal geen succes boeken (1). Bij Soal nl. „raadde" deze paragnoste even goed of even slecht als al zijn andere proefpersonen. Is het wonder, dat Soal zich begon af te vragen of die fameuze ESP niet een soort fata morgana kon zijn, welke in de droge Amerikaansche luchten van de Duke Universiteit een schijnbaar objectief bestaan kon voeren, maar in de vochtige atmosfeer van Engeland niet tot ontwikkeling kon worden gebracht. Dit alles bracht Soal er toe de wetenschappelijke waarde van Rhine's experimenten sterk in twijfel te trekken en hij weigerde dan ook het ESP-verschijnsel als aangetoond te accepteeren, alvorens dezelfde proeven ook elders met

goede significante resultaten en onder onberispelijke voorwaarden waren herhaald.

In 1939 evenwel zette *Whately Carington* in Engeland een serie telepathische proefnemingen op touw, ten einde aldus eveneens een onderzoek in te stellen naar het werkelijk voorkomen van de zoo veel omstreden ESP, en wel onder voorwaarden die iedere hyperaesthesie der zintuigen zouden uitsluiten (4). Hierbij bediende hij zich niet van Zener-kaarten zooals Rhine en Soal hadden gedaan, maar van door het toeval aangewezen geteekende figuren. De proeven leverden een duidelijk significant resultaat op, al moest daarbij de kansberekening op een geheel andere basis worden geplaatst dan zulks het geval pleegt te zijn bij die experimenten van hetzelfde soort, waarbij de waarschijnlijkheidsfactor met mathematische zekerheid is te bepalen. Bovendien waren Carington's resultaten niet alleen belangrijk wegens het feit, dat ze het voorkomen bij den mensch van paragnostische vermogens opnieuw aantoonden en de bevindingen van Rhine betreffende ESP waarschijnlijker deden zijn, doch ze stelden Carington tevens in staat een verschijnsel op het spoor te komen, dat Soal tot een nieuw, hoogst merkwaardig onderzoek inspireerde, hetwelk ons inzicht in de telepathische, of zoo men liever wil, paragnostische phenomenen wezenlijk heeft verdiept.

Het was Carington gedurende zijn experimenten nl. opgevallen, dat de telepathische perceptie[1]) een zekere mate van vrijheid van den tijd vertoont, dat zij a.h.w. een soort van pendelen om de tijdslijn aan den dag legt, waardoor treffers niet alleen op een op dat speciale moment telepathisch te „raden" object betrekking hebben, maar in verband kunnen staan met objecten, die reeds door den agent zijn „uitgezonden" of nog moeten worden „uitgezonden". Telepathie houdt zich dus niet alleen aan het *nu*, aan het momenteel gegevene, doch kan zich evengoed uitstrekken tot wat zoo juist reeds is geweest, òf wat nog in de nabije toekomst ligt. Wij zouden dit telepathisch of paragnostisch vermogen in zijn gedragingen kunnen vergelijken met een scherpschutter, die op de roos (het nu) van een schijf mikt en bij herhaling nu eens links (verleden) dan weer rechts (toekomst) van de roos de schijf raakt (2.153). Het was dit heen en weer geschommel om de tijdslijn of nu-sector, dat Carington was opgevallen. Geheel onbekend evenwel was dit verschijnsel in de parapsychologie niet. Zoo kon men immers bij psychoscopische gezichten en indruk-

---

1) We gelooven niet, dat bij dit soort van telepathische proeven van quantitatieven aard het altijd juist is van „perceptie" te spreken, aangezien deze term inhoudt een *waar*nemen van iets, een weten dus dat men b.v. bij het „gissen" naar bepaalde kaarten het al dan niet bij het rechte eind heeft. De meeste proefpersonen bij de kaart-experimenten van Rhine en Soal verkrijgen een dergelijken indruk van al dan niet verkeerd te „raden" zeer zeker niet, zoodat het in zulke gevallen moeilijk valt van „perceptie" te spreken. *Prof. R. H. Thouless*, die hierop als eerste naar wij meenen de aandacht vestigde, wijst er in dit verband dan ook terecht op, dat bij dit „raden" naar kaarten waarschijnlijk een geheel andere mentale activiteit tot uiting komt dan zulks het geval is bij de perceptie of waarneming. (Proc. S.P.R. dl. XLVII, 4–5).

ken vaak een dergelijk links en rechts van de roos schieten door de paragnosten opmerken, zonder dat zij in velerlei gevallen weten uit te maken in welken tijd hun „waarnemingen" moeten worden geduid. Maar bij het quantitatieve paragnostisch onderzoek was aan dit phenomeen tot het begin van den tweeden Wereldoorlog zoo goed als geen aandacht besteed [1]). Het is voornamelijk aan Carington's verbeeldingskracht en doorzicht te danken geweest, dat dit hoogst merkwaardige verschijnsel thans in het zoeklicht der parapsychologische belangstelling is geraakt.

Toen nl. Carington uit de gegevens zijner telepathische teekenexperimenten de vaste overtuiging verkreeg, dat het pendelen om de tijdslijn als een aan het paragnostisch vermogen inhaerent phenomeen diende te worden opgevat, drong hij er bij Soal ten sterkste op aan het materiaal zijner kaart-proeven aan een nieuw onderzoek te onderwerpen en het op het eventueel voorkomen van de bedoelde retro- en precognitieve effecten te toetsen. In den aanvang voelde Soal niets voor een dergelijke schijnbaar hopelooze taak. Maar toen evenwel Carington met de grootst mogelijke hardnekkigheid bleef aandringen zijn gegevens aldus te analyseeren, is S. ten langen leste voor Carington's aandrang gezwicht en heeft zich aan den arbeid gezet, volkomen overtuigd daarbij zijn energie geheel nutteloos te zullen verspillen. (2)

Door een gelukkige ingeving – of deed zich hierbij een paragnostisch moment voor, een soort van voorgevoel? Soal nl. heeft o.m. eenige merkwaardige automatische schrifturen geproduceerd, zoodat een zekere mate van paranormale begaafdheid hem misschien niet kan worden ontzegd – begon S. zijn rekenarbeid met de series die waren geraden door Mevr. S. (2000 proeven) en den Hr. B.S. (800 proeven), twee percipiënten die, zooals wij reeds vermeldden, in hun eerste reeksen „gissingen" een licht significant resultaat hadden getoond. S. was met zijn tellingen en berekeningen nog niet ver gevorderd, of hij begreep al spoedig dat een opzienbarende ontdekking het loon vormde voor zijn bereidheid om aan Carington's aandringen gehoor te geven. Er was geen twijfel mogelijk! De onderzochte reeksen der beide reeds door ons genoemde percipiënten gaven onmiskenbaar de typische verschuivingseffecten (*displacement*) in den tijd te zien, die aan Carington tijdens zijn experimenten waren opgevallen en die hij – een geniale gedachte, voorwaar! – ook in het door Soal verzamelde materiaal vermoedde.

Voor de parapsychologie is Soal's ingeving juist met deze twee percipiënten zijn analyse te beginnen een zeer vruchtdragende ge-

---

1) In het Zeitschrift für metapsychische Forschung, 1930, 177, treffen wij een artikel aan van de hand van Prof. K. C. Schneider dat tot titel draagt „Zeitverschobene Telepathie" en waaraan reeds aandacht aan dit verschijnsel wordt geschonken. Zoowel de vervroegde als de verlate ontvangst werden door hem opgemerkt. Aan het feit dat een telepathisch ontvangen indruk eenigen tijd lang latent kan blijven in den „geest" van den ontvanger wordt reeds in Myers standaardwerk over „De menschelijke persoonlijkheid" aandacht geschonken. Zie F. W. H. Myers: „De menschelijke persoonlijkheid enz.", Ned. vert., verkorte uitgave, Amsterdam, 1921, 236 e.v. Red.

bleken. Had hij b.v. zijn onderzoek bij een der andere 158 percipiënten aangevangen, die zooals later zou blijken geen verschuivingseffecten te zien gaven, dan zou hij wellicht reeds spoedig zijn taak in wanhoop hebben opgegeven en deze zoo eigenaardige hoedanigheden der paragnosie zouden ons mogelijk nog langen tijd zijn ontgaan.

Wat S. vond was het volgende. Bij herhaling, en vele keeren vaker dan in overeenstemming was met de waarschijnlijkheidsrekening, hadden de beide percipiënten in plaats van de kaart te „raden" die de agent op een gegeven oogenblik poogde telepathisch over te brengen, juist die kaart goed „geraden", welke vlak daarvóór was „getelepatheerd", òf welke terstond daarná nog zou moeten worden „uitgezonden". De door de percipiënten verkregen treffers hadden dus betrekking op telepathisch „uitgezonden" kaartfiguren, die in de serie gelegen waren één vóór de „nu-kaart" (de op een bepaald moment „getelepatheerde" kaart), òf één nà de „nu-kaart". Bij de retroscopische uitkomsten spreekt men dan van retro- of postcognitieve effecten, of zooals het in de laatste jaren in de Engelsche publicaties wordt aangeduid als het (–1) effect. De proscopische resultaten worden precognitieve effecten genoemd, of als het (+ 1) effect volgens de Engelsche terminologie. De „nu-kaart" staat in de hierboven gevolgde zegwijze dan tusschen de (– 1) en de (+ 1) kaart in en wordt als de (0) kaart aangeduid. Staan verder de treffers in verband met de kaart, die twee kaarten vóór de (0) kaart ligt, dan spreekt men van een (–2) effect, terwijl er sprake is van een (+ 2) effect, indien de tweede kaart na de (0) kaart wordt „geraden" (3).

Bij Mrs. S.'s 2000 proeven vond Soal 1346 treffers op de drie centrale trefpunten, d.w.z. op de (– 1), (0) en (+ 1) kaart, en wel te rangschikken als volgt: 442 op de (– 1) kaart, 447 op de (0) kaart en 457 op de (+ 1) kaart. In totaal werd hierbij een positieve afwijking verkregen van de standaarddeviatie (S.D.), welke gelijk was aan 5.822 maal de gemiddelde afwijking, hetgeen volgens Soal wil zeggen, dat de kans dat een dergelijk resultaat door „het toeval" alleen zou kunnen zijn veroorzaakt kleiner moet worden geacht dan één op de honderd millioen. Met andere woorden, er mag met een aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid worden geconcludeerd, dat er een van het toeval onafhankelijke factor, i.c. de paragnosie, werkzaam is geweest om de geconstateerde uitkomst teweeg te brengen (2.181). Bij Mrs. S. werd het precognitieve effect, het „raden" der (+ 1) kaart meer geaccentueerd bevonden dan het retrocognitieve. De series daarentegen van den anderen percipiënt, den Hr. B.S., gaven een tegenovergesteld beeld te zien; bij hem nl. bleek het (– 1) effect iets sterker, terwijl ook het totaal zijner uitkomsten niet zulk een uitgesproken significanten indruk maakte als bij Mrs. S. het geval bleek. En toch zou juist de Hr. B.S. later gedurende de speciaal door Soal voor hem ontworpen telepathische experimenten de indrukwekkendste cijfers behalen voor de definitieve vaststelling van het optreden der precognitieve effecten.

De hierboven vermelde resultaten vormden voor Soal een gereede aanleiding om in de jaren 1941–1943 een serie experimenten te ontwerpen en ten uitvoer te brengen met het speciale doel het paragnostische verschuivingseffect te constateeren en zoo mogelijk wat meer over zijn psychologische geaardheid te weten te komen. Als percipiënt fungeerde hierbij de Hr. B.S., kunst-photograaf te Londen, die zijn atelier voor de proefnemingen beschikbaar stelde. De onderzoekingsmethoden bij dit experiment toegepast waren bijzonder goed doordacht en efficient, zooals wij dat van een man als Soal gewend zijn. Bovendien had men alle mogelijke maatregelen getroffen om te voorkomen, dat de percipiënt bewust of onbewust langs de normale zintuigelijke kanalen kennis zou kunnen nemen van hetgeen hem telepathisch zou worden overgebracht.

Teneinde den lezer een beter inzicht te geven in het verloop dezer onderzoekingen laten we hier een korte beschrijving volgen van de techniek bij de proeven toegepast (3).

De experimenten werden gehouden te Londen in een tweetal vertrekken (een groot atelier en een kleinere wachtkamer) zonder vensters en gelegen beneden het straatoppervlak. De twee kamers zijn door een muur van elkaar gescheiden en staan slechts met elkander in verbinding door middel van een deur.

Midden in het atelier en ongeveer 3 m. van de zoo juist genoemde deur verwijderd was een tafel geplaatst waarvan het blad door een opstaand scherm in twee gelijke deelen was verdeeld. Midden in dat scherm had men een vierkante opening aangebracht, groot $\pm$ 1 dm^2. Aan de zijde van de tafel, het verst verwijderd van meergenoemde tusschendeur, bevond zich de *agent* (A.), die voor de telepathische overdracht had zorg te dragen. Aan de andere zijde der tafel, en dus ook aan den anderen kant van het scherm zat de z.g. *experimentator* (E.), wiens taak het was aan te geven welke figuren dienden te worden „getelepatheerd".

Voor (A.) bevond zich een soort kistje met de naar (A.) gekeerde zijde weggebroken. Het kistje was verder nog van een deksel voorzien met een spleet er in. Op den bodem van dit kistje lagen op een rij naast elkaar met de afbeeldingen naar beneden gekeerd 5 kaarten. Het kistje was bedoeld als een soort scherm om iederen onbevoegden blik op de kaarten buiten te sluiten. Op de kaarten waren 5 verschillende diervoorstellingen aangebracht: leeuw, olifant, zebra, giraffe en pelikaan. Deze 5 afbeeldingen van dieren waren in de plaats gekomen van de vroeger gebruikte 5 Zener-figuren, daar, zooals Soal zelf bekent, na zijn ruim 100.000 Zener-kaartproeven de gedachte alleen aan een Zener-kaart hem reeds misselijk maakte. Gedachtig aan het spreekwoord: „Verandering van spijs doet eten" had men besloten bij deze proeven met den Hr. B.S. bovengenoemde meer appetijtelijk gekleurde dierprentjes te gebruiken.

De experimentator (E.) zat aan den anderen kant van het scherm en had voor zich liggen 5 kaarten elk voorzien van een cijfer 1 tot en met 5. Gedurende het verloop der experimenten hield (E.) telkens zoo'n kaart met een cijfer er op vóór de opening in het scherm, waarop zijn tafelbuurman (A.) dit getal ziende de daarmede corresponderende kaart met een prentje van een dier oplichtte en bekeek. Indien b.v. de kaart door (E.) vóór de opening gehouden het cijfer 3 vertoonde, greep (A.) de derde kaart van links gerekend, en zoo vervolgens. Welke cijfers (E.) voor de opening zou laten zien werd bepaald door een te voren door Soal opgemaakt lijstje van cijferreeksen, overgeschreven uit willekeurig gekozen logarithmentafels, mathematische woordenboeken e.d.m. Deze methode werd gevolgd om een zoo toevallig mogelijke verdeeling der te vertoonen cijfers en dus ook der aan te wijzen dierprentjes te verkrijgen. Hier-

door werd tevens bereikt dat een eventueele persoonlijke (onbewuste) voorkeur van (E.) voor een zeker getal of getallencombinatie en meer dergelijke invloeden zouden worden buitengesloten. In plaats van de cijferkaarten heeft men (E.) voor hetzelfde doel ook gekleurde fiches laten gebruiken, die op den tast uit een zak werden getrokken. Hierbij correspondeerde een bepaalde kleur met een bepaalde plaats der dierenkaarten. Verder had (E.) nog een stop-klok met secondenwijzer naast zich staan, die bij elke serie experimenten in beweging werd gezet.

Dit wat het „uitzend"-gedeelte betreft. Doorgaans bevond zich bij de tafel nog een derde man, de *Waarnemer*, om te controleeren dat alles volgens de vastgestelde regels verliep. Het was voornamelijk Soal die hiervoor fungeerde, maar ook andere functionarissen der Engelsche S.P.R. traden als zoodanig op.

De afdeeling „Ontvangst", bestaande uit den Hr. B.S., den *percipiënt* (P.), en een *controleur* (C.P.), die gedurende de zittingen steeds met (P.) in hetzelfde vertrek was gezeten, was in de wachtkamer opgesteld. (P.) zat achter een schrijftafel in een bepaalden hoek van de kamer, en wel zoodanig dat het voor hem onmogelijk was iets te zien van hetgeen zich in het atelier afspeelde. Voor den aanvang van iedere zitting kreeg (P.) van Soal een aantal lijstjes met kolommen, ieder bestaande uit 25 hokjes. In deze hokjes vulde (P.) in den loop van een serie experimenten zijn telepathische impressies in; b.v. een L. voor het prentje van een leeuw, een Z. voor dat van den zebra enz.

In den aanvang bleef de deur tusschen de twee vertrekken gedurende de telepathische proefnemingen gesloten, doch later liet men haar op een kier openstaan, opdat (P.) het afroepen der serie-nummers beter zou kunnen volgen. Afbreuk aan de wetenschappelijke waarde der proeven hierdoor was niet te vreezen, aangezien de isolatie van (P.) van de afdeeling „Uitzending" op andere wijze meer dan voldoende was verzekerd, o.a. door de voortdurende aanwezigheid in de wachtkamer van den controleur (C.P.).

Het experiment werd begonnen met het wasschen der vijf dierkaarten door (A.) of door den Waarnemer, waarna de kaarten met haar afbeeldingen naar beneden gericht op den bodem van het vermelde kistje vóór (A.) werden neergelegd. Vervolgens roept nu (E.) met luide stem: „Klaar?", en nadat hij van (P.) hierop een bevestigend antwoord heeft ontvangen, houdt hij vóór de schermopening het cijfer, dat het te voren gereedgemaakte nummerlijstje als eerste aangeeft. Na een halve seconde of daaromtrent, en wel om aan (A.) gelegenheid te geven het cijfer voor de opening te zien, de desbetreffende kaart even op te tillen en van de daarop gedrukte dierenfiguur kennis te nemen, roept (E.): „één!". (P.) weet nu dat het telepathische experiment no. 1. van de séance aan den gang is en vult in het eerste hokje van zijn kolommenlijstje zijn impressie in. Dat gaat zoo voort, totdat een serie van 25 is afgewerkt, waarna eenige oogenblikken wordt gepauzeerd. Daarna wordt opnieuw een reeks van 25 proefnemingen afgewerkt enz. Tusschen enkele series in worden de dierkaarten opnieuw gewasschen. Gedurende de zitting weet dus alleen (A.) de volgorde der dierenprentjes vóór zich in het kistje, terwijl slechts de stem van (E.), aan wien de rangschikking van de dierkaarten totaal onbekend is, wordt vernomen. Aldus wordt voorkomen, dat (P.) uit klemtoon, stemmoduleering of dergelijke aanwijzingen zou kunnen putten, welke dierfiguren op een zeker moment worden aangewezen.

Onder de hierboven beschreven voorwaarden werden met den Heer B.S. als percipiënt in totaal 11378 precognitieve proeven genomen, ter vaststelling van het (+ 1) effect. Het aantal goede (+ 1) treffers bedroeg 2890, terwijl de kansrekening 2308 1) als het waarschijnlijk te behalen aantal aangeeft. De experimenten geven dus een verschil van (+ 1) treffers te zien gelijk aan 582 1), hetwelk

1) Gemakshalve hebben wij de in het origineel aangegeven decimalen achter de aangehaalde getallen maar weggelaten (3.36). Men vergelijke de origineele publicatie voor de juiste getallen en formules (3).

uitkomt op ± $13^1/_2$ maal de z.g. standaarddeviatie (S.D.) De S.D. geeft de gemiddelde afwijking weer binnen de toevalsgrenzen. De kans nu, dat een zoodanig groot verschil (582) van het berekende getal zijn oorsprong in het toeval alleen zou vinden, is volgens Soal gelijk te stellen met 1 op een getal bestaande uit een één met 35 nullen. Met andere woorden, wij kunnen met vrijwel volstrekte zekerheid aannemen, dat de uitkomsten *niet* aan het toeval zijn toe te schrijven. Bovendien zijn bovenstaande resultaten verkregen door *alle* proeven in de berekening te betrekken, ook die waarbij de toepassing van speciale methoden kennelijk het tot uiting komen van het (+ 1) effect in negatieven zin hebben beïnvloed. Hiertoe dienen o.m. te worden gerekend de series, welke moesten dienen om uit te maken in hoeverre helderziende factoren bij den (P.) werkzaam waren bij het behalen der (+ 1) treffers. Houdt men evenwel alleen rekening met de telepathische series – blijkbaar voor (P.) de beste manier om (+ 1) effecten teweeg te brengen – dan blijkt dat de werkelijke afwijking van de S.D. nog belangrijk hooger ligt, dan hierboven werd aangegeven. De kleinheid der kans, dat we hier met een toevallig resultaat te doen zouden hebben en welke met haar 35 nullen reeds astronomische proporties heeft aangenomen, zou dus feitelijk nog met een nieuwe reeks nullen verder moeten worden ingekrompen.

Hoewel wij weliswaar bij al dit soort van quantitatieve experimenten slechts gerechtigd zijn tot het uitspreken van een waarschijnlijkheidsoordeel, zoo zal toch niemand ons van onwetenschappelijkheid kunnen betichten, indien wij aan de hand van de hier vermelde resultaten met *zekerheid* concludeeren, dat het „raden" van B.S. in alle duidelijkheid een precognitief effect te zien geeft, en dat dus ook de precognitie als zoodanig door deze quantitatieve proefnemingen werd bewezen.

Merkwaardig genoeg bleek slechts het (+ 1) effect uitgesproken significant bij deze experimenten naar voren te treden. Weliswaar werden de „gissingen" van meergenoemden percipiënt door Soal op de eventueele trefpunten, (± 1), (± 2) en de (0) kaart, onderzocht, doch met uitzondering van het (+ 1) effect gaven de 4 andere trefpunten geen significant resultaat te aanschouwen. Dit was ook dus het geval met de (0) kaart, die immers als het meest direct bij de telepathische overdracht betrokken kan worden opgevat, maar waarbij geen significant aantal treffers werd geboekt. Het is dus wel duidelijk, dat het den schijn heeft alsof B.S. op het verkrijgen van (+ 1) effecten gespecialiseerd is en daartoe een uitgesproken ideosyncrasie te zien geeft.

Precognitie en Tempo (3.55 vgl.)

In het verloop der experimenten kwam al ras naar voren, dat voor het (+ 1) effect bij (P.) een optimum werd bereikt, wanneer het tijdsinterval tusschen de verschillende afroepingen der proeven in één serie (25 experimenten) ± 2.7 seconden bedroeg. Aangezien

de series met de stop-klok werden „getimed", konden bedoelde intervallen vrij nauwkeurig worden bepaald.

Werden daarentegen de tusschenpoozen tusschen de verschillende experimenten in een serie opgevoerd tot ongeveer 5 seconden elk, dan zag men het opmerkelijke feit zich voordoen, dat plots het (+ 1) effect, dat in de voorafgaande proefreeksen van denzelfden dag zich sterk significant kenbaar had gemaakt, *geheel en al verdween.* Trouwens, het viel op, dat bij het toepassen van het langzame 5 seconden tempo de (P.) zich geïrriteerd gedroeg, ongedurig en kribbig werd en zoo spoedig mogelijk van deze voor hem onaangename wijze van experimenteeren wilde afstappen. Het leek wel alsof het langzame tempo het paragnostische vermogen (mogelijk door het opwekken van bepaalde weerstanden) in zijn uiting belemmerde, en dat deze spanning den toestand van geprikkeldheid bij (P.) teweegbracht.

Gelijk we hierboven opmerkten, is de „normale" snelheid bij deze proeven ± 2.7 seconden, een tempo dat bij (P.) uitstekende resultaten opleverde en hem blijkbaar ook bijzonder goed „lag". Ook de verschillende experimentatoren konden de „normale" snelheid goed bijhouden. Op 21 Maart 1941, nadat enkele series met de gewone snelheid waren „afgedraaid" en de uitkomsten een uitgesproken significant karakter vertoonden, stelde een der aanwezigen voor het tempo zoodanig op te voeren, dat het „normale" tijdsinterval tusschen elk der afroepingen tot de helft zou worden verminderd. Men heeft aan dit voorstel gevolg gegeven, en hoewel in den aanvang het volhouden en correct voortzetten van dit versnelde tempo, d.w.z. ± 1.3 seconde per afroeping (er werd hierbij in hoofdzaak met gekleurde fiches gewerkt, die, beurtelings uit een bak of zak gehaald, voor de schermopening werden gehouden; een techniek waarin vooral Mrs. Goldney bijzonder uitmuntte) met groote moeilijkheden gepaard ging, wist men toch te bereiken dat de series vlot werden „gedraaid" en dat (P.), met uitzondering van enkele hiaten in het begin, zijn impressies geheel in synchronistisch verband met de afroepingen kon noteeren. Toen men er na afloop van het afwerken van verschillende reeksen proeven in versneld tempo toe overging de resultaten te controleeren, werd de gekoesterde verwachting, dat dit soort proeven een teleurstellende uitkomst te zien zou geven, maar al te zeer bewaarheid. Er werd dan ook geen enkel significant resultaat gevonden op de drie bekende trefpunten, de (0), (+ 1) en (- 1) kaart. Een der experimentatoren had toen plots het lumineuze idee om de verkregen uitkomsten te gaan onderzoeken op het eventueel optreden van het (+ 2) effect. En inderdaad, de tellingen gaven onbetwistbaar een duidelijk significant aantal treffers aan voor de (+ 2) kaart. Men was dus het merkwaardige verschijnsel op het spoor gekomen, dat wanneer men bij dezen proefpersoon (P.) de afroepingstijden inkortte tot op de helft der „normale" tijden het bij (P.) zich manifesteerend precognitieve vermogen het trefpunt (+ 1) kaart overslaat en zich gaat richten op het verkrijgen van (+ 2) effecten. Hoe korter tijd wordt toegestaan aan de uitings-

mogelijkheid van het precognitieve vermogen, des te grooter spreiding in den tijd er dan schijnt op te treden.

Het spreekt vanzelf, dat Soal het niet bij deze enkele reeksen proefnemingen met versneld tempo heeft gelaten. Men zette de experimenten in deze richting voort en vond, dat de allereerste bevindingen in alle opzichten werden bevestigd. Er was geen twijfel mogelijk, zoodra het voor (P.) gebruikelijke, optimale tijdsinterval van ± 2.7 seconden tot ongeveer de helft wordt teruggebracht verdwijnt het (+ 1) effect en het zich openbarende precognitieve vermogen schijnt dan a.h.w. een phase over te slaan en de (+ 2)-kaart, welke als een weinig verder in den tijd verwijderd kan worden opgevat, als doel uit te zoeken. Of bij een wederom halveeren van het reeds versnelde tijdsinterval van ± 1.4 seconde een nog verdere spreiding in den tijd zou optreden en (P.) dus daarbij (+ 3) effecten te zien zou geven, zal voorloopig wel niet zijn na te gaan, daar een dergelijk verhoogd tempo bij de toegepaste methoden van onderzoek technisch niet zou zijn door te voeren. Een tijdsinterval van 1.4 sec. beteekende nl. reeds de uiterste grens der mogelijkheden.

In hoeverre het hier waargenomene een eigenaardigheid is van net precognitieve vermogen in het algemeen en wij aldus in aanraking zijn gekomen met een typisch verschijnsel aan dezen vorm van paragnosie inhaerent, òf dat we hierbij te doen hebben met een zuiver persoonlijken uitingsvorm van (P.)'s precognitieve vermogens, verband houdend met een aan zijn persoonlijkheid eigen psychische constellatie, heeft men nog niet kunnen uitmaken. Trouwens, de gelegenheid ontbrak om (P.) aan een psychologisch onderzoek te onderwerpen, hetgeen wellicht meer licht had kunnen werpen op de eigenaardigheden van zijn paragnostische faculteiten. Ja, persoonlijk zijn wij geneigd tot de meening over te hellen, dat het psychisme van den percipiënt B.S. met zijn diverse typische associaties en complexen den doorslaggevenden factor heeft gevormd voor de bevindingen van paranormalen aard, welke in de hier beschreven experimenten aan den dag zijn getreden. Het is vanzelfsprekend nog te vroeg over de geconstateerde phenomenen een definitief oordeel uit te spreken, maar het zou ons geenszins verwonderen, indien later bij een eventueele herhaling van dit soort proefnemingen zou blijken, dat bepaalde bij den percipiënt B.S. gevonden paragnostische eigenaardigheden, zooals de zoo typische correlaties tusschen tijdsintervallen en precognitieve effecten en de hier beneden nog te vermelden verschillen tusschen de uitkomsten van de dusgeheeten telepathische en helderziende proeven, bij geen anderen proefpersoon meer zullen worden teruggevonden en dus als voor dezen specialen percipiënt typisch zullen moeten worden aangemerkt.

Het komt ons voor, dat de quantitatieve methode, momenteel zoo zeer in zwang bij het onderzoek der paranormale phenomenen, ons inzicht in deze verschijnselen niet veel meer zal kunnen verdiepen, indien zij niet tevens gepaard gaat met een diepgaand psychologisch onderzoek der daarbij betrokken proefpersonen. Wij zijn geenszins blind voor de zeer groote moeilijkheden, voornamelijk

van persoonlijken aard, welke een dergelijk consequent doorgevoerd onderzoek zal opleveren, maar toch zal een dergelijken weg naar onze meening dienen te worden ingeslagen, wil onze kennis der paranormale verschijnselen op een steeds hechtere fundeering worden geplaatst.

Precognitie in verband met telepathie en helderziendheid.

Zooals wij hierboven reeds hebben uiteengezet, waren de experimenten van Soal in hoofdzaak opgezet op een wijze, dat er gesproken kon worden van een *telepathische overdracht*. Immers, een oogenblik vóórdat (P.) zijn impressie opteekende, was de aangegeven kaart door den (A.) opgetild en bekeken, zoodat laatstgenoemde *wist* welke kaart door hem, (A.), zou worden „getelepatheerd" of uitgezonden en door (P.) „geraden" diende te worden. Bij een telepathisch experiment bestaat er dus een betrekking tusschen den (A.) en den (P.) Voor het houden van een telepathische proef zijn *beiden* noodzakelijk, ontbreekt een dezer elementen, dan kan men niet langer van telepathie spreken. Bij telepathie treedt dus op een overbrengen langs buitenzintuigelijken weg van iets dat in de gedachten- of voorstellingswereld van den (A.) aanwezig is op den (P.), of wel (P.) is in staat door middel van zijn paragnostisch vermogen (*psi-vermogen*) iets te putten uit den geest van den (A.) [1]). De helderziendheid daarentegen is een paragnostische werkzaamheid, waarbij een (A.) is uitgeschakeld en alleen de (P.) door gebruik van zijn psi-vermogen kennis verkrijgt (bewust of onbewust) van een of ander feit, dat op dat oogenblik *aan geen enkel levend brein bekend is*. (Wij geven deze definitie van helderziendheid alleen maar in verband met de experimenten van Soal; parapsychologisch nl. is zij ongetwijfeld voor uitbreiding vatbaar.)

Houden wij het hierboven vermelde in het oog, dan zal het ons duidelijk zijn, dat wanneer Soal over telepathische proeven (T.P.) spreekt dit beteekent dat de (A.) daarbij kennis neemt van de volgorde der vijf voor hem in het kistje liggende kaarten. Van helderziende proeven (H.P.) daarentegen is daar sprake, wanneer (A.) deze volgorde niet kent en dus ook niet weet welke dierenfiguur door het cijfer of het gekleurde fiche voor de schermopening wordt aangewezen. Bij de experimenten van Soal is telepathie een doen „raden" van iets dat een der aanwezigen, de (A.), weet, terwijl de helderziendheid in werking treedt zoo de (P.) gaat „gissen" wat niemand weet.

Om uitsluitsel te verkrijgen op de vraag in hoeverre bij het goed „raden" der (+ 1) kaarten eventueel ook helderziende vermogens bij den (P.) een rol speelden, besloot Soal enkele reeksen (H.P.) proeven te laten „afdraaien" tusschen de gewone (T.P.) proeven

1) Er zij hier op gewezen dat de schrijver hier het begrip telepathie ruimer heeft genomen dan b.v. Driesch, die in zijn werk over „Parapsychologie", München, 1932, een scherp onderscheid maakt tusschen telepathie en gedachtenlezen („abzapfen fremdseelischer Seeleninhalte"). Red.

door. In den aanvang bleef (P.) er onkundig van wat voor soort van experimenten aan den gang was. Later evenwel, toen men de (T.P.) series regelmatig ging afwisselen met (H.P.) series werd (P.) van elke verandering der methode op de hoogte gesteld. De verkregen resultaten waren hoogst belangwekkend. Geen enkele (H.P.)-serie heeft ooit een significante uitkomst opgeleverd op welk der onderzochte trefpunten ook, terwijl de om en om met de (H.P.)-series alterneerende (T.P.) reeksen hooge significante waarden op de (+ 1) kaart boekten. Het surplus der treffers op de (+ 1) kaart bedroeg ongeveer 6 maal de standaarddeviatie, hetgeen zeggen wil, dat de kans dat zulks als een toevalsproduct moet worden beschouwd mag worden gesteld als minstens 1 op de 10 millioen (3.50).

Aan de hand van deze getallen, die o.i. een overduidelijke taal spreken, mag worden geconcludeerd dat de percipiënt B.S. klaarblijkelijk niet in staat is om langs *zuiver helderzienden weg* meer treffers op de (+ 1) kaart te verkrijgen dan de waarschijnlijkheidsrekening zou voorschrijven, doch dat daartoe een telepathisch verband noodzakelijk schijnt te zijn. Het precognitieve vermogen van dezen percipiënt, dat bij uitstek op de (+ 1) kaart is gericht, schijnt dus slechts tot ontplooiing te kunnen komen, *indien die* (+ 1) *kaart enz. eenige seconden later dan de aangewezen* (0) *kaart in de gedachten, in het brein, van den* (*A.*) *aanwezig zal zijn.* Men zou zich de werkingswijze van B.S.'s paragnosie kunnen voorstellen als een putten uit het onbewuste toekomstige weten van den (A.), als een putten uit zijn „mémoire future" (Osty). Het heeft den schijn alsof de geest van den (A.) tijdens de telepathische uitzending van de (0) kaart ook reeds bekend wordt met de enkele seconden later uit te zenden (+ 1) kaart, (+ 2) kaart enz., en dat (P.) deze precognitieve kennis van den (A.) bezigt om zijn significante (+1), (+ 2) enz. effecten tot stand te brengen. Komt de (A.) de uit te zenden (0) kaart niet te weten, zooals immers bij de (H.P.)experimenten het geval is, dan schijnt het aan zijn psyche ook niet mogelijk de daarmede samenhangende precognitieve kennis betreffende de (+ 1) kaart op te doen en (P.) is dan ook niet in staat het bedoelde precognitieve weten van (A.) te benutten ter verkrijging van significante (+ 1) trefwaarden. Bij het telepathisch experiment schijnt dus een psychische wisselwerking op te treden, waarbij blijkbaar de (A.) het precognitieve materiaal moet verstrekken, waaruit (P.) put om zijn paragnostische uitkomsten te verkrijgen. Aldus gezien zou men kunnen spreken van twee paragnosten, den (A.) en den (P.), beiden noodig voor het slagen van het experiment.

Zij, die in het parapsychologische Jerusalem geen vreemden zijn, zullen bij het lezen van het voorgaande onwillekeurig moeten denken aan de qualitatieve proefnemingen op het gebied der psychoscopie van onderzoekers als b.v. Dr. E. Osty. Osty nl. was de meening toegedaan, zich daarbij op zijn ervaring van vele jaren baseerend, dat wanneer paragnosten den hun consulteerenden personen juiste toekomstvoorspellingen e.d.m. konden doen, zij dit vermochten uit hoofde van hun vermogen de toekomstige gebeurtenissen a.h.w. te

kunnen putten uit de psyche van hen die den paragnost raadplegen. Dergelijke paragnosten zijn volgens Osty vooral: „de puissants détecteurs des psychismes d'autrui" [1]), d.w.z. personen die het weten van anderen onthullen, waarbij zich het hoogst opmerkelijke verschijnsel voordoet dat zij ook het toekomstige weten van hun consultanten blijken te kunnen onthullen. Hetzelfde phenomeen zien wij bij het quantitatieve onderzoek van Soal zich voordoen bij zijn proefpersoon B.S. Laatstgenoemde kan worden beschouwd als een „détecteur", een onthuller van hetgeen de (A.) reeds (zonder zich daar bewust van te zijn) weet met betrekking tot de (+ 1) kaart. Uit dien (A.) put de paragnost B.S., hetgeen ten gevolge heeft dat zijn (+ 1), (+ 2) effecten aan den dag treden. Is deze toekomstige kennis bij den (A.) niet aanwezig, dan zal het B.S. als (P.) niet mogelijk blijken te zijn zijn (+ 1) trefkansen tot een significant peil op te voeren.

Een andere overeenkomst met de bevindingen van onderzoekers als Osty e.a., die zich in hoofdzaak met de qualitatieve methode bezighielden, is het opmerkelijk feit dat niet een ieder als een geschikte (A.) kan worden gebruikt. Zoo was het enkel bij drie als agenten gebezigde personen, dat bij B.S. de uitgesproken significante uitkomsten werden verkregen. Bij andere als agent gebruikte personen was B.S. niet in staat tot resultaten van eenige beteekenis te komen. Sympathieën of antipathieën schijnen hierbij geen rol te spelen, andere, psychische factoren zijn blijkbaar aan het werk, die de paragnostische vermogens van den (P.) beïnvloeden en tot ontplooiing brengen. Waren zulke voor B.S. onvruchtbare agenten ontbloot van het vereischte precognitieve weten betreffende de aan te wijzen (+ 1) kaart, òf was dit precognitieve weten wel in hun psyche voorhanden, maar ontoegankelijk voor B.S.? Hieromtrent tasten we nog in volslagen duister. We kunnen slechts de analogie opmerken tusschen de bevindingen opgedaan bij de in dit artikel behandelde experimenten en die welke zij met ervaring op het gebied van het qualitatief onderzoek van paragnosten verkregen. Reeds vele jaren geleden is het de laatstgenoemde groep opgevallen, dat sommige personen bij herhaling bij hun raadpleging van paragnosten gunstige resultaten konden boeken, terwijl anderen bij de zelfde sujetten zoo goed als geen resultaten verkregen. Eerstgenoemde plegen b.v. de Engelschen als *„good sitters"* aan te duiden, en dit zijn blijkbaar degenen waaruit de paragnost gemakkelijk en zonder al te veel storingen vermag te putten. De psyche van dergelijke „good sitters" laat zich a.h.w. vlot „lezen", terwijl bij „bad sitters" daarentegen de bladzijden van hun psychisch boek dichtgeslagen blijven of hun inhoud niet valt te ontcijferen.

De proefnemingen van Soal nu laten meer of min dit zelfde soort verschijnsel zien. Bij de hierbij gebruikte agenten komen „good sitters" en „bad sitters" voor bij de telepathische overdracht. Waarom

---

1) E. Osty, „La préconnaissance de l'avenir individuel humain". Revue Métapsychique, 1927, 326.

de eene het telepathische contact vergemakkelijkt en de andere het bemoeilijkt is ons nog geheel onbekend. Wij kunnen hier slechts de werking van een waarschijnlijk psychischen factor vermoeden, die bij velerlei vormen van paragnosie optreedt en waarvan op de een of andere wijze het succesvolle resultaat afhangt.

Soal's experimenten en de daaruit voortvloeiende bevindingen achten wij daarom zoo belangrijk, aangezien daardoor opnieuw een tipje is opgelicht van het ondoorzichtige gordijn, dat het naar alle waarschijnlijkheid hoogst gecompliceerde wezen der paragnosie voor onze oogen verborgen houdt. Een tipje, dat ons inzicht in de zaak zeker niet heeft verhelderd, doch integendeel wederom een verbijsterend aantal nieuwe problemen heeft doen rijzen, die ons het gevoel geven verder dan ooit verwijderd te zijn van een omvattende en aannemelijke verklaring van het wezen der paranormale waarneming.

LITERATUUR

1. S. G. Soal, A repetition of Dr. J. B. Rhine's work with Mrs. Eileen Garrett. Proc. S.P.R., XLV, 69–82.
2. S. G. Soal, Fresh light on card-guessing. Some new effects. Proc. S.P.R. XLVI, 152–198.
3. S. G. Soal and K. M. Goldney, Experiments in precognitive Telepathy. Proc. S.P.R., XLVII, 1–150.
4. W. Whately Carington, Experiments on the paranormal cognition of drawings. Proc. S.P.R. XLVI, 35–151.
5. J. B. Rhine, Extra-sensory Perception, Boston, 1934.

JAARVERSLAG VAN DEN SECRETARIS (SEPT. 1945–JULI 1946)

Hoewel er nauwelijks negen maanden zijn verloopen sinds de S.P.R. in Sept. 1945 haar activiteit weer begon te ontplooien met slechts een klein aantal getrouwen, kunnen wij thans reeds met voldoening constateeren, dat de wederopbouw der Vereeniging zich krachtig heeft ontwikkeld en dat zelfs in enkele opzichten het vooroorlogsche peil werd bereikt, of althans zeer dicht benaderd.

Het aantal leden bedraagt momenteel ruim 450. Het is mogelijk dat van dit aantal, om welke redenen dan ook, enkele zullen afvallen, maar daar staat tegenover dat overal in het land de belangstelling voor de parapsychologie groeiende is, zoodat wij meenen onze verwachtingen niet te hoog te spannen, indien wij voor het komende vereenigingsjaar op een ledental van ± 500 rekenen.

Tijdschrift voor Parapsychologie.

Een belangrijk aandeel aan dezen groei heeft ongetwijfeld gehad het opnieuw verschijnen in de eerste maanden van dit jaar van het T.v.P. onder de redactioneele leiding van Dr. W. H. C. Tenhaeff. Tot de Uitgeefster van het tijdschrift, Leopold's U.M. N.V. te den Haag, willen wij op deze plaats een woord van dank en hulde richten voor de werkelijk voorbeeldige wijze waarop zij de uitgave heeft verzorgd. De uitstekende samenwerking, die er bestaat tusschen de Directie van Leopold's U.M. en uw Bestuur heeft er mede toe bijgedragen, dat het T.v.P., ondanks allerlei bureaucratische moeilijkheden, zoo spoedig kon verschijnen in zijn huidigen omvang en uitvoering.

De plaatselijke afdeelingen.

De vier reeds voor de opheffing bestaande afdeelingen, *Amsterdam, den Haag, Rotterdam* en *Utrecht*, werden wederom in eere hersteld en organiseerden, met uitzondering van de afd. Utrecht, verschillende interessante lezingen en bijeenkomsten. Utrecht had met eenige organisatorische moeilijkheden te kampen, doch verwacht in het komende seizoen tot een meer actief vereenigingsleven te komen. Teneinde het Noorden des lands uit zijn parapsychologisch isolement te verlossen ondernam het Bestuur stappen om te Groningen een nieuwe afdeeling te stichten. De kans bestaat, dat zulks den aanstaanden herfst zijn beslag krijgt. De betrekkingen tusschen de afdeelingsbesturen en het Hoofdbestuur laten niets te wenschen over.

Rechtsherstel.

In verband met de opheffing der S.P.R. en de confiscatie harer bezittingen door de Duitschers heeft het Bestuur door middel van een Haagsch advocatenkantoor Rechtsherstel aangevraagd, alsmede de terugvordering der gestolen gelden en fondsen, in totaal ± *f* 5.000,— bedragend. Indachtig de spreekwijze: „Pluk nu eens veeren van een kikker", zullen we er goed aan doen onze verwach-

tingen betreffende het terugontvangen dezer creditsaldi gelijk nul te stellen. Het kan dan altijd nog meevallen De Vereeniging zal al haar krachten tot het uiterste moeten inspannen om deze zware aderlating te boven te komen. Het is mogelijk, dat een gedeelte der gestolen gelden nog terecht komt, maar in geen geval mag hierop worden gerekend. Wij zullen in het vervolg dienen te roeien met de riemen, welke wij hebben, hetgeen ons niet gemakkelijk zal vallen.

Theologendag.

Op 7 Januari 1946 organiseerde het Bestuur een Theologendag te Amsterdam, waarop theologen van allerlei gezindten werden uitgenoodigd. De bedoeling was om theologen van allerlei richting nader kennis te doen maken met hetgeen de wetenschap der Parapsychologie beteekent en meer en meer gaat beteekenen op theologisch terrein. Het Bestuur had Prof. Dr. M. C. v. Mourik Broekman verzocht de leiding van den Theologendag op zich te nemen. Door het plotselinge verscheiden van dezen theoloog kon zulks helaas geen voortgang vinden. Het Bestuur werd hierdoor in groote verlegenheid gebracht, maar gelukkig was een onzer leden, Ds. J. M. Erkelens, zoo vriendelijk zich bereid te verklaren een referaat te houden. De algemeene leiding der vergadering werd aan onzen Voorzitter opgedragen. Wij willen niet nalaten op deze plaats Ds. Erkelens nogmaals hartelijk dank te zeggen voor de door hem verleende medewerking en de voortreffelijke wijze waarop hij zich van een moeilijke taak heeft gekweten.

De Theologendag, die door ± 30 theologen van zeer uiteenloopende richtingen werd bezocht, mag alleszins geslaagd heeten. Behalve door Ds. J. M. Erkelens werden nog referaten gehouden door Dr. W. H. C. Tenhaeff en Ds. O. W. C. v. Willigen v. d. Veen. Een geanimeerde discussie sloot dezen belangrijken dag.

Wetenschappelijk onderzoek.

Hoewel de zeer krappe financieele positie onzer Vereeniging op duidelijk voelbare wijze remmend werkt op het entameeren van nieuwe onderzoekingen, alsmede het weder ter hand nemen van vroeger reeds aangevangene, kunnen wij toch met voldoening con stateeren dat ook hierin een opwaartsche lijn valt te bespeuren.

Het door Dr. Tenhaeff reeds gedurende de oorlogsjaren opgevatte onderzoek naar het voorkomen van proscopie in verband met den Wereldoorlog werd onder zijn leiding na de bevrijding van ons land met kracht voortgezet, waarbij o.a. via de Pers en de Radio oproepen werden gericht tot het Nederlandsche publiek om goed gewaarmerkte gevallen van „*oorlogsvoorspellingen*" aan onze Enquête-commissie mede te deelen. De Commissie ontving reeds een groot aantal gevallen, waaronder enkele zeer interessante en van goede kwaliteit. Het verzamelde materiaal, dat door Dr. Tenhaeff wordt bewerkt, zal te zijner tijd worden gepubliceerd.

De Haagsche studiegroep voor „*psychokinesis*" richtte een oproep

tot de leden om te helpen de dobbelsteen-proeven van Rhine op kleine schaal en op een bepaalde wijze te herhalen. Verschillende leden gaven aan dezen oproep gehoor en zonden hun worplijsten in. Hoewel het experiment nog niet is afgesloten, zijn de tot dusver bereikte resultaten weinig hoopvol voor het aantoonen van een psychokinetisch vermogen bij Nederlanders. Het is mogelijk, dat de nog in te leveren worpreeksen bedoelde opvatting nog zullen wijzigen. (Na het schrijven van dit verslag bereikte ons een worplijst waarop significante afwijkingen tot drie maal de standaarddeviatie konden worden geconstateerd.)

Er zijn verder momenteel onderzoekingen gaande betreffende de vraag in hoeverre er een „magnetische" beïnvloeding (remmend of activeerend) plaats vindt bij „magnetisch bestraalde" in vitro groeiende weefsels, schimmels of bacterien-cultures. Dit onderzoek bevindt zich nog in een begin-stadium, zoodat de resultaten dienen te worden afgewacht.

Bovendien werd door de Medische Commissie een onderzoek ingesteld naar de vermeende beïnvloeding van een z.g. magnetiseur bij het activeeren van verlamde ledematen, in het bijzonder die, welke bij gevallen van kinderverlamming optreden. De bevindingen, welke de Commissie hierbij opdeed, waren van dien aard, dat zij besloot haar onderzoekingen met den desbetreffenden magnetiseur voort te zetten. Het is niet onmogelijk, dat het geheele vraagstuk der „wondergenezers", „magnetiseurs" enz. hierbij aan de orde wordt gesteld.

De Commissie ter bestudeering van het wichelroede-vraagstuk heeft eveneens haar werkzaamheden hervat, waarbij zij ook haar aandacht heeft gericht op de kwestie der z.g. „aardstralen", die volgens sommigen een ziekte-verwekkenden invloed zouden bezitten.

Behalve met de bekende Engelsche en Amerikaansche parapsychologische vereenigingen is ook contact gezocht en verkregen met de S.P.R. van Denemarken en Noorwegen. De bekende Engelsche parapsycholoog, *W. Whateley Carington* verklaarde zich op ons verzoek bereid als buitenlandsch correspondeerend lid onzer Vereeniging op te treden. Ook de vooraanstaande Amerikaansche parapsycholoog *Prof. Dr. Rhine* (Duke Universiteit) heeft toegestemd als correspondeerend lid onzer S.P.R. te fungeeren.

Laboratorium.

De toestand van ons laboratorium is na den Duitschen roof weinig gunstig te noemen. Het Bestuur overweegt thans stappen om te komen tot een uitbreiding van het instrumentarium, terwijl wordt uitgekeken naar een geschikte lokaliteit waar het laboratorium kan worden ondergebracht en in de toekomst gevestigd. Zonder extra financieelen steun onzer leden en begunstigers evenwel zullen deze plannen binnen afzienbaren tijd geen voortgang kunnen vinden, zeer tot schade onzer internationale reputatie op parapsychologisch gebied. Immers, zonder een goed-geoutilleerd laboratorium en alles

wat daarmede annex is zal het voor Nederland onmogelijk zijn in het internationale parapsychologische concert de aan dit land toekomende plaats in te nemen. Wij willen dan ook een dringend beroep doen op onze meer bemiddelde leden om het laboratoriumfonds op een zoodanig peil te helpen brengen, dat zoo spoedig mogelijk tot installatie en in gebruikneming van het laboratorium kan worden overgegaan.

De Secretaris,

G. ZORAB.

MEDEDEELINGEN VAN DEN BIBLIOTHECARIS

Door een onjuiste informatie werd in de aan de leden in Nov. 1945 toegezonden circulaire mededeeling gedaan, dat onze door de Duitschers in 1942 weggevoerde bibliotheek in Frankfort zou zijn teruggevonden en dat de geallieerden hadden toegestemd haar naar Nederland te doen terugsturen.

Nadere inlichtingen evenwel gaven een geheel ander beeld van den toestand. Het bleek nl., dat weliswaar collecties van de Universiteitsbibliotheek, waar ook de S.P.R.-bibliotheek was ondergebracht, te Frankfort waren teruggevonden, maar dat onze boekenschat daar helaas niet bij was. Er bevinden zich in de omgeving van laatstgenoemde stad nog massa's werken van geroofde bibliotheken, die nog moeten worden uitgezocht en gecatalogiseerd en de mogelijkheid bestaat, dat onze bibliotheek daar tenslotte nog zal worden gevonden. Maar dit is dan ook het eenige stroohalmpje, waaraan we ons kunnen vastklampen in verband met onze zoo waardevolle bibliotheek. Het is evenwel heel goed mogelijk, dat de boeken naar een andere plaats in Duitschland zijn versleept en zich b.v. in de door de Russen bezette zône bevinden. Mocht dit juist zijn, dan kunnen wij onze bibliotheek gevoeglijk afschrijven. Wij zullen er dus goed aan doen onze verwachtingen omtrent het terugkrijgen onzer boekerij niet te hoog te spannen en reeds nu maatregelen te beramen om een eventueele „total loss" der bibliotheek op te vangen door een nieuwe collectie aan te leggen.

Dank zij de vindingrijkheid en het gedurfde optreden van den Directeur der Universiteitsbibliotheek, *Dr. de la Fontaine Verwey*, wien wij op deze plaats onzen grooten dank voor zijn beleid in deze zaak willen betuigen, werden *alle tijdschriften* onzer boekerij uit de handen der Duitschers gehouden en aldus voor ons gered. Bedoelde tijdschriften staan te Amsterdam ter beschikking onzer leden, die ze zouden willen raadplegen, terwijl ook de mogelijkheid bestaat ze toegezonden te krijgen.

De tijdschriften kunnen voor den opbouw onzer toekomstige boekerij als een waardevolle kern fungeeren en we zouden nu reeds op onze leden een dringend beroep willen doen parapsychologische boeken en andere werken voor ons gebied van belang voor onze „herrijzende" bibliotheek af te staan, of gelden beschikbaar te stellen voor den aankoop van nieuwe aanwinsten. De vereenigingskas,

waaruit vroeger belangrijke bedragen werden geput voor de aanschaffing van allerlei boekwerken, is thans dermate zwaar belast, dat voor dit doel vrijwel niets kan worden gereserveerd en wij verplicht zijn bij onze leden aan te kloppen.

Met uw aller hulp hopen wij het volgende jaar met een behoorlijke nieuwe boekenlijst, waarin alle parapsychologische gebieden goed zullen zijn vertegenwoordigd, voor den dag te komen en aldus den eersten steen te hebben gelegd voor den bouw van onze nieuwe S.P.R.-bibliotheek.

De Bibliothecaris,
Ir. J. BETHLEM.

VERSLAG VAN DE JAARVERGADERING DER S.P.R. GEHOUDEN OP ZONDAG 23 JUNI 1946 DES MIDDAGS TE 12.30 UUR IN HET RESTAURANT „DE LA PAIX" TE AMSTERDAM

Aanwezig waren het complete hoofdbestuur en 40 leden.

De voorzitter opende de vergadering te 12.30 uur en verzocht den secretaris de notulen van de vorige jaarvergadering te willen voorlezen. Tot zijn spijt moest de secretaris hierop antwoorden, dat zijn voorganger in het voormalige bestuur verzuimd had de notulen van de laatste vergadering in Sept. 1945 bij te houden.

Hierop verzocht de voorzitter, met het oog op de bijzondere omstandigheden waarin de vereeniging thans verkeerde tengevolge van den toestand van „wederopbouw", den leden het bestuur dispensatie te willen verleenen voor de navolgende afwijkingen van de statuten en het huishoudelijk reglement:

1. dat deze jaarvergadering gehouden wordt later dan 31 Mei;
2. dat er dit jaar geen leden van het bestuur zullen aftreden, zooals feitelijk telken jare diende te geschieden in overeenstemming met art. 12 der statuten;
3. dat aan den penningmeester dit jaar geen décharge zal worden verleend betreffende het door hem tot nu toe gevoerde financieele beleid, daar zulks beter op de volgende jaarvergadering zal kunnen geschieden met het oog op het dan geheel achter ons liggende boekjaar 1946.

Zonder eenige discussie keurde de vergadering de verlangde dispensaties goed.

Op voorstel van den voorzitter wordt vervolgens overgegaan tot het instellen van een kas-commissie, die aan de volgende jaarvergadering verslag zou dienen uit te brengen. Het bestuur had den heer A. C. van Mourik Broekman, notaris te den Haag, bereid gevonden in deze commissie zitting te nemen en verzoekt nu de vergadering het tweede lid uit haar midden te willen benoemen. De heer Veldhoven oppert hierbij de wenschelijkheid, met het oog op de kosten, dat dit lid in dezelfde stad als de penningmeester zou wonen. Hiermede rekening houdend benoemt de vergadering den heer L. F.

Steehouwer, uit Rotterdam, als tweede lid der kas-commissie, die de benoeming aanneemt.

Hierna brengen de secretaris en de bibliothecaris verslag uit. De secretaris doet ook voorlezing van een rapport der medische commissie onder leiding van den heer H. M. Haye, arts, te Amsterdam in verband met eenige onderzoekingen door bedoelde commissie verricht.

In verband met het verslag van den secretaris betreffende het Tijdschrift voor Parapsychologie wenschte de voorzitter zijn speciale hulde te betuigen aan Dr. W. H. C. Tenhaeff voor zijn werk als redacteur van genoemd periodiek en daarbij tevens den dank der vergadering tot uitdrukking te brengen voor alles wat Dr. Tenhaeff in deze functie had verricht. In verband met den huidigen toestand van de bibliotheek en van het laboratorium overweegt het bestuur een oproep in het T.v.P. te plaatsen om op te wekken tot schenkingen van boeken en geld tot wederopbouw der beide genoemde instellingen

Ten aanzien van deze kwestie ontspint zich een levendige discussie. De Heer Veldhoven komt met verschillende suggesties: de uitgevers aanschrijven om werken op parapsychologisch gebied af te staan; zich in verbinding te stellen met opgeheven spiritistische vereenigingen om voor ons belangrijke werken af te staan; en bovenal er op aandringend een Maecenas onder de leden te zoeken, die den geheelen opbouw zou willen financieren.

De Heer Bontekoe vroeg welk bedrag ongeveer benoodigd zou zijn om de bibliotheek in haar ouden vorm te herstellen, zou b.v. een *f* 2.000,— niet genoeg zijn? Hierop werd van achter de bestuurstafel geantwoord, dat *f* 20.000,— dichter bij de waarheid zou zijn. Dr. Tenhaeff voelde de onrechtvaardigheid van dezen Duitschen roof van onzen boekenschat sterk aan en had in verband hiermede aan de Duitsche parapsychologe Dr. Gerda Walther een brief gericht er op aandringend, dat ons verlies zou worden goed gemaakt door confiscatie van werken uit Duitsche particuliere verzamelingen.

Vervolgens bracht de penningmeester verslag uit over den financieelen toestand. Waar alles nog zoo op losse schroeven staat en wij nog geen enkelen kijk hebben op den omvang der financieele verplichtingen, dorst hij zich voorshands niet aan een prognose te wagen, zoodat hij ook geen begrooting kon overleggen. De uitgave van het T.v.P. eischt een zeer hoog percentage van de geïnde gelden, maar het is absoluut noodzakelijk met het tijdschrift door te gaan en het op een zoo hoog mogelijk peil te brengen en te behouden, zoodat voor andere doeleinden, indien de gewone administratieve kosten en de subsidies aan de afdeelingen zijn voldaan, vrijwel niets zal overschieten. De penningmeester verzoekt de vergadering haar goedkeuring er aan te hechten, dat het bestuur beslist, zonder het indienen van een begrooting, hoe de gelden het beste kunnen worden besteed. Aldus besloten.

Hierop komt de kwestie van het laboratorium aan de orde. De voorzitter betoogt de volstrekte noodzakelijkheid om te komen tot

een goed-geoutilleerd laboratorium in Nederland. Hiertoe stelt hij voor een laboratorium-commissie te benoemen, die plaats van vestiging, outillage e.d.m. in studie zou nemen, hetgeen wordt goedgekeurd.

De Heer Verkade vraagt of men al eenig idee heeft waar het laboratorium zou kunnen komen. Dr. Tenhaeff antwoordt, Amsterdam zeer geschikt te achten.

Ds. Erkelens vraagt of Leiden niet geschikt zou zijn.

Dr. Stokvis, die met Leiden in nauwe relatie staat, zal de zaak aldaar onder de oogen zien en eventueel trachten iets te bereiken.

De Heer Hannema bood zijn medewerking als technicus aan bij de samenstelling van het instrumentarium. De Heer Wafelbakker merkte op, dat Amsterdam een uitgebreid psychologisch laboratorium bezit en vroeg of de vereeniging daarmede geen contact kon zoeken. De voorzitter zou dit aan de te benoemen laboratorium-commissie in overweging geven.

De Heer Veldhoven brengt het optreden van een Nederlandschen „fakir" ter sprake. In Engeland wenden dergelijke personen zich tot de Engelsche S.P.R. ter onderzoek hunner vermogens. Waarom wordt dat hier niet gedaan? Dr. Tenhaeff verhaalt daarop van zijn bevindingen met dezen „fakir" en betrekt daarbij ook Dr. Stokvis in de discussie, die van zijn kant bepaalde aspecten van het experimenteel onderzoek van dit bijzondere geval naar voren brengt. Vervolgens ontspint zich een geanimeerde en interessante discussie, waarbij de zaak van velerlei standpunt wordt belicht, juridisch, ethisch en experimenteel.

Bij de rondvraag deelt de Heer Zorab mede, dat enkele leden het zeer nuttig zouden vinden een pers-commissie in te stellen, ten einde het contact tusschen de Pers en het door de S.P.R. bestreken terrein te bevorderen en verschillende heerschende misvattingen op ons gebied uit den weg te ruimen. Dr. Tenhaeff merkt op, dat onder onze leden eenige geroutineerde journalisten zijn, die de bedoelde taak op zich zouden kunnen nemen. De voorzitter zegt overweging toe.

Niets meer aan de orde zijnde, sluit de voorzitter om 2 uur de vergadering voor de lunch-pauze.

Na de lunch-pauze opende de voorzitter ± 3 uur wederom de vergadering, die thans aanmerkelijk drukker bezocht blijkt te zijn dan voor de pauze, en kondigde aan een verheugende mededeeling te kunnen doen. Enkele Amsterdamsche leden nl. hadden als eersten bouwsteen van het Laboratorium-fonds een bedrag van *f* 100,— bijeengebracht. Namens de S.P.R. dankte de voorzitter den milden gevers ten zeerste en sprak daarbij de hoop uit, dat hun voorbeeld door zeer vele dergelijke giften zou worden gevolgd. Hierop gingen er in de vergadering stemmen op om na afloop een collecte te houden voor hetzelfde doel, waartoe werd besloten. (De collecte bracht *f* 145,— op.)

Vervolgens hield de voorzitter, Prof. Dr. H. Th. Fischer, uit Utrecht, een lezing over het onderwerp: „De sociale beteekenis van

de paranormale begaafdheid", welke in het T.v.P. zal worden gepubliceerd. Op deze voordracht, die door de aanwezigen zeer werd gewaardeerd, volgde eenige gedachtenwisseling.

Om ± 4.35 uur, nadat Dr. W. H. C. Tenhaeff zich tot tolk der aanwezigen had gemaakt en den spreker had bedankt voor zijn boeiende en belangwekkende rede, werd de bijeenkomst gesloten.

De Secretaris,
G. ZORAB.

OPROEP AAN DE LEDEN

Gelijk het aan de meeste leden wel bekend zal zijn, werd in 1941, tegelijk met de opheffing onzer Vereeniging, de S.P.R.-bibliotheek door de Duitschers geconfisceerd en later naar Duitschland weggevoerd. Slechts de tijdschriften konden door een persoonlijk ingrijpen van den Directeur der Universiteitsbibliotheek te Amsterdam voor ons behouden blijven.

Wat er van onze bibliotheek is geworden, weten wij tot op heden niet, ofschoon nog steeds ijverige nasporingen aan den gang zijn om onzen boekenschat weer in handen te krijgen.

Hoewel ongetwijfeld nog steeds de mogelijkheid bestaat dat de boekerij ergens in Duitschland onbeschadigd wordt teruggevonden en aan ons wordt teruggegeven, is die kans helaas gering te noemen. Wij zullen er dus goed aan doen er terdege rekening mede te houden, dat de bibliotheek voor goed verloren is, zoodat wij reeds van dit oogenblik af alle krachten dienen in te spannen om een nieuwe boekerij op te bouwen van tenminste haar vroegeren omvang.

Door de volslagen plundering onzer kas door de Duitschers ontbreken ons momenteel de middelen om door den aankoop van boekwerken e.d.m. den eersten grondslag te leggen voor onze te „herrijzen" bibliotheek. De eenige mogelijkheid hiertoe is om op deze plaats een dringend beroep te doen op alle leden en belangstellenden zooveel mogelijk werken op parapsychologisch en aanverwant terrein af te staan voor den wederopbouw der S.P.R.-boekerij. Wij zijn ons er ten volle van bewust voor den zooveelsten keer van onze leden e.a. offers te vragen, doch niettemin zijn wij er van overtuigd dit ook dit maal niet tevergeefs te zullen doen en op de volle medewerking der leden te kunnen rekenen.

Hun, die boekwerken zouden wenschen af te staan, wordt verzocht deze op een der drie hier volgende adressen te willen afgeven:

1. Secretariaat der S.P.R., Verdistraat 32, den Haag;
2. Universiteitsbibliotheek, Singel 421, Amsterdam;
3. Volkenkundig Instituut der Rijks-Universiteit te Utrecht, Drift 29.

Welke werken, als geschikt voor onze bibliotheek, zullen worden opgenomen en hoeveel exemplaren van ieder, zal door den bibliothecaris in overleg met Dr. W. H. C. Tenhaeff, onzen wetenschappelijken adviseur, worden bepaald.

Moge deze oproep velen er toe brengen een steentje bij te dragen voor de vorming der nieuwe S.P.R.-bibliotheek, waaraan alom in den lande reeds zulk een groote behoefte bestaat.

De Bibliothecaris,
Ir. J. BETHLEM.

BOEKBESPREKING

Ir. H. BOUMAN, SPIRITISME, WETENSCHAP EN GEESTELIJK LEVEN. Uitg. W. P. van Stockum & Zoon. 's-Gravenhage 1946. Prijs geb. *f* 2,75.

In wezen is dit boekje een argumentatie tegen de geldigheid der materialistisch-mechanistische wereldbeschouwing en vóór het goed recht van de stelling, dat de mensch in laatste instantie een geestelijke entiteit is, die qualitate qua in staat moet worden geacht den lichamelijken dood te overleven. De wapens ter ondersteuning dezer these put schrijver vrijwel uitsluitend uit het arsenaal der paranormale verschijnselen, wapens die de auteur met een zekere vaardigheid weet te hanteeren.

Schrijver verdeelt zijn werk in drie deelen. In het eerste deel (blz. 9–47) geeft hij, zeer in het kort en hier en daar slechts even aanstippend, een samenvatting van de verschillende paragnostische en parergische phenomenen, die in het bijzonder geschikt zijn om zijn hoofdstelling, den geestelijken inslag des menschen en de daaraan verbonden consequenties, van een gedegen grondslag te voorzien. Het valt echter te betreuren, dat schr. niet wat kieskeuriger is geweest in de door hem terloops aangehaalde gevallen, daar allerlei lang niet voldoende gewaarmerkte gevallen door hem op één lijn worden gesteld met bewijsmateriaal, over welks waarde vrijwel iedere parapsycholoog het eens is. Het gaat o.i. niet aan om b.v. hoogst twijfelachtig materiaal (Schrenck Notzing en Eva C., blz. 27; „geesten"-fotografie, blz. 29) en het ondubbelzinnig aangetoonde bedrog van „Margery" in zake de Walter-duimafdruk (blz. 40) als evenzoovele onberispelijk geconstateerde feiten naar voren te schuiven als grondslag van een bepaalde zienswijze. Bij de niet geheel ter zake kundigen wordt aldus een valsche voorstelling gewekt, terwijl voor de deskundigen het betoog van den schrijver aan aantrekkelijkheid gaat verliezen. Schrijver zal o.i. er goed aan doen bij een volgenden druk dit hoofdstuk door een fijnere parapsychologische zeef te doen gaan. Hij zal dan nog genoeg materiaal overhouden om aan zijn zienswijze den noodigen steun te verleenen.

Overigens geeft schrijver in dit boekje blijk van inzicht in de parapsychologische problematiek en laat aan de z.g. animistische verklaringshypothesen in velerlei opzicht recht wedervaren. Dat hij in verband met bepaalde phenomenen aan de z.g. spiritistische hypothese den voorkeur geeft en deze verschijnselen, althans ten deele, wil zien teweeggebracht door een inwerking van overledenen, is zijn goed recht, waarbij hij zich in goed gezelschap bevindt.

Het tweede deel, dat de waarde der z.g. „message"-literatuur bespreekt, heeft ook ongetwijfeld zijn waarde, al kunnen wij op menig punt met den schrijver van meening verschillen. Zoo o.m. betreffende schrijvers opvatting, dat over gansch de wereld deze „messages" zoo typisch eensluidend zouden zijn. Wij zouden hem willen aanraden de Piper-messages met die door Mrs. Osborne

Leonard verkregen te vergelijken, waarna hij ongetwijfeld wel tot andere gedachten zal komen. Wij achten het dan ook op z'n zachtst uitgedrukt voorbarig om aan de hand dezer „messages" tot vèrgaande conclusies te komen betreffende toestanden en verhoudingen in het hiernamaals. Het past ons alsnog hieromtrent in de meeste gevallen het „ignoramus" in den mond te nemen.

Het derde deel, handelende over de beteekenis van zekere spiritistische grondstellingen (die in de hoofdstukken I en II werden uitgewerkt) voor den godsdienst en samenleving, valt dan ook feitelijk buiten onze competentie.

G. ZORAB.

PARAPSYCHOLOGISCHE CONTACTEN TE PARIJS

Onlangs in Parijs zijnde had ik het groote voorrecht een bezoek te kunnen brengen aan het Institut Métapsychique International (I.M.I.), dat voor den oorlog onder de eminente leiding van Dr. E. Osty zulk een vooraanstaande plaats innam bij het parapsychologisch onderzoek. Een langdurig onderhoud met den tegenwoordigen directeur, den Heer R. *Warcollier*, welbekend door zijn telepathische proefnemingen, en met de secretaresse van het Instituut, Mej. Galloy, de schoonzuster van wijlen Dr. Osty, deed mij kennis nemen van de huidige situatie op ons terrein in Frankrijk.

In tegenstelling met onze S.P.R. kwam het I.M.I. ongehavend door den bezettingstijd, daar terstond in 1940 de instelling gesloten werd verklaard en aan de Duitschers geen gelegenheid werd gegeven tot confiscatie en plundering. Een groot geluk, aangezien zoodoende de rijke bibliotheek en het uitstekend geoutilleerde laboratorium (onderzoekingen met Rudi Schneider!) intact zijn gebleven.

Een der onderwerpen, bij deze gelegenheid door uw Secretaris aangesneden, was het eerstkomende parapsychologische Congres, waarbij van onze zijde er naar wordt gestreefd dit in Nederland te doen plaatsvinden. De Heer Warcollier juichte deze keuze toe en was overtuigd, dat ons land, vanwege zijn ligging en wetenschappelijke reputatie, de aangewezen plaats zou zijn aan het congres gastvrijheid te verleenen.

Uit de mededeelingen van den Heer W. moest ik tot mijn spijt opmaken, dat het parapsychologisch onderzoek in Frankrijk slechts zeer langzaam op gang komt. Van officieele wetenschappelijke zijde is er zoo goed als geen belangstelling te bespeuren, terwijl de gemiddelde Franschman zoo volkomen in beslag wordt genomen door de jacht op de allereerste levensbehoeften, dat hij voor paranormale verschijnselen vrijwel geen interesse bezit. Gevallen van proscopie in verband met den oorlog b.v. zijn zoo goed als niet ter kennis van het I.M.I. gebracht, terwijl ook alle andere onderzoekingen momenteel vrijwel volkomen stagneeren. Slechts de sinds jaren bestaande groep van Warcollier voor telepathische experimenten komt nog vrij geregeld bijeen, zonder dat er veel nieuws valt te constateeren. Voor onze Nederlandsche onderzoekingen van den laatsten tijd (Enquête Oorlogsvoorspellingen, onderzoek magnetisme, fakirisme enz.) had de Heer W. groote waardeering en concludeerde, dat wij op het oogenblik Frankrijk een heel stuk voor zijn en blijk geven van groote activiteit.

Met het uitspreken van de hoop, dat tusschen onze beide vereenigingen een vruchtbare samenwerking zich zou mogen ontwikkelen, nam ik afscheid van het instituut en zijn bestuursleden.

G. ZORAB.

PARAPSYCHOLOGIE EN ZIELSZORG

DOOR DR. W. H. C. TENHAEFF

In het begin van April 1946 kreeg ik bezoek van mevr. H. die mij o.m. het navolgende mededeelde, dat door een drietal getuigen bevestigd wordt:

„. . . Toen mijn kleine jongen ongeveer anderhalf jaar oud was kon mij soms (vooral 's middags als hij zijn middagslaapje deed) een onverklaarbare angst overvallen. Dan was het net alsof iemand mij waarschuwde door te zeggen: „Ga toch eens boven kijken". Ik liep dan zoo vlug mogelijk naar hem toe. Nimmer vond ik hem daarbij echter anders dan rustig slapend in zijn bedje.

Ook gebeurde het bij herhaling dat ik, wanneer ik met hem op straat liep, het gevoel kreeg dat er iemand achter ons liep, die het op mijn zoontje gemunt had. Eens op een keer, we liepen toen samen op de . . . . . .kade, had ik dat gevoel zoo sterk, dat ik hem zoo hard naar mij toetrok en in zijn handje kneep, dat hij even een pijngilletje slaakte.

Jantje had een heel slecht gebit en dat veroorzaakte vaak pijn en ongemak. Op een keer dat hij weer huilde (omdat hij zoo'n kiespijn had) slaakte ik de verzuchting: „Kind, wanneer zal jij toch eens van die ellende af zijn." Opeens hoorde ik duidelijk een stem naast mij zeggen: „Als hij dood is".

In Januari 1941 droomde ik dat ik in onzen tuin stond. De tuin deed wintersch aan met uitzondering van onzen seringenboom, die in vollen bloei stond. Mevr. S. . ., die naast ons woont, wees mij hierop en zeide: „Kijk, als die boom zoo in bloei staat is Jantje dood." Jantje stierf op 10 Mei en kort na de begrafenis stond de boom op z'n mooist.

Het was in die dagen dat Jantje ziek werd[1]).

Eenige weken later droomde ik dat ik mij in een zaal of een kerk bevond, die vol stond met prachtige witte bloemen. Ik moest door een soort van haag loopen, terwijl aan weerskanten mijn familieleden (vader, moeder, broers, zusters) stonden. Aan het einde van die haag zag ik een soort van eerepoort en daaronder stonden mijn broer en zijn vrouw. Toen werd mij gezegd: „Als die twee hun feest hebben is het voorbij." Enkele dagen na de begrafenis van Jantje vierden zij hun koperen bruiloft.

In Maart zag ik in mijn droom een begrafenisstoet. In plaats van zwarte dekkleeden droegen de paarden echter paarse en bruine sjerpen. Ik keek met aandacht naar de dieren. Plotseling zag ik dat een der paarden ergens van schrok (waarvan het schrok kon ik niet zien) en onrustig werd.

---

1) Jantje H. leed aan endocarditis (= ontsteking van het binnenbekleedsel van het hart) verband houdende met een gewrichtsrheumatische aandoening. Na overleg gepleegd te hebben met twee specialisten stelde de huisarts der familie H. voor het kind te laten opereeren (tonsillae) om op deze wijze de rheumatische aandoening te bestrijden. De moeder verzette zich heftig tegen deze operatie daar zij, naar zij zeide, er een „voorgevoel" van had dat het kind na deze operatie zou sterven. De medici stelden haar gerust, *achtten allerminst levensgevaar aanwezig* en hechtten niet de minste waarde aan de sombere voorgevoelens der moeder die, volgens hen, als het product eener overspannen verbeelding moesten worden aangemerkt. Zwichtend voor den aandrang, welke door haar echtgenoot en de artsen op haar werd uitgeoefend en zichzelf daarbij wijsmakend dat haar geloof in haar „droomen" en voorgevoelens dwaasheid was, gaf mevr. H. toestemming Jantje te laten opereeren.

Na de operatie, toen de toestand van het kind aanmerkelijk verbeterd scheen te zijn, verklaarde mevr. H. een „doodssluier" over het kind heen te zien. Men schonk geen aandacht aan deze woorden. Kort daarop stierf het kind – tegen veler verwachting in – op zevenjarigen leeftijd (10 Mei 1941).

Toen ons kind begraven werd schrok een der paarden van de stoet, omdat de hoed van mijn dochtertje afwoei en tegen de pooten van het dier terecht kwam.

De rouwkaarten, welke rondgezonden werden, hadden geen zwarten rand (zooals gebruikelijk is) maar de begrafenisonderneming had (zonder ons daarin te kennen) deze kaarten van een dubbelen rand laten voorzien, waarvan de eene rand paars en de andere beige gekleurd was. De beige rand had ik in mijn droom lichtbruin gezien.

Op den eersten Pinksterdag (1941), kort na Jantje's dood, voelde ik mij slap en lusteloos. Mijn man en kinderen waren naar de kerk gegaan en ik lag nog op mijn bed toen ik duidelijk Jantje's stem hoorde. Lang en uitgehaald riep hij: „Ansje."

Toen ik den Zondag daarop naar het kerkhof ging zag ik dat naast het graf van Jantje weer een nieuw graf gegraven was. De vrouw, die er bij stond, bleek de moeder te zijn van het kindje dat men daar begraven had. Zij vertelde mij dat haar overleden dochtertje Ansje heette en op den eersten Pinksterdag gestorven was."

Men zal het met mij eens zijn dat wij hier met enkele opmerkelijke paranormale ervaringen te doen hebben in verband staande met het – tegen de verwachting van onderscheidene, hierbij betrokken, personen in – overlijden van haar (op één na jongste) kind. De „droom", welke mevr. H. in Maart 1941 had, geeft ons een geval van verdichting [1]) te zien. Twee beelden, t.w. dat van het schrikkende paard en dat van rouwkaarten met dubbelen en verschillend gekleurden rand worden hier tot één beeld samengeperst of verdicht.

De ervaring, welke mevr. H. op den eersten Pinksterdag 1941 had, kunnen wij wel tot de z.g. Dunne-effecten rekenen. De (toekomstige) dagrest („droom"aanleiding) is hier wel de (toekomstige) ontmoeting met de moeder van het overleden meisje Ansje. Opmerkelijk is dat de geloofwaardige pseudo-hallucinatie hier een auditief, in plaats van een visueel karakter droeg. Geloofwaardige pseudo-hallucinaties van het gehoor heeft mevr. H., zooals ons uit het bovenstaande blijkt, meermalen bij zichzelf opgemerkt en, ofschoon zij zeldzamer zijn dan gezichts-„hallucinaties", vindt men er bij herhaling in de parapsychologische litteratuur melding van gemaakt. Naast de z.g. helder*ziend*heid onderscheidt men o.m. de z.g. helder*hoorend*heid.

De bange „voorgevoelens", waarvan mevr. H. in den aanvang van haar mededeeling gewag maakt, berusten kennelijk op het feit „dat haar weten omtrent de toekomst blijkbaar de grensscheiding tusschen het onderbewuste en het bewustzijn niet kon overschrijden en, naar den aard der verdrongen complexen, in de emotioneele sfeer bleef steken, zich enkel voordoende als een zeer intensief, maar van elke redelijke oorzaak schijnbaar ontbloot angstgevoel" (Dietz). Ik acht het zeer waarschijnlijk dat mevr. H. haar langs paranormalen weg verkregen kennis met betrekking tot hetgeen haar te wachten stond trachtte te verdringen, waardoor deze kennis zich soms slechts in den onvolkomen vorm van angstgevoelens aan haar openbaarde.

Uit een tweetal gesprekken welke ik met mevr. H. voerde en waarbij zij mij nog meer van dergelijke paragnostische ervaringen mededeelde, verband houdende met ziekte en dood van personen uit haar omgeving (familie, vrienden, kennissen, buren), bleek dat zij als kind reeds van haar paranormale begaafdheid blijk heeft gegeven.

1) Zie Tijdschr. v. Parapsychologie, XIV, pag. 14 e.v.

Haar ouders en zusters, die niet het minste begrip van paragnostische verschijnselen hadden, begrepen niets van haar, in hun oogen zeer zonderlinge gedragingen, hetgeen tot conflicten aanleiding gaf. Haar levensgeschiedenis was gelijk die van zoovele andere personen, die in hun jeugd reeds blijk gaven van eenige paranormale begaafdheid en daarvoor bij hun omgeving niet het minste begrip ontmoetten.

Mevr. H. behoort tot den middenstand. Evenals haar echtgenoot is zij uit een R.K. gezin afkomstig. Zij werd streng opgevoed, waarbij haar ouders haar met hel en duivel dreigden wanneer zij op eenigerlei wijze liet blijken dat zij niet alles kon aannemen wat haar (verre van ruimdenkende) pastoor haar op de catechismus leerde. Haar paragnostische „ingevingen" werden, voor zoover zij niet als producten eener „hysterische" fantasie werden aangemerkt, op rekening van den duivel en zijn trawanten geschoven, die het er op aangelegd hadden haar ziel ten verderve te richten. Ook in latere jaren vond zij in haar omgeving weinig of geen begrip voor haar paragnostische begaafdheid, wanneer zij daar een enkele maal van deed blijken. Sommigen „voorspelden" haar dat zij nogeens krankzinnig zou worden, wanneer zij aan deze dingen deed (daarmede blijk gevend van hun volkomen gebrek aan begrip met betrekking tot het spontane karakter harer verschijnselen) terwijl anderen haar om haar „droomen" en „ingevingen" begonnen te mijden.

Ik heb in eenige gesprekken met mevr. H. (voor wie, naar zij zeide, mijn radiolezing over oorlogsvoorspellingen een „openbaring" was) getracht haar eenig inzicht in het wezen van haar begaafdheid te geven en daarbij ook een onderhoud met haar echtgenoot gehad, die eveneens zeer onwetend tegenover, wat hij noemde, de „angstwekkende" en „griezelige" begaafdheid van zijn vrouw stond, waarbij het mij, naar ik meen, gelukt is ook bij hem een beter inzicht te doen ontstaan. Een gemakkelijke taak was dit niet, daar het den heer H. moeite kostte een, zij het ook in zeer eenvoudige woorden gesteld wetenschappelijk betoog te volgen, waarbij nog komt dat hij niet zonder argwaan naar mij, den andersdenkende luisterde.

Bij het onderhoud dat ik met mevr. H. had bleek mij ook nog, dat zij het zichzelf in hooge mate kwalijk nam, dat zij haar toestemming had gegeven Jantje te laten opereeren. Zij verweet zichzelf dat zij, als ik mij hier in Socratische termen mag uitdrukken, tegen de waarschuwingen, welke haar van de zijde van haar daimonion ten deel waren gevallen, in, haar kind had laten opereeren. De ervaring had haar immers geleerd, dat zij op haar „intuïtie" (haar omgeving mocht daar over oordeelen zooals zij wilde) kon vertrouwen. Zij had de „waarschuwingen" van haar „daimonion" in den wind geslagen en gevoelde zich thans schuldig aan den dood van haar kind. Het gesprek, waarin ik haar het inzicht bijbracht dat haar paragnostische begaafdheid iets volkomen natuurlijks is, dat alle menschen in aanleg paragnosten zijn, maar dat de paragnostische begaafdheid zich niet bij alle menschen in gelijke mate openbaart en dat zij in dezen tot die groep van personen moet worden gerekend,

wier paragnostische begaafdheid die van den gemiddelden mensch te boven gaat, had tot onverwacht gevolg, dat het haar sterkte in haar overtuiging, dat zij verkeerd gehandeld had met haar toestemming te geven voor de operatie. Door middel van persuasie [1]) gelukte het mij mevr. H. hier tot andere gedachten te brengen.

Het geval mevr. H. staat geenszins op zichzelf. In den loop der jaren ben ik bij herhaling in aanraking gekomen met personen, die over zekere paranormale vermogens beschikten en daarbij van een groote onwetendheid met betrekking tot het wezen hunner begaafdheid blijk gaven, terwijl zij ook bij hun omgeving weinig of geen begrip, ja in menig geval zelfs afkeer met betrekking tot deze begaafdheid ontmoetten. Men ontmoet dergelijke personen overwegend in confessioneele kringen.

Moge deze afkeer eensdeels verband houden met het feit dat in vele gevallen de „droomen" en gezichten der paragnosten betrekking hebben op ziekte en dood en men uit dien hoofde de paragnostisch-begaafden als verkondigers van onheil uit den weg zoekt te gaan (men vindt hiervan treffende voorbeelden in de geschriften van hen, die studie zochten te maken van het z.g. tweede gezicht dat eeuwenlang de bewoners van Schotland, IJsland, Westfalen en enkele andere streken van N.W. Europa verontrust schijnt te hebben), anderdeels is het de vrees, die de primitieve mensch koesterde voor toovenaars en heksen en andere in zijn oogen bovennatuurlijk (ik bedien mij hier opzettelijk van dit woord omdat voor den primitieven mensch het paranormale vaak het bovennatuurlijke is) begaafde personen welke bij sommigen, wanneer zij met paranormaalbegaafde personen in contact komen, nog naklinkt.

De vrees voor het bovenzinnelijke (die bij een aantal personen onmiskenbaar aanwezig is) houdt verband met de vrees voor den dood. Vaag beseft men dat onze paranormale vermogens tot een andere wereld behooren dan de tijd-ruimtelijke, waarin wij thans verkeeren en dat doet velen de oogen daarvoor sluiten, omdat zij de gedachte aan hun eigen sterfelijkheid niet verdragen kunnen en derhalve de gedachte aan den dood (en alles wat daarmede in verband staat) zoo ver mogelijk van zich afzetten.

Dergelijke gevallen doen ons inzien van hoe 'n groot belang het is dat allen, die bij den zielszorg in den ruimsten zin des woords betrokken zijn (en dat zijn in de eerste plaats theologen en medici), over eenige kennis met betrekking tot de paranormale begaafdheid beschikken, opdat zij, waar noodig, van voorlichting kunnen dienen. De belangstelling, die zich in den loop der laatste decennia voor het parapsychologisch onderzoek begint te openbaren, heeft hier reeds veel ten goede doen verkeeren. Maar in de breede lagen der bevolking heerscht in dezen nog zeer veel onwetendheid, welke eensdeels het gevolg is van een nawerking van het vorige eeuwsche wijsgeerig materialisme [2]) en anderdeels verband houdt met theologische voor-

---

1) Wij moeten het persuadeeren wel van het suggereeren weten te onderscheiden. Persuadeeren beteekent een patiënt eerlijk eigen meening bij te brengen, hem een overtuiging mee te deelen, die de therapeut zelf ten volle deelt. Persuadeeren wil zeggen een beroep doen op de rede, op het gezonde verstand van een patiënt. Bij het suggereeren doen wij geen beroep op de rede. De suggestibiliteit neemt toe, naar mate onze critiek geringer wordt.

2) Wij hebben – hoezeer dit ook te betreuren valt – het feit te erkennen, dat de moderne spiritualistische (= anti-materialistische) wereld- en levensbeschouwing der

oordeelen, welke in sommige kringen nog immer blijken te bestaan en waartegen men in een aantal gevallen weinig of niets kan uitrichten.

Kortgeleden ontving ik een brief van een heer, die tot een gereformeerd kerkelijke studie-vereeniging behoorde. Deze brief gaf blijk van een groote dogmatische bevooroordeeldheid en een ontstellend gebrek aan kennis met betrekking tot parapsychologische verschijnselen. Uit de wijze waarop hij zich uitdrukte bleek voorts, dat hij ook op wijsgeerig gebied niet de minste scholing genoten had. Nochtans meende deze heer zich gerechtigd te achten in zijn kring een referaat over parapsychologie te houden. In enkele „leemten" in zijn kennis (Gode zij dank bezit hij toch eenige zelfcritiek!) wilde hij tegemoet komen door mij eenige inlichtingen te vragen betrekking hebbende op telekinetische en daaraan verwante verschijnselen. Uit de vragen welke hij mij stelde kon ik afleiden, dat hij zijn „kennis" met betrekking tot deze verschijnselen ontleend had aan enkele prullige spiritistische blaadjes, jaren geleden verschenen.

Ik heb mijn briefschrijver zonder eenig voorbehoud geantwoord, dat hij ten eenenmale het recht miste over deze onderwerpen te spreken en hem daarbij nog enkele raadgevingen doen toekomen. Ik betwijfel echter of hij zich daar iets aan gelegen zal laten liggen. Reeds Ovidius kende de duisternis die in veler menschen geest huist (Met. 6, 472).

---

groote denkers van onze dagen (Driesch, Bergson e.a.) merkwaardig genoeg bij lange na niet in gelijke mate in de massa's is doorgedrongen als de materialistische beschouwingen van Vogt, Büchner, Moleschott en Häckel (ik noem hier slechts enkele namen) dit in de vorige eeuw deden.

DE ZOOGENAAMDE VOORSPELLINGEN VAN DJOJOBOJO, DEN JAVAANSCHEN NOSTRADAMUS

DOOR G. ZORAB

Enkele maanden geleden verschenen in eenige aan Ned. Indië gewijde tijdschriften [1]) artikelen handelende over voorspellingen (z.g. *pralambangs*), die een legendarisch vorst en profeet in lang vervlogen tijden op Java zou hebben gedaan ten aanzien van de toekomstige lotgevallen van dit gebiedsdeel, terwijl daarbij bijzonderheden werden medegedeeld vooral van technischen aard, die sterk de aandacht moesten trekken. De bedoelde profetieën werden dan met een zeker aplomb in verband gebracht met de thans in ons Indië heerschende verwikkelingen, en al naar mate de wenschen en opvattingen van de auteurs op zoodanige wijze aangepast en gecommentarieerd, dat ze den schijn verwekken in betrekking te staan tot den huidigen toestand of de daaruit voortvloeiende verlangde toekomst.

Het was bekend, dat in tijden van onrust en politieke spanningen deze pralambangs door de bevolking druk werden besproken en dat onderscheidene volksmenners, uit welke overwegingen dan ook, van bedoelde voorspellingen gebruik maakten om het geloof hunner volgelingen in hun goddelijke zending en uiteindelijk succes te bekrachtigen. Dat daarbij doorgaans met den wezenlijken inhoud en juiste uitlegging der profetieën naar willekeur werd omgesprongen laat zich zonder meer begrijpen. Ook thans schijnt men in bepaalde kringen geneigd uit deze oude voorzeggingen politieke munt te slaan en het zoo voor te stellen, alsof een zekere staatkundige constellatie reeds eeuwen her was voorspeld en dat de hedendaagsche gebeurtenissen onafwendbaar zullen voeren tot den toestand, welken sommige leiders hun volgelingen momenteel zoo gaarne voorspiegelen.

Voor den parapsycholoog echter komt het in de eerste plaats er op aan na te gaan in hoeverre er bij de meergenoemde pralambangs sprake is van echte paranormale verschijnselen, of dus de uitspraken van den profeet Djojobojo, zooals zij tot ons zijn gekomen, inderdaad aanwijzingen bevatten dat echte proscopie in het spel is. Het is dan ook met dit doel, dat wij een onderzoek hebben ingesteld naar den oorsprong en inhoud dezer zoogenaamde Javaansche profetieën, die in de laatste maanden, doch ook in de achter ons liggende oorlogsjaren, hoewel dan in den vorm van een soort fluistercampagne, opgang hebben gemaakt en den indruk vestigden, dat de meergenoemde Djojobojo over geweldige paranormale vermogens moet hebben beschikt en in dit opzicht torenhoog boven zijn Europeeschen collega Nostradamus uitstak.

Hoe luiden nu de voorspellingen, die men tegenwoordig dezen Indischen profeet, wiens menschelijk bestaan sterk in twijfel moet worden getrokken, in den mond legt?

Reeds zoo ver terug als 1898 kon men b.v. in het Soerabajasche

---

1) „Het Indisch Nieuws", van 22 Juni 1946, blz. 6–7. „Indonesia", van 8 Juni 1946, blz. 8.

Handelsblad verschillende dezer profetieën aldus samengevat aantreffen, zonder dat daarbij werd medegedeeld uit welke Javaansche handschriften of andere bronnen de schrijver van het artikel had geput. Een uittreksel volgt hierbeneden:

„Heel veel heeft de ziener voorspeld en het moge nu louter toeval zijn, toch zijn eenige zaken door hem voorspeld, feiten geworden. Van der Europeanen komst zeide hij: zwartoogigen – Portugeezen – zullen den weg openen en de kattenoogen – Nederlanders – zullen hen verdringen en overal er uit jagen. De kattenoogen zullen door de roodharigen – Engelschen – overwonnen worden, maar door tusschenkomst van de halve wereld – Weener Congres – weder in het bezit worden gesteld van hun bezittingen. (Overgave van Ned. Indië in 1816). Daarna zullen er zwarte gevaarten komen, die de zee beploegen zonder van zeilen gebruik te maken. De gevaarten zullen twee zwemvliezen (raderbooten) hebben en daarmede door vuur en water (stoom) in beweging worden gebracht. Later komen dergelijke gevaarten, maar ze zullen, in stede van zwemvliezen, aan het roer een vin hebben, die het voortstuwingsvermogen zal bezitten, beter nog dan die met zwemvliezen. Men vatte dat de ziener hier het oog had op schroefstoombooten. De kattenoogen zullen aan Java meer verbazing geven, want zij zullen waar maken, dat zij de wereld in hun macht hebben door middel van koperdraad, waarmede zij snel als de bliksem berichten zenden naar alle zijden der wereld (telegraaf). En later dit meer volmaken door langs zulke draden met elkander te spreken (telefoon). Zij zullen ook de verschillende deelen van ons eiland door wegen verbinden, waarop ijzeren staven in den grond zullen vernageld worden, die aan groote roto's (wagens) gelegenheid zullen geven daar langs te rijden, getrokken door klabangs (duizendpooten) en ondersteund door vuur en water. Men begrijpe, dat hiermede worden bedoeld de spoorwagens en hun op duizendpooten gelijkende beweging van de wielen. Eindelijk, om nog een greep uit den voorraad des grooten zieners te doen, zal dat kattenoogenvolk drie koningen hebben en met den laatsten hunner ook de laatste van het mannelijk oir uitsterven. Dan zal een kind van de vrouwelijke kunne het land der kattenoogen regeeren en het koninklijk gezag overbrengen in een der machtigste Vorstenhuizen van de groote wereld (Europa)."

Voorwaar, dit is proscopie (op zeer langen termijn) van het zuiverste water, van een treffende juistheid en gedetailleerdheid, zooals wij nog nooit zijn tegengekomen!! Wat moet deze ziener, die uit de 11de eeuw onzer jaartelling heet te stammen, over een fantastisch proscopisch vermogen hebben beschikt!!

Wanneer we nu echter de Javaansche handschriften er op naslaan, waarvan het b.v. vaststaat dat ze dateeren van zoo ongeveer tusschen 1780 en 1828 en die *J. A. B. Wiselius* [1]) voor ons in 1871 vertaalde, dan bemerken we tot onze niet geringe verbazing, dat in Djojobojo's profetieën *geen woord*, maar dan ook geen enkel woord, voorkomt betreffende de vele wetenschappelijke en technische uitvindingen, die volgens het door ons aangehaalde verslag in het Soerabajasche Handelsblad, en ook in de laatste tijdschrift-artikelen der twee genoemde Indische periodieken, deze middeleeuwsche Javaansche ziener zou hebben voorspeld. Met geen woord wordt in die oude profetieën melding gemaakt van de rader- en schroefstoombooten, van de telegraaf, telefoon, Weener Congres, de Nederlandsche dynastie enz. enz. Na lezing van deze meer origineele profetieën

1) J. A. B. Wiselius, Djaja Baja, zijn leven en profetieën. Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Ned. Indië. 7de deel. 1872. 172–217.

van Djojobojo (het staat wel vast dat ook deze wat betreft de daarin opgeteekende „voorspellingen" als *post eventum* neergeschreven dienen te worden beschouwd) komt wel heel scherp naar voren, dat al die z.g. uitgekomen voorzeggingen van Djojobojo niets anders dan bedrog beteekenen en je reinste humbug.

Het is vanzelfsprekend ondoenlijk in dit tijdschrift de profetieën van Djojobojo in de vertaling van Wiselius geheel of gedeeltelijk af te drukken en zoo het bewijs te brengen, dat de zoo frappante voorspellingen nergens in die geschriften zijn te vinden. Wij zullen hier dan ook dienen te volstaan met naar het geciteerde artikel te verwijzen. Een ieder die de moeite wil nemen bedoeld artikel door te lezen zal spoedig genoeg tot de overtuiging komen, dat in deze meer oorspronkelijke geschriften totaal niets voorkomt dat in verband kan worden gebracht met al die indrukwekkende proscopische uitspraken, waarmede men thans te koop loopt. Zelfs komt in de oude profetieën, welke in een soort apotheose eindigen en na een Messiaansch tijdperk Java onder de heerschappij van den vorst van Arabië ziet komen (algeheele overwinning van den Islam!), vrijwel niets voor dat verband zou kunnen houden met de komst der Hollanders op Java, de verrichtingen der O. I. Compagnie e.d.m. [1]) Nergens ook wordt gesproken van „kattenoogen", „roodharigen" enz. (Soer. Handelsbl.), wier komst en invloed door Djojobojo zou zijn voorzegd, terwijl wij ook geen melding konden vinden van den „Kebo boeli matané" (den witten karbouw met blauwe oogen), waarmede de Hollanders in de voorspellingen zouden zijn aangeduid (Het Indisch Nieuws).

Een andere o.i. onmiskenbare aanwijzing, dat we bij de aan Djojobojo toegeschreven voorspelling in het Soer. Handelsbl. en in de Indische periodieken van '46 te maken hebben met vervalschingen en pseudovoorspellingen, die met echte proscopie niets hebben uit te staan, is de opvallende eigenaardigheid dat bedoelde voorzeggingen a.h.w. met den tijd meegaan. Vergelijkt men de in 1898 aan Djojobojo toegeschreven pralambangs met die aangehaald in de geciteerde aan Indië gewijde tijdschriften, dan valt het den aandachtigen lezer al spoedig op, dat a.h.w. aan de proscopische kous is voortgebreid en dat verschillende uitvindingen van het menschelijk vernuft en bepaalde historische gebeurtenissen, die omstreeks 1890 nog niet bekend waren, in de later gepubliceerde z.g. profetieën van den Javaanschen ziener plots wel kunnen worden gelezen.

In het Soer. Handelsbl. is b.v. slechts sprake van voorzeggingen van stoombooten, telefoon, telegraaf enz., allemaal technische vondsten, die op het tijdstip van publicatie reeds bekend waren. Maar volgens de pralambangs in de laatste tijdschrift-artikelen opgenomen

---

1) De eenige verwijzing hiernaar is het volgende: „In dezen tijd (± 1590 A.D.) komen er zeevarenden op Java om handel te drijven; zij zullen zich mengen in den oorlog, het land sluiten zij van alle kanten in, eindelijk overwinnen zij en verdeelen het rijk." Volgens Wiselius zou de schrijver der profetieën hier doelen op de inmenging der O. I. Compagnie in de Mataramsche zaken.

(1946) wordt ook aan Djojobojo de voorschouw toegeschreven van de automobiel, de duikboot en het vliegtuig, waarover echter de voorspellingen van 1898 een diep stilzwijgen bewaarden. Het artikel in „Het Indisch Nieuws" geeft een en ander aldus weer:

„Djojobojo aanschouwde, hoe de schepen werden voortbewogen door een geheime kracht (de latere stoom- en motorschepen). Hij zag een stalen ros langs een stalen weg rijden, gevoed door water en vuur (den trein), en de pedaties (ossenkarren) zichzelf voortbewegen. Stalen „kiendjings" (libellen, ook wel genoemd glazenmakers) zouden zich in de lucht bewegen en gelijk zijn aan Gatat Kotjo (vorst uit de wajang, die vliegen kan en omgaat met bliksem en vuur), (de vliegtuigen). Dan zag hij Onto Redjo ambles boemi, half broer van Gatat Kotjo, die in de aarde en in het water kon verdwijnen, varende in een tjoetjoer moendoeng (haai), (duikbooten)."

Tegen het einde der vorige eeuw spraken de pralambangs over Djojobojo's voorzegging, dat in Nederland drie koningen zouden heerschen en dat dan de mannelijke stam zou uitsterven en een kind van de vrouwelijke kunne zou regeeren over het land der kattenoogen. Laatstgenoemde is vanzelfsprekend Koningin Wilhelmina, en even duidelijk is het, dat de schrijver dezer aan Djojobojo toegedichte pralambangs zijn profetieën te boek stelde op een tijdstip dat onze vorstin nog een kind was. In de pralambangs, die in 1946 worden vermeld, schrijft men aan den Javaanschen profeet de uitspraak toe, dat de kebo boeli (witte karbouw) *twee* regeerende vorstinnen zou kennen (Het Indisch Nieuws). Een onmiskenbare aanwijzing, dat de laatste pralambang werd gedicht in de dagen, dat Prinses Juliana reeds een volwassen vrouw was en er alle reden bestond aan te nemen dat zij eenmaal den Nederlandschen troon zou bestijgen.

En zoo zouden we voort kunnen gaan met den vinger te leggen op typische verschijnselen, die o.i. het moeilijk te ontzenuwen bewijs leveren, dat al deze z.g. voorspellingen van den vorstelijken profeet Djojobojo op de benaming echte proscopie geen enkele aanspraak kunnen doen gelden en dat ze dan ook niet als evenzoovele paranormale phenomenen naar voren zijn te schuiven. Zij, die ze als zoodanig voorstellen, maken zich schuldig aan het reinste boerenbedrog. Alle voorzeggingen in verband staande met de verschillende uitvindingen en historische ontwikkelingen der 19de en 20ste eeuw, die men den legendarischen Djojobojo in den mond legt, zijn van recenten datum en werden neergeschreven nàdat de desbetreffende gegevens reeds bekend waren geworden.

DE VOORSPELLINGEN BETREFFENDE DE JAPANSCHE VEROVERING

Hoewel in de oudere door Wiselius vertaalde pralambangs (vermoedelijk tusschen 1780 en 1828 te dateeren) met geen woord melding wordt gemaakt van een overheersching van Java door een gelen vorst of door de op andere wijze aangeduide Japanners, en de voorspelling betreffende de Japansche verovering van O. Indië waarschijnlijk pas in den aanvang der 20ste eeuw dient te worden gedagteekend, willen we niet nalaten hier even de aandacht te vestigen

op een toch wel merkwaardige voorzegging in den vorm van een pralambang gedaan en eveneens op rekening van den al-wetenden Djojobojo gesteld. Het staat nl. wel vast, dat de bedoelde voorspelling niet *post eventum* werd gemaakt, en we vermoeden dan ook dat we hierbij mogelijk te doen hebben met een althans ten deele precognitieven indruk van den auteur van de bewuste pralambang.

Na de verovering van Java door de Jappen in Maart 1942 hoorde ik van verschillende Indische bestuurs-ambtenaren e.d., dat er bij het volk op Java een voorspelling in omloop was, dat er een Japansche overheersching zou komen, maar dat deze slechts van korten duur zou zijn, niet langer gelijk sommigen beweerden dan de maisplant noodig heeft om rijpe kolven voort te brengen. Betrekkelijk kort daarop kwam ik in contact met den Heer Bl., oud-B.B.-ambtenaar in het Kedirische, die mij mededeelde, dat hij persoonlijk in 1911 van den Regent van Ngandjoek had vernomen, dat in die dagen vele Javaansche intellectueelen geloof hechtten aan een aan Djojobojo toegeschreven voorspelling van de volgende strekking:

„Wanneer de wagens zonder paarden rijden, de menschen als visschen onder water gaan, en als vogels in de lucht vliegen, dan wordt Indië voor een korten tijd geregeerd door een gelen vorst. Daarna komt er weer een witte vorst."

De bovenstaande versie kon de Heer Bl. zich nog uitstekend in alle details herinneren als persoonlijk door hem vernomen. Een bepaalde tijdsduur voor de overheersching door den gelen vorst was niet genoemd geworden en hij had er dan ook niets van vernomen, dat de gele vorst gedurende een mais-oogst of een padi(rijst)-oogst of iets dergelijks zijn heerschappij over ons Insulinde zou voeren. Wel had hij den indruk, dat het vreemde bestuur slechts van korten duur zou zijn.

Een meer uitgebreid variant van bovenstaande voorzegging, en die ook duidelijk de sporen van een meer moderne aankleeding vertoont, vinden we in „Het Indische Nieuws", dat de pralambang als volgt afdrukt:

„Wanneer de markten geen geluid geven,[1])
Wanneer het water boven den weg stroomt,[2])
Wanneer de karren niet meer worden voortgetrokken door paarden, koeien of karbouwen,[3])
Dan zal er op Java een omwenteling plaats hebben, die veel gelijkt op rijst in de wan;
Java zal overheerscht worden door menschen van een gele huidskleur;
De duur zal gelijk zijn aan die van het leven van de maisplant;[4])
Daarna zal Java geregeerd worden door een koning of een regeling, die goed van hart is en één met het volk."

In hoeverre deze laatste pralambang veel jonger is dan die door

1) Het geroezemoes van de oude passars (markten) was op een uur afstand hoorbaar; thans zijn de passars van beton en met muren, zoodat het geluid gedempt is.

2) Dit kan een aquaduct beteekenen, maar ook verhooging van de bedding der rivieren tot boven den weg.

3) auto's.

4) Honderd dagen, dus kortstondig.

den Heer Bl. in 1911 vernomen, en of de voorspelling al naar mate de tijd verstreek en de bedoelingen van Japan voor een ieder duidelijk begonnen te worden zich heeft verrijkt met nieuwe versen en aanvullingen, kunnen we niet uitmaken. Maar het blijft toch een feit, dat de quintessens van de Japansche overheersching, die slechts zeer kort zou duren (ruim drie jaar, historisch beschouwd een zeer kort oogenblik) reeds in 1911 in een voorspelling werd uitgedrukt, al werd toen al menigmaal van verschillende zijden op de dreiging van „het gele gevaar" gewezen (o.m. door den Duitschen Keizer Wilhelm II) en er dus wel wat daaromtrent a.h.w. in de lucht hing. Dat deze pralambang zou teruggaan tot Djojobojo, dus omstreeks de 11de eeuw door hem zou zijn uitgesproken, is vanzelfsprekend uitgesloten te achten, al was het maar (om ons slechts bij het in „Het Indisch Nieuws" gepubliceerde variant te bepalen) omdat in dien tijd Java de maisplant nog niet kende. Dit korengewas nl. werd pas na de ontdekking van Amerika door Columbus van daaruit over de andere deelen der wereld verbreid.

Maar nemen we nu eens aan, dat de pralambang, die de Heer Bl. in 1911 op Java vernam en daar in dien tijd bij het volk in omloop was, een anoniemen auteur eind 1910 uit de pen is gevloeid (de in de voorspelling opgesomde technische uitvindingen waren toentertijd reeds bekend; 1909: Blériot vliegt over het Kanaal!), zoo kunnen we de gedachten niet van ons afzetten, dat de schrijver in dit geval mogelijk een echten proscopischen indruk heeft gehad, hoewel vanzelfsprekend een toevalsmoment in het spel kan zijn geweest, dat proscopie voorspiegelt. Om met zekerheid tot het voorkomen van echte proscopie te kunnen besluiten is de pralambang te vaag gehouden en ontbreken richtinggevende details, die de diagnose: „echte proscopie" zouden kunnen versterken.

Tot nu toe is zoowat tweederde van de pralambang in vervulling gegaan (het wetenschappelijk tijdperk en de korte duur der overheersching); het wachten is nu of ook het laatste gedeelte: „daarna komt er weer een witte vorst" waar zal worden gemaakt. Komt ook dit uit – en er zijn op dit oogenblik verschillende aanwijzingen welke in die richting wijzen – dan wordt o.i. de waarschijnlijkheid alweer grooter, dat aan de bedoelde pralambang een soort voorschouw ten grondslag ligt. Dat het laatste gedeelte van de pralambang uit 1911, handelende over de wederkomst van een witte vorst, meer of min in den door den Heer Bl. geciteerden vorm bij het Javaansche volk in omloop moet zijn geweest, althans sedert langen tijd op Java bekend moet zijn geweest, blijkt wel uit de beschuldiging in het artikel in „Indonesia" (een tijdschrift met uitgesproken sympathieën voor de „Repoeblik Indonesia") geuit aan het adres van de Ned. Indische regeering, die naar het beweren van den schrijver van het stuk een deel van de pralambang zou hebben vervalscht ten eigen voordeele:

„Deze woorden waren in het volk zo levend, dat de Nederlands-Indische regering bij de dreigende invasie der gele mensen, die er als dwergen uitzien, de voorspelling ten eigen voordele wilde gebruiken. Zij verdraaide echter de woorden, zij wilde doen

voorkomen, alsof na de periode, dat de maiskolf nodig had om tot bloei te komen, de Nederlands-Indische regering weer in alle glorie vanuit Buitenzorg de lakens uit zou delen. Haar pogingen zijn echter tevergeefs geweest..."

Uit onze aanhaling van de door den Heer Bl. reeds in 1911 vernomen pralambang (die ons eind 1942 werd medegedeeld) kan blijken, dat de Ned. Ind. regeering hier ten onrechte van valschheid in geschrifte wordt beticht. Zij heeft slechts gebruik gemaakt van een voorspelling, die met zekerheid in een bepaalde formuleering reeds in den aanvang van 1911 bestond, terwijl de versies die door „Het Indisch Nieuws" en „Indonesië" worden afgedrukt door de aanvullingen en wijzigingen zich kennelijk van een lateren datum toonen.

Ten overvloede willen wij nog eens herhalen, dat van al die z.g. voorspellingen, welke aan Djojobojo worden toegeschreven en in verband staan met de Japansche invasie, met den „orang tjebol", de dwergmenschen, die uit het Noorden zouden komen en door middel van „kiendjings" (vliegtuigen) het Javaansche eiland zouden veroveren, met geen woord melding wordt gemaakt in de meer oudere door Wiselius vertaalde pralambangs. Alle dergelijke voorzeggingen zijn te beschouwen als van veel lateren datum, terwijl al naar mate de politieke of economische toestand zich wijzigde, nieuwe pralambangs werden bedacht of de oudere gecorrigeerd en „up to date" gebracht.

De eenige voorspelling, die mogelijk nog in vervulling zou kunnen gaan en die we aan het slot der eind 18de eeuwsche pralambangs kunnen lezen, betreft bepaalde oorlogshandelingen, waaraan Java omstreeks 2100 A.D. bloot zou staan. Wiselius (blz. 189) geeft dit als volgt weer:

„Deze verwarde staat van zaken komt den Koning van Pringgi ter oore. Deze nu doet een vijandelijken inval met een leger, dat vanwege de menigte niet geteld kan worden. Het gedruisch, dat die krijgslieden maken gelijkt op dat, als de vloed opkomt. Al de boepati's zal hij achtereenvolgens in den strijd ontmoeten en ze allen overwinnen, want geen hunner is tegen hem bestand... Geheel Java wordt ten slotte veroverd. Komen er menschen van den overwal handel drijven op Java, zoo worden zij uitgeplunderd. Met gestrengheid tegenover de inlanders heerscht die vorst over Java... Eenmaal 's jaars keert hij naar Pringgi terug en neemt dan een aantal huisgezinnen mee, die hij zich als schatting laat opbrengen, terwijl hij van zijn land menschen naar Java zendt. Enz."

De vertaler van het bovenstaande teekent hierbij het volgende aan (blz. 215):

„Noeggsâ of Noeswä Pringgi was volgens de voorspelling van den inlander een eiland bezuiden Java. Hoewel de Pringgiers Europeanen zijn, zoo stelden zij zich wellicht voor, dat hun land het tegenwoordige Nieuw-Holland was, daar de zeevarenden dit land wel eens bezocht zullen hebben. Wanneer derhalve de voorspelling luidt, dat in het jaar 2100 Java onder den vorst van Pringgi komt, zoo kon de schrijver bij uitzondering wel eens een waar woord gesproken hebben."

Gezien de merkwaardige houding der Australische regeering in de achter ons liggende maanden aangenomen ten aanzien van ons

Indië, zouden de hierboven neergeschreven woorden in lateren tijd wel eens als een echte profetie kunnen worden aangemerkt. Maar wie zou dan als de profeet moeten gelden? De schrijver dezer pralambangs, of Wiselius, die de pralambang op de bovenstaande wijze van commentaar voorzag?

De dan levende generatie van parapsychologen zal hierover hebben te beslissen.

EEN NEDERLANDSCHE „FAKIR”

DOOR DR. W. H. C. TENHAEFF

In April van dit jaar kreeg ik bezoek van den heer A. H. uit Z., die mij allerlei wonderbaarlijke verhalen met betrekking tot zichzelf deed en mij enkele foto's toonde ter staving zijner beweringen. Volgens den Heer H. zou het mogelijk zijn hem met (van een punt voorziene) fietsspaken te doorsteken, zonder dat dit hem blijvend letsel veroorzaakte en zou hij ook (zonder hiervan schade te hebben ondervonden) scheermesjes en stukken glas gegeten hebben. Naar de heer H. en zijn impressario (die hem vergezelde) mij mededeelden, zou hij reeds door enkele artsen (wier namen hij vermeldde) onderzocht zijn geworden, waarbij de echtheid zijner verschijnselen aan den dag zou zijn getreden.

De praestaties van den heer H. liggen op het gebied van het z.g. fakirisme en waar ik de meening ben toegedaan dat men op dit gebied soms verschijnselen aantreft, welke de belangstelling van den parapsycholoog verdienen, deelde ik mijn bezoekers mede, dat ik in principe bereid was aan het verzoek van den heer H., om een onderzoek naar de echtheid zijner verschijnselen in te stellen, gehoor te geven.

Geheel belangeloos werd dit verzoek niet gedaan. De heer H. hoopte n.l. door mijn bemiddeling een vergunning van de zijde der politie te krijgen om in het openbaar te mogen optreden. Wat dit verzoek betreft: ik gaf den heer H. onomwonden te kennen, dat ik geen voorstander van dergelijke *openbare* demonstraties (waar het grootste deel van het publiek slechts heen gaat met het doel zich te vermaken en te „griezelen”) ben. Dit bleek voor den heer H. echter geen beletsel om zijn verzoek te herhalen.

Na het vertrek der beide heeren (ik had hun medegedeeld dat zij nog nader van mij zouden hooren) schreef ik een brief aan een onzer leden, den zenuwarts Dr. S., met verzoek mij zijn oordeel over de praestaties van den heer H. te doen kennen. Volgens mijn bezoeker zou deze arts te Leiden enkele proeven met hem genomen hebben. Enkele dagen later ontving ik een schrijven van Dr. S., waarin hij mij mededeelde van de echtheid der door den heer H. gedemonstreerde verschijnselen overtuigd te zijn geraakt. Zijn demonstraties waren echter, volgens Dr. S., van dien aard dat hij het, op gronden van medische ethiek, niet verantwoord had geacht daarbij verder aanwezig te zijn.

Na overleg te hebben gepleegd met een tweetal Utrechtsche artsen (waaronder een lid onzer Vereeniging) besloten wij een onderhoud met den heer H. te hebben. Beide artsen stonden aanvankelijk zeer sceptisch tegenover hetgeen ik hun met betrekking tot de praestaties van den heer H. mededeelde. Ook het schrijven van Dr. S. bleek aanvankelijk niet in staat te zijn hun twijfel belangrijk te doen verminderen. Ofschoon bij mij ook aanvankelijk de meening bestond, dat de heer H. overdreef (en ik ernstig rekening hield met de mogelijkheid dat enkele door hem getoonde foto's op een truc berustten)

had het schrijven van Dr. S. mij er van overtuigd, dat het geen grootspraak van den heer H. was wanneer hij zeide, dat hij zich aan een fietsspaak liet „spietsen”.

Ik noodigde den heer H. uit nogmaals naar Utrecht te komen en zoo ontmoette ik hem, tien dagen na ons eerste onderhoud, opnieuw. Thans ten huize van den medicus N. De heer H. bevond zich wederom in gezelschap van zijn impressario, terwijl hij voorts een ongeveer zestienjarig jongmensch bij zich had, dat zijn bediende bleek te zijn. Voorts waren nog aanwezig Prof. Dr. H. Th. Fischer en de zenuwarts Dr. H. v. d. H.

Tot „steekproeven” (ik gebruik het woord steken hier in den letterlijken zin) is het dien avond niet gekomen. Nadat de heer H. een en ander over zijn praestaties had verteld, de beide artsen hem aan een lichamelijk onderzoek onderworpen hadden, hij, met ontkleed bovenlichaam, zich begon te „concentreeren” en het jonge mensch zich gereed maakte zijn „patroon” een, van een punt voorziene, rijwielspaak door de thorax te stooten, verklaarden de beide medici (wier twijfel inmiddels tot het verleden was gaan behooren) dat zij er bezwaren tegen hadden, dat in hun tegenwoordigheid dergelijke gevaarlijke experimenten genomen werden en kreeg de bediende opdracht, zijn spaak maar weer op te bergen. Zoowel voor den heer H. als voor zijn impressario bleek dit een groote teleurstelling te zijn en daar de heer H. er op stond, dat wij dien avond toch iets van zijn uitzonderlijke praestaties te zien kregen, at hij in onze tegenwoordigheid een giletmesje op.

Zoowel de beide medici, als Prof. Fischer en ik, hebben ons dien avond veel moeite gegeven den heer H. ervan te overtuigen dat deze demonstraties hem op den duur noodlottig zouden worden [1]). Het is ons echter niet gelukt hem tot andere gedachten te brengen. Enkele dagen na deze bijeenkomst schreef ik hem een brief, waarin ik hem nogmaals dringend ontraadde op den ingeslagen weg voort te gaan.

Dat onze raadgevingen geen succes gehad hadden bleek ons uit de artikelen, welke wij in „Het Parool” van 12 Juni en „Het Vrije Volk” van 13 Juni 1946 aantroffen en waaruit bleek, dat de heer H. onder het pseudoniem Mirin Dajo (Esperanto voor „groot wonder”) in een nachtclub te Amsterdam was opgetreden en daar de aanwezigen over zijn praestaties verbaasd had doen staan.

Enkele dagen nadat deze artikelen verschenen waren werd ik opgebeld door een onzer leden, den heer Yge Foppema, secretaris der Redactie van het Weekblad „De Groene Amsterdammer”, met verzoek een artikel over Mirin Dajo te schrijven. Ik verwees den heer F. naar Dr. S., daar ik de meening was toegedaan, dat het om

---

1) Ook het gebruik van een zestienjarigen knaap als amanuensis bij dergelijke proefnemingen verdient slechts afkeuring. Er dient hier echter op gewezen te worden dat de heer H. (voor zoover ik dit na heb kunnen gaan) later nagelaten heeft genoemd jongmensch dergelijke gevaarlijke opdrachten te geven.

meer dan één reden meer op diens weg dan op den mijnen lag het gevraagde artikel te schrijven. De heer F. stelde zich daarop met Dr. S. in verbinding. Op 22 Juni verscheen er van de hand van den heer F. een artikel in het genoemde weekblad onder den titel „De fakir is geen wondermensch". Aan dit artikel, dat den heer F. door Dr. S. min of meer gedicteerd werd (waarin althans de heer F. de denkbeelden van Dr. S. met betrekking tot Mirin Dajo weergeeft) is het navolgende ontleend.

„. . . Wanneer iemand uit Amsterdam op de fiets een boodschap gaat doen in Haarlem en binnen een uur terug is, zegt u niet: die man is een wondermensch. U constateert alleen dat hij door oefening zijn spieren in staat heeft gesteld tot een verrichting die de meeste menschen hem niet nadoen. Wielrenner worden is een kwestie van aanleg plus oefening.

Fakir worden is eveneens een kwestie van aanleg plus oefening. En zoo goed als iedereen kan leeren fietsen, zoo goed kan iedereen zich de beginselen van het fakirisme eigen maken. Hetgeen echter geen aanbeveling verdient, want het levert meer gevaren dan nut op.

Wat een fakir doet is niets anders dan: langs geestelijken weg invloed oefenen op zijn lichamelijke verrichtingen, en wel met name op die welke niet onder rechtstreeksche beheersching van den wil staan.

Dàt het lichamelijke onder invloed staat van het geestelijke, is bekend genoeg. Wij verstijven van schrik, wij zweeten van angst, een heftige emotie bezorgt ons hartkloppingen. Bij ergernis houdt de gal op te vloeien en een psychische schok heeft een tijdelijke vermeerdering van het aantal witte bloedlichaampjes ten gevolge (affect-leucocytose).

Dit alles gebeurt zonder dat wij het zelf willen. Het gebeurt echter veel gemakkelijker wanneer wij den weg er voor vrij maken.

Wanneer iemand onder hypnose is gebracht, is het voldoende schrik, angst, emotie te *suggereeren* om de overeenkomstige lichamelijke verschijnselen te zien optreden. Legt men zoo iemand een cent op de huid en suggereert men dat het muntstuk gloeiend is dan kan daar ter plaatse een brandblaar ontstaan die ook microscopisch alle kenmerken, van een „natuurlijke" brandblaar vertoont. Door hypnotische suggestie kan men den hartslag versnellen of vertragen. Wanneer men gevoelloosheid suggereert, kan men een naald diep in de huid steken zonder dat de proefpersoon er iets van voelt, en wanneer men suggereert dat er geen bloed te voorschijn zal komen als men de naald er uit trekt, dan kómt er geen bloed te voorschijn, m.a.w. de bloedvaten sluiten zich onmiddellijk ten gevolge van een zuiver geestelijke inwerking.

We naderen hier reeds het gebied waarop de fakir uitmunt. Deze verricht zijn kunsten weliswaar niet onder hypnose, maar dat is ook niet noodig. Men kan namelijk hetzelfde ook bereiken door autosuggestie. Voorwaarde daartoe is een verlaging van het bewustzijnsniveau.

Ook dit is niets bijzonders. Een toestand van verlaagd bewustzijnsniveau is b.v. aanwezig bij den overgang van waken naar slapen, wanneer het bewustzijn nog aanwezig is terwijl we ons toch reeds voelen wegzakken in den slaap. Yogi's brengen zich kunstmatig in een dergelijken toestand door zich te concentreeren op bepaalde klanken. Er bestaan ook methoden, die meer voor Westerlingen geschikt zijn en die in de geneeskunde worden toegepast, b.v. de methode van de actieve relaxatie (ontspanningsoefeningen) en vooral de „autogene training" volgens I. H. Schulz. De bedoeling daarbij is steeds, door verlaging van het bewustzijnsniveau het organisme toegankelijk te maken voor heilzame geestelijke invloeden.

Wat gebeurt er nu eigenlijk in dien toestand?

De schors van de groote hersenen is de zetel van het denken. In het daaronder gelegen (subcorticale) gebied ligt de thalamus. Deze wordt beschouwd als een schakelstation,

waar invloeden van psychischen aard worden overgebracht op het vegetatieve zenuwstelsel, dat de verrichtingen beheerscht die niet aan onzen wil onderworpen zijn, zooals de hartslag en de werking van allerlei klieren.

Stel nu dat iemand in normalen toestand het bevel ontvangt: Zweet! Hij ontvangt dit in zijn bewustzijn, denkt er over na, d.w.z. verwerkt het in de hersenschors. Het bewustzijn weet er echter geen raad mee, want de werking van de zweetklieren valt onder een ander deel van het zenuwstelsel, het vegetatieve. Wordt echter de werking van de hersenschors gedeeltelijk uitgeschakeld (verlaging van het bewustzijnsniveau, zooals in hypnose), dan is overschakeling via den thalamus gemakkelijker mogelijk. Dan moet het bevel echter niet luiden: Zweet! – maar de voorstelling moet worden gewekt (eventueel door autosuggestie) van warmte, of van angst, in elk geval van een met emoties verbonden toestand, waarbij zweeten pleegt op te treden.

Iedereen die het er voor over heeft, kan, principieel gesproken, door langdurige oefening leeren zich in dien toestand van verlaagd bewustzijnsniveau te brengen. Heeft men het eenmaal zoover gebracht, dan kan men nog een stap verder gaan en leeren dezen toestand in plaats van geleidelijk, met een ruk, als het ware bij kortsluiting, te doen intreden. Het laatste nu doet de fakir. Hij moet „zich even concentreeren", zegt hij, hij strijkt even met de hand over de oogen of hij staart even naar een zeker punt. Op dat oogenblik brengt hij zich in een toestand van verlaagd bewustzijnsniveau waarin hij zoo gevoelig is voor psychische invloeden, dat de aanwezigheid in zijn geest van een daartoe geschikte voorstelling voldoende is om te maken dat er b.v. in zijn bloedvaatstelsel dusdanige veranderingen optreden, dat een aangestoken bloedvat zich onmiddellijk sluit, zoodat er geen bloeding optreedt.

Dit alles is niets nieuws. Deskundigen weten het al lang en het is uitvoerig onderzocht. Bij verlaging van het bewustzijnsniveau treden in de hersenen electrische toestandsveranderingen op, waardoor de „ontremming" zwart op wit kan worden gemeten (encephalogram). We zijn hier niet op het terrein van de magie, maar van de meest exacte wetenschap. En iedere zenuwarts, die zich ook practisch met deze dingen heeft beziggehouden, kan u desverlangd tot fakir opleiden – hetgeen niet wil zeggen, dat u het net zoo ver kunt brengen als Mirin Dajo, want daar komt ook een zekere aanleg bij kijken. De zenuwarts kàn het doen, maar hij doet het natuurlijk niet. Hij is wel wijzer.

Want het verrichten van geestelijke trapezetoeren in den nok van het circus der ziel is een bedrijf, waarbij men maar al te licht den nek kan breken. Wie zich daarbij bovendien nog aan zwaar lichamelijk letsel en zelfs den dood blootstelt (dat het honderd keer goed gaat, waarborgt niet dat het den honderdeersten keer niet mis zal gaan), is ronduit gezegd een onverantwoordelijke dwaas.

Hier komt bij, dat het vertoonen van dergelijke kunsten appelleert aan de bedenkelijkste instincten van de toeschouwers, ook al maken deze zichzelf wijs, dat hun belangstelling enkel van „wetenschappelijken" aard is. De werkelijke wetenschappelijke onderzoekers willen niets weten van fakirs die hachelijke experimenten uithalen. Zij kunnen van hen niets nieuws leeren en zij willen geen verantwoordelijkheid aanvaarden voor gevaarlijke proefnemingen, waaraan dezen (onder welken twijfelachtigen drang van binnen uit?) zich blootstellen.

De verschijnselen, die Mirin Dajo vertoont, zijn ongetwijfeld echt, maar ze zijn reeds lang bekend en – tot op zekere hoogte – ook verklaard. Dat men van zulke dingen niet vaker hoort, komt doordat de meeste menschen te verstandig zijn om hun tijd en energie te verspillen aan het aanleeren van zinlooze en gevaarlijke kunstjes. Want het *blijft* een gevaar: levensgevaar voor dengene die het doet, een psychisch gevaar voor wie er naar gaat kijken. Nu de pers, door aan dit geval aandacht te schenken, belangstelling heeft gewekt voor de „voorstellingen" die een nieuwbakken fakir denkt te geven, moet dit met alle duidelijkheid worden gezegd."

Na deze bijeenkomst heb ik den heer H. nog éénmaal ontmoet. Dat was bij gelegenheid van een demonstratie, welke hij in een

besloten kring te Amsterdam gaf en waarvoor ik een uitnoodiging ontvangen had [1]). Bij deze gelegenheid beet hij een groot stuk uit een drinkglas, waarna hij het glas fijn kauwde en doorslikte. Vervolgens doorstak hij zich beide wangen met een pen, om daarna een tweede pen door zijn tong te steken. Toen hij daarna aanstalten maakte om zich een floret door de borstholte te laten steken, traden eenige politieagenten de zaal binnen, die daarna op hun bevel werd ontruimd.

Eenige uren nadat ik, telefonisch, deze uitnoodiging had ontvangen, kreeg ik bezoek van de psychoscopiste mevr. L. Te voren had ik nimmer eenig contact met haar gehad. Bij gelegenheid van dit bezoek, waarbij ik eenige psychoscopische proeven met haar nam, „zag" zij plotseling een man bij mij, wiens uiterlijk zij vrij nauwkeurig beschreef. Volgens haar zou ik „dien griezeligen man, die stijf werd, zich met messen liet doorsteken en met dokters te maken had" zeer spoedig ontmoeten. Daarbij zou ik ook nog met de politie te maken krijgen.

Ook voorspelde zij mij dat ik zeer binnenkort iets met een aanrijding te maken zou krijgen, althans een aanrijding zou zien.

Beide voorspellingen verwezenlijkten zich binnen de 48 uur. De eerste heeft kennelijk op M.D. betrekking (de beschrijving van den man dien zij bij mij zag is in overeenstemming met het uiterlijk van M.D.). De tweede op een ongeval op het Centraal Station te Amsterdam, waarvan ik getuige was toen ik (twee dagen na het bezoek van mevr. L., op weg naar de bijeenkomst met M.D.) aan genoemd station te Amsterdam aankwam. Door verkeerden wisselstand reed een locomotief op een stilstaanden electrischen trein in. Er vonden geen persoonlijke ongelukken plaats, maar de materieele schade was groot en de aanrijding veroorzaakte een tamelijk groote consternatie op het station.

Wij hebben hier m.i. met een tweetal opmerkelijke voorspellingen op korten termijn te doen, die wij zoo vaak bij psychoscopisten kunnen waarnemen en waarop ook J. Hettinger in zijn, kort voor het uitbreken van den oorlog bij Rider & Co. te Londen verschenen boek „The Ultra-Perceptive Faculty" (zie G. Zorab: „Statistische toetsing der psychometrie", Tijdschrift v. Parapsychologie, XIII, pag. 150) gewezen heeft.

Ik kon niet nalaten beide opmerkelijke gevallen – in verband staande met het onderzoek van M.D. – hier te vermelden.

Bij gelegenheid van de jaarvergadering (23 Juni) kwam het geval Mirin Dajo ter sprake (zie pag. 135). Het was nu op deze vergadering dat een tweetal onzer leden, t.w. de heeren L. Streep [2]) en C. J. Wafelbakker [3]) mij mededeelden, dat zij het voornemen hadden om in samenwerking met den arts J. Bruisten een onderzoek naar M.D.'s

---

1) Terecht zal men opmerken dat ik in dezen niet consequent gehandeld heb. De (mij zeer welkome) aandrang welke er van de zijde van eenige onzer leden op mij uitgeoefend werd om in het T.v.P. een artikel aan M.D. te wijden, deed mij over mijn ethische bezwaren heenstappen. Bovendien gevoelde ik mij (wij komen hier op het gebied der sociale psychologie), waar de demonstratie niet onder mijn leiding plaatsvond, maar ik er als toeschouwer (en element van het publiek) heenging, minder verantwoordelijk.

2) De heer L. Streep studeerde aanvankelijk geneeskunde te Amsterdam. Hij gaf deze studie echter op, was een aantal jaren in den handel werkzaam om zich daarna opnieuw als student (ditmaal te Utrecht en in de psychologie) te laten inschrijven.

3) De heer C. J. Wafelbakker is tandarts te Halfweg. Zijn groote belangstelling voor de parapsychologie deed hem besluiten psychologie te gaan studeeren. Hij studeert thans psychologie aan de gem. Universiteit te Amsterdam.

praestaties in te stellen, op een wijze welke ethisch geoorloofd geacht diende te worden. Eenige weken later legden zij mij het rapport hunner bevindingen voor. Uit dit rapport is het artikel ontstaan dat ik hier achter laat volgen.

Ongetwijfeld laat dit artikel nog een aantal vragen open. Dit neemt echter niet weg, dat den schrijvers van dit artikel lof toe komt voor de wijze waarop zij zich van hun taak gekweten hebben en wij kunnen slechts de hoop uitspreken dat zij op den ingeslagen weg voort zullen gaan en ook andere onderzoekingen ter hand zullen nemen. Het parapsychologisch onderzoek in Nederland kan slechts gebaat zijn bij een dergelijke activiteit van de leden onzer Vereeniging.

Het belangrijkste gedeelte van dit onderzoek is ongetwijfeld dat, waarin melding wordt gemaakt van hetgeen zich bij M.D. voordeed toen hij, met doorstoken armen, aan de Grünbaumtest onderworpen werd. Op een hoogst eenvoudige, doch psychologisch volkomen verantwoorde wijze, hebben zij, langs dezen weg, aangetoond, dat, voor het welslagen der proefnemingen, concentratie vereischt is.

De erkenning dat M.D. zich concentreert lijkt in strijd met hetgeen de onderzoekers verder over hem vermelden, n.l. dat hij tijdens zijn demonstraties in een auto-hypnotischen toestand geraakt, daar concentratie beteekent *verheffing* van het bewustzijn en wij, bij het hooren van het woord hypnose, niet alleen allereerst geneigd zijn te denken aan een vernauwing van het bewustzijn, maar tevens aan een *daling* van het bewustzijnsniveau. Toch hebben wij hier slechts in schijn met een tegenstrijdigheid te doen. Laten wij toch niet vergeten dat hypnose niet uitsluitend verlaging van het bewustzijnsniveau beteekent. In de hypnose vindt zoowel een daling als een verheffing van het bewustzijnsniveau plaats. De hypnose – zoo schrijft E. D. Wiersma in zijn „Capita psychopathologica" [1]) – „kenmerkt zich door een aandachtsconcentratie op de woorden van den hypnotiseur (rapport). Er is dus een bewustzijnsvernauwing [2]), een hooge bewustzijnsgraad van een klein deel met een diepe inzinking van het overige gedeelte (van het bewustzijn)". Dit beteekent dat men dus, volgens hem, bij de hypnose van een partieelen slaap („Teilschlaf") kan spreken [3]).

Ofschoon men met betrekking tot de vraag of de bij M.D. waar-

---

1) Groningen, Noordhoff, 1931, pag. 135.

2) Dat de hypnotische bewustzijnsvernauwing overeenkomst vertoont met de hysterische is bekend. Ook Wiersma (l.c., pag. 133) heeft hier op gewezen.

3) In zijn verhandeling over „Concentration Versus Relaxation in Relation to Telepathy" (Journal of the Am. S.P.R., Vol. XXXVII, No. 1) heeft de Amerikaansche psycholoog Gardner Murphy er op gewezen dat ook de uitspraken van Osty (die in zijn „La connaissance supranormale", Parijs, 1925 er op wijst dat alle paragnosten in trance gaan) en J. B. Rhine (die in zijn „New Frontiers of the Mind", Londen, 1936, vrijwel het tegendeel beweert met betrekking tot de door hem en zijn medewerkers op hun paragnostische begaafdheid onderzochte studenten) slechts in schijn met elkaar in strijd zijn. Op dit belangrijke onderwerp, dat ik hier slechts even aanstip, hoop ik t.g.t. in een afzonderlijke verhandeling terug te komen.

genomen verschijnselen van specifiek parapsychologischen aard zijn van meening verschilt, zoo meen ik er nochtans op te moeten wijzen, dat er ongetwijfeld aanrakingspunten bestaan tusschen zijn verschijnselen en die van o.m. Paul Diebel, den Duitschen mijnwerker, die door auto-suggestie aan de stigmatisatie verwante verschijnselen bij zichzelf wist te bewerkstelligen [1]).

Voor den ethnoloog zijn M.D.'s verschijnselen ongetwijfeld daarom van belang, omdat zij ons herinneren aan hetgeen door ontdekkingsreizigers, zendelingen en missionarissen wordt verhaald over de verwondingen welke de toovenaars e.d. van sommige primitieve (en ook half-beschaafde) volkeren zichzelf en anderen wel toebrengen. Zoo vertelt du Prel [2]) b.v. dat hij uit den mond van een medicus, die in Algiers ooggetuige was geweest van openbare voorstellingen van Arabische boetedoeners, vernam, dat deze zich door allerlei kunstmiddelen in extase brachten, elkaar daarna met scherp geslepen wapens ernstige verwondingen toebrachten, welke de gewonden echter zelf bijna oogenblikkelijk deden genezen en tot litteekens vergroeien, door er eenvoudig met de hand over te strijken. Van schijnbare verwondingen was, volgens dezen arts, geen sprake. Observaties, als die welke wij bij M.D. hebben vermogen te doen, wijzen uit dat zij, die hier dadelijk gereed staan om van bedrog, illusie en massa-hallucinatie [3]) te spreken, wel zeer voorbarig in hun oordeel zijn.

Ook het eten van glas en scheermesjes door M.D. doet den ethnoloog denken aan hetgeen b.v. Berbrugger [4]) met betrekking tot de Arabische secte der Aissaua vertelt, n.l. dat de leden dezer secte in hun extatische toestanden er somwijlen toe overgaan cactusbladeren e.d. in te slikken.

De verschijnselen, welke wij bij personen als Mirin Dajo, Paul Diebel, Olga Kahl [5]), Kuda Bux [6]) e.d. waarnemen, zijn voor het meerendeel der artsen tot op heden nog niet veel meer dan los naast elkaar staande curiositeiten. Slechts enkelen beginnen te beseffen, dat zij elementen zijn van een totaliteit, waarvan ook de genezingen door een aantal z.g. magnetiseurs, gebedsgenezers e.d. verricht deel uitmaken, evenals de genezingen op een aantal z.g. genadeoorden

1) Zie P. A. Dietz: „Stigmata bij Paul Diebel", Tijdschr. v. Parapsychologie, III.

2) „Studiën uit het gebied der geheime wetenschappen", Ned. vert., Zalt-Bommel, 1921, I, pag. 56.

3) In den regel geven degenen, die bij dergelijke gevallen van massa-hallucinaties spreken, zich weinig of geen rekenschap van hetgeen zij zeggen, daar zij anders wel zouden beseffen dat het collectief doen hallucineeren van een menigte op zichzelf een interessant psychologisch probleem is.

4) Berbrugger: „Exploration Scientifique de l'Algérie", Parijs, 1868.

5) Zie E. Osty: „Ce que la médecine doit attendre de l'étude expérimentale des propriétés psychiques paranormales de l'homme (Mme Olga Kahl. Dermographisme de la pensée)", Revue Métapsychique, 1929, No. I. Zie ook P. A. Dietz: „Telepathie en helderziendheid", den Haag, 1936, pag. 84 e.v.

6) Zie H. Price: „Een parapsycholoog vertelt zijn ervaringen...", Ned. vert., Utrecht, 1936.

(bedevaartplaatsen) tot stand gekomen, genezingen die ons spreken van een entelechisch beginsel in ons, door den arts vis medicatrix naturae genoemd. Tot hen behoorde de eminente, in 1938 overleden, Fransche arts en parapsycholoog Dr. E. Osty, van wien de profetische woorden afkomstig zijn, dat de dag eenmaal komen zal waarop de geneeskunde niet alleen het wezen dezer in den mensch werkzame entelechische krachten zal hebben doorgrond, maar haar tevens tot heil der menschheid bewust zal weten te activeeren en te benutten.

MIRIN DAJO

DOOR J. BRUISTEN, C. J. WAFELBAKKER EN L. STREEP

Hoewel eenige artsen, die zich de moeite hebben gegeven enkele van Mirin Dajo's praestaties aan een nader onderzoek te onderwerpen, daarbij tot de overtuiging zijn gekomen, dat althans een deel zijner beweringen op waarheid berusten, waren wij van meening, dat er meer gedaan moest worden dan alleen maar de echtheid van enkele zijner verschijnselen vast te stellen. De artsen gaven M.D. den raad zijn gevaarlijke experimenten te staken. Zij zeiden, dat het medisch-ethisch niet verantwoord is om bij dergelijke gevaarlijke experimenten aanwezig te zijn en weigerden zich verder met hem in te laten.

Wij zijn het volkomen eens met een ieder die medisch-ethische bezwaren tegen enkele van M.D.'s proeven heeft. Wij gaan verder, laten het woord medisch weg en zeggen ronduit, dat sommige zijner experimenten ethisch niet verantwoord zijn. Maar dan stellen wij onmiddellijk daarop de vraag, of het niet mogelijk is op een ethisch wel verantwoorde wijze een onderzoek naar M.D.'s praestaties in te stellen.

De schrijvers van dit artikel zijn tot de erkenning gekomen, dat de gestelde vraag bevestigend moet worden beantwoord en zij hebben, zooals uit het navolgende moge blijken, het daar niet bij gelaten. Het verlangen van M.D. om zich aan een onderzoek te onderwerpen kwam hun daarbij zeer van pas.

Het moge waar zijn dat, zooals sommigen beweren, de bij M.D. waargenomen verschijnselen in wezen niet verschillen van die welke men bij enkele personen met psychische afwijkingen en gehypnotiseerden heeft waargenomen, wij zijn de meening toegedaan dat M.D.'s praestaties een zeer buitenissig karakter dragen en dat het meer loont om hem te onderzoeken, ten einde iets naders te weten te komen omtrent het „mechanisme" waarvan de psyche zich bedient bij het beïnvloeden van lichamelijke processen, dan de velen, die zijn verschijnselen (die de macht van den „geest" over het lichaam heeten te demonstreeren) slechts in zeer verzwakten vorm vertoonen.

En om zijn verschijnselen te onderzoeken behoeven wij zijn leven volstrekt niet in gevaar te brengen.

Wij geven toe, dat ons onderzoek niet volledig is geweest, dat het een aantal vragen open laat. Maar een half ei is beter dan een ledige dop.

Vooral psychiatrisch hebben wij niet veel kunnen bereiken. Wij meenen echter door ons onderzoek te hebben aangetoond, dat zij, die zich onder het motto „medisch-ethisch niet verantwoord" van M.D. afwendden en zich niet de moeite getroostten na te gaan, of er geen wegen te vinden waren om M.D. te onderzoeken op een wijze die ethisch wel verantwoord is, ongelijk hebben, en verzuimden uit dit geval te halen, wat er (op een ethisch verantwoorde wijze) uit te halen is.

Men heeft de vraag gesteld of M.D.'s verschijnselen wel van

parapsychologischen aard zijn. Naar onze meening is dit zeer waarschijnlijk het geval. Wij kunnen van paraphysiologische verschijnselen spreken en bevinden ons dan op het gebied der parergie.

Wij hopen nu met ons onderzoek materiaal te hebben geleverd, dat bruikbaar zal blijken te zijn voor vergelijkend onderzoek. Wij zijn het eens met de uitspraak, welke wij op pag. 149 van Dr. Tenhaeff's „Beknopte handleiding der Psychical Research" (III) aantreffen en die wij, met een kleine modificatie, als volgt zouden willen formuleeren: „Een vergelijkende studie van parapsychologische verschijnselen is de weg om tot een theorie in dezen te komen".

Welke zijn nu de verschijnselen welke zich *volgens Mirin Dajo* bij hem voordoen of kunnen voordoen?

Kort gezegd komen deze hierop neer:

1. dat hij zich verschillende lichaamsdeelen (o.a. armen, tong, wangen, borst) met een scherpe pen of floret kan laten doorsteken zonder dat hij daarbij pijn gevoelt en zonder dat daarbij bloeding optreedt. Wel ervaart hij pijn bij de eerste aanraking van het steekwapen met de opperhuid, doch deze pijn verdwijnt terstond daarna;

2. dat hij geruimen tijd (tot ca. 12 uur) onder water kan verblijven, waarna hij, op het droge gebracht, zich na korten tijd weer geheel normaal gevoelt;

3. dat hij van de sub 1 en 2 genoemde handelingen geen nadeelige gevolgen ondervindt;

4. dat bij de ernstige verwondingen en het verblijf onder water zijn „geest" (astraallichaam?) „uittreedt". Deze (dit) zou zich dan op een afstand van hoogstens 40 à 50 meter van zijn lichaam bevinden en in staat zijn alles waar te nemen, wat zich in de omgeving van zijn lichaam afspeelt.

Vooral het onder punt 4 genoemde was voor ons aanleiding hem aan een nader onderzoek te onderwerpen. Dit onderzoek bestond uit zoowel een psychologisch als een parapsychologisch en een medisch gedeelte.

De *psychologische* tests waaraan M.D. werd onderworpen waren de volgende:

a. Grünbaumtest (29 Juni).
b. Berotest (29 Juni).
c. Découpagetest T (29 Juni).
d. Aussage-experiment (Stern) (29 Juni).
e. Invultest van Ebbinghaus (6 Juli).
f. Termantest (6 Juli).
g. Syllogismen (6 Juli).
h. Directietest (Luning Prak) (6 Juli).
i. Vrije-woord associatie (13 Juli).
j. Woorden vormen uit het woord d r o o m (13 Juli).
k. Onderzoek naar eidetische begaafdheid (29 Juni).

Voorts verzochten wij een grapholoog een analyse van M.D.'s handschrift te maken.

Op *parapsychologisch* gebied werden de volgende experimenten gedaan:

a. Onderwater-proef (5 Juli).
b. Uittredingsproeven (5 en 7 Juli).
c. Grünbaumtest met pennen door onderarm (13 Juli).

Verder gaven wij een astroloog opdracht een geboortehoroscoop van hem te trekken.

Op *medisch* gebied werden verricht:
a. Algemeen lichamelijk onderzoek (5, 7 en 10 Juli).
b. Neurologisch onderzoek (vóór, tijdens en na de experimenten) (13 Juli).

PSYCHOLOGISCH ONDERZOEK

Vooreerst zullen wij nu trachten ons, uit de uitkomsten van het psychologisch onderzoek en van de anamnese bij het medisch gedeelte, een beeld van de persoonlijkheid van M.D. te vormen.

M.D. is in 1912 te Rotterdam geboren. Na de lagere school, waar hij een normale leerling was, bezocht te hebben, ging hij naar de M.U.L.O. en van daar naar de teeken-academie in den Haag. Hij werd reclame-teekenaar, hoewel hij liever kunstschilder had willen worden. Als kind reeds teekende hij veel en ook op de teekenacademie werkte hij hard. De familie bestaat uit vader, moeder en vier broers. Van deze broers is M.D. de oudste. Enkele zijner familieleden zouden paranormaal begaafd zijn.

M.D. werd vrijzinnig opgevoed.

De overige bijzonderheden die M.D. in de anamnese (zie hierna) gaf (hij beweerde o.m. dat hij, drie dagen nadat hij een maag-operatie had ondergaan, als genezen uit het ziekenhuis ontslagen was geworden) bleken, bij informatie bij zijn ouders, geen van alle te kloppen.

De *intelligentie* is goed. Zoo blijkt zijn *inprentingsvermogen* uitstekend te zijn, zoowel voor optisch gegeven prikkels (verg. sub *d.*, experiment van Stern) als voor acustische. Van hetgeen hij gezien of gehoord heeft blijkt hij een juist en gedetailleerd verslag te kunnen geven (zoo gedetailleerd, dat we een oogenblik meenden met een eideticus te doen te hebben; bij onderzoek (ondervraging) bleek echter, dat een gegeven prentje wel zeer levendig wordt voorgesteld, maar dat hij geen pseudo-hallucinaties met betrekking tot zoo'n prentje vertoont).

Uit de verhalen die M.D. doet over gebeurtenissen, die zich in het verleden hebben afgespeeld, blijkt, dat de reproductie vaak vervalscht wordt door allerlei phantasie-voorstellingen. Zijn *geheugen* is derhalve niet volkomen betrouwbaar.

De invultest van Ebbinghaus bracht aan het licht, dat M.D. zijn kennis onmiddellijk tot zijn beschikking heeft en zijn *uitdrukkingsvermogen* voldoende is. Bij deze proef kwam zijn *phantasie* hem te hulp. Dat zijn phantasie zeer groot is blijkt uit de Bero-test, welke een groot aantal (77) antwoorden opleverde. Meestal wist hij deze antwoorden tot in details te verantwoorden (hij deed dit ook ongevraagd).

Zijn *logische zin* is echter minder ontwikkeld. Dit is ons gebleken

uit den laatsten zin van de invultest van Ebbinghaus. In het rapport van den grapholoog wordt hier ook op gewezen. Weliswaar heeft de Bero-test den rapporteur aanleiding gegeven te concludeeren, dat het vermogen tot abstract denken aanwezig is, maar hij voegt er aan toe, dat „de logische gedachten-discipline niet zeer groot is". Ook zijn *vindingrijkheid* is niet groot, hetgeen bleek bij de Terman-test. Zelfs de meest eenvoudige opgave kon hij niet binnen vijf minuten oplossen. Van de zes syllogismen die gegeven werden beoordeelde hij er drie foutief, hetgeen het bovenstaande bevestigt en waaruit wij kunnen concludeeren, dat hij geen aanleg voor wiskunde heeft en niet exact redeneert. Wel probeert hij critisch te zijn (ook tegenover zichzelf en zijn werk), maar door zijn onvermogen tot exactheid en zijn neiging tot perseveratie [1]) werkt zijn zelfkritiek niet veel uit.

De vrije woord-associatie geeft aan, dat zijn *voorstellingstype* hoofdzakelijk optisch is, echter niet eenzijdig en dat woorden als long, geest, mes bijzonder affectief voor hem zijn. Gezien zijn experimenten en de opvatting, die hij daarover heeft is dit zeer begrijpelijk.

Bij al deze proeven zit M.D. geconcentreerd te werken, is rustig en goedsmoeds en vertoont ook bij mislukking (of als het te lang duurt) geen teekenen van verveling of ongeduld, maar blijft vriendelijk en welwillend. Volgens zijn omgeving is hij echter een „wispelturige" natuur, zóó vroolijk en zóó weer in de put. Zijn stemming is dus labiel. Maar als het om zijn ideeën gaat (zooals bij dit onderzoek) blijft hij gespannen. (Verg. Bero-test).

Als hij zich niet kan *concentreeren*, maar zijn aandacht moet verdeelen (zooals bij de z.g. directie-test), lukt hem dit niet zoo goed.

Wat nu betreft zijn eigen ideeën omtrent zijn experimenten: wij hebben deze leeren kennen uit de inleidingen, die hij bij zijn demonstraties houdt (Zie bijlage I). Oorspronkelijk zijn deze ideeën niet. Hij heeft deze denkbeelden uit boeken gehaald en van anderen overgenomen [2]).

Hij geeft zijn indrukken in vier punten weer, die zoowel goede en scherpe waarnemingen in korte en juiste bewoordingen bevatten als phrasen en zinswendingen, die niet bij de rest aansluiten. Klaarblijkelijk gaat hij dan „op hol".

Typisch (en het vermelden waard) is zijn antwoord, toen iemand uit het publiek hem, bij een demonstratie, de vraag stelde, of hij zijn experimenten ten dienste van de witte dan wel der zwarte magie wilde stellen. Hij antwoordde toen: „Natuurlijk ten dienste der witte magie". Er dient hier aan toegevoegd te worden, dat hij zijn demonstraties verricht om de menschheid ervan te overtuigen dat er een geestelijke wereld is en zoo tot het inzicht in een hooger leven te brengen. „Er is mij voorgesteld om door middel van mijn demon-

1) De neiging tot perseveratie kwam vooral tot uiting bij de Bero-test, de découpagetest T alsmede bij de invultest van Ebbinghaus.

2) Noot der Redactie. Hij houdt er een eigen systeem op na dat op ons een verwarden indruk maakte. Wij willen niet zoo ver gaan met te beweren, dat hij er een waansysteem op na houdt, maar kunnen nochtans niet ontkennen, dat zijn uiteenzettingen ons hier en daar aan een waansysteem deden denken.

straties tot de stichting van een nieuwe secte te komen. Maar omdat dit weer verdeeldheid zou zaaien (hetgeen zwarte magie is) doe ik het niet".

Deze „geldingsdrang" komt zoowel in de Bero-test als in de handschriftanalyse duidelijk naar voren.

Het mystische waas waarin hij zich, ondanks het feit dat bij hem ook een streven naar klaarheid aanwezig is (dit blijkt alreeds uit zijn bereidheid om zich aan een onderzoek te onderwerpen), wil hullen, blijkt ook uit het antwoord op een vraag omtrent zijn ideeën over de reïncarnatie. Hij antwoordde toen, dat het hem niet toegestaan was iets over zijn vorige levens op aarde te zeggen (hij zou dit dus wel *kunnen* maar hij *mag* het niet zeggen).

Vatten wij dit alles samen dan komen wij tot het volgende:

M.D. blijkt, over het algemeen, over een normaal intellect te beschikken. Karakterologisch behoort hij ongetwijfeld tot het nerveuze type [1]). Het feit, dat de door hemzelf vertelde levensgeschiedenis een warwinkel is van waarheid en phantasie bewijst ons, dat hij hier en daar de grenzen van het normale overschreden heeft. Het overwicht van het voorstellings- tegenover het waarnemingsleven, waardoor menschen van zijn type zich kenmerken, is bij hem welin bijzondere mate aanwezig. De gemakkelijkheid waarmede hij in een secondairen (auto-hypnotischen?) toestand geraakt hangt hier mede samen, evenals zijn verschijnselen van analgesie e.d. [2]).

Alles bij elkaar dus een „kunstenaars-natuur", die door zijn prettig optreden inneemt. Zijn ongeloofwaardigheid en phantaseeren zullen er echter toe leiden, dat hij zich moeilijk blijvende vrienden zal kunnen verschaffen. Ook dat hij vaak met zijn omgeving in conflict komt.

Vergelijken wij het bovenstaande met de handschrift-analyse [3]) dan blijkt ons, dat deze hiermede in overeenstemming is. En ook (en dit verdient zeer zeker onze aandacht) het rapport van den astroloog vertoont een merkwaardige overeenstemming met hetgeen ons test-onderzoek aan het licht bracht.

In volgorde laten we nu nog (verkort) de protocollen der tests volgen.

a. Grünbaumtest [4]). De gemiddelde tijd bij volwassenen is $4^1/_2$ min., in welk geval een voldoende intelligentie aanwezig is. Aangezien bij M.D. een tijd van 5 min. en 42 sec. werd gevonden, mogen

---

1) Zie G. Heymans: Inleiding tot de speciale psychologie, 2 deelen, Haarlem, 1932, F. Bohn, blz. 197 e.v. Voorts E. D. Wiersma: Capita psychopathologica, Groningen, F. Noordhoff.

2) Zie G. Heymans: Over de verklaring der telepathische verschijnselen, Med. S.P.R., No. 10.

3) Onnoodig te zeggen, dat wij den grafoloog geen enkel gegeven verschaften waaruit hij zou kunnen afleiden dat het hem toegezonden handschrift van M.D. afkomstig was. Ook den rapporteur van de Bero-test werden geen nadere gegevens verstrekt evenmin als den astroloog.

4) Zie L. v. d. Horst: Anthropologische psychiatrie, I, pag. 260 e.v., Amsterdam 1946.

wij hier niet van een belangrijke afwijking van den norm spreken. De grafiek (Fig. I) geeft een sterkere schommeling van de concentratie na 2 min. aan.

b. Bero-test. De verrekening gaf het volgende beeld:

G	= 19	F +	= 31	M	= 13	F % = 75
D	= 41	F —	= 5	Md	= 1	T % = 31
Dd	= 14	F ±	= 4	T	= 18	O % = $7^1/_2$
Dzw	= 3	B +	= 14	Td	= 6	V % = 9
	——	B —	= 3	Pl	= 1	Anat. % = $2^1/_2$ %
	77	Fb	= 2 (pl. 2)	Obj.	= 9	Erl. = 17 : $12^1/_2$
		FbF	= 4	Anat.	= 2	Reactietijd = $1^1/_2$ min.
		FFb	= 3	Duiveltje	= 2	Sukz. = Gelockert
		F(Fb)	= 2	Demon	= 2	Totaal antwoorden = 77
		HdF	= 9	N	= 8	Kleur-antwoorden ± 20
			————	Sprookje	= 2	
			77 (pl. 2)	Mummie	= 1	
				Heks	= 1	
				Erupter	= 1	
				Muur	= 1	
				Geesten	= 1	
				Oranje	= 1	
				Troon	= 1	
				Kroon	= 1	
				Heilige	= 1	
				Moeder en kind	= 1	
				Baby	= 1	
				Masker	= 1	
				Wajangpoppen	= 1	
					——	
					77	

Neiging tot confabuleeren Dd.

Uiterlijk geen shock, echter bij II en de gekleurde platen VIII, IX en X veel meer antwoorden, evenals bij VI misschien Hd shock.

Opmerking. De pp. heeft van zichzelf het (ook door hem uitgesproken) idee, dat hij aan een eenmaal opgevatten vorm of gedachte vasthoudt.

Uit de conclusie [1]) nemen wij het volgende over:

Een introversieve persoonlijkheid, die echter toch wel voldoende mogelijkheid heeft tot extensief contact. Een vrij stabiel dieper gevoelsleven, maar sterke stemmingswisselingen, een zekere mate van teer gevoeligheid tot prikkelbaarheid.

Intelligentie goed, vooral theoretisch, praktisch minder. De logische gedachtengang belemmerd door phantasie en mystisch-occultistische tendenties.

Waarschijnlijk sterke geldingsdrang, maar zeker infantiele karaktertrekken.

Kans op goede intuïtie, maar blijft bij impulsen, aphorismen enz. Wellicht ook utopieën.

1) De uitwerking van de Bero danken wij aan Drs. Mr. A. M. Wetselaar, die echter in de inleiding van zijn rapport opmerkt, dat o.a. het feit, dat hij het protocol niet zelf heeft opgenomen, een foutenbron kan opleveren (z.g. blinddiagnose).

c. Découpagetest T. Deze bestond uit het leggen van een in 5 deelen gesneden T. Na een half uur was nog geen oplossing gevonden. Het onderzoek werd toen door den proefleider beëindigd. Het opvallende was, dat M.D. bleef kleven aan bepaalde groepeeringen ondanks het feit, dat deze niet juist bleken te zijn. Hij was zich hier volkomen van bewust. Het was hem echter niet mogelijk zich van deze groepeeringen los te maken. Na afloop gevoelde hij zich onbevredigd, omdat het hem niet gelukt was de opdracht naar behooren uit te voeren. Zijn houding bleef tot het laatst toe vriendelijk en welwillend.

d. Aussage-experiment van Stern[1]). De expositie-tijd was 1.3 sec. Binnen een kwartier geeft M.D. een tamelijk uitgebreid verslag met veel details, waarvan er slechts één blijk geeft van een foutieve waarneming. Verder valt op, dat aan de beschrijving persoonlijke beschouwingen van affectieven aard zijn vastgeknoopt. De test geeft aanleiding tot de conclusie, dat hij een goed inprentingsvermogen heeft en dat hij zijn indrukken affectief verwerkt.

e. Ebbinghaus invultest. Onderstaande tekst werd ter invulling gegeven[2]). Op de plaats van de cursief gedrukte woorden stonden streepjes, die het aantal lettergrepen aangaven dat het in te vullen woord moest tellen.

De *verschijning* van dit boek werd reeds *enkele* jaren geleden aangekondigd. De *reden* van dit late verschijnen zij hier op – – van den uitgever *in* een enkel woord uiteengezet.

Toen in het begin van het jaar 1942 de *vele* drukproeven *hiervan* waren gekomen, werd de verdere verzorging der *uitgave* mij door interneering in het *strafkamp* te Amersfoort onmogelijk *gemaakt*. Bij mijn invrijheidstelling in Juli van hetzelfde jaar waren *echter* de omstandigheden dermate *gewijzigd*, dat op toestemming tot publicatie niet meer viel te *rekenen*. Betere *tijden* dienden daarom te worden afgewacht en gelukkig zijn *ze* thans *uitgekomen*.

Door het aldus ontstane *hiaat* heeft dit werk *evenwel* zijn actualiteit *totaal* verloren.

Tijd: 11 min. en 35 sec.

M.D. was geremd. Hij bleek zich van bepaalde gedachten niet te kunnen losmaken. Daardoor ondervond hij moeilijkheden. (O.a. bij het verbeteren van het woord „uitgekomen", dat hij zelf niet juist vond.)

Zijn uitdrukkingsvermogen is normaal tot goed te noemen. De laatste zin toont echter aan, dat hij minder critisch is ingesteld want het viel hem niet op, dat het boek nooit verschenen zou zijn als het inderdaad zijn actualiteit totaal had verloren.

f. Terman test. Bij deze test zat M.D. rustig te denken. Na ver-

---

1) Het geëxposeerde prentje was de onderste foto tegenover bladz. 174 van Arthur Staal's: Onder de gouden zon van het morgenland, Amsterdam, 1941.

2) Voorbericht uit P. H. Ronge: Psychische opbouw der persoonlijkheid, Utrecht, 1945.

loop van vier minuten gaf hij een foutieve oplossing, maar tijdens het vertellen ontdekte hij zelf, dat hij een fout had gemaakt. Na vijf minuten had hij nog geen oplossing gevonden. Ook de tweede opgave werd (nadat de eerste hem uitgelegd was) niet binnen vijf minuten voltooid. Wij meenen hieruit te mogen concludeeren, dat zijn wiskunde-aanleg en vindingrijkheid gering zijn.

g. Syllogismen. Tijd: 2 min. 11 sec. Van de zes opgaven bleek hij er drie fout gemaakt te hebben. Hij redeneert dus niet exact, maar hij kan het wel bevatten. Bij het uitleggen deelde hij mede, alles te hebben begrepen.

h. Directietest. Deze test bracht aan het licht, dat de verdeeling van de aandacht hem niet goed gelukt. Hij controleert zichzelf wel en verbetert voor zoover hem dit mogelijk is.

i. Vrije-woord associatie. Gem. reactie-tijd 2.2 sec. Op eenige prikkelwoorden (zooals long, geest, mes e.d.) reageert hij, twee tot drie woorden verder, met een verlengden reactie-tijd. Zeer sterk kwam dit tot uiting bij het woord „long". Na 1.8 sec. reageerde hij hierop met hart. Het volgende woord was potlood, waarop hij na 2 sec. met penhouder reageerde. Toen hem daarna het woord kast werd gegeven, reageerde hij hierop eerst na 7.2 sec. met goed. Tevens werden de woorden „long" en „kogel" in eerste instantie niet verstaan. Zij moesten herhaald worden. Een aanwezige derde verstond deze woorden (gelijk de overige) goed.

Uit de verdere associaties blijkt, dat hij niet egocentrisch is. De rubriekindeeling volgens Jung gaf een groot aantal coördinaties en coëxistentie-verhoudingen. (Van de 97 woorden 40 coördinaties (b.v. hond-kat) en 28 coëxistenties (b.v. bril-oogen).

j. Woordvorming uit droom. Uit het woord Droom werden de woorden room, oom, drom, om, moor, moord in 20 sec. gevormd. Binnen totaal 1 minuut nog oor, door, moor genoemd. Het woord moor werd dus dubbel genoemd. Een zestal woorden binnen 20 sec. is normaal.

k. Eidetiek. Het onderzoek naar de eidetische begaafdheid viel negatief uit.

Handschriftanalyse door grapholoog. Wij verzochten den heer L. Deen te Rotterdam een handschriftanalyse van M.D. te maken. Uit zijn rapport lichten wij het navolgende:

De schrijver is een eenvoudige, hartelijke en gevoelige man met een goed aanpassingsvermogen, zacht karakter, eenigszins kinderlijke natuur en vrij goede intelligentie. Hij is nerveus, niet bijzonder zelfstandig, weinig agressief. Voorts heeft hij een punctueele natuur met zeer veel zin voor details. Hij is bescheiden in zijn optreden met innerlijk een vrij groote eerzucht. Hij heeft sociale belangstelling.

PARAPSYCHOLOGISCH ONDERZOEK

a. Onderwater-proef. Wij laten hieronder het protocol volgen van een experiment dat op 5 Juli 1946 ten huize van Ir. Dominicus van den Bussche te Amsterdam, 's morgens tusschen 10 en 12 u. gehouden

werd. Aanwezig waren, behalve genoemde Ir. Dominicus van den Bussche en de drie schrijvers dezes, Mirin Dajo en zijn impressario F. Holzhaus.

Ons badkuip-experiment had ten doel na te gaan of M.D., zooals hij beweerde, zou kunnen uittreden wanneer hij eenigen tijd onder water verbleef. En ook of het hem inderdaad mogelijk was, zooals hij beweerde, geruimen tijd onder water te blijven.

Wij wilden tevens nagaan of M.D. – tijdens zijn verblijf onder water – werkelijk uittrad en telaesthetische verschijnselen vertoonde.

De badkamer, waarin het badkuip-experiment zou plaatsvinden, bezit twee deuren. Een dezer deuren geeft toegang tot een slaapkamer. Zij werd met een haak op een kier gezet. In den bovenrand der deur draaiden wij een drietal schroefoogen, waarna wij door elk dezer oogen een touwtje leidden. In de slaapkamer stond een tafeltje. Tusschen 10 u. 35 en 10.53 (zie hierna) legden wij op dit tafeltje een drietal, door het lot bepaalde, kaarten, afkomstig uit een spel van 66 stuks. Wij legden deze drie kaarten (met de rugzijden boven) op dit tafeltje, waarbij wij (om telepathie buiten te sluiten) er zorg voor droegen, dat niemand onzer de op deze kaarten voorkomende figuren te zien kreeg. Vervolgens werden de touwtjes met behulp van kleefwas aan de kaarten bevestigd. Trok een onzer in de badkamer aan de touwtjes, dan kwamen de kaarten in de badkamer te hangen (onzichtbaar voor degenen die zich in de slaapkamer bevonden). Aangenomen dat M.D. inderdaad uittrad en telaesthetische verschijnselen vertoonde, dan zou hij deze kaarten (op paranormale wijze) kunnen waarnemen. Na afloop van het experiment zouden wij ons dan naar de slaapkamer (die na 10.53 door ons allen verlaten werd) begeven, ten einde na te gaan of M.D. de kaarten inderdaad had waargenomen.

Om 10.07 u. arriveerden de heeren M.D. en Holzhaus. Op onze vraag of hij zich gedisponeerd gevoelde antwoordde hij, dat hij dit niet wist. „De geest – aldus M.D. – moet geïrriteerd worden. Ik heb het al verscheidene malen gedaan en het is steeds goed gegaan. Den laatsten keer (in Leiden) ging het echter niet. Na drie minuten moest ik het bad weer uit." Op een vraag van W., of hij tijdens het experiment slap danwel stijf werd, antwoordde hij dat hij slap werd.

W. deelde M.D. thans nog eenmaal de strekking der proefneming mede en wees hem daarbij op hetgeen van hem verlangd werd. De heer Holzhaus kreeg opdracht om tijdens het experiment geen woord te spreken.

Om 10.35 u. gingen de heeren Bruisten, Holzhaus en M.D. in een derde vertrek met opdracht steeds in elkaars gezelschap te blijven. Tijdens het verblijf in die kamer onderzocht Bruisten M.D. Dit onderzoek was om 10.48 u. afgeloopen. In dien tusschentijd hadden de overige onderzoekers de door loting bepaalde kaarten op het tafeltje gelegd en deze aan de touwtjes bevestigd. Gezamenlijk begaf men zich daarna naar de badkamer, waar men M.D. (met behulp van een dun touwtje) de handen en de voeten aan elkaar bond.

Om 10.53 u. werd M.D. door de heeren Bruisten, Streep en Holz-

haus opgetild en ruggelings in het bad gelegd. Nauwelijks was M.D.'s hoofd echter onder water of hij zette zich met beide voeten tegen de onderzijde van het bad af, zoodat zijn hoofd weer boven water kwam en riep toen uit: „Er uit! er uit! het gaat niet!" Daarop sloot hij zijn oogen, strekte zich in de lengte uit en werd gedurende een halve minuut stijf. De touwtjes werden dadelijk doorgesneden waarna M.D. uit het bad stapte.

Hij klaagde over eenige stijfheid in zijn voeten. Enkele minuten later begon hij zich af te drogen, waarna hij zich naar een andere kamer begaf om zich wederom te kleeden.

Na overleg met M.D. gepleegd te hebben werd vervolgens een tweede proef met hem genomen, bestaande in het doorsteken van zijn linker onderarm met een scherpe pen.

Om 11.12 u. werd de pen in den onderarm gestoken. Vier minuten later werd zij weer daaruit verwijderd.

Resultaten van een *globaal medisch onderzoek*, voor den aanvang dezer proefneming gedaan:

Pols:	regulair, aequaal, 72.
Tensie:	120/90.
Ademhaling:	normaal.
Hoofd:	behoudens klein litteeken op het voorhoofd (midden-in) geen afwijkingen. Bovenkaak prothese.
Hals:	ietwat forsche schildklier.
Thorax:	verscheidene litteekens, langwerpig en puntvormig, voornamelijk links en rechts ter hoogte van den ribbeboog.
Hart:	auscultatie: geen afwijkingen. percussie: iets vergroot naar links. Puntstoot duidelijk zichtbaar in 5 i.r. buiten de medioclav. lijn.
Longen:	rechts achter duidelijk een ongeveer handbreedte demping! Ademhalingsgeruisch is daar eveneens sterk verminderd! Conclusie: waarschijnlijk exsudaat.
Abdomen:	geen afwijkingen.
Extremiteiten:	op de armen diverse litteekens van steekwonden en van 2 brandwonden. Litteekens nabij den elleboog.

De sensibiliteit en motiliteit vertoonen bij dit globale onderzoek geen bijzonderheden. De reflexen zijn normaal, het kniepeesreflex zelfs levendig.

Er is een sterke dermographie!

Algemeene indruk: leptosome habitus, weinig mannelijk, wat slappe houding, bleeke vochtige huid.

Experiment I: De pp. werd in het water gedompeld. Zijn handen en voeten waren daarbij gebonden. Hij zette zich terstond met zijn voeten weer af, zoodat het hoofd wederom boven water kwam, en riep: „Er uit! er uit! het gaat niet!" Daarna sloot hij zijn oogen,

strekte zich lang uit waarbij er stijfheid over hem kwam. Dit deed mij (Bruisten) sterk denken aan een klein hysterisch acces. Deze toestand duurde ongeveer een halve minuut, waarna pp. over stijfheid in de beenen en voeten begon te klagen. Niet lang daarna was pp. wederom vrij normaal. Er viel niets bijzonders aan hem te constateeren, behalve een vrij sterke dermographie op de plaats waar de handen gebonden waren geweest.

Opmerking: het water was koud.

Experiment II: De pp. werd door zijn linker onderarm gestoken (volaire zijde).

Pols: sneller, 88.

Sensibiliteit: pijngevoel in linker arm geheel weg. Hij gevoelde wel aanraking.

Motiliteit: beweging van pols en vingers ging vlot (ook bij gesloten oogen). Lasègue negatief.

Nadat de pen was verwijderd keerde de pijngevoeligheid (kop – punt) dadelijk terug. Er bleven een tweetal kleine openingen in de huid, waarin zich eenig geel vocht verzamelde; geen bloeding!

b. Uittredingsproeven. Geheel onafhankelijk van onze experimenten gaf M.D. op 7 Juli een demonstratie voor een besloten kring. Men had ons verzocht bij deze demonstratie aanwezig te zijn en wij namen deze uitnoodiging aan. Tijdens het doorsteken van de borstholte (een der experimenten waarbij M.D. – volgens zijn zeggen – steeds uittreedt) werd achter zijn rug een speelkaart (willekeurig getrokken uit een spel van 66 kaarten) gehouden, waarbij M.D. verzocht werd te trachten deze kaart waar te nemen en te onthouden. Nadat de floret was verwijderd, deelde M.D. mede, dat hij *niet* was uitgetreden en dus over de kaart niets kon mededeelen [1]).

Bij deze demonstratie werd nog het volgende geconstateerd:

1. Glas eten. De tong bloedde op verschillende plaatsen.
2. Doorsteken van rechter boven- en onderarm met ronde pennen. De motiliteit was iets beperkt en de pijngevoeligheid opgeheven. Pp. had moeite met spreken. Geen bloeding.
3. Doorsteken van de linker thorax onder het hart. Waarschijnlijk werden zijn diaphragma en zijn milt geraakt. Het hart werkte normaal. Pols 90, duidelijk versneld.

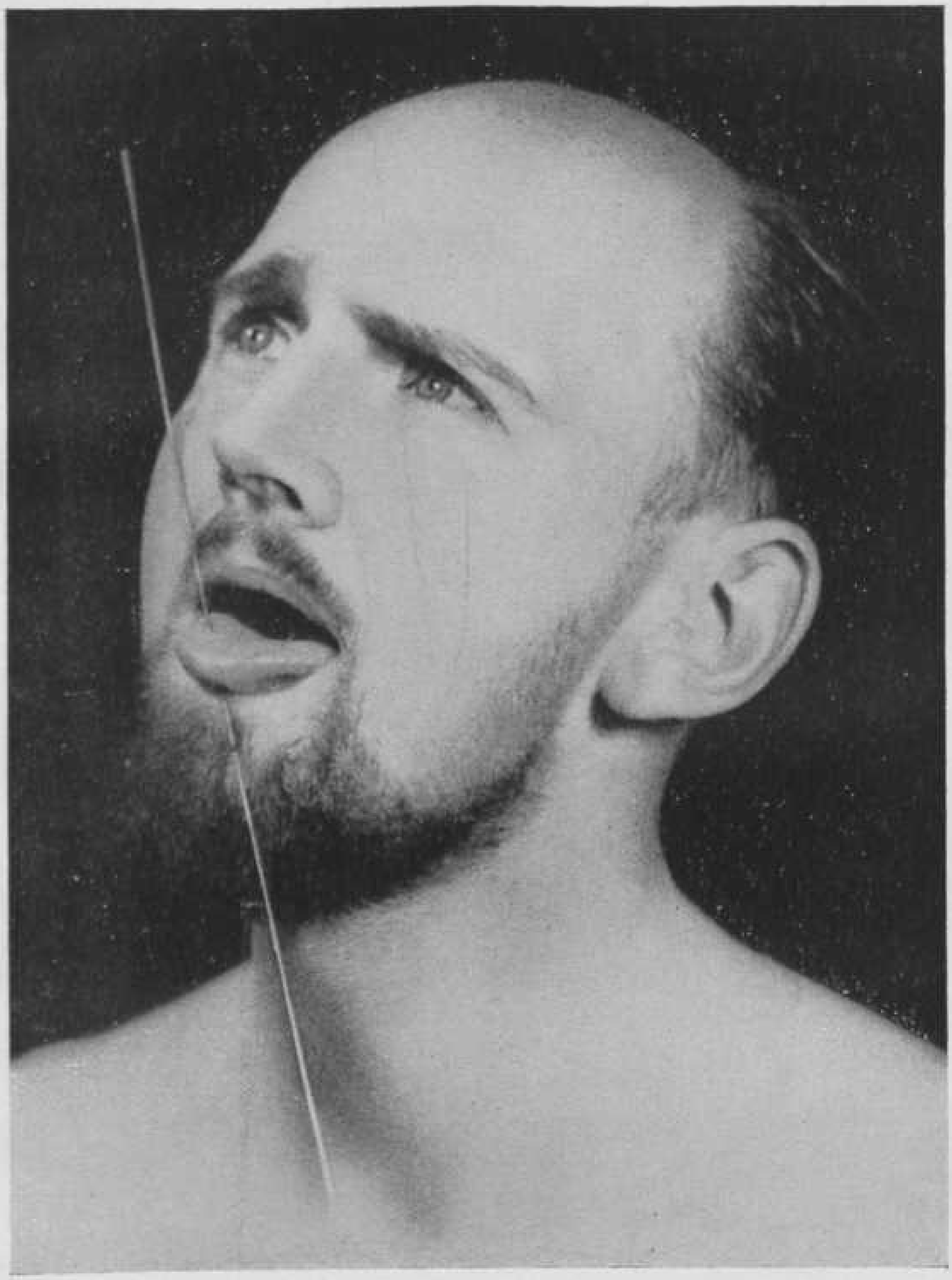

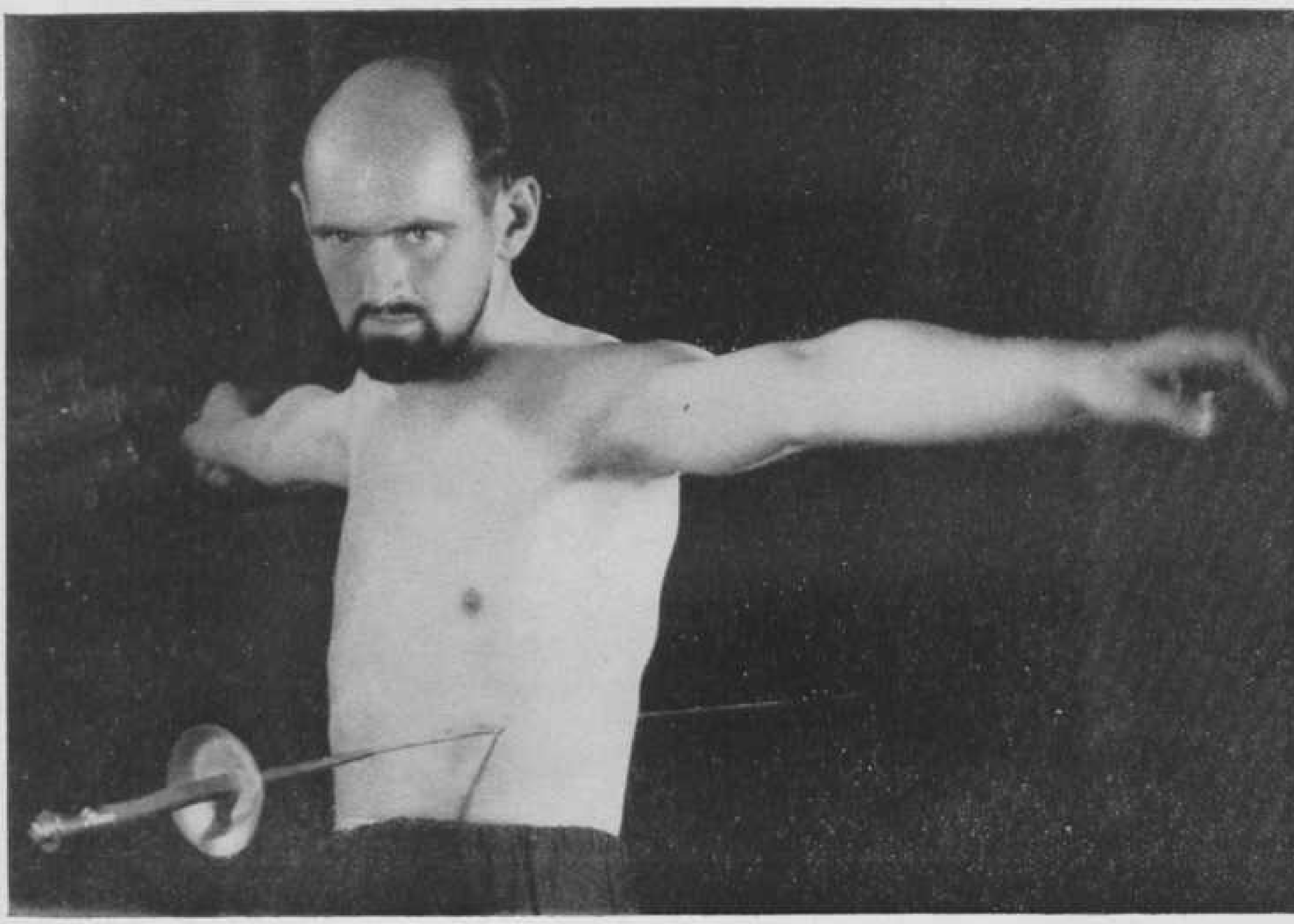
1) Noot van de Redactie. Het woord „dus" is hier ten eenenmale misplaatst. De onderzoekingen van Rhine (New Frontiers of the Mind, Londen, 1938) e.a. hebben aan het licht gebracht dat men niet behoeft „uit te treden" om het verschijnsel der „buitenzintuigelijke waarneming" te vertoonen.

Indien bovenvermelde proef *bij herhaling* gelukt was dan zou daarmede zeker nog niet het *bewijs* zijn geleverd dat M.D. inderdaad „uittrad" en zouden wij kunnen volstaan met van helderziendheid te spreken.

Deze erkenning houdt een critiek in op de onder *a.* vermelde proef. Zelfs al zou bij deze proeven M.D. paragnostische verschijnselen vertoond hebben en daarbij de sensatie hebben gehad dat hij „uittrad", dan zou daarmede nog geenszins het *bewijs* zijn geleverd dat dit inderdaad het geval was geweest. Eerst dan wanneer de paragnostische verschijnselen gepaard gaan met parergische (telekinesie) begint de zaak er anders voor te staan.

Men hoede zich bij dergelijke proeven toch vooral voor voorbarige conclusies.

M.D. maakte een nerveuzen indruk en transpireerde sterk.

4. Doorsteken van de rechter thorax; door de rechter borstholte. Aangezien de afwijkingen nog dezelfde waren als twee dagen geleden is het de vraag, of de long geraakt werd. De ademhaling was met horten en stooten. Verder als onder 3. Bij het uittrekken van de floret kwam er een flinke straal bloederig vocht na. Later druppelde dit nog uit de wonden. Er is dus waarschijnlijk door het exsudaat gestoken.

Voorts is ons nog het volgende opgevallen. Wanneer M.D. zich de borst laat doorsteken valt er een afwezige blik in zijn oogen te bespeuren (zie ook de foto's). Begeeft hij zich dan tusschen het publiek, dan is zijn gang afwijkend van zijn normalen gang. Hij schiet ineens vooruit, staat stil, draait zich om met een ruk en schiet dan weer naar zijn plaats terug.

Wij hebben niet waargenomen dat M.D. tijdens deze demonstratie sprak. Wel deed hij dit tijdens het steken van twee pennen door zijn rechterarm. Hij gaf daarbij slecht gearticuleerde[1]) en afwezige antwoorden op de gestelde vragen.

Zoowel uit de houding welke M.D. tijdens het doorsteken aanneemt, als uit de houding van dengene die hem steekt, blijkt, dat voor een dergelijk experiment zeer veel kracht moet worden uitgeoefend, daar de spieren blijkbaar contraheeren. M.D. deelde ons mede dat er – even voor het steken – een koude rilling door zijn geheele lichaam gaat.

Na afloop van deze demonstraties was M.D. vrij normaal. Tijdens de explicatie (welke hij na afloop gaf) was zijn ademhaling eveneens eenigermate hortend en stootend.

c. Grünbaumtest met doorstoken armen. Daar M.D. beweert, dat de verschijnselen, welke hij vertoont, een gevolg zijn van zijn vermogen tot concentratie (waarbij hij in gebreke bleef nadere bijzonderheden over dit zich concentreeren te vermelden) hebben wij getracht dit concentratie-vermogen te beïnvloeden, ten einde op deze wijze uit te maken in hoeverre er bij M.D.'s experimenten van concentratie sprake kan zijn. Daarvoor hadden wij een proef noodig, waarbij concentratie vereischt is. Wij lieten het oog vallen op de Grünbaumtest.

Onmiddellijk nadat pp. begonnen was, staken wij hem een (lege artis gedesinfecteerde) pen door de beide onderarmen. Zooals ons uit de grafiek (Fig. II) blijkt, is de reactie-tijd tot 9 minuten en 4 seconden verlengd, terwijl voorts blijkt dat onmiddellijk na het uittrekken van de pennen M.D. geheel in de war was. Wanneer wij vervolgens vernemen, dat M.D. gedurende het geheele experiment pijn (althans een branderig gevoel) had, dat het insteken en uithalen van de pennen pijn deed, dat hij zelf het experiment het zwaarste noemde, dat hij tot dusverre had gedaan en wij verder constateerden, dat hij bloedde bij het uittrekken der pennen (aan de insteekzijde), dan is de conclusie alleszins gewettigd, dat M.D. voor het doen van

1) Er dient hierbij op gewezen te worden dat M.D. een licht stotteren vertoont.

zijn eigen experimenten zijn geheele concentratievermogen noodig heeft.

Horoscoop. Wij verzochten den heer G. Goelst te Utrecht een horoscoop van M.D. te trekken. Waar het rapport, dat wij van den heer G. ontvingen, een tiental bladzijden groot is, kan het hier niet in extenso worden opgenomen. Wij stellen ons echter voor t.z.t. op dit rapport in een afzonderlijk artikel terug te komen. Opvallend is dat in het rapport van den astroloog gesproken wordt over moeilijkheden, die speciaal voor M.D. schijnen te zijn weggelegd, over het rondloopen met vooruitstrevende ideeën, die moeilijk in de praktijk verwezenlijkt kunnen worden. Zijn belangstelling voor mystiek, de dynamiek, het zoeken naar fortuin in het buitenland, het komen te mankeeren van iets, waarvoor de medische wetenschap stilstaat (hetgeen alles in het astrologisch rapport te lezen staat) zijn punten die onze aandacht vragen.

UITGEBREID MEDISCH ONDERZOEK (10 JULI)

Anamnese: (*gegevens ontleend aan hetgeen M.D. ons vertelde*).

Op zijn negende jaar kreeg hij een ongeval, tengevolge waarvan een wond in zijn buik moest worden gehecht. Hij bleek daar niets van te voelen. De genezing was zeer snel. De arts die hem behandelde zeide, dat de mogelijkheid bestond dat er iets paranormaals in het onderbewustzijn plaats vond. Verder is hij er niet op ingegaan Dat was het begin.

Andere ziekten: kinkhoest, 2 jaar, hevig;
otitis media, 18 jaar, ernstig;
maagoperatie wegens het inslikken van spijkers, 1936 of 1937 (na drie dagen ontslagen!?);
icterus, 33 jaar, hevig;
longontsteking? 29 jaar.

Familie: vader, moeder en drie broers. Zij zijn allen min of meer mediamiek. Geen speciale ziekten. Van vaderszijde wel nerveus. Geen zonderlingen e.d. in de familie.

Korte levensbeschrijving: In 1912 geboren. Oudste van het stel. Geboren zonder smarten en zonder medische hulp.

Normale jeugd. Geen stuipen of toevallen. Reeds in prille jeugd groote fantasie. Omgang met andere kinderen normaal. Geen lastig kind. Normale leerling op school. Mulo afgeloopen.

Liefhebberijen: Mecanodoos, blokkendoos om naar eigen fantasie te bouwen. Geen postzegels, sigarenbandjes e.d.

Verdere opleiding: Teekenacademie in den Haag.

Militaire dienst: Afgekeurd (te smalle borst).

Werk: Op teekengebied; werkte hard; had er plezier in; wilde kunstschilder worden.

Verhouding tot de andere sexe: Verloofd, moeilijk ontvlambaar. Kent zijn verloofde reeds zijn geheele leven. Zijn verloofde begrijpt hem niet. Zij heeft zijn demonstraties nooit bijgewoond.

(Opmerking: Hij weet het adres van zijn verloofde niet te zeggen. Bestaat zij soms alleen maar in zijn fantasie?)

Verdere ontwikkeling der paranormale eigenschappen: Nadat hem gebleken was dat hij bijzondere eigenschappen bezat, is hij verder gegaan met allerlei proeven op zichzelf te nemen (prikken met spelden, spijkers eten, verdrinkingsproeven). Hij nam deze proeven in het geheim, omdat zijn ouders bezwaar hadden tegen deze experimenten. Omstreeks 1930 begon hij te „magnetiseeren". Ook deed hij allerlei geestelijke oefeningen. Door concentratie trachtte hij bloedingen tegen te houden en geen pijn bij zelfverwondingen te gevoelen. Eerst den laatsten tijd gelukt het hem zijn gedachten geheel uit te schakelen.

Tijdens het onderzoek verleende hij zooveel mogelijk medewerking. Belangstelling en aandacht groot. Vriendelijk, tegemoetkomend en rustig. Hij was eenigermate zelfverzekerd, grootsprekerig en breedsprakig.

Lichamelijk onderzoek:

Pols: 90, regulair, aequaal.

Tensie: 115/85, Temperatuur: 37^0 (sublinguaal).

Ademhaling: rustig, regelmatig.

Oogbeweging en pupilreactie: normaal.

Neus: lange, smalle neus, septum naar links uitgebogen.

Tong: niet beslagen, geen verwondingen.

Slijmvliezen: normaal geïnjiceerd.

Gebit: volle bovenkaakprothese, onder enkele carieuze elementen.

Hals: flinke schildklier, geen pulsaties.

Thorax: plat van vorm, symmetrisch, duidelijk zichtbare puntstoot, ongeveer 1 vinger links van de mammillairlijn in de 5e i.r. Thorax beweegt symmetrisch bij in- en expiratie.

Hart: percutorisch 1 vingerbreed vergroot naar links; auscultatorisch geen afwijkingen.

Longen: rechts achter beneden en in de flank een handbreede demping, met opgeheven ademhalingsgeruisch. Verder ausc. en percut. geen afwijkingen.

Abdomen: Litteeken midden boven navel, verder geen afwijkingen.

Neurologisch geheel onderzocht. De volgende afwijkingen werden gevonden: Corneareflex: practisch nihil.

Pharynxreflex: afwezig.

Fijne tremor aan de vingers.

Temperatuurzin: bij het onderzoek van den temperatuurzin aan de voeten bleek hij onvoldoende onderscheid te maken tusschen warm en koud. (Werden deze proeven herhaald met opgestroopte broekspijp, dan bleek de temperatuurzin normaal te zijn!!!)

Verder sensibiliteit, motiliteit, coördinatie en reflexen normaal. Verschijnsel van Lasègue afwezig.

Algemeene indruk en bouw:

Leptosoom type, juveniel, slappe houding.

Huid: bleek en klam; litteekens. Transpireert vlug en veel.

Tijdens dit onderzoek werd uit de borstholte, rechts, 19 cc haemorrhagisch vocht gepuncteerd. Deze punctie geschiedde steriel,

doch zonder eenige verdooving. Na afloop stroomde er eenig bloed uit de punctieopening.

Onderzoek van het punctaat:

Bloederig vocht. Na centrifugeeren slaat een 1 % azijnzuuroplossing een wolkje neer (globulinen). Het centrifugaat bevat veel erythrocyten.

Conclusie: haemorrhagisch exsudaat.

Bezinking: na 1 uur: 15;
na 2 uur: 36/37;
na 24 uur: 95.

Bloedingstijd: ca 0.

Stollingstijd: 4 minuten.

Erythrocyten: 4.200.000.

Haemoglobine: 80 %.

Leucocyten: 4.200.

Bloedbeeld: Lymphocyten 45 %.
Polynucleaire leuco's 27 %.
Staafkernigen 24 %.
Eosinophielen 4 %.

In Mei l.l. is M.D. röntgenologisch onderzocht. Bij dit onderzoek werden geen afwijkingen gevonden.

Conclusie op 14 Juli n.a.v. de gevonden afwijkingen:

Gezien het exsudaat, de bezinking, de temperatuur en het bloedbeeld kunnen we een pleuritis exsudativa haemorrh. aannemen. De oorzaak hiervan kan zijn:

1. het „steken" (dus traumatisch);
2. T.B.C.;
3. maligne tumor.

Het ligt het meest voor de hand om hier de eerste oorzaak aan te nemen, doch, gezien de subfebriele temperatuur, de linksverschuiving van het bloedbeeld en de bezinking dient men het geenszins uitgesloten te achten dat hier T.B.C. in het spel is.

Ter nadere verificatie zonden wij M.D. naar een Röntgenoloog. M.D. heeft zich echter aan dit onderzoek onttrokken. Hij ging, volgens zijn zeggen, naar een magnetiseur en kwam 22 Juli bij ons terug, bewerende dat hij het exsudaat kwijt was. Aangezien de physisch-diagnostische afwijkingen nog aanwezig waren, werd opnieuw een punctie gedaan, echter met negatief resultaat. Den volgenden dag werd hij röntgenologisch onderzocht, waarbij aan de longen geen afwijkingen gevonden werden en er van een exsudaat nog slechts een spoor aanwezig was. De onder 2 en 3 genoemde oorzaken worden hierdoor zeer onwaarschijnlijk. Indien M.D. het vocht niet heeft doen aftappen, hetgeen hij ontkent, blijft het op zijn minst gesproken vreemd, dat een dergelijk *uitgebreid* exsudaat binnen zoo korten tijd kan zijn verdwenen.

Wat de z.g. paranormale verschijnselen betreft: deze kunnen worden teruggebracht tot het beheerschen van het pijngevoel en de bloedingen door middel van concentratie. Of deze verschijnselen in verband staan met een psychopathie (sexueel?), een ziekelijke reactie

(hysterie, paranoia) of een psychose (schizophrenie) kan nog niet worden uitgemaakt. Het staat, gezien zijn gedragingen (ongeloofwaardigheid, wispelturigheid, pedanterie enz.) wel vast, dat deze man niet normaal is.

Terugkomend op de vier, in het begin gememoreerde, punten, kunnen wij het volgende vaststellen:

Sub 1. Deze verschijnselen zijn door ons en anderen werkelijk waargenomen.

Sub 2. Deze verschijnselen zijn door ons *niet* geconstateerd en bij een opzettelijk genomen proef ook elders negatief bevonden.

Sub 3. Hiervoor kunnen wij verwijzen naar het medisch gedeelte van het onderzoek.

Sub 4. Bij de door ons genomen proeven is dit verschijnsel niet geconstateerd geworden.

Bij het zoeken naar een verklaring van de bij M.D. waargenomen verschijnselen wenden wij ons in de eerste plaats tot de biologie.

Biologisch zijn wij misschien niet ver van de waarheid af als wij het uitblijven der bloedingen toeschrijven aan een verhoogde adrenaline secretie, welke optreedt als gevolg van de emotie van het steken, een zeer verkorte stollingstijd van het bloed tot stand brengt [1]) en de bloedvaten doet contraheeren.

Wat het opheffen van het pijngevoel betreft: wij zijn geneigd hier te denken aan een auto-hypnose met behoud van de zelfcontrôle [2]). Jarenlange oefening kan er toe geleid hebben dat M.D. zich gemakkelijk in zoo'n toestand van tactiele hypnose vermag te brengen. Bérillon [3]) schrijft hierover o.m. het volgende: „Or cette fatigue de l'attention peut également être réalisée par des excitations portant sur le sens du toucher.

Ces excitations transmises aux centres nerveux par la voie tactile peuvent être classées dans les modalités suivantes:

1. Excitations fortes et brutales effectuées par des ébranlements ou des chocs imprévus..."

De voortdurende aanraking met steekwapens heeft er waarschijnlijk toe geleid, dat reeds iedere simpele aanraking, met pijngevoel gepaard gaande, den hypnosetoestand te weeg brengt.

Onze proeven brachten aan het licht, dat deze analgesie plaatselijk is. In hoeverre het uitblijven der bloedingen een plaatselijk karakter draagt kunnen wij niet zeggen, daar wij dit nog niet onderzocht hebben.

Of er inderdaad een verhoogde adrenaline-secretie optreedt en in hoeverre deze verband houdt met den auto-hypnotischen toestand dient nog nader onderzocht te worden.

Aangenomen dat deze adrenaline-secretie zich voordoet, dan dient

---

1) Volgens Cannon. Zie G. van Rijnberk: Ned. Leerboek der Physiologie, II, pag. 24 en 25, Amsterdam, Swets en Zeitlinger.

2) Zie W. H. C. Tenhaeff: Beknopte Handleiding der Psychical Research, den Haag, 1926, III, pag. 149.

3) E. Bérillon: La science de l'Hypnotisme, Jouve, Paris, 1944, pag. 103.

zij dus opgevat te worden als een reflex. Een angst- of schrikaffect zou dan de voorwaarde zijn waaronder dit reflex zich voordoet. Dit voorwaardelijke reflex zou dus bij M.D. sterk verhoogd moeten zijn. Deze sterke verhooging zou weer een somatische oorzaak kunnen hebben. Er zij hier op gewezen dat we bij M.D. o.m. een zeer verhoogde bezinking aantroffen. Het komt ons echter voor dat we deze hooge bezinking eerder aan een of ander proces moeten toeschrijven daar we bij een anderen proefpersoon, die soortgelijke praestaties leverde als M.D. geen enkele afwijking in het bloed vonden. Dit wettigt het vermoeden dat wij de oorzaak van de sterke reflex-verhooging in een afwijkende psychische constitutie moeten zoeken.

Het is echter geenszins uitgesloten dat wij de verklaring der bij M.D. waargenomen verschijnselen, zoo niet geheel dan althans gedeeltelijk, op parapsychologisch gebied moeten zoeken, d.w.z. dat hier tot dusverre vrijwel onbekende psychische krachten werkzaam zijn welke zich mede op het gebied der z.g. wondergenezingen openbaren. Hier ligt een vrijwel nog geheel onontgonnen gebied braak, waarop tot dusverre slechts enkele parapsychologen eenige lichte schreden hebben gezet, met name zij, die een aanvang maakten met het onderzoek der genezingen door magnetiseurs, gebedsgenezers verricht, alsmede van de genezingen op een aantal bedevaartplaatsen tot stand gekomen.

Wij meenen dit artikel te moeten besluiten met het uitspreken van de verwachting dat het ons mogelijk zal zijn aan de hand van voorgenomen experimenten t.z.t. het probleem van M.D. opnieuw een stap verder tot zijn oplossing te brengen.

Ten slotte zij het ons vergund onzen dank te betuigen aan allen die ons hun medewerking aan dit onderzoek verleenden, in het bijzonder aan de heeren Drs. Mr. A. M. Wetselaar en Dr. W. H. C. Tenhaeff. Laatstgenoemden vooral voor zijn opbouwende critiek en de hulp welke hij ons verleende bij het samenstellen van dit artikel.

Bijlage I [1])

MIRIN DAJO'S „EXPLICATIE"

Voordat ik aanvang in beknopte vorm een explicatie van mijn verschijnselen te geven, stel ik er prijs op U er op te wijzen, dat ik niet tegenover U sta om de sensatielust te prikkelen.

Ik ben mij volkomen bewust, dat mijn optreden enige sensatie bij U teweeg heeft gebracht, maar ik ben er van overtuigd, dat door middel van deze explicatie een poging door mij kan worden gedaan om de aanvankelijke sensatie om te zetten in een bewustwording, die bij U wakker geroepen zou worden, als gevolg van de conclusies, die U uit het een en ander trekt. Aan de hand van mijn bevindingen weet ik, dat ik U een boodschap heb te brengen, n.l. 't bewustzijn van de aanwezigheid van iets, dat zich tussen hemel en aarde bevindt, wakker te roepen.

---

1) Zie pag. 165.

In overleg met de schrijvers van dit artikel hebben wij (op grond van psychologische overwegingen) gemeend geen veranderingen van stylistischen en taalkundigen aard in deze „Explicatie" te moeten aanbrengen. Red.

Door de plotselinge bewustwording van mij, door de vermogens, die ik bij mezelf heb ontdekt, ben ik in staat dingen te doen, die men tot op heden voor onmogelijk had gehouden en nu controleerbaar tot werkelijkheid worden gemaakt.

De verschijnselen, die ik U laat zien, berusten op het feit, dat ik mijn geest zodanig kan beheersen, dat de functies van mijn lichaam geheel of gedeeltelijk, aan mijn geest ondergeschikt geworden zijn. Iets bijzonders is dit niet, omdat dit slechts bij een bepaalde trap van ontwikkeling mogelijk blijkt. Mijn verschijnselen wijken in zoverre af van de normale gang van zaken, dat de Yogi's in Oosterse landen, tot op zekere hoogte, het zelfde, zij het in andere uitingsvorm kunnen bereiken, na een jarenlange intense training, terwijl ik door een plotselinge bewustwording van mijn vermogens, ongeveer hetzelfde heb bereikt. Mijn experimenten zijn meer van geestelijke dan van lichamelijke aard en dientengevolge kunnen, indien ik mijn eigen intuitie volg, mijn demonstratie's mij lichamelijk in geen enkel opzicht onder welke omstandigheid dan ook, schaden.

De angst van de doktoren, die veelal mijn verschijnselen lichamelijk zien, kan dus practisch tot nul gereduceerd worden.

Een verklaring van mijn verschijnselen kan nooit gevonden worden als zij zuiver biologisch gezien worden. Slechts diegenen, die mijn prestaties voor een belangrijk deel op geestelijk terrein zien, kunnen uiteindelijk tot een goede oplossing komen.

Verder zij nog vermerkt, dat, daar ik de schok van mijn bewustwording nog niet volkomen te boven ben en nog maar in het beginstadium verkeer, vergeleken bij wat ik voel te kunnen bereiken, ik weet, dat mijn verklaringen natuurlijk nog niet bezonken kunnen zijn en dus hier en daar onjuistheden zouden kunnen bevatten, hoewel het geheel, daar ben ik mij van bewust, wel zuiver beschreven zal zijn. Als gevolg van het beginstadium, waarin ik nog verkeer, voel ik mij tot veel grotere experimenten in staat, dan ik thans aan U heb gedemonstreerd. Ik weet niet precies, daar ik mijn eigenschappen nog niet voldoende ken, welk etiket men op mij wil plakken, maar zelf reken ik mijn verschijnselen op het omvangrijke terrein der para-psychologie. Aan hen, die dit terrein bestudeeren, ligt het, dit te beoordelen.

Thans wil ik beginnen te trachten zo overzichtelijk mogelijk in het kort weer te geven, welke indrukken ik heb opgedaan. Om duidelijk te blijven zal ik de belangrijkste punten mijner bevindingen achtereenvolgens opsommen. Verdere vragen, die bij U zouden kunnen opkomen zal ik trachten te beantwoorden, nadat ik mijn explicatie gegeven heb, wanneer U de gelegenheid krijgt enkele U belangrijk toeschijnende vragen aan mij te stellen.

I. Ik probeer de mij omringende gedachten, die een gevolg zijn van de aardse indrukken, weg te duwen in de vergetelheid. Ik moet a.h.w. proberen door de talloze gedachtenbeelden heen te dringen, tot dat wat zonder vorm is, tot de intense concentratie van het bovenbewuste. En passant zij nog opgemerkt, dat de snelheid van de concentratie afhankelijk is van

1. gedisponeerd zijn;
2. welke verschijnselen gedemonstreerd worden.

De intensiteit en niet te stuiten kracht van elke concentratie wordt na elke demonstratie voor mij duidelijk waarneembaar groter.

II. Tijdens een demonstratie komt altijd een wisselwerking tussen het aardse en het kosmische tot uiting. Terwijl ik optreed zijn voor de toeschouwers mijn reacties volkomen aards, terwijl ik tevens het bewijs lever, dat het onmogelijk gewaande, mogelijk blijkt te zijn, als gevolg van een concentratie, die mijn geest in een buitenaardse toestand brengt.

III. Is de eerste grote strijd gestreden, dan volgt op de grote spanning daarvan de ontspanning, in de vorm van een volkomen evenwichtig ondeelbaar rustig behaaglijk en dus geestelijk prettig aandoend gevoel, dat op zijn beurt weer zorgt, dat de concentratie zodanig wordt, dat alle onaangename reactie's en alle gevoel van pijn absoluut

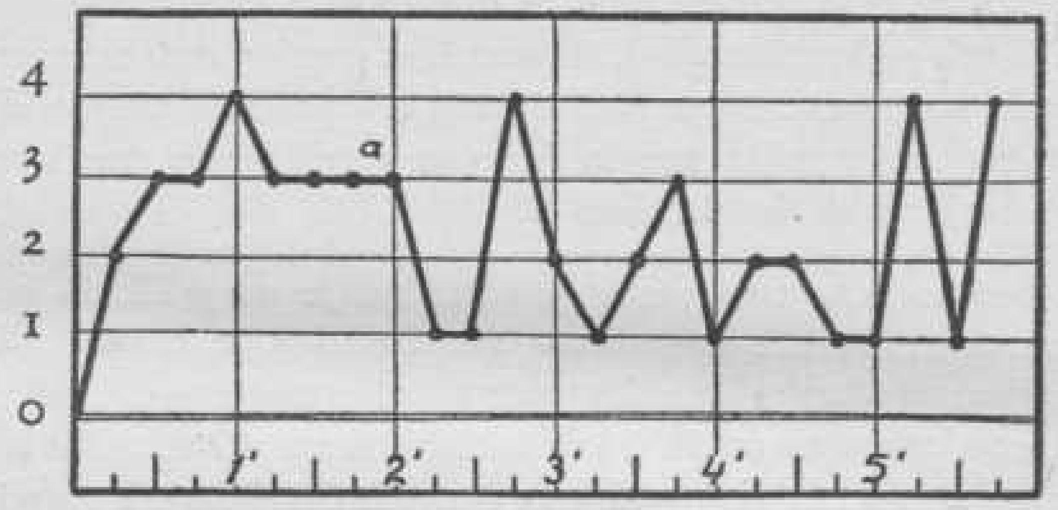
uitgesloten wordt. Een nieuw stadium treedt dan in werking, waarbij ik apart sta van het verstand, terwijl ik alleen maar de stem van mijn eigen intuitie volg en probeer op een terrein te komen, dat voor gedachten, zoals ik ze in het dagelijks leven ken, onbereikbaar is.

IV. Als nevenverschijnsel moet tenslotte nog vermeld worden, dat in speciale gevallen mijn geest, zoals ik zelf heb kunnen constateren aan de hand der feiten in het uiterste geval uittreedt, waardoor het mij mogelijk wordt gemaakt tijdens een demonstratie van mijn verschijnselen zodanig te reageren (ik zou haast zeggen „Bewust in mijn Onderbewustzijn") dat eventuele foutjes, zoals het onaestetisch brengen van een demonstratie, intuitief hersteld kunnen worden.

De waarnemingen van mijn geest slaan alleen op de directe omgeving van de plaats waar mijn demonstratie gegeven wordt. Deze eigenschap van mijn geest is zo'n nieuwe gewaarwording, dat ik mij hieromtrent zeer beknopt uiten kan, dat tot op heden de gedragingen van mijn geest niet aan mijn wil onderhevig zijn en dat dit laatste verschijnsel dus buiten mijn toedoen om ontstaat zonder dat ik er ook maar de minste invloed op kan uitoefenen. Ik ben mij volkomen bewust, dat er nog vele ervaringen zijn, die ik wel zuiver aanvoel, maar die op zodanig terrein liggen, dat ik er wel op kan reageren, maar ze nog niet vermag onder woorden te brengen.

Natuurlijk zal dit tot op zekere hoogte een kwestie van groeien zijn.

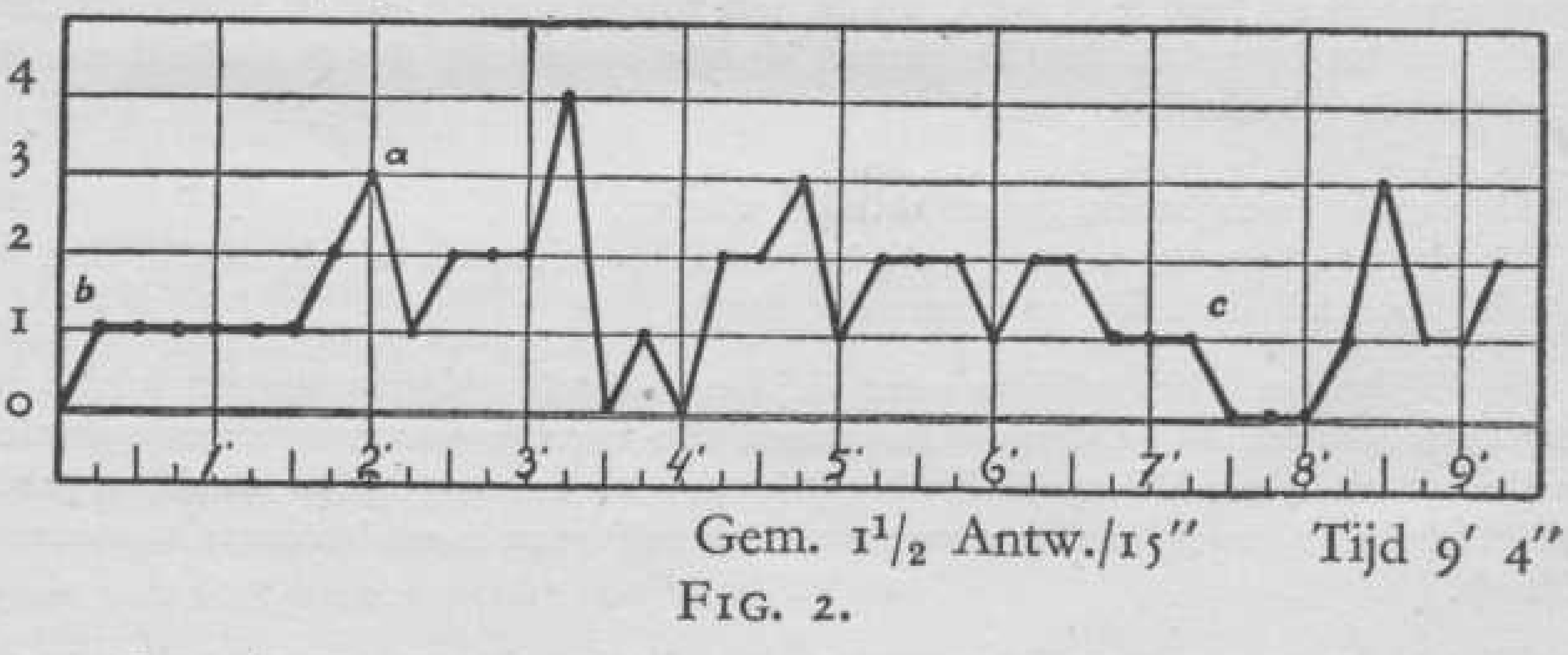
Aantal Antw. /15"

Gem. $2^1/_3$ Antw./15" Tijd 5' 42"

FIG. 1.

Aantal Antw. /15"

Gem. $1^1/_2$ Antw./15" Tijd 9' 4"

FIG. 2.

a. Overslaan van een cijfer.
b. Begin van het insteken.
c. Begin van het uittrekken.

CASUÏSTIEK

1. *Opmerkelijk „voorgevoel" eener moeder.* Eenigen tijd geleden kreeg ik bezoek van een dame die zich op aanraden van een harer familieleden, een arts, tot mij wendde om over haar paranormale ervaringen te spreken, die haar soms zeer verontrustten. In den loop van het gesprek deelde zij mij o.m. het navolgende mede (dat door getuigen bevestigd wordt):

„...Ik had twee zoons en verwachtte mijn derde kind.

Op een nacht, ongeveer een maand voor de geboorte van dat derde kind, werd ik wakker, zat recht op in bed en riep uit: „Het kan niet waar zijn, het kan niet waar zijn", terwijl de tranen over mijn wangen liepen. Mijn man vroeg of ik naar gedroomd had, waarop ik antwoordde: „Afschuwelijk. Ik verlang naar een dochter, maar ik hoop dat het een jongen zal zijn, want als het een meisje is, zal het maar heel kort leven."

's Morgens, toen we opstonden, vonden we het allebei onzin en lachten om hetgeen ik gezegd had.

Veertien dagen later stond ik in de keuken. Plotseling overviel mij een gevoel van beklemming. Ik liep den tuin in waar een koppel wilde duiven op het terrasje ging zitten. De dieren waren blijkbaar niet bang. Plotseling hoorde ik mijn eigen stem duidelijk zeggen: „Willen jullie haar nu al halen en ze is er nog niet eens."

Veertien dagen na dit voorval beviel ik van een dochter. Ik was heelemaal niet blij. Toch scheen het kindje zeer normaal. Toen men het kindje in mijn armen legde gingen er rillingen door mij heen. Het was zoo geheel anders als toen ik de jongens in mijn armen kreeg. Ik voelde mij toen dolgelukkig. Nu was het zoo geheel anders en het koude zweet brak mij uit.

Mijn zuster, die bij mij in huis woonde, zeide: „Maak je niet nerveus. Lang niet alle droomen komen uit."

Ik was niet gerust. De wieg moest vlak bij mijn bed staan. Ik moest kunnen zien of het wichtje zich niet verslikte of te hoog toegedekt lag, want het mocht niet sterven. Zoo ging het twee dagen achtereen. Ik werd doodmoe van het waken. Den derden dag nam ik een kloek besluit. Ik verzocht mijn man en de verpleegster om de wieg maar in de kinderkamer te zetten. Ik *moest* dat visioen van mij afzetten, ik *moest* flink zijn, ik *moest* vertrouwen hebben. Wel vroeg ik nog de verpleegster den dokter even op te bellen en hem te vragen nog eenmaal te controleeren of het kindje wel heelemaal gezond was. Maar de verpleegster lachte mij uit en zeide dat ze toch voor zoo'n gezond en normaal kind den dokter niet kon laten komen te meer waar hij gezegd had dat alles normaal was. Toen gaf ik maar toe en ging slapen tot den volgenden morgen half zeven. Het kindje moest gevoed worden. Weer beving mij die vreemde onrust. Mijn handen werden klam. Ongeduldig riep ik uit: „Breng mij toch het kind, het is hoog tijd."
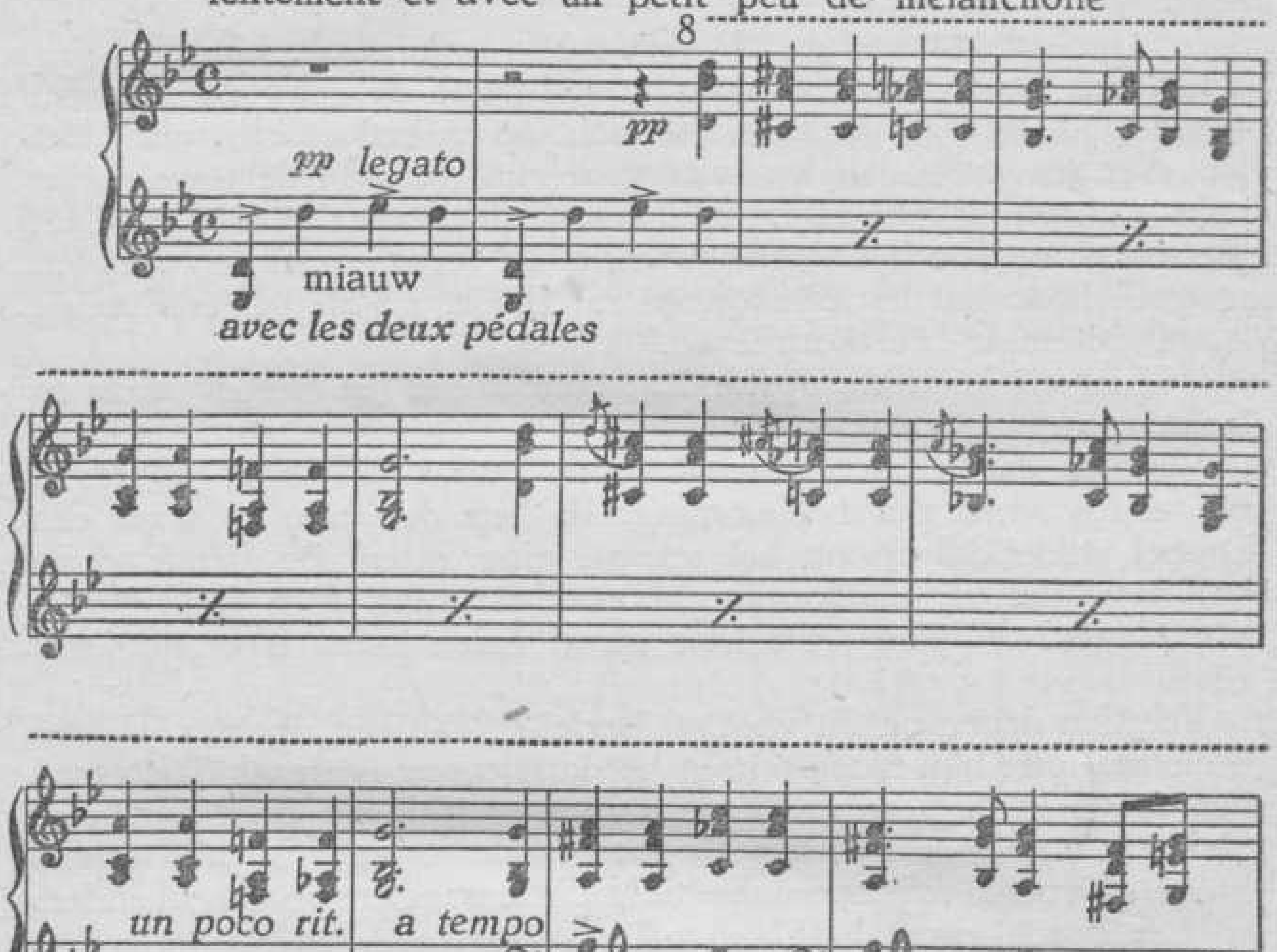
En nu ging mijn droomvisioen in vervulling. Het kindje lag dood

LE PETIT CHAT SANS MAMAN

POUR LES ENFANTS:

Nancy van der Elst

lentement et avec un petit peu de mélancholie

21-9-45.

in de wieg. Ik zat rechtop in bed en gilde: „Het kan niet waar zijn, het kan niet waar zijn!”...

Toen de ijlings ontboden dokter kwam constateerde hij dat het kindje aan een storing in het ademhalingsmechanisme overleden was.

2. *Spontane paragnosie*. Op 24 Sept. 1945 schreef mej. N. v. d. E., music. cand.e te Utrecht, mij het volgende:

„J.l. Vrijdag passeerde mij iets dat toeval kan heeten, doch dat misschien ook wel op een andere wijze is te verklaren.

Ik had met een collega afgesproken dat zij dien avond bij mij op bezoek zou komen. Het uur hadden wij niet nader bepaald. Na de kamer aan kant gemaakt te hebben ('t was ± 7 uur) ging ik, in afwachting van haar komst, aan de piano zitten en begon ik wat te fantaseeren tot tijdverdrijf. Al spelend kwam mij een motief voor den geest en ik dacht: dat is net een klagend katje. Ik maakte er een stukje van en schreef er boven „Le petit chat sans maman”, waarbij ik mij een klein poesje voorstelde dat langs 's Heeren wegen loopt te dwalen. Om acht uur kwam de gast (eerlijk gezegd verwonderde ik mij er over dat zij al niet eerder was gekomen) met de mededeeling dat ze niet precies den tijd meer wist want ze was opgehouden door... een poesje dat liep te miauwen in de Burgemeester Reigerstraat. Na aanbellen aan verschillende huizen had zij het trillende, natte diertje bij zijn eigenaar kunnen deponeeren! Dit had dus plaats gehad op het tijdstip dat ik het stukje (dat overigens niet veel waarde heeft) had opgeschreven. Als curiosum voeg ik het hierbij.

Ten overvloede zij hier nog medegedeeld dat ik tot nog toe nooit dergelijke gebeurtenissen ondervond...”

Na ontvangst van dit schrijven deelde ik mej. v. d. E. mede dat ik het op prijs zou stellen een bevestiging van haar collega te ontvangen. Dit had ten gevolge dat mej. A. de W., Utrecht, mij op 1 Oct. het navolgende schreef:

„Gaarne voldoe ik aan Uw verzoek dat mij via mej. N. v. d. E. bereikte. Het was inderdaad een opmerkelijke ervaring. Wij hadden afgesproken dat ik op den bewusten avond ongeveer 8 u. bij haar zou zijn. Tegen 8 u. ging ik op weg en vond in de Burg. Reigerstraat, even over de spoorboomen, een klein zwart poesje dat zielig miauwde in den regen. Ik nam het diertje op en probeerde, ondanks mijn haast, in eenige winkels te weten te komen wie de eigenaar was. Niemand kon mij dat vertellen. Intusschen was het kwart over acht geworden en ik belde, ten einde raad, aan een gesloten huis aan. Door tusschenkomst van een der bewoners van dat huis gelukte het mij het diertje aan zijn eigenaar terug te geven. Het geheele geval heeft mij waarschijnlijk 20 minuten gekost. Toen ik bij mej. v. d. E. kwam, en mijn excuses gemaakt had over mijn te laat komen en daarbij de reden opgaf, begon zij te lachen en zeide: „Dat is sterk; ga eens mee.” Zij speelde mij toen haar, even te voren, gecomponeerde stukje „Le petit chat sans maman” voor. Wij waren er beiden erg verbaasd over en den volgenden dag heb ik het nog aan enkele personen verteld...”

De heer J. M., een musicus, bij wien mej. v. d. E. cellolessen heeft, deelde mij mede, dat toen mej. v. d. E. hem, zonder daarbij bijzonderheden te vermelden, haar compositie voorlegde en hij deze speelde, hij de opmerking maakte, dat hij er het mauwen van een katje in hoorde.

Het valt niet met zekerheid te zeggen of wij hier met een geval van telepathie danwel met een geval van proscopie te doen hebben.

Zijn de door de beide dames vermelde uren juist, dan moeten wij ten gunste der proscopie-hypothese (precognitieve telepathie) beslissen. Ik acht het echter wel mogelijk, dat geen der beide dames erg nauwkeurig is geweest op het punt tijdsnoteering en dat mej. v. d. E. zich wat later aan de piano heeft gezet dan zij aangeeft en mej. de W. vroeger dan 8 u. haar huis verlaten heeft. T.